

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1944.

Första kammaren.

Nr 2.

Fredagen den 14 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Upplästes och lades till handlingarna två från justitiedepartementet ankomna protokoll, så lydande:

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 12 januari 1944.

Till justitiedepartementet hade den 12 januari 1944 från länsstyrelsen i Östergötlands län inkommit fullmakt för egnahemsdirektören Josef Hagman i Linköping, vilken vid ny röstsammanräkning blivit utsedd såsom ledamot av riksdagens första kammare i stället för avgången ledamot av samma kammare.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till första kammaren.

I ämbetet:

C. G. Bruno.

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 13 januari 1944.

Till justitiedepartementet hade den 13 januari 1944 från länsstyrelsen i Jönköpings län inkommit fullmakt för hemmansägaren Gustav Emil Andersson i Södergård, vilken vid ny röstsammanräkning blivit utsedd såsom ledamot av riksdagens första kammare i stället för avgången ledamot av samma kammare.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till första kammaren.

I ämbetet:

C. G. Bruno.

Herr *Hagman* och herr *Andersson, Gustav Emil*, infunno sig härefter och intogo sina platser i kammaren.

Ordet lämnades på begäran till herr **förste vice talmannen**, som anförde: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren för sin del ville besluta, att ett särskildt utskott, bestående av tjugufyra ledamöter, tolv från vardera kammaren, måtte tillsättas för behandling av ej mindre Kungl. Maj:ts proposition nr 5, med förslag till lag om aktiebolag, m. m., än även de ytterligare framställningar,

som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor; ävensom att andra kammaren inbjudes att i detta beslut förena sig med första kammaren.

Under förutsättning att denna inbjudan bifalles av andra kammaren, hemställer jag, att första kammaren för sin del måtte besluta, att antalet suppleanter i detta särskilda utskott ifrån första kammaren skall vara tjugu.

Vad herr förste vice talmannen sålunda hemställt bifölls.

Ett protokollsutdrag i ämnet justerades och avsändes till andra kammaren.

Herr **talmannen** yttrade: Innan de nu förestående valen företagas, ber jag att för kammaren få uppläsa första paragrafen i Kungl. Maj:ts stadga om val till riksdagens utskott den 26 maj 1909:

»Val av ledamöter i utskott skall förrättas med valsedlar, å vilka före namnen utsatts partibeteckning (partinamn eller annan beteckning i ord för viss grupp av riksdagsmän eller för viss meningsriktning), men vilka i övrigt äro omärkta.

Namnen skola å valsedeln uppföras i en följd, det ena under det andra.

Valsedlarna skola för att bli va gällande vara enkla, slutna, hoprullade och fria från överstrykningar. Sedel må ej upptaga flera, men väl färre namn än det antal personer valet avser. Där något namn å sedeln är tvetydigt, gälle den dock för övriga namn.»

Företogs val av åtta ledamöter i utrikesutskottet. Därvid avlämnades 100 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Sandler,
 » Åkerberg,
 » Johansson, Johan Bernhard,
 » Undén,
 » Gränebo,
 » Bårg, Johan,
 » Anderson, Axel Ivar,
 » Larsson, Sam.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

På framställning av herr talmannen beslöts att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av protokollet underrättas om kammarens val av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till den skrivelse i ämnet, som borde till Konungen avlåtas.

Anställdes val av tio ledamöter i konstitutionsutskottet. Därvid avlämnades 76 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Karlsson, Gottfrid,
 » Sandegård,
 » Herlitz,
 » Källman,
 » Andersson, Jones Erik,
 » Ström,
 » Johanson, Karl August,

herr Sandström,
» Björck,
» Gustavson.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Företogs val av tolv ledamöter i statsutskottet. Därvid avlämnades 67 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

Herr Nilsson, Johan, i Malmö,
» Olsson, Oscar,
» Johansson, Johan Bernhard,
» Pauli,
» Gränebo,
» Lindström,
» Larsson, Sven,
» Nilsson, Bernhard,
» Bäckström,
» Bäcklund,
» Holmström,
» Heiding.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Anställdes val av tio ledamöter i bevillningsutskottet. Därvid avlämnades 54 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

Herr Bärge, Johan,
» Wahlmark,
» Anderson, Axel Ivar,
» Sjödahl,
friherre De Geer,
herr Ekman,
» Ericson, Frans,
» Velander,
» Andersson, Elon,
» Björckman.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Företogs val av åtta ledamöter i bankoutskottet. Därvid avlämnades 50 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Åkerberg,
» Sandén,
» Nordenson,
» Sundvik,
» Friggeråker,
» Myrdal,
» Sylwan,
» Ohlin.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Anställdes val av åtta ledamöter i första lagutskottet. Därvid avlämnades 47 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Schlyter,
 » Wagnsson,
 » Johanson, Karl Emil,
 » Branting,
 » Westman,
 » Olsson, Karl Johan,
 » Linnér,
 » Gärde.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Företogs val av åtta ledamöter i andra lagutskottet. Därvid avlämnades 46 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Linder,
 » Norman,
 » Wistrand,
 » Forslund,
 » Löfvander,
 » Carlsson, Olof,
 » Mannerskantz.
 » Roos.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Anställdes val av åtta ledamöter i jordbruksutskottet. Därvid avlämnades 51 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och alla utom en upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Eriksson, Carl Edmund,
 » Granath,
 » Gabrielsson,
 » Andersson, Alfred,
 » Tjällgren,
 » Hansson, Jacob,
 friherre Beck-Friis,
 herr Näslund.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Herr statsrådet *Rosander* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 4, med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1944/45 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m.;

nr 9, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 40 § 1 mom. lagen den 14 juni 1918 (nr 422) om fattigvården;

nr 15, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 934) om tjänsteplikt, m. m.;

nr 16, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1933 (nr 472) om förbud mot politiska uniformer;

nr 17, med förslag till lag om vad i allmänhet skall med polismyndighet avses m. m.; samt

nr 18, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 6, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut om tillsättande av ett särskilt utskott för behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 5 m. m.

Herr talmannen yttrade, att han efter samråd med andra kammarens talman finge föreslå, det första kammaren ville besluta att vid sammanträde onsdagen den 19 innevarande månad företaga val av ledamöter och suppleanter i det särskilda utskott, kamrarna nu beslutit tillsätta.

Detta förslag antogs.

Föredrogs och hänvisades till särskilda utskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 5, med förslag till lag om aktiebolag, m. m.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

- nr 6, med förslag till lag om ändring i vissa delar av utskökningslagen;
  - nr 7, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 20 § lagen den 9 april 1937 (nr 119) om verkställighet av bötesstraff; och
  - nr 8, med förslag till lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga, m. m.
-

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 10, med förslag till lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

- nr 12, med förslag till lag angående ändring i lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång, m. m.; samt
  - nr 13, med förslag till lag om ändring i 18 och 25 kap. strafflagen, m. m.
-

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 14, med förslag till lag om kastring, m. m.

Propositionen hänvisades, såvitt angick det under 2) upptagna lagförslaget, till konstitutionsutskottet och i övrigt till behandling av lagutskott.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott den av herr *Karlsson, Gottfrid*, m. fl., väckta motionen, nr 1, angående viss ändring i lagen om försäkring för vissa yrkessjukdomar.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herrar *Åkerberg* och *Holmström* väckta motionen, nr 2, angående majoren A. Gerhardssons löneklassplacering.

Herr **Johansson, Johan Bernhard**, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Med hänsyn till omfattningen av Kungl. Maj:ts proposition nr 5, med förslag till lag om aktiebolag, m. m., tillåter jag mig anhålla, att kammaren måtte medgiva utsträckning av tiden för avgivande av motioner i anledning av sagda proposition till det sammanträde, som infaller näst efter tjugu dagar från propositionens avlämnande.

Denna hemställan bifölls.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 4, 9 och 15—18.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 3, av herr *Bergh, Ragnar*, m. fl., om anslag till utbyggnad av Harsprånget och till utvidgning av Porjus kraftverk;

nr 4, av herr *Sandegård* m. fl., om årligt understöd åt förre järnarbetaren K. O. Qvart;

nr 5, av herr *Sandegård* m. fl., om årligt understöd åt bergsarbetaren K. A. Gustafsson;

nr 6, av herr *Sandegård* m. fl., om årligt understöd åt snickaren A. A. Vestman;

nr 7, av herr *Sandegård* m. fl., om årligt understöd åt diversearbetaren G. V. Johansson;

nr 8, av herr *Sandegård* m. fl., om årligt understöd åt förre dykaren K. E. S. Lindström;

nr 9, av herr *Wistrand* m. fl., angående viss ändring av gällande villkor för erhållande av understöd från erkänd arbetslöshetskassa;

nr 10, av herr *Sten* m. fl., om förbättring av skogsarbetarnas bostadsförhållanden; samt

nr 11, av herr *Andersson, Verner*, och herr *Persson*, om åtgärder för ett bokföringsmässigt klarläggande av jordbrukets lönsamhet m. m.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen i riksdagens första kammare och de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte herr talmannen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning, den 12 januari 1944.

Till en början beslöto herrar deputerade beträffande kanslitjänstemännen, att de skulle utgöras av en notarie, tre förste stenografer, tio stenografer, en förste kanslist, en kanslist tillika registrator och fyra kanslister.

Herrar deputerade antogo till

notarie (stomnotarie):

Wistrand, L., t. f. sekreterare i socialstyrelsen;

förste stenografer:

Elfner, E.,

Lundman, A., och

Hähnel, F., redaktör;

stenografer:

Torbiörn, G.,

Hedelius, E., kammarrättsråd,

Stäckig, S., redaktör,
 Ekman, E. L., redaktör,
 Julin, G., redaktör,
 Eriksson, A., fil. kand.,
 Skarvall, K.-E., e. notarie vid Stockholms rådhusrätt,
 Grass, N., jur. stud.,
 Bergsten, P., hovrättsfiskal, och
 Lagerström, L., tjänsteman;

förste kanslist:

Carlén, E., kammarskrivare i tullverket;

kanslist tillika registrator:

Myrberg, I., kansliråd; samt

kanslister:

von Krusenstjerna, G., amanuens i ecklesiastikdepartementet,
 Vide, T.,
 Strömqvist, Anna, fröken, och
 Berggren, E., jur. kand.

Det skulle antecknas, att Carlén och Myrberg redan den 7 samt Wistrand, Elfner, Stäckig, von Krusenstjerna och Strömqvist den 10 innevarande januari på särskild anmodan inträtt i tjänstgöring hos kammaren.

Beträffande därefter vaktbetjäningen beslöto herrar deputerade, att en förste vaktmästare och nio vaktmästare skulle anställas hos kammaren; och antogos därefter till förste vaktmästare C. Jensen samt till vaktmästare S. Nilsson, G. Tillman, H. Eriksson, M. Ericsson, K. Swenson, R. Sidén, E. Ström, T. Hollner och T. Westblad.

Då Sidén anmält, att han på grund av militärtjänstgöring vore förhindrad att omedelbart infinna sig till tjänstgöring hos kammaren, beviljade herrar deputerade honom tjänstledighet tills vidare under den tid hans militärtjänstgöring varade samt antogo till vikarie för honom under ifrågavarande tid extra riksgäldsvaktmästaren L. Löfving.

Ät Nilsson uppdrogs att ombestyrta utdelning av postförsändelser till kammarens ledamöter m. m.

Här skulle anmärkas, att Jensen, Nilsson och Tillman redan den 3 samt övriga vaktmästare utom Hollner och Westblad den 9 denna månad börjat tjänstgöra hos kammaren.

Det skulle åligga den sålunda antagna personalen att vid behov och i den mån så ske kunde utföra jämväl annan tjänstgöring hos riksdagen.

Är och dag som ovan.

In fidem

G. H. Berggren.

På framställning av herr talmannen beslöts att Kungl. Maj:ts propositioner nr 1—3 skulle sättas sist på föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 12.18 på dagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Lördagen den 15 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Herr statsrådet *Möller* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 19, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att medgiva visst undantag från gällande villkor för åtnjutande av rätt till varvsindustrirestitution; och

nr 20, med förslag till lag angående ändring i lagen den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetarskydd.

Justerades protokollen för den 10, 11 och 12 innevarande månad.

Företogs val av åtta suppleanter i utrikesutskottet. Därvid avlämnades 78 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Björnsson,
» Lindström,
» Wistrand,
» Pauli,
» von Heland,
» Ekman,
» Andréén,
» Andersson, Elon.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Anställdes val av femton suppleanter i konstitutionsutskottet. Därvid avlämnades 52 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Andersson, Anders,
» Hansson, Sven,
» Siljeström,
» Elmgren,
» Nilsson, Bror,
» Mattsson,
» Lindén,
» Johansson, Lennart,
» Albertsson,
» Sandberg,
» Söderdahl,
» Andersson, Albert,
» Arrhén,
» Bergh, Ragnar,
» Holmbäck.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Företogs val av tjugi suppleanter i statsutskottet. Därvid avlämnades 58 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Andersson, Karl,
» Karlsson, Gustaf,
» Carlström,
» Boman,
» von Heland,
» Anderson, Gustaf Iwar,
» Gillström,
» Ekströmer,
» Ohlin,
» Berling,
» Wiklund,
» Andersson, Gustav Emil,
» Ericson, Johan Eric,
» Sundberg,
» Rosenberg,
» Andersson, Gunnar,
» Andrén,
» Albertsson,
» Petersson, Emil,
» Persson.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Anställdes val av femton suppleanter i bevillningsutskottet. Därvid avlämnades 46 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Björnsson,
» Eklund,
» Bondeson,
» Berg, Robert,
» Elofsson, Gustaf,
» Heüman,
» Ericsson, Herman,
» Sylwan,
» Roos,
» Franzon,
» Ramberg,
» Ljungdahl,
» Nordenson,
» Ericsson, Carl Eric,
» Lindblom.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Företogs val av tio suppleanter i bankoutskottet. Därvid avlämnades 51 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Leander,
» Edin,
» Johansson, Lennart,

herr Löfgren,
 » Ljungdahl,
 » Fahlander,
 » Andersson, Birger,
 » Mannerskantz,
 » Sundelin,
 » Elofsson, Gustaf.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Anställdes val av tolv suppleanter i första lagutskottet. Därvid avlämnades 44 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Ahlkvist,
 » Krügel,
 » Siljeström,
 » Olofsson,
 » Andersson, Verner,
 » Johansson, Henry,
 fru Sjöström-Bengtsson,
 herr Sandström,
 » Petersson, Knut,
 » Bergh, Ragnar,
 » Lodenius,
 » Lindblom.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Företogs val av tretton suppleanter i andra lagutskottet. Därvid avlämnades 41 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Hage,
 » Sten,
 » Ericsson, Carl Eric,
 » Strand,
 » Hallagård,
 » Elowsson, Nils,
 » Söderkvist,
 » Hagman,
 » Holmbäck,
 » Näsström,
 » Helgesson,
 » Wahlund,
 » Andersson, Gunnar.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Anställdes val av nio suppleanter i jordbruksutskottet. Därvid avlämnades 45 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Anderberg,
 » Olsson, Nils,
 » Bondeson,

herr Dahlström,
» Nilsson, Bror,
» Svedberg,
» Hagman,
» Petersson, Emil,
» Sundelin.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Föredrogos och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 4, med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1944/45 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m.;

nr 9, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 40 § 1 mom. lagen den 14 juni 1918 (nr 422) om fattigvården;

nr 15, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 934) om tjänsteplikt, m. m.;

nr 16, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1933 (nr 472) om förbud mot politiska uniformer;

nr 17, med förslag till lag om vad i allmänhet skall med polismyndighet avses, m. m.; samt

nr 18, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 16 maj 1941 (nr 243) om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herr *Bergh, Ragnar*, m. fl. väckta motionen, nr 3, om anslag till utbyggnad av Harsprånget och till utvidgning av Porjus kraftverk.

Föredrogos och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda motioner:

nr 4, av herr *Sandegård* m. fl., om årligt understöd åt förre järnarbetaren K. O. Quart;

nr 5, av herr *Sandegård* m. fl., om årligt understöd åt bergsarbetaren K. A. Gustafsson;

nr 6, av herr *Sandegård* m. fl., om årligt understöd åt snickaren A. A. Vestman;

nr 7, av herr *Sandegård* m. fl., om årligt understöd åt diversearbetaren G. V. Johansson; samt

nr 8, av herr *Sandegård* m. fl., om årligt understöd åt förre dykaren K. E. S. Lindström.

Föredrogos och hänvisades till behandling av lagutskott den av herr *Wistrand* m. fl. väckta motionen, nr 9, angående viss ändring av gällande villkor för erhållande av understöd från erkänd arbetslöshetskassa.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet den av herr *Sten* m. fl. väckta motionen, nr 10, om förbättring av skogsarbetarnas bostadsförhållanden.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet den av herr *Andersson, Verner*, och herr *Persson* väckta motionen, nr 11, om åtgärder för ett bokförmässigt klarläggande av jordbrukets lönsamhet m. m.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 19 och 20.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 12, av herr *Andersson, Verner*, om svenskt initiativ till uppbyggande av en världsorganisation för tryggheten av fred mellan folken m. m.;

nr 13, av herr *Fahländer*, om revision av kungörelsen angående statsbidrag till folktandvård;

nr 14, av herr *Berg, Robert*, och herr *Gillström*, om överflyttning till yrkesinspektionen av frågor rörande arbetarskyddet ombord å fartyg;

nr 15, av herr *Gillström* m. fl., om anslag till räntefria studielån ur allmänna studielänefonden;

nr 16, av herr *Sten* m. fl., om åtgärder för folkhögskolans fortsatta utveckling m. m.;

nr 17, av herr *Petersson, Emil*, och herr *Berg, Robert*, om pension åt kriminalöverkonstapeln D. N. Skog;

nr 18, av herr *Gillström* m. fl., om pensionering av vissa arbetare och befattningshavare, som genom vägväsendets förstatligande förlorat sin utkomst;

nr 19, av herr *Andersson, Verner*, om ekonomiskt stöd åt efterlevande efter svenska beredskapsmän, sjömän och fiskare, som förlorat livet på grund av rådande krigsförhållanden;

nr 20, av herr *Wiklund* m. fl., om utredning rörande ersättning till personer, som på grund av bestämmelser i epidemilagen underkastats inskränkning i sitt näringsfång;

nr 21, av herr *Siljeström*, om ändring av gällande bestämmelser rörande gäldandet av viss ersättning till ägodelningsnämndemän; samt

nr 22, av herr *Andersson, Gustav Emil*, m. fl., om tillfälligt förbud mot avstyckning, varigenom åker och äng skiljes från jordbruksfastighets skogsmark.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 12.09 på dagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Måndagen den 17 januari förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Friherre *Beck-Friis* och herr *Johanson, Karl August*, anmälde, att de funnit sig vid riksdagen.

Föredrogos ånyo och företogos till avgörande i ett sammanhang Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1944/45, nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44, och nr 3, angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet ävensom allmänna förskottsstaten. *Statsverkspropositionen m. m.*

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Då riksdagen nu under det femte krigsåret börjar sitt arbete, har den genom kriget framkallade spänningen inom vårt folk i någon mån lättat. Ovissheten om huru det hela skall sluta är dock alltjämt stor, och lägen kunna ju uppstå, då faran för att vi skola dragas in i kriget kan bli överhängande. Men förhoppningen om att freden i Europa icke skall vara alltför avlägsen och att samhällen och stater skola kunna återuppbyggas på beprövade grundvalar och med utrymme för frihet och rätt gror dock på djupet hos flertalet av vårt folk. Denna förhoppning innesluter även en förtröstan om att våra nordiska grannfolk då skola återfå sin frihet. Ännu är dock läget sådant, att vi icke få slappna i vår vaksamhet och vakt-hållning för vår frihet och vårt oberoende. Ännu kan mycket oförutsett hända. Denna mening finner även uttryck i Konungens trontal med orden, att läget i världen alltjämt inrymmer så mycket av ovisshet och fara, att någon eftergift icke kan få förekomma i avseende på vår vaksamhet och beredskap. Dessa Konungens ord få förvisso anslutning inom hela vårt folk. Vår beredskap och vakt-hållning under dessa fyra år har ju endast haft till syfte att uppehålla freden och att om möjligt hålla oss utanför kriget. I sina strävanden för en sådan politik har regeringen alltid haft riksdagens förtroende och gillande. Någon förändring härutinnan har icke inträtt. Regeringen kan alltjämt räkna på stöd från riksdagen för upprätthållandet av vår neutralitet, vilket inte alltid varit så lätt, då vi under det kriget rasat utanför våra knutar varit utsatta för kränkningar av olika slag eller då vi kanske med blödande hjärta erhållit del av våra broderfolks kamp för sin frihet. Men genom att i nuvarande läge hålla ut på den väg vi valt gagna vi med all sannolikhet både dem och oss själva bäst.

De åtgärder som behövt vidtagas för att stärka möjligheterna för uppehållandet av vår självständighet och för anpassning med hänsyn till de förändrade förhållanden som framkallats av kriget ha varit mångahanda, men främst har dock stått och står alltjämt tillgodoseendet av vår försvarsberedskap och vår folkförsörjning. Båda äro för oss under dessa tider lika betydelsefulla. Det har behövts både bröd och försvar. I fråga om uppehållandet av vår försvarsberedskap råda väl icke nu några meningsskiljaktigheter. Alla anse väl,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att de åtgärder som behövas för att värna vår frihet böra vidtagas. Visserligen ha de kostat mycket. De stora budgetbeloppen och den starkt ökade statsskulden vittna oförtydligt därom, men ha de fyllt sin uppgift, vilket vi förutsätta, så är detta offer icke förgäves.

För den enskilde ha de ofta upprepade inkallelserna i många fall medfört olägenheter och personliga uppoffringar, men i jämförelse med andra folk äro vi även i detta avseende mycket bättre ställda, och från statsmakternas sida ha ju medgivits lättnader i den utsträckning som varit möjligt.

Herr talman! Jag kommer nu att uppehålla mig något vid förutsättningarna för vår jordbruksproduktion och livsmedelsförsörjning, men då jag anser att dessa frågor nu äro så viktiga för oss, så hoppas jag finna förståelse härför.

Vad beträffar betingelserna för livsmedelsproduktionen, så har det ju även funnits förståelse därför under denna tid, vilket icke alltid varit fallet. De gångna krisåren ha lärt vårt folk att inse betydelsen av att vi äga ett produktionskraftigt jordbruk och att vi, om vi bli avstängda från tillförsel utifrån, kunna lita till oss själva. På grund av den starka begränsning av utrikes-handeln, som framtvungits genom de i kriget deltagande stormakterna, ha vi i fråga om vår livsmedelsförsörjning under dessa år i huvudsak varit hänvisade till våra egna resurser.

Trots begränsad eller i vissa fall helt utebliven import av sådana produktionsmedel, som i normala tider tillföras vårt jordbruk, och trots två års fellsagna skördar har jordbruket dock kunnat frambringa så mycket livsmedel, att ingen i vårt land av denna anledning behövt svälta. Landets jordbrukare ha säkerligen gjort sitt bästa för att tillgodose livsmedelsförsörjningen, ehuru de mången gång fått arbeta under svåra förhållanden och med otillräcklig tillgång på arbetskraft. Att de under dessa i flera avseenden ogynnsamma omständigheter lyckats hålla produktionen uppe, har berott icke minst på den nivå, på vilken jordbruket stod vid tiden för krigets utbrott. Icke minst som en följd härav har livsmedelsförsörjningen under detta krig kunnat ordnas på ett mera tillfredsställande sätt än under förra världskriget. Härtill har även jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse i hög grad bidragit. Genom dess insatser ha förädlingen och distributionen av jordbrukets produkter kunnat hållas på en nivå, som motsvarar även högt ställda krav. Genom den bristande tillgången på kraftfoder och gödningsämnen och genom ogynnsam väderlek har jordbruksproduktionen under krisen minskat, men det är ett bevis på jordbrukarnas intresse och ansvarskänsla, att denna minskning icke tagit större proportioner. Genom torkans härjningar tvingades jordbrukarna att slakta ned en betydande del av sin kreatursstam, men dessa luckor ha redan i det närmaste kunnat fyllas. Modet har ej nedslagits av dessa besvärligheter. Även under krisen har jordbruket i olika avseenden utvecklats och gjort framsteg. Nya växtslag ha sålunda införts, och odlingen av olje- och spånadväxter har väsentligt underlättat vår försörjning med viktiga råvaror.

Vad jordbruket betytt under dessa svåra krisår framgår icke minst av ett uttalande, som nyligen gjordes av den man, som kanske i högre grad än någon annan burit ansvaret för folkförsörjningen under denna tid, nämligen livsmedelskommissionens ordförande, landshövding Bo Hammarskjöld. Han yttrade: »Det har redan tidigare omvitnats, vilken betydelse jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse haft under de alltjämt rådande krisförhållandena. Det är med tacksamhet, som från det håll, vilket jag för närvarande representerar, helt instämmas icke blott i uppskattningen av varje enskild jordbrukares krafttag för den gemensamma försörjningen utan även i uppfattningen om föreningsrörelsens betydelse under rådande omständigheter.»

Vårt lands jordbruksbefolkning har, som vi alla veta, både absolut och rela-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tivt minskat, men trots detta har produktionen av livsmedel kraftigt stegrats under de senaste årtiondena. År 1870 utgjorde jordbruksbefolkningen ännu omkring 3 miljoner människor, motsvarande 72 procent av landets hela invånarantal, 1920 hade den minskat till omkring 2,6 miljoner, motsvarande 44 procent av befolkningen, och år 1930 utgjorde jordbruksbefolkningen blott 2,4 miljoner, vilket motsvarade 39 procent av befolkningen. 1940 års folkräkning, vars resultat i sin helhet ännu icke äro offentliggjorda, visar samma tendens. Jordbruksbefolkningen torde numera utgöra knappast mera än drygt 30 procent av vårt lands hela befolkning.

Jämsides med denna minskning har tack vare allsidigare inriktning av produktionen och rationellare brukningsmetoder produktionen av livsmedel kunnat ökas mycket starkt. Under ett halvsekel, från 1890 till 1939, det sista förkrigsåret, stegrades veteskörden per hektar i genomsnitt från 16,3 deciton till 27,8 deciton. Rågskörden ökade under samma tid från 14,1 till 20,4 deciton och potatisskörden från 81 till 137 deciton. Den vegetabiliska skörden ökades således under ett halvsekel med icke mindre än mellan 60 och 70 procent. Men ökningen av den animaliska produktionen är ännu mycket större. Sålunda har mjölkavkastningen per ko under det nämnda halvseklet stigit från 1 240 kg i genomsnitt till 2 563 kg, och den totala produktionen av mjölk från 2 052 000 ton till 4 900 000 ton. Produktionen har således mer än fördubblats, ökningen utgör omkring 105 procent.

Bara dessa exempel ge en talande bild av vad det svenska jordbruket förmått åstadkomma. Särskilt under åren före det nuvarande världskrigets utbrott gjorde det svenska jordbruket storartade framsteg, gynnat även av en rad goda skördeår. Och vad detta under dessa år betytt, står klart för var och en.

Under tiden före detta krig höjdes ibland röster — visserligen enstaka — som ifrågasatte, om det över huvud vore lämpligt, att vi hade jordbruk i Sverige. Vi hade kunnat köpa brödsäd billigare utifrån än det kostade att producera densamma i Sverige, vi hade kunnat köpa socker billigare utifrån, vi hade kunnat köpa smör till låga priser o. s. v. Då det svenska jordbruket således ej syntes konkurrenskraftigt gent emot länder med låga produktionskostnader, drog man den slutsatsen, att jordbruket borde övergå till extensiv drift, minska sitt kapitalbehov och låta jordbruksbefolkningen undan för undan övergå till annan och mera lönande sysselsättning. För dem, som fört dylika åsikter till togs, ha förhållandena under det krig, som nu rasar, blivit en svidande läxa. Hur skulle vi ha kunnat skaffa mat åt Sveriges folk, om statsmakterna och de svenska jordbrukarna lytt sådana råd? Den av flera så starkt kritiserade svenska jordbruksnäringsen har under kriget räddat vår folkförsörjning och kanske även vår tillvaro som självständig nation. Jordbruket har i denna svåra ofredstid blivit vår räddning.

Jag är övertygad om att alla de, som tidigare förfäktat den meningen, att vi skulle starkt minska eller helt nedlägga vårt jordbruk och i stället köpa billiga livsmedel utifrån, nu blivit övertygade om att Sverige även för framtiden bör upprätthålla sitt jordbruk och sin livsmedelsproduktion. Men människorna ha ofta så lätt att glömma. Jag hoppas därför, att betydelsen av ett starkt inhemskt jordbruk står klar för hela vårt folk även i framtiden, då handeln och samfärdseln åter kommit att funktionera normalt. Jordbruket är oundgängligen nödvändigt för en stat, som vill leva ett eget, självständigt liv. Jordbruket är intet självändamål, det behöver inte bliva föremål för någon romantisk uppskattning. Det är tvärtom en i sann mening realistisk politik att bevara jordbruket som grundvalen för vårt lands näringsliv.

Fastän jordbruket således intar och för framtiden måste inta en så central

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ställning i vårt näringsliv, få dess utövare nöja sig med en lägre betalning för sitt strävsamma arbete än andra jämförbara folkgrupper. Jordbruket arbetar i dag under samma ekonomiska villkor som år 1939. Jordbrukets prispolitik hade då till syfte att stödja priserna och låta dessa stiga, så att jordbruket kunde reparera de ekonomiska skador det lidit under den svåra jordbrukskrisen vid 1930-talets början. Ännu 1939 hade jordbruket emellertid icke kommit upp till den genomsnittliga prisnivå för sina produkter, som rådde under 1920-talets senare hälft. När kriget bröt ut, blev prispolitiken i stället hämmande för prisstegringen, detta i syfte att undvika en inflatorisk utveckling av penningmarknaden i landet. Statsmakternas prispolitik har gått ut på att bereda jordbruket kompensation för ökningen av produktionskostnaderna under krisen, och man torde kunna säga, att så också har skett. Prispolitiken har däremot icke medfört någon förbättring av jordbrukets ekonomiska standard. Jordbrukarna ha lojalt böjt sig för statsmakternas beslut, då de insett, att det dikterats av omsorg om att bevara vårt penningvärde. Men det kan inte i längden vara rimligt, att jordbrukets ekonomiska ställning skall vara sådan, att dess befolkning skall leva på en lägre standard än den övriga befolkningen. Jordbrukets ekonomiska standard bör vara likvärdig med andra näringars. Detta är ett rättvist krav, och det måste bli verklighet, om det skall bli möjligt att hejda den flykt från landsbygden, som nu hotar att taga nästan katastrofala former. Omflyttningen av folk från jordbruket och landsbygden till städer och samhällen har givetvis tidigare varit nödvändig. Utan denna folkomflyttning skulle vi här i landet icke ha kunnat nå den höga nivå, på vilken vårt näringsliv nu står. Men flykten från landsbygden har nu gått vida utöver den gräns, som kan anses försvarlig ur både ekonomiska och andra synpunkter, icke minst med hänsyn till möjligheten att lösa vår allvarliga befolkningsfråga. Om inflyttningen till städerna fortsätter i samma takt som den gjort under de båda sista årtiondena, kommer folkminskningen på landsbygden att taga så enorma proportioner, att vi i dag knappast kunna fatta dess betydelse. Tyvärr kan man ännu icke skönja någon avmattning i folkströmmen från landsbygden. Folkmängdsuppgifterna vid senaste årsskiftet visade återigen starkt ökade befolkningssiffror för städerna. Sammanlagt ökade befolkningen i rikets städer under fjolåret med omkring 67 000 personer. Ungefär två tredjedelar av ökningen torde bero på inflyttning. Landsbygden skulle således under fjolåret ha förlorat 45 000 personer. Hur stor del av dessa som härröra från jordbruket är ju omöjligt att säga, då siffrorna icke ännu statistiskt bearbetats ur denna synpunkt, men säkerligen är antalet betydande.

En intervju med en skolman från Småland, vilken fanns att läsa i en stockholmstidning häromdagen, ger på ett nästan skrämmande sätt en bild av förhållandena där, och det torde nog i detta avseende icke vara annorlunda i andra delar av landet. Jag citerar ett avsnitt av intervjun: »Det är inte nödvändigt att ge sig till Småland för att spåra strömmen av de flyende, det finns överallt i vårt land, där det finns landsbygd och där det finns industrisamhällen i närheten. Men här i dessa klassiska röjarbygder får den en särskild relief. I en ohejdbar ström drar ungdomen till städerna och samhällena, den lämnar — och har blivit tvungen att lämna — landsbygd och fädernehem för att söka sin existens där den kan sökas. Och längs vägarna står fädernas stengärdsgårdar och ser förundrade på: skall flykten aldrig sluta, skall inga stanna kvar för att bryta ny mark, resa nya stengärdsgårdar? Problemet 'flykten från landsbygden' är kanske för stadsbon i samhället mest ett talesätt. Ett skriande problem blir den först när man under en färd ute i bygderna träffar på dess spår i allt och överallt. Det är skolor, som stå tomma, helt eller delvis, det är gårdar, som ligga öde och vars manbyggnader är överlämnade åt förfall me-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dan grannar brukar jorden och det är gårdar nästan lika tömda på ungdom och lika fyllda med gamlingar, som under Karl XII:s krig.»

Denna utveckling kan inte få fortgå. Huvudsakligen är det ungdomen, som lämnar landsbygden. Många för vårt folk och dess framtid varmhjärtade personer se med allvar och bekymmer på denna utveckling. Ordföranden i Sveriges husmodersföreningars riksförbund, fru Eleonor Lilliehöök, uttalar: »Den allvarliga konsekvensen av kvinnounderskottet på landsbygden blir, att den rent mänskliga kvaliteten kan sjunka hos jordbrukarhustrarna, vilka hittills som typ varit bland det ståtligaste vi haft i kvinnoväg. Här ser man följderna av att låta vissa arbetsområden stanna i utvecklingen. Jordbrukarhemmen arbetar ofta med föråldrad utrustning och inredning, fast just de borde vara mest rationaliserade, mest elektrifierade. När freden nu kommer låt oss smida om svärden inte till plogbillar, ty det har vi, men till rör och ledningar, värmeledningspannor, vattenvärmare, tvättmaskiner, m. m. så att rationella, varma, ljusa, hygieniska jordbrukarhem kan konkurrera med andra hem och arbetsplatser.»

Dessa citat tala för sig själva. Medlet att hindra denna folkflykt måste vara att förbättra jordbrukets lönsamhet och därjämte att skapa sådana levnadsförhållanden på landsbygden, att människorna trivas och stanna kvar där. Bostäderna på landsbygden måste göras bättre, vatten- och avloppsledningar, som i städerna anses vara en självklar sak i varje lägenhet, saknas ännu i de flesta landsbygdshem. Detta gör husmoderns arbete tyngre och hårdare än vad det kunde och borde vara. Därför att kvinnoarbetet på landsbygden är så tungt, är det också främst de unga flickorna, som flytta bort från densamma. Vi måste se till, att arbetsförhållandena bli lättare för kvinnorna, om vi vilja hålla dem kvar. Men för detta behövs bättre ekonomi.

Man talar just nu mycket om att jordbruket måste rationaliseras, och många synas mena, att endast genom rationalisering kan jordbrukets ekonomi förbättras. Jag tror, att man måste möta denna uppfattning med en mycket stor portion skepsis. Det framgår av de siffror jag tidigare i mitt anförande lagt fram, att jordbruket sedan flera årtionden tillbaka genomgått en ständigt fortlöpande rationaliseringsprocess, som väsentligt ökat dess avkastning. Detta har emellertid icke medfört, att jordbruket i ekonomiskt hänseende uppnått likvärdighet med andra näringsgrenar. Jag tror mig därför berättigad att draga den slutsatsen, att den rationalisering, varom man nu talar, icke heller — i varje fall icke ensam — kan åstadkomma detta. Jordbruket måste helt enkelt tillerkännas sådana priser på sina produkter, som stå i proportion till vad det kostar att frambringa dessa produkter.

Det är emellertid icke bara jordbruket och försvaret, som vid detta tillfälle tilldrager sig vår uppmärksamhet. Vad som särskilt bör taga uppmärksamheten i anspråk är naturligtvis, herr talman, den föreliggande statsverkspropositionen och de däri framställda äskandena.

I fråga om det nu framlagda budgetförslaget kan sägas, att det skiljer sig från sina föregångare under krisåren däri, att skillnaden mellan utgifter och inkomster nu har minskats. Inkomsterna ha av finansministern beräknats till 3 106 miljoner kronor och utgifterna till 3 774 miljoner, vadan den brist som uppstår och som sålunda skall täckas av lånemedel stannar vid 668 miljoner kronor, medan motsvarande belopp under vartdera av de tre föregående åren i runt tal uppnått till 1 300 miljoner kronor. Avståndet mellan statsutgifter och statsinkomster har sålunda ganska avsevärt minskats, beroende dels på att skatter och andra statsinkomster beräknas öka med 322 miljoner kronor mot föregående år och dels på att engångskostnaderna till försvaret äro min-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
skade med 200 miljoner kronor. Härtill kommer att för tilläggsstat och allmän beredskapsstat ej beräknats några belopp. Om icke något oförutsett inträffar och försvarsberedskapen kan hållas vid nuvarande nivå, böra väl icke nu, sedan planen för den nya försvarsorganisationen icke blott är fastställd, utan i så stor utsträckning genomförd, några större anslag å tilläggsstat för försvaret behöva ifrågakomma för nästa budgetår. Beställningar och materielanskaffningar för militära ändamål ha väl nu fortskridit så långt, att vi där icke skola utsättas för några större överraskningar. Och i fråga om den allmänna beredskapsstaten blir det väl först i samband med minskning eller avveckling av försvarsberedskapen, som ett större behov kommer att göra sig gällande. Men då böra ju kostnaderna för försvarsberedskapen minskas i motsvarande grad. Ty med nuvarande goda tillgång på arbetstillfällen i öppna marknaden och knapphet på viss materiel torde väl icke i större omfattning behöva igångsättas arbeten, som skola bestridas med medel anvisade å allmän beredskapsstat. Det blir ju först i samband med krigets avslutande, som behov i större utsträckning här framträder.

Finansministern delar upp de anslag som kunna komma i fråga å den allmänna beredskapsstaten i olika grupper: dels anslag för det internationella återuppbyggnadsarbetet och planläggning av allmänna arbeten m. m., dels anslag till anläggningar, som fått anstå, till dess att marknadsläget lättat, och dels anslag till reglering av arbetsmarknaden och till åstadkommande av allmänna arbeten, om en mera omfattande arbetslöshet skulle hota.

I de två förra fallen begär Kungl. Maj:t att fritt kunna få disponera de anslagna medlen, och i det senare fallet att få disponera medlen i enlighet med principerna för användning av medel anvisade å allmän beredskapsstat. Riksdagen bör dock icke, enligt min mening, avsäga sig rätten till den prövning, som tillkommer riksdagen.

Anslagen för här nämnda ändamål kunna dock icke nu bliva av den storleksordning, att de i högre grad böra påverka budgeten. En ökning av utgifterna å den allmänna beredskapsstaten kan icke gärna ske utan att en motsvarande minskning å försvarets beredskapsstat äger rum.

Någon ökning av skatterna är ej föreslagen i år, och svenska folket skulle nog ännu hellre se, att den dag ej vore så långt avlägsen, då det kunde få höra ett budskap från finansministern om att skatterna kunde sänkas. Men skall det någon gång ske, så måste det vara i samband med en allmän utgiftsminskning och med tillämpande av sträng sparsamhet. Skatterna hava nu nått en sådan höjd att det ligger vikt uppå att se till, att de icke ytterligare komma att stiga. De vid propositionen fogade bilagorna visa vilken betydande del av inkomsten medborgarna få erlagga i skatter. Det är naturligtvis inte nu möjligt att minska dem, när så stor del av statsutgifterna måste täckas med upplånade medel. Men vad man har rätt att fordra, det är, att de medel, som staten anvisar, användas på bästa sätt och att sparsamhet iakttages på olika områden. Dessa synpunkter ha ju på ett uppmärksammat sätt betonats av den nu avgångne ordföranden i krisrevisionen, direktör Blomqvist, som i ett uttalande för några dagar sedan yttrade sig ganska kritiskt om den ekonomiska förvaltningen inom försvarsväsendet. Han gör flera erinringar mot den militära förvaltningen och framhåller särskilt att det för vissa tekniska och andra uppgifter inom försvarsväsendet borde användas mera fackutbildad personal än vad nu förekommer och att rationalisering i detta avseende i större utsträckning borde genomföras. Hans förklaring att arméchefens effektfulla sparsamhetspropaganda säkerligen skulle omfattas med ännu större intresse, om det kunde göras sannolikt att slöseri och strategi icke kunna trivas i samma huvud, och att den strateg, som har ekonomiskt sinne, är bättre än den, som saknar

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sådant, innehåller åtskilligt av sanning. Hans helhetsomdöme är, att man icke iakttagit den sparsamhet, som är önskvärd. Det har emellertid icke varit lätt under en tid, då utgifterna för militära ändamål mer än tiodubblats och försvarsberedskapen skulle organiseras och den militära organisationen utbyggas på samma tid. Utgifterna för försvaret äro emellertid så stora, att man har rätt att fordra, att ekonomiska synpunkter tillämpas inom dess förvaltning. Skall förtroendet för den militära ledningen kunna bibehållas, är det nödvändigt, att så blir fallet.

Men det finnes även andra områden inom statsförvaltningen, där förvaltningsapparaten svällt ut under kristiden och där det väl är sannolikt att den ej kommer att minskas vid kristidens slut, vilket väl i huvudsak torde bliva fallet med de s. k. kristidsorganen. Det finns emellertid ett område, där det synes råda högkonjunktur under dessa år. Det är inom kommittéväsendet. Kommittéfloran har blomstrat. Det finnes ett litet häfte med rubriken: »Berättelse till 1944 års lagtima riksdag om vad i rikets styrelse sig tilldragit», som utdelats till riksdagens ledamöter och som innehåller många intressanta upplysningar i dessa avseenden. Enligt densamma ha under 1943 fungerat 227 kommittéer och sakkunnigutredningar, oberäknat krisorganen. Av dessa ha många kostat mycket stora belopp. Skolutredningen har sålunda kostat 466 000 kronor, socialvårdskommittén 490 000 kronor, kommunalskatteberedningen 551 000 kronor och besparingsberedningen, som har till uppgift att begränsa statsutgifterna, 799 000 kronor, för att nu nämna några. Det behövs att finansministern, när kriget är slut, följer Thorssons spår och tar till geddesyxan för att rensa upp i snårskogen.

Jag skall nu, herr talman, icke vidare yttra mig om den föreliggande statsverkspropositionen. Sannolikt komma andra efter mig att upptaga den saken. Möjligen får jag tillfälle att senare yttra mig om de rent ekonomiska beräkningarna. Jag vill nu sluta med att uttala den förhoppningen, att vi, även om meningarna i vissa avseenden kunna vara skiljaktiga, dock genom samarbete och i sann medborgaranda skola kunna lösa de uppkommande problemen.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Innan jag går att granska den statsverksproposition, som nu ligger på kammarens bord, skulle jag endast vilja yttra några ord med anledning av trontalet. I detta framhölls bland annat, att vårt förhållande till främmande makter är gott. Det är glädjande, att sådana ord kunna yttras, då praktiskt taget hela världen står i brand. Vi hoppas, att detta vårt förhållande till världen omkring oss skall kunna bibehållas orubbat — ja, att det skall kunna uttalas med större glädje än nu. Oron över våra nordiska brödrafolks öden tynger oss och fördunklar klangen i orden om vårt förhållande till främmande makter.

Det är min varma förhoppning, att Norge, Danmark och Finland skola gå en lugn och fredlig framtid till mötes. Vi ha här i landet förklarat oss villiga att bistå dem efter våra tillgångar, så snart omständigheterna det medgiva. Våra resurser äro dock icke endast materiella, och denna omständighet ha vi begagnat för att i särskilt prövande stunder söka giva dem det samlade svenska folkets moraliska stöd i deras kamp för upprätthållandet av nordisk rättsuppfattning och nordiskt obetingligt frihetsbegär.

I trontalet yttrades även, att de senaste åren medfört en våldsam ökning av statens utgifter och att den finansiella ställningen är ansträngd. Detta uttalande bestyrkes till fullo av den nu framlagda statsverkspropositionen. Det är visserligen ännu icke möjligt att överblicka, hur stort underskottet kan komma att bliva för det kommande budgetåret, eftersom den allmänna beredskapsstaten icke kan framläggas förrän senare. Såsom det nu påpekas i statsverks-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

propositionen, kommer det formella underskottet på riksstaten samt behovet av nettotillskott till kapitalbudgeten att i verkligheten ökas med summan av de reservationer, som förmodligen komma att förbrukas. De penningpolitiska verkningarna av denna statsbudget komma alltså att bli nästan lika pressande för vårt penningvärde som de tidigare årens.

På sätt och vis ha vi råkat in i en egendomlig situation. Den svenska finanshushållningen har nu ställt in sig på en utgiftsnivå, vilken till stor del anpassats efter det svenska näringslivets förmåga att producera försvarsmateriel. Våra utgifter ha kommit att röra sig omkring 4 miljarder kronor årligen. Då beräkningarna ha skett från den hypotesen, att vi icke skola råka i krig, har det varit möjligt att med en viss grad av säkerhet göra upp beräkningarna för kommande budgetår på grundval av oförändrade eller något sjunkande utgifter samt icke obetydligt stegrade inkomster.

Finansministern har alltså befunnit sig i den lyckliga ställningen, att de uppgjorda statförslagen relativt väl kunnat hållas. I detta ordnade schema framträder nu möjligheten för fred och därmed ett betydande osäkerhetsmoment i alla budgetberäkningar.

Om fred slötes under det stundande budgetåret, skulle detta kunna medföra vitt skilda konsekvenser för statsfinanserna. Vi kunna hoppas på och arbeta för upprätthållandet av en god sysselsättningsnivå under den omställning, som måste bli följden därav. Den goda sysselsättningen kanske kommer av sig själv, och då bära såväl herr Wigforss som skattebetalarna se tiden an med lugn. Men det kan också hända, att förlusten av exportmarknader, ekonomiska kriser i de länder, som tidigare varit köpare av våra varor, och exportoffensiver på den svenska marknaden komma att försvåra vårt svenska näringslivs arbetsbetingelser. Om sådana förhållanden skulle inträffa, ja, då ha vi att se fram mot en tid, då statsfinanserna förmodligen komma att bli lika hårt ansträngda som nu.

Det kan icke bestridas, att den ekonomiska vetenskapen gått framåt under de 25 år, som ligga mellan 1919 och 1944. Vi ha lärt oss att på ett annat sätt förstå grunderna för finanspolitikens verkningar. Det förefaller åtminstone mig, som om förutsättningarna därför vore gynnsammare för ett lyckligt övervinande av en befarad fredskris.

I främsta rummet måste vi då liksom tidigare förlita oss på det enskilda näringslivet, dess förmåga och anpassningsduglighet. På dessa egenskaper ha vi icke minst under de senaste åren fått så övertygande bevis, att icke ens den mest rättrogne ivrare för statsdriftens företräden gärna kan förneka detta.

Men för att detta skall kunna genomföras fordras det framför allt, att stat och näringsliv samarbeta till det allmännas bästa. Näringslivet uppställer det kravet, att varken krig eller fred skola få utnyttjas för en öppen eller maskerad övergång till statsdrift för dennas egen skull. Den ekonomiska vetenskapen har nu en gång för alla klarlagt, att det privata näringslivets förtroende för framtiden är en av de viktigaste faktorerna i upprätthållandet av goda konjunkturer. Det är möjligt, att detta faktum kan komma att framkalla en själsstrid mellan socialdemokraten herr Wigforss och statsrådet och chefen för finansdepartementet, vårdaren av vår allmänna ekonomiska utveckling. Det är min förhoppning, att herr statsrådet kommer att få övertaget.

En annan gynnsam omständighet för efterkrigstiden är, att det svenska näringslivet otvivelaktigt kunnat konsolidera sin ställning. Det förra krigets tendenser att omedelbart konsumera erhållna vinster ha sannerligen icke uppträtt under detta krig. Utdelningspolitiken har varit försiktig, och vinsterna ha, sedan skatterna erlagts, använts till företagets modernisering och effektivisering. Man kan såsom allmänt omdöme säga, att de svenska företagen gjort vad de

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kunnat för att genomföra den fulla sysselsättnings politik under efterkrigstiden.

Det hårda skattetrycket har dock medfört en risk. Skatterna och prisstegringen ha beskurit den enskildes sparförmåga och därmed även förmågan att investera pengar i ny, risktagande företagsamhet. Detta kan komma att allvarligt begränsa pionjärverksamheten i svenskt näringsliv. Det kan faktiskt diskuteras, om flertalet av våra ledande industriföretag skulle ha kunnat erhålla tillräckligt startkapital, om de uppstått under 1940-talet i stället för under 1900-talets tidigare år. Den enskilde drar sig nu otvivelaktigt för riskabla företag, eftersom endast en obetydlig del av vinsten blir hans, under det att han får löpa hela risken.

Finansministern vet bättre än jag, att statsfinanserna under nuvarande samhällssystem framför allt bero på näringslivets förmåga att lönsamt sysselsätta och regelbundet avlöna befolkningen. Ur statsfinansiell synpunkt kan det därför knappast vara något fel att genom en näringspolitiskt riktigt avvägd skattepolitik stödja företagsamheten i dess naturliga strävan att hålla maskinerna i gång.

Ett annat utomordentligt viktigt led i denna strävan att rusta för freden är att förbereda kontrollernas och regleringarnas upphävande. Jag är fullt medveten om svårigheterna därvidlag, men jag anser, att den bundenhet, som blivit följden av statens ingripanden, är till så stort hinder för en sund utveckling av företagsamheten, att statskontrollen icke bör behållas en dag längre än oundgängligen nödvändigt.

Vad beträffar skatternas inverkan på den enskildes ekonomi, har det verkställts en särskild utredning, vilken fogats till statsverkspropositionen såsom bilaga. Denna utredning har redan diskuterats synnerligen livligt, och det finns icke mycket att tillägga. Men det må kanske ändå tillåtas mig att göra vissa randanmärkningar.

Först och främst vill jag då säga, att det ej längre är riktigt att göra s. k. skattetrycksutredningar. Sådana kunde göras under de tider, då statsutgifterna till den allra största delen användes för finansiering av vissa kollektiva åtgärder i samhället, såsom rättsväsende, försvar, kommunikationsleder o. dyl. Den moderna socialstaten har som bekant för länge sedan passerat detta stadium. Redan föregående år påpekade finansministern, att man bland statsutgifterna kunde urskilja en särskild grupp, som han kallade överföringsutgifter. Dessa äro exempelvis livsmedelsrabatter, dyrtidstillägg, pensioner m. m. Dessa överföringsutgifter innebära, att köpkraft genom beskattningen tages från en grupp av befolkningen för att utdelas till en annan grupp. Här ber jag att få anmärka, att jag icke uttalar mig om dessa utgifters berättigande, utan endast bedömer deras finansiella verkan. Finansministern ansåg sig föregående år kunna uttala, att dylika överföringsanslag icke voro inflationsskapande. Men just detta resonemang från föregående år synes enligt min mening understryka det felaktiga i att under faktiskt föreliggande förhållanden begränsa sig till en skattetrycksutredning. I den ifrågakvarande promemorian har detta emellertid skett, och utredningsmännen ha sökt att komma med en förklaring, vilken skulle framställa detta såsom något fullkomligt rimligt.

I en nyligen företagen engelsk skattetrycksutredning har man dock icke samma åsikt som de svenska utredningsmännen. Där säges: »Skattebördan påverkas starkt av de offentliga utgifternas karaktär. Vissa statliga utgifter ske till förmån för alla samhällsgrupper, såsom utgifter för försvar och förvaltning. Å andra sidan medföra en del utgifter förmåner endast för vissa grupper eller klasser, varvid det mest framträdande exemplet är de utgifter,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
som ske för socialvård. För att man skulle kunna ge en fullständig bild av den statliga finanspolitikens verkningar på de enskilda inkomsterna, skulle det därför varit erforderligt att i denna utredning om skattetrycket även medtaga en uppskattning av de särskilda förmåner, som av staten givits de olika inkomstgrupperna.»

Varför icke erkänna detta? Svårigheterna att göra en sådan utredning äro förståeliga, men man behöver ju ej komma med tendentiösa svepskäl.

Utredningsmännen övergå därefter till att påstå, att de större inkomsttagarna skulle ha fått en mot livsmedelsrabatterna svarande ersättning genom att staten lånat upp medel hos allmänheten och därigenom givit denna möjlighet att erhålla ränteinkomster från statsobligationerna. Detta argument förefaller mig synnerligen egendomligt. Vi få först och främst icke glömma, att dessa pengar till betydande del lånades åt staten vid en prisnivå, som avsevärt understeg den nuvarande. Den sedermera inträffade prisstegringen har avsevärt reducerat de inköpta obligationernas reella värde. Om den nuvarande prisnivån till betydande del skulle konserveras av sysselsättningspolitiska skäl, vilket åtminstone den ene av dessa utredningsmän föreslagit, skulle detta medföra en reell kapitalinkomst på 20—30 %. Om man dessutom har den inställningen, att ränteutgifterna icke äro något annat än en socialt oberättigad gåva till obligationsinnehavarna, då rimmar denna förkunnelse illa med hela försvarslänepropagandan. Detta har jag påpekat vid tidigare debatter, och mina då uttalade farhågor synas nu besannas.

På något ställe uttala utredningsmännen, att det svenska skattetrycket förmodligen är relativt mildt i förhållande till andra länders. Om de icke nöjt sig med förmodanden, utan gått till skattetrycksutredningar i utlandet, skulle de icke ha behövt komma med ett så löst påstående. Jag har låtit jämföra det engelska skattetrycket på kapitalinkomst med det svenska, varvid de engelska siffrorna hänföra sig till budgetåret 1941/42 och de svenska hämtats från skattetryckspromemorian. Därvid finner man, att en engelsk ungarl med 34 000 kronors kapitalinkomst av denna måste avstå 46,6 % i direkta skatter. En svensk ungarl med 30 000 kronors inkomst måste avstå 61,7 %. Det svenska skattetrycket är mer än 30 % högre än det engelska i detta inkomstläge. Om en familj med tre barn hade motsvarande kapitalinkomster, skulle den engelska familjen betala 41,3 % och den svenska 54,8 %. Om en engelsk ungarl har cirka 85 000 kronors kapitalinkomst måste han avstå 58,2 % därav, under det att en svensk med 100 000 kronors inkomst måste avstå 86,4 %.

Utän att anföra mera här vill jag endast uttala, att hela intrycket av denna skattetrycksutredning gör, att jag måste ge uttryck åt den förhoppningen, att dessa förhållanden måtte underkastas en grundligare, mera djupgående och något mindre tendentiös undersökning.

Kungl. Maj:t har även föreslagit en ändrad procedur beträffande kapitalbudgeten. Ur bokföringsmässig synpunkt kan det vara av mycket stort intresse att undersöka de totala statliga investeringarnas storlek. Emellertid kan denna ökning av riksdagens makt över de affärsdrivande verkens finanser kanske medföra vissa risker. Affärsverkscheferna ha på sätt och vis haft samma inställning som enskilda företagsledare. De ha sökt konsolidera sina företag, och därigenom har det kanske blivit smått med den till statsverket inlevererade vinsten. Å andra sidan har företags-affärsverkets finansiella styrka och sundhet upprätthållits. Frågan är nu, om riksdagen skall ha samma inställning i framtiden, eller om den skall bete sig som dåliga företagsledare, vilka mjölka ut vinsterna ur sina företag utan hänsyn till deras framtida bärkraft. Jag kan endast hänvisa till vad professor Myrdal yttrade i

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dessa stycken i en offentlig utredning 1934 om finanspolitikens ekonomiska verkningar.

De affärsdrivande verken synas småningom ha lyckats få en inställning av ungefär samma art som det enskilda näringslivet. Detta kan förmodligen förklaras av att de på vissa områden haft att möta konkurrens. På grund av att de icke behöva betala skatter, ha de under senare år kunnat inleverera betydande belopp till statsverket. Faran med statsmonopol inom viktiga områden är dock, att det alltid ligger mycket nära att i pressande statsfinansiella lägen använda dem som skatteskälla.

Om man går efter den nuvarande avkastningen av statens produktiva fonder, finner man, att de utan svårighet förränta den statsskuld på 10,5 miljarder, som man räknar med vid utgången av innevarande budgetår. Denna statsskuld är dock icke av samma karaktär som de flesta andra länders. Man finner vid en beräkning, att den s. k. dödviktsskulden vid utgången av innevarande budgetår kommer att uppgå till cirka 6 000 miljoner kronor, under det att cirka 1 900 miljoner investerats i räntabla företag under de fem krigsåren. Trots de enorma påfrestningarna på våra statsfinanser kommer alltså statsskulden den 30 juni i år att till endast 57 % vara dödviktsskuld.

Om de affärsdrivande verken lyckats att upprätthålla sin effektivitet, kan man tyvärr icke alltid säga detsamma om de grenar av den offentliga förvaltningen, vilka icke behöva frukta någon fri konkurrens. De undersökningar som av krisrevisionen gjorts beträffande försvarets medelsanvändning och effektivitet, giva onekligen något att tänka på. En omständighet av särskild vikt är, att de militära myndigheterna synas betrakta de inkallade värnpliktiga som en för statsverket praktiskt taget kostnadsfri arbetskraft, med följd att dessa kunna användas hur orationellt som helst. Det kan vara skäl att påpeka, att vi ha brist på arbetskraft här i landet och att den militära depå-, handräcknings- och expeditionstjänsten, ja kanske i viss mån även vakttjänsten, med moderna hjälpmedel och skolad arbetskraft skulle kunna uppnå en betydligt större effektivitet med mindre ekonomiska uppoffringar för statsverket på samma gång som arbetsföra män sparades åt ett mera produktivt arbete. Detta är en fråga om arbetsfördelning och kalkylering av självkostnader ur samhällets synpunkt. Det är egendomligt, att exempelvis ett förband kan inkalla ett antal värnpliktiga å fem kronor om dagen för att fullgöra ett arbete, som ett eller två kvinnliga biträden eller en expressbyrå eller lastbilscentral skulle kunna utföra bättre och billigare. Förklaringen synes ligga däri, att den värnpliktiges inkallelse icke i vanliga fall granskas av revisorer, under det att anställningen av civil arbetskraft går på anslag, där sparsamheten är stor. Det fall som häromdagen inrapporterades, att man inkallat ett antal värnpliktiga på några dagar för att tjänstgöra som upppassare vid en fest belyser vad jag menar. Den värnpliktige anses vara kostnadsfri.

De militära förvaltningarna måste vinnlägga sig om större smidighet och effektivitet. Detta är för det svenska försvaret ett viktigt efterkrigsproblem, eftersom dess good-will skadas av det betydande antal negativa iakttagelser de värnpliktiga i mogen ålder nu kunna göra. Med vad jag här sagt har jag icke velat förringa allt det värdefulla som utförts på försvarets område.

Herr talman! Jag ber nu att få säga några ord om det svenska jordbruket och dess efterkrigsproblem. Alla ha vi väl under dessa år förundrats över vad det svenska jordbruket kan åstadkomma trots ytterst besvärliga förutsättningar. Under den senaste tiden har allmänheten med glädje kunnat konstatera, att ransonerna av flera viktiga livsmedel kunnat ökas, trots att vi befinna oss i det femte krigsåret. De efter omständigheterna goda förhållandena *nu* stå i bjärt kontrast mot svårigheterna under förra världskriget. Vi ha lärt oss inse

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vikten av ett produktionskraftigt och allsidigt jordbruk. Det torde även ha blivit mera allmänt känt och erkänt, att man har att möta stora svårigheter, om man skall improvisera ett jordbruk för att möta kriser av samma natur som ett krig. En världsmakt som behärskar haven och till sitt förfogande har en betydande handelsflotta kan taga en sådan risk. Men ett litet land som Sverige kan icke göra det.

Denna gynnsamma utveckling av livsmedelsförsörjningen beror i främsta rummet på de svenska jordbrukarnas lojalitet. Deras arbetsamhet och kunnighet har betytt mycket under dessa år, och deras ekonomiska föreningsrörelse har givit stadga och sammanhållning åt det stora antalet producenter. Men vi kunna också tacka svenska industrier, som framställt de hjälpmedel som oundgängligen erfordrats i jordbruket.

Jag tror, att svenskt jordbruk och svensk industri vunnit allt större förståelse för varandra under dessa år. Det vore lyckligt, om de även i fortsättningen betraktade varandra, icke såsom konkurrenter, utan såsom var för sig nödvändiga och önskvärda beståndsdelar av ett väl sammansatt näringsliv.

Under dessa år har man även kunnat konstatera, att jordbruk är en näring, som kräver icke endast kunniga utövare, utan även en relativt stor kapitalinsats. Många förbättringar inom den svenska jordbruksnäringen ha fått skjutas på framtiden under dessa år. När efterkrigstiden kommer, måste vi söka lösa problemet om att ytterligare förbättra brukningsdelarnas effektivitet. De böra vara tillräckligt välutrustade och försedda med tillräckligt driftkapital samt erforderliga levande och döda inventarier. Många av dessa problem måste lösas efter linjer, som äro speciellt anpassade efter våra inhemska förhållanden. Den lilla traktorn, den billiga mjölkningsmaskinen, de lämpliga jordbruksredskapen, allt detta måste vi konstruera här, så att de passa för oss. Vi måste förbättra jordens kvalitet genom täckdikning och avkastningsförmågan genom lämplig gödsling, ännu bättre utsäden o. s. v.

Om näringslivets olika grenar söka att gemensamt lösa dessa problem, ja då tror jag vi komma att göra ett mycket stort och värdefullt framsteg. Jag förutsätter givetvis att statsmakterna icke skola lämna jordbruket utan tillräckligt stöd.

Men i detta sammanhang få vi icke glömma den tunga arbetsbördan, som särskilt under dessa år åvilat landsbygdens kvinnor. Bristen på kvinnlig arbetskraft har pressat de hemmavarandes arbetsförmåga och energi till det yttersta. Utan deras insatser skulle männen ej kunnat uträtta vad de nu gjort. Den tack vi äro skyldiga dem skulle vi bäst kunna giva till känna genom att redan nu förbereda planer på att i framtiden lätta deras arbets- och levnadsförhållanden. För många skulle vattenledning till köket vara en nåd att bedja om. Andelstvättstugor, bättre köksinredningar, mera förnuftigt planerade och bättre utförda bostäder, allt skulle bidra till att man i framtiden sluppe att se i förtid utarbetade kvinnor på den svenska landsbygden. Här finnes ett område, där genomgripande reformer äro av nöden och där det stora behovet ställer dem i allra första rummet i de planer som nu uppgöras på alla områden.

Herr talman! De svårigheter som vänta oss bliva sannolikt lika svåra att lösa som de redan genomgångna. Framtiden är så oviss, att man frestas att endast uttala förhoppningar om bättre tider. Men det är icke nog därmed. Vi få icke förfalla till fatalism. Vi måste i stället spänna alla våra krafter för att förverkliga det program som framlades i trontalet. Låt oss förenas i fast beslutsamhet att icke endast allfort upprätthålla vår yttre trygghet, utan även göra vad som står i vår makt för att efter kriget upprätthålla folkets inre trygghet, såsom medborgare och medmänniskor! Det finns så mycket att ut-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

rätta, så mycket förbättringar att göra i vårt samhälle. Vi måste söka förverkliga de ord, som under dessa år blivit alltmera innehållsrika för oss: frihet, arbete, trygghet.

Herr **Andersson, Elon**: Herr talman! I Konungens tal på rikssalen vid riksdagens öppnande konstaterades, att även om den finansiella ställningen är ansträngd och en fortsatt hård belastning av landets finansiella resurser är att vänta, så synes vårt folkhushåll dock ha krafter att möta de påfrestningar, som framtiden kan föra med sig, liksom vi hittills ha lyckats bemästra situationen med anlitan av landets egna tillgångar. Det är en förtröstansfull ton, som talar ur detta budskap, och statsverkspropositionen synes också inge en känsla av ökad tillförsikt. Ovissheten om den kommande utvecklingen gör dock, att det är nödvändigt att förse denna bild av ett stabiliserat läge med flera frågetecken. Det förefaller t. ex. inte uteslutet att vi under nästa budgetår få bära bördan både av den nuvarande beredskapen och av en begynnande fredskris. Redan nu kastar den skugga framför sig, och omedelbara åtgärder synas vara nödvändiga för att möta dess verkningar. Arbetslösheten i Väster-norrlands län börjar anta oroande dimensioner och påkallar ingripande från det allmännas sida. Även i andra län finnas tecken som tyda på en åtstramning på arbetsmarknaden. Det är nödvändigt att hålla detta i minnet, då man bedömer läget och utsikterna för kommande år, och jag tror, att det också innebär en erinran om nödvändigheten av att göra beredskapsplanerna klara, en erinran som kan riktas både till de statliga och de kommunala myndigheter, som haft att uppgöra beredskapsplaner. Vi komma sannolikt att ha behov av all den tillförsikt vi äga för att möta de kommande påfrestningarna, och det finns ingen anledning att låta de stigande inkomsterna och det formellt sjunkande budgetunderskottet förleda till en mindre stram hållning gentemot utgifter, som inte äro oundgängligen nödvändiga, eller att mindre noggrant bevaka de möjligheter till besparingar, som på olika områden kunna föreligga.

Även om det i dagens läge måste anses tillfredsställande att finansministern utan nya eller förhöjda skatter lyckats bemästra situationen, är det uppenbart att man dock måste sträva fram emot en skattesänkning. Det nuvarande skatte-trycket förmåles i det allmänna medvetandet med en onormal situation, som ger rätt att ställa långt gående krav på medborgarnas villighet att bära tunga bördor, men det kommer att te sig opåkallat, då de yttre anledningar, som närmast förorsaka den nuvarande situationen, upphört att existera.

Så länge kriget varar, måste givetvis den militära beredskapen och vad därmed sammanhänger inta en förgrundsställning. Den omständigheten, att vi hittills lyckats bevara freden, utgör ju ingen garanti för att vi även i framtiden komma att undgå påfrestningar av allvarligare art. Det är tillfredsställande att av försvarsministerns redogörelse erfaras, att arbetet med stärkandet av vårt försvar i betydelsefulla delar kunnat forceras med en tidsvinst av ett helt år. Skulle den beräkning av kostnaderna för försvarsbeslutets effektuerande, som försvarsministern utför i sin huvudtitel, också hålla streck, lär man kunna instämma i hans omdöme att de väntade avstegen icke synas anmärkningsvärt stora. I den väldiga utgiftssumma, som den årliga kostnaden för den militära beredskapen allttjämt kräver, finnes dock säkerligen ännu rum för betydande besparingar. Inom vissa grenar av den militära förvaltningen synes man ännu ha svårt att till fullo acceptera nödvändigheten av en sådan planläggning av nödiga åtgärder, att tillfredsställande resultat vinnas med iakttagande av största möjliga sparsamhet. Försvarsministern har själv ansett sig böra i sin huvudtitel framställa kritiska anmärkningar i ett fall. Krisrevisionen har under sin verksamhet påtalat andra ganska flagranta fall av

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bristande planläggning vid utförandet av dyrbara företag, och ett föredrag, som revisionens avgående ordförande nyligen höll, ger inte någon uppmuntrende bild av vilja till och förståelse för sparsamhet inom vissa delar av den militära förvaltningen. Det lär nog alltjämt förhålla sig så, att betydande möjligheter till besparingar äro att söka på detta område, och jag tillåter mig uttala den förhoppningen att den fortsatta granskning av den militära förvaltningens organisation, som nu upptas av andra organ, skall erhålla vederbörligt stöd och vinna förståelse även inom de militära kretsar, där man har blicken öppen för betydelsen av de problem, varom här är fråga.

Men även om den militära beredskapen alltjämt är den dominerande i dagens situation, så är det dock emot freden vi spana.

Redan fjolårets riksdag beslöt som bekant hos Kungl. Maj:t begära tillsättandet av ett särskilt organ med uppgift att undersöka och bereda vår ekonomiska fredsberedskap. Sådana undersökningar ha veterligen också igångsatts av Kungl. Maj:t, men man väntar alltjämt på det organ, som väl skall få till uppgift att sammanfatta och bearbeta dem. I årets trontal bekräftas att planeringar pågå och att riksdagen i sinom tid skall få del av resultatet, bl. a. i form av en allmän beredskapsstat. Att övergången från den nuvarande beredskapen till fredstidens förhållanden kommer att medföra svårösta problem, är utan vidare klart. Tecknen härpå ha, som jag förut erinrat om, redan börjat visa sig. Det kan inte råda några delade meningar om det allmännas skyldighet att tillse, att den kris, som därvid kommer att uppstå, begränsas i görligaste mån. Men det är av vikt att detta inte sker på sådant sätt, att man rubbar grunderna för den näringslivets frihet, som enligt mitt sätt att se är förutsättningen för en fortsatt ekonomisk och social utveckling i vårt land. Det ligger en fara i det förenklade resonemang om den totala sysselsättningen, som man på sina håll för till togs. Om man därmed menar att mera varaktig arbetslöshet skall undgås, att man med andra ord vill förhindra en allvarlig arbetslöshetskris med långvariga och djupt gående verkningar, så råder givetvis ingen oenighet om målsättningen. Sträcker man sig ännu längre och ända dithän, att någon arbetslöshet aldrig skall förekomma, att även den tillfälliga arbetslöshet, som kan bero på produktionens rörlighet eller säsongyrkenas variationer, skall kunna undvikas, så rör man sig med säkerligen överdrivna hypoteser. Hur gärna man än önskade det, lär det inte kunna undvikas, att omställningen i samband med återgången till fredliga förhållanden kommer att föra med sig arbetslöshet inom vissa områden av näringslivet. Det blir nödvändigt för det allmänna att träda till för att hindra dess ödeläggande verkningar. Detta kan ske bl. a. genom anordnande av allmänna arbeten, företrädesvis av sådant slag, som under krisåren fått stå tillbaka, och bl. a. genom stöd åt näringslivet för att påskynda dess omställning från krigs- till fredsproduktion. De ekonomiska bördor, som detta kan föra med sig, måste bäras med samma naturliga fördragsamhet som vi ha burit de bördor, vilka den militära beredskapen har pålagt oss.

Vad det bör bli fråga om är således en samverkan mellan staten och näringslivet. Det är meningslöst att upprätthålla den föreställningen, att staten och näringslivet äro två mot varandra stående makter utan gemensamma intressen. Skall man kunna trygga en lugn ekonomisk utveckling utan förödande kriser, så fordras det i stället en samverkan mellan båda dessa parter. Men denna måste byggas på respekterande av bådas berättigade intressen. Lika litet som näringslivet i sitt krav på frihet får åsidosätta det allmännas anspråk på att skydda medborgarnas rätt och säkerhet, lika litet får staten ställa sina anspråk så hårt, att de i realiteten komma att innebära näringslivets ställande under statens kontroll. Ett sådant system skulle vara till gagn varken för

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

samhället eller för medborgaren. Friheten, den medborgerliga och den ekonomiska, skulle få det trångt under ett sådant system. Vad man bör eftersträva är således inte någon statens bestämmanderätt över näringslivet, utan en snidig och förtroendefull samverkan, som ger fullt utrymme för det intresse, som näringslivet självt har för att lösa sysselsättningsproblemen och förmera produktionen, och att staten erkänner och tryggar det enskilda näringslivets rätt att arbeta i frihet utan andra inskränkningar än sådana, som äro betingade av hänsyn till statens intressen att skydda medborgarnas sociala rättigheter och det allmännas rätt.

Vid planerandet av efterkrigspolitiken är det alltså nödvändigt att beakta principen om näringslivets frihet och att värna den. Detta är enligt folkpartiets mening så mycket nödvändigare, som vi endast på grundvalen av ett fritt näringsliv, som ger de dynamiska krafterna tillfälle till utveckling, kunna nå och uppehålla en ekonomisk standard, som tillåter en fortsättning på de sociala reformernas väg. Alla äro vi tacksamma för det sociala reformarbete, som hann utföras, innan den av krigstiden nödvändiggjorda beredskapen med sina ekonomiska konsekvenser lade sin förlamande hand däröver. Men det vore bedrägligt att intala sig, att detta sociala reformarbete hann föras så långt fram, att alla brister äro avhjälpda och medborgarnas sociala trygghet helt vunnen. Även i det sociala reformarbetet är ju stagnation i längden det samma som tillbakagång. Det gäller således att skapa en ekonomisk grund för sådana samhällsreformer, som äro socialt önskvärda, och detta är enligt vår mening möjligt endast under ett system, där ett fritt näringsliv dominerar.

Med detta resonemang framstår det som ett starkt intresse, att de regleringar av olika slag, som krigstiden nödvändiggjort, avvecklas så snart förutsättningarna därför uppkommit. Det är sannolikt att detta inte kan ske omedelbart efter krigshandlingarnas avslutande eller på en gång. Men den principiella riktlinjen bör vara klar: den beredskapsapparat, som krigstiden även i detta hänseende tvingat oss att anskaffa, bör så snart ske kan göras till föremål för en avrustning. Varken regleringarna eller deras organ få bli några självändamål. I den mån möjligheter yppa sig att inom ett eller annat område avskaffa gällande reglerings- och ransoneringsbestämmelser, så bör detta ske. Det är inte nödvändigt att vänta, tills allt kan tas på en gång. Där en sådan inskränkning blir möjlig att genomföra, skulle den hälsas som ett välkommet tecken till att regleringarna och kommissionerna inte komma att behållas någon dag längre än som är strängt nödvändigt. Sannolikt skulle detta också underlätta lösningen av det svåra problem, som möter, då de i kommissionerna anställda nödgas söka sin utkomst på den allmänna arbetsmarknaden. Och skulle man därigenom också lyckas åstadkomma någon besparing i kommissionsväsendets kostnader, lär ingen ha anledning att yppa missnöje med den saken.

Men, herr talman, det är inte endast på det ekonomiska området, som en avrustning av krisberedskapen nu kan börja bli påkallad. Det finnes också andra områden av det medborgerliga livet, där krigstiden fört med sig inskränkningar av besvärande och betänklig art. Jag avser inte att diskutera, huruvida det varit i allo nödvändigt med de beredskapsåtgärder som vidtagits för att hålla den lagstadgade yttrandefriheten inom vissa gränser. För min del vill jag ingalunda bestrida den självklara nödvändigheten av att man även här måste handla under plikt och ansvar och att onormala tider kunna motivera onormala åtgärder. Men även här borde tiden nu börja närma sig för att planera ett återgående till ordningen. Det är förklarligt och förstäeligt att återställandet av den ekonomiska friheten kan bli en långsamt förlöpande och svår operation. Avskaffandet av den krisberedskap, som pålagts

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den medborgerliga friheten i dessa avseenden, måste vara en vida lättare procedur. Att ställa åt sidan den apparat, varmed man under kristidens onormala förhållanden har sökt dirigera och begränsa den lagstadgade yttrandefriheten, är en angelägenhet, som inte får undanskjutas såsom varande av mindre vikt; detta så mycket mindre som ju åtskilligt under sista tiden inträffat, som väcker starka tvivelsmål om att de metoder, man i vissa fall synes ha tillämpat i sin verksamhet, äro de riktiga. I detta sammanhang böra också påtalas de andra särskilda lagbestämmelser, som under kristiden tillkommit och som hårt pressa vad som ansetts vara självklar medborgerlig rätt i ett demokratiskt samhälle. Jag läste för någon tid sedan i ett offentligt uttalande följande ord: »Det blir en angelägen uppgift för alla demokratiska krafter att vaka över att de utväxter på vår rättsordning, som krigstiden nödvändiggjort, skäras bort så snart de yttre förhållandena ej oundgängligen kräva deras bibehållande.» Det är så sant som det är sagt, och det är en tröst att veta, att detta uttalande gjordes av statsrådet och chefen för justitiedepartementet.

Med den frihet, herr talman, som brukar medgivas under denna debatt, skall jag också tillåta mig att i korthet beröra ett problem, som inte har så nära anknytning till Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets tillstånd och behov, men som icke desto mindre är av stor vikt och som tränger sig fram till allt större aktualitet. Det har redan tidigare i dagens debatt berörts av herr förste vice talmannen.

De befolkningssiffror, som offentliggjorts på grundval av uppgifterna vid nyårsskiftet, visa, att den företeelse, som givits namnet landsbygdens avfolkning, inte blott fortsätter, utan i vissa trakter visar tendens att öka. Genom det starka kvinnounderskott, som kommit till synes i ett stort antal landsbygdkommuner, har problemet blivit allt mera svårartat och hotar att allvarligt försvåra den familjebildning, som kunde giva hopp om en drägligare utveckling i framtiden. Det ligger intet tvivel om att det svenska samhället här står inför en högst allvarlig fråga, som tarvar inte blott en i bekymrade ordalag fördiskussion utan beslutsamma försök att genom reella åtgärder åstadkomma någon bättring. De undersökningar, som man kunnat göra, föra alla fram till ungefär samma resultat. Landsbygdens levnadsförhållanden äro i jämförelse med städernas så mycket besvärligare, att ungdomen, och det gäller särskilt den kvinnliga ungdomen, högst ogärna förbinder sin framtid med tanken på fortsatt arbete och vistelse i landsbygdsförhållanden. Helt visst medverka härtill vissa psykologiska förhållanden, som äro kända inte blott på landsbygden utan äro ganska allmängiltiga: en allmän oro och rotlöshet, som löser sambandet mellan hemmen och ungdomen och kommer den att längta ut i andra förhållanden än den varit van att leva under. Givetvis får man också se den som en alltjämt fortgående anpassning till den förändring i näringslivets struktur, som ägt och äger rum. Men till betydande del torde denna flykt från landsbygden bero på orsaker, som låta sig gripas och förbättras. De bero delvis på ekonomiska förhållanden: trots den påtagliga förbättring, som inträtt i fråga om det ekonomiska utbytet av arbetet på landsbygden, så innebära alltjämt stadsyrkenas avlöningar en lockelse för de unga. Men detta är inte den enda orsaken. Landsbygdens avfolkning är inte blott ett ekonomiskt problem. Det är också ett socialt och kulturellt problem. Jag vill inte påstå att de senaste årtiondenas storartade sociala reformarbete har gått landsbygden förbi, men där dess hävor fallit ojämnt, har detta skett till landsbygdens nackdel. De svenska statsmakterna äro t. ex. på rätt väg, då de anvisa medel till åstadkommande av bostadsförbättringar och rationellare arbetsmetoder på landsbygden. När förhållandena möjliggöra att ökad upp-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

märksamhet kan ägnas sociala åtgärder av detta slag, är det av synnerlig vikt att man starkt beaktar landsbygdens behov. Utom de 7,5 miljoner kronor, som för detta ändamål upptagits i den nu föreliggande riksstaten, ställes i utsikt ytterligare anslag på den allmänna beredskapsstat, som bebådas. Jag tillåter mig uttala den förhoppningen att detta ändamål skall tillmätas största möjliga utrymme med hänsyn såväl till dess egen vikt som till dess lämplighet för det syfte, som den allmänna beredskapsstaten avser att tjäna. Jag tror också, att det var en lycklig åtgärd, när fjolårets riksdag beslöt lämna statsbidrag till den sociala hemhjälpen, och jag tillåter mig också i det avseendet uttala den förhoppningen, att det rätt snart skall bliva möjligt att ytterligare utbygga denna åtgärd som måhända kan komma att åtminstone i någon mån avhjälpa de nuvarande svårigheterna att bereda landsbygdens kvinnor, framför allt småbrukarhustrurna, någon lindring i deras hårda arbete. En höjning av landsbygdens sociala standard, så långt detta kan ske med statsmakernas hjälp, är faktiskt ett av våra viktigaste sociala problem. Detsamma gäller om de möjligheter i kulturellt avseende, som stå landsbygden till buds. Med stort intresse motser man de förslag, som skolutredningen i detta avseende kommer att framlägga. Till den kulturella standarden höra inte blott förbättrade möjligheter till skolundervisning. Dit hör också frågan om ungdomens fortsatta bildningsmöjligheter och följaktligen många frågor om ökat stöd åt det arbete, som av olika ideella organisationer bedrivs ute i bygderna och som många gånger blir onödigt magert och litet givande. Här anmäler sig lokalfrågan som en annan av de angelägenheter, vilka böra hållas i åtanke, då tiderna böra tillåta ett upptagande av dylika spörsmål.

Överhuvud taget berör denna fråga om landsbygdens avfolkning ett omfattande komplex. Det tarvar allvarligt övervägande och snara åtgärder, och man måste ha klart för sig att dessa komma att omspanna många områden. Frågan om den svenska landsbygdens höjande i ekonomiskt, socialt och kulturellt hänseende får inte ses som en intressetvist mellan städer och landsbygd. Det är en fråga som rör hela det svenska samhället. Ingen har glädje av den onormala utveckling, som nu försiggår, och det är ett allmänt intresse att återställa en snar jämvikt mellan städer och landsbygd, mellan städernas inflytande och tillväxt och landsbygdens styrka, mellan städernas kultur och landsbygdens kultur. Ty i detta avseende — det skulle kanske också påpekas — är det inte heller önskvärt med en utjämning. Men den enda möjligheten för den svenska landsbygden att bibehålla sina kulturella särdrag, som ofta präglas av friskhet och sundhet, är att den äger den ekonomiska och sociala styrka, som ger den makt att bevara sin självständighet och på grundval av den berika sin egen kultur.

Herr talman! Vårt land har alltjämt den oskattbara förmånen att få leva under fredens hägn. Det svenska folket i gemen, det som en stor svensk statsbyggare kallade »menige riket», hyser för visso en djup tacksamhet för att vi alltjämt undgått krigets olycka, och jag torde knappast behöva betyga att man inom folkpartiet anser regeringens strävan att hålla vårt land utanför kriget berömvärd och i överensstämmelse med vårt folks uppfattning. Den förmån, som vi här äga, för med sig förpliktelser när det gäller det återuppbyggnadsarbete ute i världen, som väntas, då fredens timma slår. Alldeles särskilt komma dessa förpliktelser att gälla våra hårt provade broderfolk. Med djup smärta ha vi följt deras lidanden, och vårt hjerta skälver inför de dåd, som tysta frihetspredikarens stämma och som sända ett lands ungdom i fångenskap. Våra förhoppningar äro ense med deras därutinnan, att en fredens och frihetens gryning snart skall skönjas för Nordens folk, en fred, som inte är ett bländverk, och en frihet, som inte är tomma ord, utan som skänker den

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
trygghet och den framtidstro, som den bittra kampen och de hårda offren, alla gjorda för frihetens skull, ha förtjänat.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Med hänsyn till att det inte är mer än några få dagar sedan 1943 års riksdag upplöstes kunde man ha tänkt sig, att intresset för denna remissdebatt i början av 1944 års riksdag inte skulle vara så stort. När man ser på den långa talarlistan både här och i medkammaren, finner man emellertid att ledamöternas intresse är större än väntat. Måhända är detta en liten erinran om att vi ha andrakammarval i höst; de djupa leden av talare som anmält sig i denna debatt kunna kanske betraktas såsom de första leden i de köer, som komma att samlas vid valurnorna i höst.

Eljest kan man ju inte säga, att det sedan vi sist voro samlade här i denna kammare har inträffat några händelser av större betydelse, som kunna föranleda kommentarer. Visserligen har en före detta ledamot av denna kammare offentligen framfört ett yrkande om att vårt land skall sluta upp i kriget, men jag förmodar att den framstötten knappast kommer att ge starkare genljöd i denna debatt eller föranleda att vi anställa någon domedag över vårt förflutna, vilket ju enligt Ibsen är diktens huvudändamål. En sak skulle jag dock i det sammanhanget vilja understryka, ehuru jag tror att denna kammares ledamöter redan äro ense med mig därom, nämligen att den politik vårt folk har fört under dessa krigets år inte har dikterats av en enda synpunkt: att vi skola komma ifrån det hela så billigt som möjligt. Vår politik har inte varit en feg fanflykt, utan i den ha de svenska intressena vägts mot Sveriges ansvar såsom ledamot även av folkens stora gemenskap. Vi ha under dessa år kunnat göra insatser för våra grannar, för demokratien och jag vågar påstå också för mänskligheten. Vi kunde inte ha gjort de insatserna, om vi följt det råd jag nämnde och fört en dåraktig och äventyrslysten politik, och vi skulle inte heller kunna fylla de uppgifter, som ytterligare vänta oss under den långa övergångstiden, om vi hade offrat våra liv i lättsinne eller låtit skjuta sönder våra städer.

Vid det nämnda tillfället sades också, att vårt anseende utåt inte kan vara särskilt stort så som vi ha handlat; vi skulle ha gjort Karl den tolftekonster för att vinna rykte ute i världen. Jag tror för min del att Sveriges anseende är så högt som det gärna kan vara. Trots att små kretsar inom landet spela angivarens roll har det anseendet inte blivit rubbat. Det finns ingen tvekan om att den stora massan av Sveriges folk alltjämt står samlad kring den politik, som förts på det utrikespolitiska området, och den regering som fört denna politik. Därmed är ju inte sagt, att man inte nu under krigets femte år kan skönja vissa upplösningstecken; när trycket utifrån anses ha lättat, synes det där beredskapshumöret inte heller vara nödvändigt längre. Statsrådet Bagge skulle säkerligen inte få så starka applåder, som han fick vid förstamajdemonstrationen för några år sedan, om han nu upprepade sin ordlek om den där igelkotten, som rullar ihop sig i orubblig försvarsberedskap åt olika håll. Vi svenskar äro inte på det humöret längre, och man kunde kanske härav finna anledning att ifrågasätta, huruvida vi längre behöva ha någon samlingsregering.

Jag tror ju för min del, att samlingsregeringen har sett sina bästa dagar. Nationen längtar tydligen efter frihet, både politiskt, fackligt och ideologiskt, men det bör nog påpekas i denna debatt att den dagen ännu inte är kommen, då det bandet kan släppas. En upplösning av samlingsregeringen i dag skulle säkert komma att missförstås och bli en signal till ett allas krig emot alla. Detta skulle försvaga vår ställning under den tid som kommer, med många och stora uppgifter. Dessa uppgifter äro av den naturen att deras lösande

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kräver hela nationens samling — ett enda parti kan inte ensamt ta på sig ansvaret inför nationen — inte bara då det gäller den politik, som skall föras under den återstående delen av kriget, utan även och lika mycket i fråga om alla de ömtåliga ställningstaganden, som bli erforderliga under den mycket långt utdragna s. k. fredskrisen. Jag tänker bl. a. på sådana frågor som den om vårt folks orientering till ett blivande, nytt Nationernas förbund, till de många och stora nordiska problemen, till försvarsväsendets omfattning och ställning inom vårt folk o. s. v.

Även om vi alltjämt behöva en krigsrustning anser jag i likhet med föregående talare det inte vara uteslutet att man redan nu förbereder sig och inställer sig för en återgång till normala förhållanden — detta gäller också den militära beredskapen. Jag vill inte ge ett finger åt den föreställningen, att faran nu skulle vara över och att vi skulle kunna släppa av på vår vaksamhet — vi ha kanske till och med de svåraste dagarna framför oss — men jag tror, att man ändå kan överväga, huruvida omfattande militära inkallelser i olika delar av landet är den enda och rätta metoden för att möta den faran. En väl smord mobiliseringsapparat är givetvis erforderlig, men man får också tänka på de moraliska krafterna. Man kan inte komma ifrån att de militära inkallelserna äro en moralisk tunga för vårt folk. Jag skulle därför inte dra mig för att rekommendera, som jag gjorde redan i höstas, att man överväger, huruvida inkallelserna behöva vara så omfattande, så långvariga och så tätt duggande, som de ha varit på sista tiden. I det sammanhanget skulle jag vidare vilja understryka betydelsen av att man förfar med verkligt genomförd rättvisa vid dessa inkallelser. Det klagas ju från olika delar av landet på detta. Jag utesluter inte, att åtskilliga klagomål kunna vara obefogade, men alla äro det dock inte. Det nämnes från diverse håll exempel på motsatsen som man faktiskt inte kan skjuta ifrån sig. Det är sant, att alla fall inte kunna behandlas lika. Att jordbrukets speciella kraft på arbetskraft under den forcerade tiden bära tillgodoses, anse säkert alla. Även enskilda företags och individers speciella förhållanden kan man taga hänsyn till. Men lika betydelsefullt är det, att när befrielse beviljas, som ju ofta sker, man klart kan styrka, att någon mannamån icke har blivit begången. Det omdöme, som gemene man får om beredskapsbördornas fördelning på olika människor, är en av de fasta grundvalarna för vårt folks moraliska rustning och styrka i denna tid. Jag vet, att försvarsministern sysslar mycket med dessa ting. Han får brev, uppvaktas av deputationer och har säkert en bättre överblick över dessa förhållanden än någon annan man här i landet. Jag tror dock inte, att det kan sägas vara ur vägen att man gång på gång trycker på nödvändigheten av att den mest noggranna rättvisa tillämpas när det gäller inkallelser och befrielser från militärtjänst.

Som redan har påpekats, består ju vår beredskap inte bara av militära inkallelser, utan den finns på livets alla områden. Regeringen är verkligen förtjänt av erkännande för den snabbhet, den kraft och det förutseende, varmed den i tid sörjde för en fullgod rustning på alla områden. Jag tror också, att den kan få förlåtelse för att åtgärderna t. o. m. blevo för kraftiga med hänsyn till det föreliggande behovet på många områden.

Det är dock av vikt att understryka, att allt detta är skyddsåtgärder, som måste improviseras för ett tillfälligt behov, men som inte bära behållas längre än som är absolut nödvändigt. När moren har gjort sin plikt, bör moren gå. I likhet med särskilt den siste talaren skulle jag vilja förorda, att man redan nu vidtager förberedelser för en avveckling av krisåtgärderna på vissa områden. Aktgivenessen på de personer och aktioner, som syfta till att skada vårt folk, behöver inte bli mindre, om den lagstiftning, som tagit sikte på denna försvarskamp, mildras eller avskaffas. I kraft av de hårda beredskapslagar, som gälla,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

har det avkunnats domar här i landet, som med hänsyn till dessa lagar icke kunna bli föremål för anmärkning, men där de handlingar, som bestraffats, under fredliga förhållanden och för den allmänmänskliga rättskänslan icke te sig som brott. Det är min livliga förhoppning, att regeringen skall finna en möjlighet att i detta avseende rätta till det som inte stämmer med rättskänslan. Det ankommer i övrigt på regeringen att pröva, när tiden är inne att åstadkomma en utrensning i krigs- och krislagstiftningens augiasstall. Jag instämmer i kravet på att detta icke må dröja alltför länge, särskilt när det gäller de band som lagts på det fria ordets tvångsfria utnyttjande och det intrång i de allmänna fri- och rättigheterna som kriget och avspärrningen ha gjort nödvändiga.

Redan under fjolåret fördes ju här en livlig diskussion om de ekonomiska efterkrigsproblemen. Omfattande utredningar och undersökningar ha företagits, och ett stort och värdefullt material har samlats. Finansministern håller nu trådarna i sin hand, men meningen torde vara att så småningom tillsätta centrala organ för samarbetning av allt detta material. Det förefaller som om utvecklingen på detta område har kommit att gå fortare än man väntade, när man igångsatte dessa utredningar. Efter förra kriget följde, som vi alla minnas, en årslång period av fortsatt högkonjunktur och inflation. Man kan inte bortse från möjligheten, att det kan gå likadant denna gång, men man får inte heller utesluta möjligheten av en utveckling i alldeles motsatt riktning. Det är ganska märkligt, att utpräglade kristecken redan ha visat sig i skilda delar av landet. I den bygd, som jag representerar, har redan arbetslösheten stuckit upp sitt huvud, och såsom vi ha sett av tidningarna gå i vissa delar av Norrland redan tusentals människor arbetslösa. Det förefaller, som om myndigheterna inte skulle vara riktigt redo att med kraft möta dessa problem.

Vi hade ju hoppats, att det denna gång inte skulle bli någon sådan där stor arbetslöshetskris som det blev efter förra kriget, och t. o. m. att vi inte skulle behöva ha någon arbetslöshet alls. Trots att jag riskerar att av herr Elon Andersson beskyllas för förenklade synpunkter vågar jag dock vidhålla det programmet, och det bör vara även statsmakternas program. Herr Elon Andersson uppställde det programmet för vår arbetslöshetspolitik, att den bara skulle lindra de mest förödande verkningarna av arbetslösheten. Jag anser inte detta vara tillräckligt. Det behövs en beredskap som inte bara lindrar utan som, för att använda ett uttryck hämtat från ett annat område, tar sikte på en verklig stamping out av arbetslösheten. Detta bör också kunna ske utan att man, såsom herr Elon Andersson befarade, behöver tillgripa några intrång i det fria näringslivet.

Nu har i alla fall krisen kommit över oss, åtminstone farliga tecken till det, och jag skulle vilja understryka behovet och nödvändigheten av att vi icke låta oss överraskas av den. Jag skulle vilja fråga finansministern, om han inte anser lämpligt att tillsätta de ytterligare centrala organ, som behövas för att de olika delutredningarna skola kunna sammanföras till en stor, effektiv plan för övergångsproblemens handläggning.

Det förefaller också, som om de myndigheter och styrelser, som handlägga alla de ärenden som taga sikte på ett bekämpande av den uppspirande arbetslösheten, ofta anlägga en alltför byråkratisk syn på problemen. Jag vet, att de ju själva äro handikappade i många stycken. När det t. ex. gäller igångsättande av byggnadsföretag, finns det en betydande brist på material i landet. Det är en av de stora och angelägna uppgifterna att stimulera produktionen av material för byggnadsverksamheten. Men även där detta hinder icke föreligger och där det således finns material — jag tänker närmast på ett byggnadsföretag i Örebro, som under ett par, tre år stoppats — möter man ändå ifrån myndigheternas sida ett non possumus, och risk finns,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bl. a. i det fall som jag nyss nämnde, men jag tror också i andra, att det material, som verkligen är tillgängligt, förfares och göres ineffektivt och oanvändbart. I enskilda fall kan man också klaga på rätt så märkliga ställningstaganden. Jag har ingenting emot att Malmö ens under denna tid bygger en ny stor teater, utan jag ser det tvärtom med glädje, men jag tror, att det finns andra byggnadsföretag, vilka förbjudits eller stoppats opp, som skulle ha be-tingats av ett mer aktuellt behov under denna tid.

Det är av den största betydelse, att den apparat, som skapats för att möta de forcerade uppgifterna, fungerar gnisselfritt och effektivt. Man förstår, att det måste gnissla. Apparaten har ju förut varit inställd på helt andra uppgifter, nämligen att hålla igen och att hindra en expansion. Nu får den helt plötsligt en rakt motsatt uppgift, att skjuta på, att befrämja expansion och hindra tillbakagång. Man förstår, som sagt, att dessa människor och institutioner reagera surt inför de nya uppgifterna. Men så får det icke vara. Det bör vara angeläget för regeringen att utfärda instruktioner och skapa institutioner, som sörja för en effektiv och obyråkratisk handläggning av dessa redan nu betydelsefulla men i morgon ännu mer betydelsefulla ärenden.

Jag har, herr talman, intet att tillägga.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr Näsström: Herr talman! Den reallönesänkning, som arbetarna fått vidkännas under dessa krisår, har burits med ett visst jämnmod, därför att arbetarna ha vetat att *alla* samhällsklasser böra bära sin del av den gemensamma bördan. Arbetarna ha hoppats och trott att den goda samhällsanda, de själva visat under dessa år, skulle komma även arbetarna till del när det blir ont om arbete, i stället för ont om arbetskraft.

I ett tidigare skede var det ju många som ansågo att vi av ekonomiska skäl inte kunde bereda något större antal arbete genom statens hjälp. De senare årens utveckling har dock visat, att Sveriges förmåga på det ekonomiska området har varit glädjande stor. Överallt, inte bara i vårt land utan även i andra länder, har man varit ganska enig om att arbetslösheten är ett ont, som måste avskaffas. I vårt land ha allt flera fått den uppfattningen, att vi inte ha råd att låta människor gå sysslolösa.

Den arbetslöshetskris, som de flesta av oss ha väntat, har redan på ett synnerligen hårt sätt drabbat Västernorrlands län. Vårt län bygger ju sin industriella verksamhet nästan uteslutande på träprodukter. Redan när spärren mot väster infördes, började verkningarna visa sig i vårt län. Cellulosafabri- kerna och sågverken ha under dessa år haft en synnerligen ojämn verksamhet. Detta har gjort att arbetarnas ekonomi har ytterligare försämrats, ty även vid full drift ha dessa arbetare ett oförmånligt löneläge i förhållande till och i jämförelse med många andra yrkesgrupper. När nu driften vid dessa fabri- ker och sågverk på många platser har legat nere flera månader varje år sedan kriget bröt ut, då förstå alla att dessa arbetare ha haft krisår i dubbel bemärkelse.

Hösten 1943 inträffade en rad händelser, som ytterligare försämrade denna industris läge. Spärren mot väster blev total. Italiens sammanbrott m. m. minskade exporten ytterligare, och detta har gjort att brädgårdarna stå fulla, likaså en del massamagasin. Vid samma tid visade träkolmarknaden tecken på mättnad, vedavverkningarna upphörde till mycket stor del, dels på grund av att vedavverkningstvånget upphörde och dels på grund av att ga- rantipriset på ved ej längre kan räknas.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Alla dessa faktorer tillsammans, och även andra, ha gjort att praktiskt taget all vår storindustri ligger nere. Enligt senaste uppgifter är det mer än 5 000 man som äro arbetslösa inom vårt län, och detta gör att enligt vanliga beräkningsgrunder är det cirka 20 000 familjemedlemmar, som inte veta var de skola få sin bärgning. I dessa sista dagar är det ett antal arbetare som fått arbete tack vare socialdepartementet och arbetsmarknadskommissionen, men ännu är det ett mycket stort antal arbetare som äro ohjälpta.

Redan på ett tidigt stadium gjordes en inventering i kommunerna över de arbeten, som skulle kunna anses lämpliga vid en befarad kris. Arbeten för många miljoner kronor finnas att tillgå i dessa kommuner, men tyvärr äro de flesta av dessa arbeten materialkrävande, och som alla veta är det ont om byggnadsmaterial. När nu på hösten 1943 den stora krisen kom över oss i vårt län, så visade det sig att det fanns ytterst få offentliga arbeten att tillgripa, i varje fall sådana arbeten som omedelbart kunde igångsättas. Och understödslinjen är ur flera synpunkter olämplig att tillgripa, inte minst ur den synpunkten att de nuvarande understöden äro otillräckliga. När en ensamboende skall klara sig på cirka 2 kronor per dag, man och hustru på cirka 3 kronor per dag och man, hustru och två barn på cirka 4:50 per dag, då förstå alla att dessa understöd i nuvarande dyrtid äro otillräckliga. Men oavsett beloppet vill flertalet av våra arbetslösa inte ha understöd — de vilja försörja sig själva och de sina genom hederligt arbete, som de kunna leva på. Och dessa arbetare äro sannerligen inte vana vid någon lyxstandard.

Vi vilja inte förfalla till någon negativ kritik, men vi tro att denna lokalt betonade arbetslöshetskris skall kunna bemästras om den goda viljan finns. Och vi vilja tro att denna goda vilja finns. Det finns många byggnationer att tillgå inom länet, sjukhus, skolor, bostäder m. m., om länet nu på grund av krisens lokala karaktär kunde få något större tilldelning av den inom landet befintliga byggnadsmaterielen. Det finns stora vatten- och avloppsföretag inom länet, om vi på samma grunder kunna få något mer av de inom landet befintliga rören. Det finns oerhört många icke materialkrävande obbyggda vägar inom länet, om bara pengarna snabbt kunna anvisas för att lindra krisen nu. Elektrifieringen av ostkustbanan med därmed sammanhängande kurvratningar och banförstärkningar skulle ge många hundratusental dagsverken och dessutom förbättra vår industris konkurrensförmåga. Det torde finnas möjligheter för att vissa fabriker kunna köra i gång igen, om staten kan garantera avsättningen av produkterna. Vedavverkningarna kunna nog åter komma i gång om staten garanterar avsättning och pris.

Men vad som kan göras måste göras snabbt. Den tidigare låga och ojämna inkomsten har gjort att arbetarna ha mycket små besparingar att falla tillbaka på, och många av dem ha redan nu gått arbetslösa i flera månader. De olika kommunerna ha försökt göra allt vad man rimligen kan begära av dem med det höga skattetryck, som redan råder i dessa kommuner.

Arbetarnas krav på att genom hederligt arbete få försörja sig själva och de sina är rimligt, och vi vilja lägga regeringen varmt på hjärtat att sätta in all sin kraft på att snabbt lösa detta problem. De flesta av oss tro nog att vi framdeles ha att emotse en stor arbetslöshet över stora delar av vårt land, och jag för min del sätter i fråga, huruvida man inte nu borde överväga att inrätta ett särskilt departement för offentliga arbeten, där ett statsråd, en arbetsminister, med makt och myndighet huvudsakligen finge ägna sig åt dessa ur flera synpunkter viktiga problem.

Herr Andersson, Jones Erik: Herr talman! I det första anförande, som jag av omständigheternas makt råkar till att hålla i denna kammare, har jag

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ansett mig uppfordrad att något beröra en sida av vårt näringspolitiska liv, som för dem det gäller och för övrigt för hela landets framtida sociala gestaltning har en ofantlig betydelse. Det berör det avsnitt av arbetet för vår livsmedelsförsörjning, som representeras av vår tråget arbetande småbrukarkår.

I den planritning för vår blivande jordbrukspolitik, som från visst håll uppdrages och som även i sin krasst spekulativa uppläggning tycks vinna allt större gehör, göres gällande att våra småbruk ur driftsekonomisk synpunkt överhuvud taget äro så otidsenliga och litet givande, så onyttiga ur folkförsörjningssynpunkt, att de knappast kunna ha något existensberättigande och följaktligen böra ju förr dess hellre ställas på avskrivning. Det är märkligt, huru som man nu, ifrån att förr mycket starkt ha ivrat för en uppdelning av de stora godsens i små jordbrukslägenheter, har kommit till den rent motsatta ytterligheten att sammanföra de små hemmanen till stora komplex, ju större dess hellre, i akt och mening att därigenom göra driften mera lönande och räntabel för deras brukare. Denna nya inriktning kan vid första påseende ha sina tilldragande sidor, men vid närmare eftersinnande företer den dock i sin allmängiltiga tillämpning följder och aspekter, som knappast locka till en omsättning i oinskränkt skala i levande praktik.

På slättlanden med sammanföringen på sådana håll, där den uppenbarligen är påkallad och befolkningen därtill är villig, ha sin gång, men i bergs- och skogsbygderna blir ställningen en helt annan. Bara terrängförhållandena lägga här oöverstigligen hinder i vägen för en revision av större mått i den önskade riktningen. Utan att bestrida att en ägojustering på många håll kan vara nyttig och nödvändig, är det dock ett faktum, att markförhållandena i stora delar av landet äro upplagda enbart för brukning i mindre skala, och maskinell drift i storbruksstil är här i den oländiga terrängen otänkbar. Det är framför allt här småbruken med de små tegarna ha slagit rot och gett sina brukare ett om än knappt så dock under svett och möda välförvärvat bröd.

Nu resonerar man kallt räknemässigt, att eftersom dessa små drygarbetade hemman i förhållande till det nedlagda arbetet ge en alltför ringa lön, är det ingen idé att med mer eller mindre konstlade medel hålla dem uppe, utan bäst är att lägga ned »hela rasket» och låta skogen ta herraväldet som i hedenhös igen. Det är ju allom bekant, att särskilt de stora skogsbolagen ej stå främmande för den tanken. Och många med dem. Men är det då inte att gå alltför rigoröst och bröstganges tillväga i kullvräkandet av fädernas arbete, den kultur som har skapat den svenska segheten och motståndskraften i ond och bister tid och gett landet den ryggrad på vilken vår självständighet är byggd! Man behöver ingalunda hemfalla åt några romantiska utsvävningar för att konstatera detta. Känd sak är så god som vitnad, och om bl. a. mina förfäder en gång i vår historia gripit in på ett särskilt sätt, så har nog gamla Sverige säkert den hårda vilja, som fostrats på de små, karga tegarna att tacka därför. Vilja vi för framtiden bevara den sega kraft, som utgör den bärande grundstommen för ett friskt nationellt liv, få vi inte heller nonchalera den samhällsgrupp som nu lika fullt som tidigare utgör kärnan i vårt produktiva liv. Att låta denna samhällsklass vederfaras den rättvisa, som möjliggör dess fortsatta existens under drägliga villkor, borde vara statsmakterna lika angeläget som någonsin omsorgen om ett yttre försvar. Det borde inte vara mer än en mening om den saken.

I fråga om småbrukets påstådda ringa produktivitet vill det gärna insmyga sig vanföreställningar, som ha bra litet kontakt med verkligheten. »Det föder i alla händelser ej sin ägare», är den vanliga termen som möter en och som gärna vill inrymma den givna konklusionen, att småbrukarna bara är en »tänderande» samhällsklass. Det kan vara nyttigt att gentemot denna vanföreställ-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ning frambära några klara fakta. Och när jag gör det och exemplifierar med några talande siffror, vill jag från första början poängtera, att det ingalunda är något ovanligt exempel, utan tvärtom något rätt typiskt för småbruket i mina hemtrakter, som jag här drar fram.

Jag behöver bara hugga ur högen inom den krets jag når för att få följande exempel. Där sitter en småbonde på ett två tunnlands jordbruk — som enligt vedertagna meningar är inget jordbruk alls — och föder på detta med tillhjälp av litet hackslätter två kor, d. v. s. en ko per tunnland. Om man kan tala om intensivt bruk av en jordtorva, så måste det väl vara här. Hur många storgods förmå utnyttja arealerna ens tillnärmelsevis på detta sätt? Och produktiviteten från ladugården? Utöver den använda mjölken i eget hushåll till fyra-personersfamiljen ha under året till mejeriet inlevererats i det närmaste 4 300 kg. som sålunda, fransett en mindre del återbäring av hushållsmör, kommit den allmänna konsumtionen till godo. Det betyder sannerligen ej så litet. Efter ett beräknat behov av tre liter per dag till ett normalkonsumenthushåll, motsvarande en årsförbrukning av cirka 1 100 liter för en familj, skulle således den levererade mjölken från detta två tunnlands jordbruk ledigt fylla tre familjers årsbehov av k-mjolk utöver leverantörsfamiljens egen förbrukning. Det kan vara nyttigt att erfara, vad sålunda en dylik småbrukarfamiljs prestationer i folkförsörjningshänseende betytt för folkhushållet i denna kritiska tid.

Det är klart, att en dylik småbrukare ej kan försörja sin familj enbart på detta lilleputtjordbruk, utan har han som så många andra av sina likar annat arbete bredvid. Men lika klart är, att ett i högsta mätto välförtjänt extra tillskott till ersättningen för detta utomordentligt värdefulla och med hänsyn till näringsvärdet alltför billiga födoämnen, mjölken, skulle för denna familj bli ett ytterst välkomet bidrag till utkomsten. Det är betecknande vad denne man sade vid bedömandet av ett dylikt extra tillskott, motsvarande enligt efterföljande exempel, som jag strax skall komma till, en höjning av 5 öre per liter, d. v. s. för 4 300 liter 215 kronor per år. »Å», sade han, »detta måtte duga, det blir ju likvid för en hel debetsedel för mig.» Så låter folkets röst, när ett *verkligt* handtag ges och det läggs där det verkligen tarvas.

Låt mig ta ett slående exempel för belysning härav. Jag satt härförleden på fåget, gick in i restaurangvagnen och beställde mitt livselixir, ett glas mjolk. Det var frisk härlig mjolk, och priset, 25 öre, ondgjorde jag mig ej alls över, ty jag tyckte att jag fått ordentlig valuta för pengarna. Jämför t. ex. en kaffesurrogatskvätt, som betingar det dubbla, eller 50 öre. Och ändå innehöll det där mjolkglaset bara en tredjedels liter, och priset blir således 75 öre litern. Bonden får i genomsnitt knappast 25 öre litern, vilket betyder en marginal av 50 öre eller 200 procent mellan producent och konsument. Måste det under sådana förhållanden inte vara något fel med fördelningen av hävorna de olika kategorierna emellan? Tänk om — är det för obilligt begärt? — bonden kunde få åtminstone en femöring med i utslätning av den där, jag tvekar ej, herr talman, att kalla det så, ockrarskillnaden! Jag vill se den människa i synen, som menar, att det är en orimlig begäran att kräva rättelse härutinnan. Och ändock skall det vara ett sådant evinnerligt knussel med någon arm ettöring till bondens-arbetarens favor. Då stöter man på hela berg av ortodoxa prisramar, inflationen kommer och hela samhället sätts i gungning för den skull! Jag vet ej vad jag skall kalla en dylik demokratstyrelsementalitet, men något av bankruttförklaring i fråga om förmåga att skapa rättvisa gentemot en eftersatt samhällsklass är det minsta man kan kalla den för.

Ändå är man vid lägliga tillfällen så villig att erkänna småböndernas betydelsefulla ställning och betyga sin håg att bistå och hjälpa dem. Så var fallet

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

i partideklarationerna vid höstsammanträffandet 1942 liksom även vid remissdebatten 1943. Och vad blev resultatet? Jo, som jag tillät mig konstatera i en av mig och flera kamrater vid fjolårets riksdag avlämnad motion, att för den småbrukarkategori, som förut fick del av det s. k. producentbidraget på 7 800 kilogram mjölk per år, skulle hjälpen betyda en total inkomstökning av 50 öre per månad eller 6 kronor per år! Att få ens den minsta förbättring i denna löjligen hjälpaktion var rent av omöjligt. Det är svensk-politiska klara verba beträffande relationerna mellan loven och hällen i denna stund.

Jag säger detta, herr talman, i full medvetenhet om det tidsläge, vi nu befinna oss i, då det gäller att iakttaga återhållsamhet och tysta mun även inför en hel del orättvisor i nuvarande inrikespolitik. Men illa vore vi funtade, om vi därför skulle vara så klavbundna, att *alla* reformer, hur iögonenfallande påkallade de än äro, prompt måste läggas på hyllan i detta nu. Här är ett kapitel, som i högsta grad angår hela nationen. Flykten från landsbygden fortgår, såsom här har påvisats i föregående anföranden, i oförminskat tempo, det unga blodet avtappas i oerhörd grad, och massan drar i väg till städerna, framför allt storstäderna, och trängs där i oavlåtligt pock på mera utrymme och nya byggnationer i oändlighet, allt medan gårdarna i bondebygderna avfolkas och torvorna överges. Det är ju ett förhållande som varit föremål även för statsmakternas observandum med diverse utredningar som resultat, men när det gäller att *riktigt gå till roten* av det onda, då låtsas man som det regnar och går med förbundna ögon pudelns kärna förbi.

Vadan denna njugghet och oberördhet inför en tidsföreteelse, som så in på livet berör inte allenast direkt den stora samhällsgrupp det här närmast gäller, utan även indirekt hela nationen i övrigt? Vet man då icke att oron i bygderna ökar, att det jäser och pyr under ytan och att utbrottet bryter loss en vacker dag, därest liknöjdheten fortlever och orättvisorna få ha sin gång? Jag nödgas säga detta till dem som fortfarande försöka att vagga samvetena till ro, att folket där ute visserligen biter samman tänderna och tiger och lider, men samtidigt även väntar och väntar, att något skall ske. Jag hoppas för egen del innerligt, att detta något som skall ske för samhällets egen välfärds skull måtte taga sig uttryck i ett verkligt radikalt krafttag ju förr dess hellre från statsmakternas sida att återställa jämvikten de olika samhällsgrupperna emellan. Svensk landsbygd och svenskt bondefolk ha betytt och komma att betyda så ofantligt mycket i produktivt arbetsliv och för samhällets hälsa och välstånd överhuvud taget, att deras eftersättande endast kommer att bringa olycka åstad. Även om det vill till att rucka på gamla doktriner om jordbrukets kvarhållande i olönsamhetsläget, måste dock i samhällsbevarelsens eget intresse den ofrånkomliga aktionen ske. Varom icke komma vi säkerligen att möta tider, då vår inre styrka trasas sönder och ofärden slår portarna på vid gavel. *Det får ej ske*, det är min innerliga önskan.

Jag anser mig ha grundad anledning tro, att den stora massan av svensk arbetarklass ej kommer att ställa sig avvisande till dessa krav. Den är i oerhört stor utsträckning kött av samma kött och blod av samma blod som deras fäder i djupa led tillbaka, bönderna. Och denna tid har på ett övertygande sätt lärt dem förstå beroendskapet av bondens gärning och uppskattning av all den möda som är förbunden med bondens kall. Därför borde betingelserna för en samförståndslösning av dessa problem ej ligga inom omöjligheternas värld. Den närmaste framtiden kommer att visa, om min optimism i detta fall har realitetens bakgrund. Jag kan emellertid i detta sammanhang ej undanhålla en känsla av att det är massornas *ledare* som med diverse undanflykter ställa sig på tvären och affischera sin ovilja mot varje

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

verklig åtgärd i riktning mot en bättre lön för jordens arbetare. Det är tyvärr många tecken som tyda härpå, och jag beklagar de obönhörliga konsekvenserna härav.

Jag har sagt dessa ord, herr talman, i detta nu under känslan av att jag ingenting har att skaffa här på min nya bänk, om jag inte fått säga detta. Det är en hälsning från stugorna i Dalom, där man får höra det varje dag. från det av misströstan gripna jordfolket där, som kämpar sin ojämna kamp att hålla gårdsbruket uppe. Men denna stämning finns icke allenast där, utan, jag vet det, även överallt annorstädes i våra jordbrukarbygder, icke minst bland de ansvarskännande unga själva, som inte tänkt att släppa taget, men som till sist kanske äro tvungna att göra det. Jag kan hälsa från vår stora ungdomsorganisation S. L. U., Svenska landsbygdens ungdomsförbund, att tankarna där starkt löpa i samma spår. Samma hälsning bär jag från vår kvinnoorganisation, S. L. K. F., Svenska landsbygdens kvinnoförbund, omfattande företräddarna för den genuina allmogekvinnan, som ännu sent och bittida i hem och ladugård utför sitt slitsamma värv. Överallt är det samma ton i rösterna oavsett väderstreck och platslägen i hela vårt land.

En riksdag och en samlingsregering, som ha folkets bästa för ögonen, göra klokt i att ej avvisa den brinnande vädjan, som sålunda spränger fram ur jordfolkets djupa led. Vad landsbygden har rätt att fordra i återbetalning för otillbörligt nedpressad levnadsstandard bör ock i hederlighetens och ärbarehetens namn återbördas med åtminstone någon skärv av det rika överflöd på annat håll, vartill dess folk under tidernas lopp fått ge sin dryga tribut.

Herr Linderot: Herr talman! Det allmänna läget under krigsåren har ju ansetts motivera en återhållsamhet i de politiska debatterna, särskilt i riksdagen, som faktisk skapat föreställningar hos menige man om att rikets politik har blivit en regeringens och de inre parlamentariska konklavernas enskilda angelägenhet. Att detta inte kan vara till nytta för det politiska livets utveckling i demokratisk riktning är väl uppenbart. Många hade hoppats att 1944 års riksdag kanske skulle betyda en vändpunkt i detta hänseende, att den stilla ro och frid, som lägrat sig över riksdagen sedan man uppgivit stormangreppen mot det kommunistiska partiet, skulle avlösas av friskare fläktar, att djärva och framsynta män och kvinnor nu skulle gripa sig an med de stora grundläggande frågorna, med efterkrigsproblemen i detta ords vidare mening, med frågorna om det framtida produktionslivets gestaltning och därmed också med samhällsbyggnadens grundfrågor.

Nu har visserligen riksdagen inte mer än börjat, och man bör kanske med travestering av ett gammalt ordstäv säga: »Klandra ej riksdagen förrän den avslutats!» Men icke förty tycker jag redan att man kan anse det påkallat att ställa ett ganska pessimistiskt horoskop även för denna riksdag. Upptakten med remissen av statsverkspropositionen brukar ju färglägga det efterföljande detaljarbetet. Regeringen presenterar sin politiska huvudlinje, och partiledarna deklarerar respektive partiets huvudsynpunkter på den politiska situationen. Så har nu skett. Och envar, som varit närvarande här i dag, torde kunna konstatera att det åtminstone för översködlig tid här i riksdagen väl blir en fortsättning på den stillsamma dansen efter den gamla samlingsmelodiens slitna skiva.

Det är ju finansministern, som trots remissdebattens allmänpolitiska karakter betraktas som ett slags huvudman för regeringen i denna debatt. Och ära den som äras bör! Jag vill börja med några kommentarer till den ekonomiska politik, som kommer till uttryck i statsbudgeten. Finansministern anför i sin budgetmotivering, att de politiska faktorernas inverkan på konjunk-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

turförhållandena gör det omöjligt för honom att bedöma framtidsutsikterna i fråga om den utveckling, som avgör det statsfinansiella läget. Denna hans mening kan man till dels godkänna, men detta befriar inte finansministern från ansvaret för verkningarna av den ekonomiska politik, som han genomför på grundval av nu överskådliga och av honom själv väl kända faktorer. Och det är om denna sak jag tänkte yttra några ord till en början.

Därvid avstår jag naturligtvis från en annars väl motiverad detaljkritik och tänker i huvudsak stanna vid en enda fråga, nämligen vid frågan om den statliga politikens inverkan på fördelningen av den totala nationalinkomsten. eller med andra ord hur den Wigforsska ekonomiska politiken uppfyller det officiella moralbud, som vi ha fått under krisen: »Bären varandras bördor!»

Från det parti jag representerar har under de gångna krigsåren övats kritik mot regeringspolitiken framför allt därför att krisbördorna läggas tyngst på de minst bärkraftigas axlar. Vi ha sagt att de fattiga bli fattigare och de rika bli rikare i hägnet av regeringens krispolitik. Man har inte velat godkänna denna kritik. Man har sagt att detta är kommunistisk vulgärpropaganda och spekulationer i massornas ekonomiska okunnighet. Till och med landsorganisationen, vilken en gång skapades av den svenska arbetarklassen som ett verktyg i arbetarklassens ekonomiska kamp mot kapitalmakten, har sänt sina ekonomiska experter i elden för att påvisa, hurusom industribolagen ha det knalt, åtminstone i vissa fall, och hurusom de rika visst inte berika sig på krisen. Man har inte kunnat bestrida att arbetarnas reallöner sänkts högst väsentligt, men man har förmenat att detta berott på ofrånkomliga ekonomiska nödvändigheter.

För att låsa fast arbetarklassen vid detta försämrade försörjningsläge har man genomfört lönestopp och en lagstiftning med straffsatsar på upp till sex månaders fängelse för den som ger eller mottager högre dyrtidskompensation än vad myndigheterna bestämma. Det gångna året, 1943, var det första med genomfört lönestopp. Statsrådet Wigforss konstaterar i propositionen, att detta lönestopp varit effektivt. Prisstoppet, som samtidigt genomfördes, är han också tillfreds med. Att detta prisstopp så lätt kunde genomföras beror därpå, anger han själv i propositionen, att vinstmarginalerna vid tidpunkten för prisstoppets genomförande inom flertalet produktionsgrenar voro relativt goda.

Ja, så var det verkligen! Prisstoppet genomfördes när priserna redan voro så höga, att de lågo i överkant av köpkraftens gräns och därför redan egentligen hade stoppats av sig själva på grund av de ekonomiska lagarna. Men arbetarnas eftersläpande löner visste inte om någon marginal, där de nödvändiga behovens tillfredsställande hade något svängrum. När därtill prisstoppet ofta blir ett sken genom att varorna försämrats, kan med rätta vidhållas vad vi för ett år sedan sade, att denna politik är en orättvisa mot arbetarklassen.

Men företagarevinsterna och förmögenheterna beskattas dock till bristningsgränsen, framhålles det, icke minst i den socialdemokratiska propagandan till försvar för lönestoppspolitik. Man publicerar vackra tabeller över den progressiva stegringen av skatterna för de rika, och lönestoppets offer känna sig ofta djupt imponerade av finansministerns hårdhänta framfart mot »kassaskåpens folk». Men det är ofta endast illusionistiska hokus pokus, som ersätta den faktiska verkligheten. Visserligen drabba skatterna ganska hårt vissa företagare och högre inkomsttagare, ur deras synpunkt sett i varje fall. Men dels drabba de höga skatterna ganska ologiskt och ofta slumpartat vederbörande skatteobjekt, dels är det framför allt de mindre företagen som mest komma i klämma, och dels ger skattelagstiftningen bolagen möjlighet att själva avgöra, hur mycket de vilja betala i skatt.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Som belägg på detta senare påstående ber jag att få återge vad riksräkenskapsverket anför i sin inkomstberäkning, vilken ligger till grund för statsbudgeten. Ämbetsverket säger på sid. 25 i nämnda beräkning följande: »Beträffande därefter 1944 års taxering till inkomst- och förmögenhetsskatt avseende de i B-längden redovisade *svenska aktiebolagen* får riksräkenskapsverket framhålla, att en beräkning vid denna tidpunkt möter betydande svårigheter. Man kan visserligen söka verkställa uppskattningar av vinstutvecklingen för aktiebolagen inom skilda näringsgrenar, men det verkliga utfallet av taxeringen beror även på de av bolagen vid bokslutens upprättande under våren 1944 beslutade avskrivningarna. Dessa avskrivningar bestämmas i stor utsträckning av hur framtidsutsikterna för bolagens rörelse komma att bedömas. Sedan den fria avskrivningsrätten införlivats med skattesystemet, kan till följd härav det slutliga taxeringsutfallet komma att visa väsentliga avvikelser från de antaganden, som gjorts vid upprättandet av riksräkenskapsverkets inkomstberäkning. Osäkerheten i beräkningen av taxeringsutfallet för bolagen framgår härav med tydlighet.»

I fortsättningen framhåller riksräkenskapsverket, att ämbetsverket förutsätter att stegrade vinstresultat av 1943 års rörelse kunna förväntas av bank- och försäkringsrörelse, bruksrörelse, bryggerier och vattenfabriker, elektricitets- och kraftverk, sten-, ler- och annan jordindustri samt varuhandel. Men så återkommer ämbetsverket igen till svårigheterna att beräkna taxeringsresultaten och säger, att avskrivningspolitiska åtgärder komma att avgöra taxeringsresultaten: »För större företag torde denna möjlighet utnyttjas i syfte att ernå relativt små förändringar i taxeringsresultaten. För de små bolagen, som icke hava samma möjlighet till sådan reglering, räknar riksräkenskapsverket med en avsevärd stegring även i taxeringsresultatet.»

Ja, om man nu skulle göra en oskön omskrivning av detta, så betyder vad riksräkenskapsverket har sagt ingenting annat än att de som ha råd att hålla sig med bra jurister klara sig också bra med skatterna. Och däri ligger en favör i det nuvarande skattesystemet för de stora företagen, som det är märkligt att finansministern anser sig böra vidhålla. Stora vinster doljas ju på detta sätt av bolagen och sparas — kanske till nästa finansminister!

Trots detta redovisas emellertid tillräckligt av de stora inkomsterna för att man skall få belägg för påståendet, att de rika bli rikare under krisen. För att nu inte få snubbor och bli beskylld för ovederhäftighet av landsorganisationens ekonomer skall jag endast anför en del siffror som återfinnas i propositionen. I denna redogöres för beskattningsbara förmögenheter, och man har en uppställning över taxeringarna i detta fall för 1938 och 1942. I redogörelsen från riksräkenskapsverket finna vi att antalet förmögenhetsägare, som ha förmögenhet från 20 000 kronor och uppåt, stigit från 145 156 år 1938 till 192 617 år 1942. Det fanns alltså det senare året 47 461 fler förmögenhetsägare med en förmögenhet på över 20 000 kronor än vad som var fallet 1938. Och den av dessa förmögenhetsägare ägda förmögenheten har också undergått en rätt väsentlig stegring. Den förmögenhet, som av dessa förmögenhetsägare redovisades år 1938 var 11 493 miljoner kronor, men år 1942 hade den ökat till 13 318 miljoner kronor. Och under år 1943, som var lönestoppets första år och då alltså inkomsterna verkligen skulle stoppas för det svenska folket, så stegrades i alla fall dessa förmögenhetsägars beskattningsbara förmögenhet med i runt tal en miljard kronor till 14 301 miljoner kronor.

Detta var alltså några siffror ur riksräkenskapsverkets redovisning för dessa beräkningar, som jag anser kunna ha ett rätt stort intresse. Under krigsåren, då arbetarnas reallöner sänkts med ungefär 20 procent — och då har jag åtminstone inte tagit till i överkant — ha de beskattningsbara förmögenheterna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

på över 20 000 kronor stegrats med i runt tal 3 miljarder kronor, och förmögenhetsägarnas antal inom denna kategori har stegrats med i runt tal 50 000.

»Bären varandras bördor!» hette det ju vid krigsutbrottet. Ja, arbetarna skulle säkerligen gärna hjälpa till att bära de 3 miljarder, som förmögenhetsägarna berikat sig med under krigsåren!

Jag träffade i går en person, som dock hade upptäckt en ljuspunkt i den Wigforsska ekonomiska politiken i fråga om förmögenhetsfördelningen. Han påpekade att miljonärernas antal har minskat från 850 till 765, och det skulle vara en utveckling i rätt riktning, nämligen i riktning mot en nivellering och så småningom en mer rättvis fördelning av förmögenheterna. Men den som är aldrig så litet initierad i de verkliga förhållandena upptäcker ju snart den mörka fransidan till den vackra sidan av medaljen, som visar sänkning av miljonärernas antal. Den mörka fransidan uppstår därigenom att den progressiva förmögenhetsbeskattningen utgår med en promille för de lägre förmögenheterna och stegras till sex promille för miljonförmögenheter, varför miljonärerna ha funnit det ekonomiskt fördelaktigt att avstå från att vara miljonärer. Därmed ha de emellertid nog inte i realiteten avstått från att äga miljonerna, fastän att de fördelas på ett ur skattesynpunkt för dem själva förmånligare sätt.

För att nu ge en viss relief åt dessa anförda förmögenhetssiffror, som ju dock ovederläggigen konstatera, att det inte är någon kommunistisk vulgärpropaganda när man säger att de rika berika sig under krisen, ber jag kammarens ledamöter att följa med mig till Statistisk årsbok för 1943, tabellerna 209 och 210 rörande fattigvården i landet. År 1938 — jag tar samma årtal som förmögenhetssiffrorna — var antalet personer i hela riket, till vilka fattigvård utgick, för att de skulle kunna rädda den nakna existensen, ej mindre än 463 193. År 1941 — tyvärr föreliggande inte siffrorna för 1942, vilka säkert skulle ha varit ur min synpunkt ännu mera talande — hade antalet personer, som erhöilo fattigunderstöd, stigit till 521 249, eller med ej mindre än 58 056 personer. Jämför man detta med de 50 000 nya förmögenhetsägarna, skulle man kunna vara cynisk och säga, att det jämnar ut sig — blir det 50 000 nyrika människor under krisen, så komma också 50 000 nya människor till fattigvården! Emellertid är det att märka, att fattigvårdstagarna inte ökat bara med dessa 58 056 personer, ty tänker man på alla de subventioner och rabatter till lägre inkomsttagare, som statsmakterna under krisåren utbetalat, så förstår man, att dessa räddat åtskilliga från att komma in i fattigvårdsstatistiken. Denna skulle alltså, om dessa rabatter saknats, ha visat betydligt högre siffror.

Så se de alltså ut i verkligheten, resultaten av den ekonomiska politik som föres. Å ena sidan sänkta reallöner för hela arbetarklassen, väldig ökning av antalet fattigvårdstagare, alltså en faktisk utarmning av det fattiga arbetande folket, och å andra sidan väldiga, öppna och dolda vinster för de stora bolagen plus tre miljarder i redovisad förmögenhetsökning för de rika — det är bilden av den ekonomiska politik, som samlingsregeringen med stöd av landsorganisationen i Sverige har genomfört under krisåren. Och denna politik fullföljes i årets statsverksproposition.

De fakta jag här har anfört äro bara ett par stiekprov för att belysa denna ekonomiska politiks resultat, men de ha skarpa kanter. De ha kanske så skarpa kanter, att de komma att skrapa bort litet grand av förgyllningen på den mytiska gloria av god rikshushållare, som statsrådet Wigforss har erhållit genom en välordnad partireklam.

Det skulle föra alltför långt att ytterligare exemplifiera denna regeringspolitik genom att granska de olika huvudtitlarna, men, herr förste vice tal-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

man, jag vill ändå rikta uppmärksamheten på en huvudtitel, vilken på sitt sätt kan anses typisk för den stelhet och schablonmässighet i budgetarbetet, som börjar bli mycket påfallande. Jag väljer nionde huvudtiteln, den som rör jordbruksdepartementet. Jag har inte gjort mig möda att forska efter när jordbrukets huvudtitel fick sin nuvarande struktur, men det måste ha varit för ganska länge sedan. Under de sex, sju år, jag har följt denna huvudtitels utstyrelse, har den varje år bara varit en något litet förändrad kopia av föregående års titel. Detta behöver under vissa förhållanden i och för sig inte betyda någon svaghet, men vederbörande utformare av jordbrukets huvudtitel förefalla mig vara mer än tillåtligt konservativa i hela sitt betraktande av budgetarbetet. Det förefaller, som om det flöt ur en maskin och som om budgetarbetets huvuddel i jordbruksdepartementet låg på räknemaskinerna, vilka höjde summorna litet, allteftersom index steg o. s. v., och man sedan bara utan vidare skrev av de tidigare jordbrukstitlarna utan hänsyn till att det dock är en mycket viktig del av Sveriges ekonomiska politik, som här serveras i statsverkspropositionen. Man bibehåller från tidigare statförslag även sådana punkter, där man inte ens ger något anslag — detta må vara sagt inom parentes som en liten karakteristik av konservatismen. Så behåller man exempelvis punkten »Premier för deltagande i sillfiske vid Island» och punkten »Bidrag till internationella frysinstitutet i Paris» och några andra sådana punkter. Det är ju en fullkomlig bagatell, att de stå tryckta där, men jag nämner det bara såsom en illustration av det mekaniska och schablonmässiga sätt, på vilket man uppgör denna huvudtitel. Det typiska för jordbruksdepartementets huvudtitel är för resten egentligen dessa »Bidrag till», »Bidrag till», »Bidrag till». Det är bidrag till höger och vänster, nästan till allt möjligt mellan himmel och jord, som har någonting med jordbruk, fiske eller skogsväsen att skaffa.

Herr förste vice talmannen Gränebo framdrog i sitt anförande här i dag vissa ganska avskräckande exempel på hur dyrt utredningsmaskineriet arbetar. Jag tycker det var utmärkt, att herr Gränebo så kraftigt riktade uppmärksamheten på att här försiggår inte bara ett slöseri med pengar, utan naturligtvis också ett slöseri med kvalificerad arbetskraft. Herr förste vice talmannen glömde emellertid att tala om jordbrukets huvudtitel, där man har fört upp varken mer eller mindre än 400 000 kr. för utredningar. Vad det skall bli för utredningar har man inte så noga reda på, huvudsaken är att man säverar sig för tänkbara infall att utreda en eller annan sak.

Jag har vid ett tidigare tillfälle här i kammaren påvisat, att det finns så mycket utredningar inom jordbruksdepartementet, att ingen enda människa, som sysslar med dessa frågor, kan dra nytta av dem alla. Jag har omtalat, och jag kan upprepa det nu, att när jag för en undersökning av jordbrukspolitiken ville ha vissa utredningar från jordbruksdepartementet, blev jag tillfrågad, om jag skulle ta en dragkärra med mig för att hämta dem. Det finns alltså hela lass av utredningar, som ingen läser. Möjligen sätter sig en och annan in i dem, men de spela egentligen inte någon annan roll än att utfylla de konton i rikets räkenskaper, som heta »Utgifter för utredningar». Jag vet inte, varför man skall underlåta att påtala detta anslag på 400 000 kr. till utredningar inom jordbruksdepartementet.

Med hänsyn till den karakteristik, som jag förut har givit av denna huvudtitel, skulle det ju synas, som om utredningar vore av behovet påkallade, men det är nog så, att jordbruksdepartementet har drunknat i utredningar. Det vore bäst att stoppa detta och försöka släppa in litet frisk luft, så att det blev litet nyare och modernare synpunkter på jordbrukspolitiken än nu.

Naturligtvis äro många av de bidrag, som man nu föreslår på jordbrukshu-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vudditel. helt riktiga och ur alla synpunkter motiverade. Men det finns också förfärligt många diskutabla punkter. Här föreslås bidrag till Jordbrukarungdomens förbund med 85 000 kronor. Jag vet inte, om detta är rättvist mot det ungdomsförbundet, som den föregående talaren här från talarstolen talade så varmt för, nämligen S. L. U., Svenska landsbygdens ungdomsförbundet. Det får ingenting. Jag vet då verkligen inte, varför Jordbrukarungdomens förbund skall ha 85 000 kronor. Det hör till det diskutabla.

Likaledes kan jag inte förstå, varför man skall ge 90 000 kronor till Svenska ridsportens centralförbund, Jockeyklubben och Svenska travsportens centralförbund. Jag måste i likhet med statskontoret fråga mig, vad jockeyerna ha med det svenska jordbruket att göra. Det är för mig en fullkomligt obegriplig sak. Nu anser naturligtvis statsrådet Pehrsson-Bramstorp, att eftersom man beräknar att få in tre miljoner kronor på totalisatorspel, kan man kanske ge jockeyerna samt trav- och ridförbunden de där 90 000 kronorna. Motiveringen är naturligtvis inte hållbar. Om regeringen ovillkorligen vill ockra på det svenska folkets lusta till hasardspel, så skall man ju låta detta vara detta, och det är inte något skäl att ge pengar till jockeyklubben. Man påstår, att det är bra för försvaret, att jockeyklubben lever och verkar. Det är möjligt, men då bör fjärde och inte nionde huvudtiteln belastas med den utgiften.

Kanske det finns en psykologisk förklaring till detta anslag. Möjligen har regeringen hållit till ute på Solvalla och där skaffat sig sin istadiga färdighet att alltid hålla på fel häst i utrikespolitiken! Men detta kan i alla fall inte motivera, att man på jordbrukets huvudtitel slösar bort 90 000 kronor på för jordbruket fullkomligt ovidkommande ändamål.

Nu invändes det kanske, att regeringens jordbrukspolitik inte är uttömd med statsverkspropositionens nionde huvudtitel, och det är ju alldeles riktigt. Statsrådet Pehrsson-Bramstorp återkommer varje år med en stor proposition om krisregleringar. Det märkliga med denna extraproposition är dock att den egentligen blivit lika schablonmässig som den ordinarie budgeten. Den upp- tar bidrag och subventioner och krisanslag, krisanslag och subventioner och bidrag i oändlighet utan någon riktig plan, utan något riktigt perspektiv. Här ha i dag sagts oerhört många vackra ord om jordbruksnäringsen, och den närmast föregående talaren höll ett rent lyriskt tal för de små hyddorna, för de små svenska jordbrukarhemmen. Men det båtar ju föga, när statsmakterna arbeta utan något egentligt perspektiv i hela den svenska agrarpolitiken. Om man i praktiken vill gagna jordbruket, som samtliga talare ha gjort ett tämligen stort nummer av i sina anföranden, är det nödvändigt att se till, att det finns en riktig linje, som man följer. Ser man på alla dem, som syssla med jordbrukspolitiken såväl inom riksdagen som utanför den, får man faktiskt en känsla av att de äro en samling orienteringslöpare, som springa omkring i den agrarpolitiska geografien, tyvärr utan både kompass och karta. Det intrycket får man, då man ser på den svenska agrarpolitiken. Det är mig omöjligt att här närmare gå in på detaljer i detta hänseende. Frågan återkommer. Men eftersom alla talare här i dag ha fäst så stor vikt vid jordbrukspolitiken, vill jag ha sagt, att det verkligen är en angelägenhet av första ordningen att statsmakterna genomför en ganska radikal brytning med den nuvarande jordbrukspolitiska linjen. Den statliga krisregleringen gynnar i hög grad de större jordbruken, men den egentliga grundvalen för statsmakternas agrarpolitik är faktiskt en illusion, nämligen att det svenska jordbruket naturenligen måste baseras på småbruk, egenahemsbruk, familjejordbruk. Den föregående ärade talaren får verkligen ursäkta, att jag inte delar hans romantiska syn på de små bondehemmens välsignade tillvaro. Jag tror tvärtom, att den ekonomiska utvecklingen har gått förbi dessa små jordbruk. Vad jag här säger skall naturligtvis inte fattas

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

helt mekaniskt. Det är alldeles klart, att en hel del små jordbruk komma att befinnas vara ekonomiskt fördelaktiga och hävda sig i konkurrensen, men grundlinjen för en svensk agrarpolitik måste bli, att man bygger på storgårdar och maskindrift, att man genomför en verklig rationalisering, som kan göra det svenska jordbruket lönsamt, och detta förutsätter faktiskt en strukturell ombyggnad av hela den svenska jordbruksproduktionen. Man må mobilisera hur många småbonderomantiker man vill, men det går aldrig i längden för statsmakterna att upprätthålla ett jordbruk, baserat på småproduktion av 250 000 småbrukare och småbönder, och samtidigt kräva — såsom herr förste vice talmannen med all rätt här gjorde — att de, som arbeta inom jordbruksnäringen, jämföras med medborgarna inom övriga näringar och erhålla likartade villkor för sin existens. Det är bara en illusion att tro, att detta skall kunna genomföras med bibehållande av det svenska jordbrukets nuvarande struktur, som övervunnits av den ekonomiska utvecklingen. De hundratusentals småbrukare och småbönder, som här ställas inför en helt ny situation, måste ha statsmakternas stöd inte för att med nuvarande — jag tillåter mig att säga det — fattighjälpsmetoder upprätthålla irrationella och oräntabla småbruk, utan för omskolning. Där böra de ha hjälp från statsmakterna, de som andra, när en omställning behöver ske inom en näringsgren. De skola omskolas till att fylla nya uppgifter i ett lönsamt jordbruk, som bygger på en ny basis, och detta ensamt kan ge dem en människovärdig, med andra grupper jämförlig tillvaro, ekonomisk trygghet och arbetsglädje på fälten och i ladugårdarna.

Det är saknaden av perspektiv för en dylik agrarpolitik, som jag här påtalar. Det är nämligen hög tid, att statsmakterna gripa sig an med dessa problem på ett riktigt sätt. Ty det båtar föga, att anslagen på jordbruksdepartementets huvudtitel ha stigit från mindre än 100 miljoner kronor före kriget till 235 miljoner i årets budgetförslag. Jordbruksproblemen förbli precis lika olösta, när budgeten omsluter en miljard, om det fortsätter som hittills.

Jag har med det sagda velat visa, att det inte räcker med de eviga deklamationerna om flykten från landsbygden, om att man inte skall locka landsbygdens ungdom till städerna med deras fala liv, nöjen o. s. v. Alla dessa deklamationer äro värdelösa. Det måste bli en samverkan mellan statsmakterna och jordbrukarnas egna organisationer, man måste skapa en jordbrukspolitisk linje, som gör jordbruket lönsamt. Därmed löser man hela problemet. Lönsamt kan det endast bli på den linje jag här har tillåtit mig att antyda, nämligen genom en modernisering och en strukturell ombyggnad av den svenska jordbruksnäringen. Den svenska arbetarklassen kommer utan tvivel att helt och fullt ge sitt stöd åt Sveriges jordbrukare för genomförandet av en dylik politik, så att icke under övergångstiden någon enda fattig jordbrukare skall behöva komma till skada genom omställningen. Jordbrukets utövare, vilka äro värda all den aktning som man ger uttryck för i debatter och på annat sätt, skola i stället få nytta av denna omställning och äntligen kulturellt och ekonomiskt lyftas upp på ett jämbördigt plan med rikets övriga inbyggare i städer och samhällen.

Den kritik jag alltså här har tillåtit mig att framföra angående jordbrukspolitiken, och de positiva synpunkter jag bara i största korthet kunnat skissera, komma vi att få anledning att återkomma till, men jag tror, att det är nödvändigt att redan nu säga vad jag anfört för att skingra en del vanföreställningar, som folk i allmänhet har när man talar om agrarpolitik.

Vad regeringens ekonomiska politik i dess helhet beträffar — för att avsluta detta kapitel — så saknar den egentligen också perspektiv. Statsrådet Wigforss har visserligen anfört i propositionen, att man inte kan beräkna alla de politiska faktorer, som inverka på konjunkturutvecklingen, och jag har re-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dan erkänt, att detta delvis är riktigt. Men det är dock åtskilliga. Som kunna överskådas. I andra länder, exempelvis i England, projektera och diskutera statsmaktens representanter och politikens aktiva krafter på alla områden, man är inte alls rädd för att gripa sig an med det, som inte just för dagen kan till punkt och pricka kartläggas men vars gestaltning man ändå kan förutse. Men trots att vi här i Sverige leva i fred och trots att vi kunna förutse, att en viss utveckling för vårt vidkommande icke är att undvika, när kriget inom överskådlig tid slutar, så låter man det hela bara flyta perspektivlöst. När det gäller efterkrigsproblemen, verkar det, som om regeringen skulle ha förklarat sig neutral även rörande utvecklingen i det egna landet, så fullkomligt perspektivlös framträder regeringen i speciellt den ekonomiska politiken.

Finansministern har till sin proposition fogat ett utlåtande av sakkunniga rörande penningpolitiken efter kriget. Det kan anbefallas till studium. Jag skall inte citera någonting, men vilken punkt man än väljer i denna utredning av mycket framstående män under herr Dag Hammarskjölds ordförandeskap, kan man där läsa, att om vi nu göra så, kan det bli så, men det kan också lika gärna bli så, och därför vet man inte, om man skall göra så eller så. Detta är ungefär den visdom som kan utläsas ur de sakkunnigas utlåtande rörande penningpolitiken efter kriget. Och denna ovisshet präglar ju faktiskt regeringens hela handläggning av efterkrigsproblemen.

Jag tror, att i detta blottas samlingsregeringens faktiska svaghet. Herr andre vice talmannen har i sitt anförande här i dag sagt rörande samlingsregeringen, att han för sin del anser, att den nog har sett sina bästa dagar. Jag tror, att herr Åkerberg har rätt i det. Samlingsregeringen har nog sett sina bästa dagar. Det är uppenbart, att något djärvt initiativ i rätt riktning exempelvis på den ekonomiska politikens område för lösning av efterkrigsproblemen kan man icke vänta från denna regering. Det är tydligt, att den på ett eller annat sätt känner sig såsom framför allt monopolkapitalisternas regering, och det skulle inte förvåna mig, om man både här och var bland svenska folket började ställa den frågan, om det inte finns några andra styresmän än vi för närvarande ha. Därmed vill jag visst inte ha sagt, att det inom regeringen skulle saknas dugligt och handlingskraftigt folk, som också i framtiden skall kunna göra nationen och landet stora tjänster. Nej, regeringens svaghet ligger icke på det personella planet utan på det politiska. Den politiska svaghet, som i vissa fall nästan framträder som politisk paralyse, utgör samlingsregeringens stora och inneboende — tillåt mig säga det — omöjlighet. Man kan inte i en verkligt positiv politik förena de motsättningar av ekonomisk, politisk och ideologisk karaktär, som samlingsregeringen förenar. De stora arbetande folkgrupperna i Sverige, arbetare och bönder, måste faktiskt på ett helt annat sätt komma till sin rätt i regeringen och framför allt i regeringspolitiken. Arbetare och bönder — jag använder kanske uttrycket litet schematiskt, men ingen missförstår vad jag menar — äro de stora producerande folkklasserna i landet, och dessa båda grupper måste bli utslagsgivande i den svenska politiken. Och det går inte att främja dessa gruppers sanna intressen utan en omställning av regeringsmakten. En svensk regering måste stödja sig på just dessa grupper. Om den skall kunna framträda såsom något slags ledning för den politiska utvecklingen, måste den kunna göra sig gällande gentemot de storkapitalistiska krafterna, och icke som nu faktiskt snedvrider den ekonomiska utvecklingen från en väg, som den annars naturenligen skulle följa.

Folkpartiets talesman herr Elon Andersson anförde i sitt tal i dag, att näringslivet måste vara fritt. Staten får icke bestämma över näringslivet, utan näringslivet måste ge plats åt de enskilda dynamiska krafter som där göra sig gällande. Ja, det låter ju inte så dumt, särskilt för borgerliga öron. Men vad

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

är nu egentligen detta, om man skulle analysera det. Om herr Elon Andersson såsom folkpartiets talesman exempelvis skulle vilja vara vänlig och för oss något så när konkret ange vad ett fritt näringsliv här i landet är, skulle vi kanske sedan komma varandra litet närmare i diskussionen. I verkligheten är uttrycket »ett fritt näringsliv» bara ett slagord och ett ganska tomt sådant, och de som använda det veta egentligen inte vad de mena med det. De ha några dimmiga liberalistiska föreställningar om ett näringsliv som existerade för 40, 50, 60 år sedan, och de ha inte upptäckt, att dessa gamla liberala former för det som kallas näringsliv har utvecklingen redan övervunnit. Det finns någonting som heter monopolkapitalism i den politiska ekonomien. Är det kanske denna monopolkapitalism som enligt de liberala talesmännens mening skall vara fri? Det är annars dessa stora monopolistiska kapitalsammanslutningar, som upphäva den enskilde näringsutövarens frihet. Han är inte längre fri annat än till formen eller i sin egen inbillning. Överhuvud taget är det s. k. näringslivet numera ett socialt begrepp och inte ett individuellt verksamhetsbegrepp. De s. k. näringarna av någon betydelse fungera endast i egenskap av integrerande delar i hela samhällsmaskineriet, som alltså utgör näringslivet, och det går därför inte längre att tala om något fritt näringsliv, herr Elon Andersson och andra liberalistiska frihetsvänner! Produktionen är en samhällsangelägenhet, och därför måste produktivkrafterna ställas i samhällets tjänst. Jag höll på att använda det förfärliga ordet socialisering. Det är väl många som bli förskräckta, om ordet socialisering åter nämnes här i riksdagen. Tiden medger det inte, men annars skulle jag skildra alla de hallucinationer, som jag förstår att många få när jag nämner ordet socialisering. Jag kan inte neka till att också företrädare för socialiseringens tanke varit rätt flitiga med att kompromettera denna tanke, så det finns vissa ursäkter för dem som ha vanföreställningar i detta hänseende. Men därom skall jag icke tala mera. Jag vill endast kort och gott fastställa, att de efterkrigsproblem, vilka jag här har antytt och som statsmakterna inte borde lämna så helt å sido som de med sin nuvarande ekonomiska politik göra efter vad man hittills erfarit i statsverkspropositionen, kunna lösas endast om man såsom rättesnöre för svensk politik uppställer det målet, att det monopolistiska kapitalet skall berövas sin nuvarande maktställning och att produktivkrafterna ställas i samhällets och icke i den kapitalistiska profitens tjänst. Detta är högst allmänt och generellt formulerat, men jag är ganska övertygad om att ingen missförstår vad jag avser med denna korta formulering. Jag avser att man resolut måste inrikta den svenska politiken med hänsyn till en ny tid med nya samhällsformer som skola komma efter detta krig. Då kan man lösa efterkrigsproblemen och då kan man lösa frågan om regeringsmakten, så att man inte behöver ha en regering av den svaga karaktär i här avhandlade hänseende som den nuvarande.

Emellertid utgör ju min uppfattning om samlingsregeringens svaghet i dessa fall inget som helst logiskt hinder för att man skall ställa krav på den, och jag vill därför framställa några sådana, som jag anser att samlingsregeringen i dess nuvarande skick och sammansättning har både möjlighet och skyldighet att taga sig an med.

Till en början skulle jag vilja uttala ett krav på att man återställer den svenska demokratien. Det har sagts så mycket om detta under krigsåren vid antagandet av den ena lagen efter den andra, som har beskurit den svenska demokratien, och jag skall därför skona kammarens ledamöter från varje detaljgranskning av förhållandena på det område som jag här avser. Det är inte bara på lagstiftningens område som man avskaffat demokratien, utan det har skett i många viktiga hänseenden. Det är klart att det i åtskilliga avseenden och icke minst till formen fortfarande är en demokratisk ordning i det svenska

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

samhället, men det är också lika sant, att man med hänvisning till utomordentliga förhållanden vid krig och krigsfara exempelvis på lagstiftningens område har genomfört åtgärder som icke på något sätt äro förenliga med vad man kallar demokrati. Godtycket har i många hänseenden fått komma i högsätet. Inom ämbetsmannavärlden, försvarsväsendet, polismakten och på andra områden göra sig ofta fascistbetonade element gällande. Skulle inte de, som alltid tala om demokrati och inte minst anklaga oss kommunister för att icke vara demokrater och som nästan ha tagit patent på fosterlandskärleken i detta land, nu ändå kunnat ta och samla sig ett tag och slå ett slag för fosterlandet och demokratiens återställande här i landet!

Vad gör exempelvis statsrådet Sköld inom sitt oerhört viktiga verksamhetsområde för att demokratisera det svenska försvarsväsendet. Ja, det är sannoligen inte så värst mycket, åtminstone inte någonting som man märker utåt. Han skulle väl i alla fall ha kunnat genomföra en likartad behandling av de fascistiska elementen som vederfarits radikala antifascistiska element för att visa att han såsom »demokrat» befinner sig »mitt emellan.» Men i verkligheten veta vi alla att statsrådet och chefen för försvardepartementet allt fortfarande låter upprätthålla en diskriminering av radikala antifascistiska element, under det att fascistiska figurer, till och med mycket kända sådana, befordras till allt högre kommandoposter inom det svenska försvarsväsendet. Jag tror att det vore lämpligt att statsrådet Sköld tog upp den sidan av saken till omprövning och slog ett slag för demokrati. Det skulle säkerligen vara till nytta för det svenska folket och för den politiska utvecklingen i landet.

Eller vad gör statsrådet Möller, chefen för socialdepartementet, för demokrati? Ja, egentligen precis lika mycket och lika litet som de övriga statsråden. Han nöjer sig också med avdemokratiseringen. Vad gör han åt fascistiska element inom polismakten? Jag kan inte tänka mig att det betraktas såsom en gärd av demokratiseringslusta, att han i årets statsverksproposition begär, jag har inte noterat siffran men jag tror att det är 300 000 kronor, för att skaffa automatvapen till polismännen. Det är inte något särskilt demokratiskt drag som statsrådet Möller där kommer med, men han skulle ju kunna komplettera anskaffningen av automatvapen genom att gripa in och skapa litet demokratisk ordning inom landets polismakt. Då kunde han göra skäl för namnet »en av de verkliga demokraterna inom regeringen». Det är ju ett faktum, att statsrådet Möller räknas till de friska demokratiska krafterna inom regeringen, och han har skaffat oss — eller har i alla fall haft huvudansvaret därför — den hemliga säkerhetspolis, med vilken vi ha att dragas. Ingen skall tro, att det är någon personlig klagan som jag härvidlag uttalar, långt därifrån. Jag är sedan många år van att umgås med både den hemliga och den »öppna» säkerhetspolisen i landet. Men ur demokratisk synpunkt undrar jag: är det verkligen tillfredställande för kammarens ärade ledamöter att veta, att det finns en hemlig säkerhetspolis med sådana fullmakter att den medborgerliga rättssäkerheten av denna polis när som helst kan göras till en fullkomlig illusion? Jag tror inte att det är tillfredsställande ur demokratisk synpunkt. När då statsrådet Möller, som räknas till de friska krafterna, genomför dylika åtgärder och sådana frukter falla från det friska trädet, vad för slags fallfrukt skall det då bli från det sjuka? Det måste man fråga sig. Jag tror att det är hög tid att den demokratiska riksdagen rycker upp sig ett tag och ser litet grand på vad som skett och sker. En så parlamentariskt försiktig socialdemokrat som herr Georg Branting har ändå icke tvekat att karakterisera det som har skett på lagstiftningens område här i landet såsom »lagröta», och han har också såsom särskilt bekym-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mersamt angivit, att de demokratiska krafterna inte minst inom riksdagen utan egentligt motstånd ha funnit sig i att en sådan omställning, en sådan — det är inte för mycket sagt — fascistisering av det svenska rättsväsendet har fått försiggå. Det är några fåtaliga folkpartister och de ännu fåtaligare kommunisterna i riksdagen som ha försökt att resa motstånd mot denna verkligen högst riskabla utveckling, och det vore verkligen tacknämligt, om inte minst herr Brantings varningsord i den skrift, som han har utgivit om dessa förhållanden och som är betitlad »Lagröta», verkligen funne genklang inom riksdagen och i varje fall inom dess socialdemokratiska grupp.

Det förhåller sig ändå så, att den fascismens mara, som har ridit vår världsdal, börjar att tvingas släppa greppet. Det kvällas för fascismen i Europa. Därom råder ingen tvekan. Men när det kvällas för fascismen, så skola vi vara övertygade om att de stora folkmassorna också komma att försöka hålla litet reda på anpassningarna, de som under fascismens klang- och jubeltid i Europa revade sina demokratiska segel och anpassade sig i snabbare eller långsammare tempo till fascismen och försökte förbereda en övergång till det lägret. Det vore inte ur vägen, om både den svenska regeringen och Sveriges riksdag i sin politik år 1944 klart ådagalade, att här icke få finnas anpassningar. Jag tror inte att så kommer att ske, men det föranleder mig att säga att det kommer i alla fall en tid, när även anpassningarna ha spelat ut sin roll och det skall kvällas även för dem.

Jag vill, herr talman, också säga ett par ord om utrikespolitiken. Freden har hittills bevarats, ringa är allt annat sedan — det är många uppfattning. Men icke förty är denna uppfattning oriktig. Det är möjligt att herr andre vice talmannen nu spetsar örönen och tänker: »Får jag nu en krigsaktivist att göra med inom riksdagen?» Han hade i sitt tal ingen anledning att syssla med krigsaktivister annat än utanför riksdagen. Men jag kan först som sist säga, att jag icke kommer att uppträda såsom krigsaktivist i de få ord jag har att säga om utrikespolitiken.

Jag vet att herr statsministern, icke i denna egenskap men såsom ordförande i det socialdemokratiska partiet på ett partimöte har sagt, att de mest heta oppositionsmännen inom vissa tidningsorgan och vissa grupper i verkligheten ville, att Sverige skulle gå med i kriget på de allierades sida men inte vågade stå för denna mening, varemot kommunisterna voro mera sympatiska, eftersom de egentligen inte dolde, att de nog skulle vilja att Sverige gick med i kriget på de allierades sida. Om denna berättelse angående statsministerns yttrande, som jag har fått, är riktig — och det skulle jag tro att den är — så ber jag verkligen att få dementera denna föreställning. Ty kommunistiska partiet har från krigsutbrottet 1939 och till talande stund gett uttryck för att det understödjer neutralitetspolitiken, och det har icke gjort detta såsom camouflage för att stödja krigsaktivistiska strävanden.

Orsaken härtill ha vi klargjort vid tidigare riksdagar, och jag behöver inte här upprepa dessa våra motiveringar. Redan 1939 i den första debatten i denna kammare efter krigsutbrottet tillät jag mig att just från denna talarstol formulera såsom min mening, att över freden står friheten. Denna är dock det väsentliga och icke freden. Ur den synpunkten måste man betrakta också vissa av de oppositionella strömningar som man så gärna vill stämpla såsom krigsaktivistiska. Om en eller annan politiskt sett ganska virrig människa driver en klar och skär krigsaktivistisk politik må vara en sak, men att i allmänhet stämpla oppositionen mot regeringens eftergiftspolitik såsom krigsaktivistisk är oriktigt.

Tyvärr måste man säga att åtskilliga av de politiska handlingar, som falla under rubriken utrikespolitik under krigsåren inger den föreställningen att re-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

geringen satte freden högre än friheten. Jag påstår inte att så är fallet, men jag säger att åtskilliga av de handlingar som falla under rubriken svensk utrikespolitik under kriget ge det intrycket, ty annars skulle åtskilligt av vad som har skett enligt min mening inte ha kunnat ske. Det är ju dock så att vi faktiskt under vissa tider ha stått i en ganska komprometterande tjänsteställning gentemot de fascistiska krigsmakterna — det veta ju alla, och därom behöver man alltså inte förebbringa några bevis. Jag behöver inte uppta tiden med att exemplifiera vad som menas med vad jag sagt.

I årets trontal konstaterades, att rikets förhållande till främmande makter är gott, och det svenska folket har glatt sig åt denna formulering i trontalet, därför att detta tal de senaste åren har saknat denna tidigare traditionella formulering. Vad är det då som har inträffat efter de närmast föregående årens trontal, som har gjort att man i år kan återuppta denna glädjande formulering? Vad är det som har inträffat som så har förbättrat läget? Jag bortser från det yttre lägets förändringar som framför allt ha skett genom röda arméns och de allierades militära framgångar. Jag bortser från allt detta varåt vi här i Sverige inte kunna göra vare sig det ena eller det andra. Jag söker i stället efter de förändringar i den svenska utrikespolitiken som medfört denna glädjande formulering i trontalet. Om jag bara nämner något av det som menige man känner till, så har följande inträffat: permittentresorna ha upphört, transitorafiken för den tyska krigsmakten har helt eller i varje fall i det närmaste upphört, och förbudet att skjuta verkningseld mot tyska och finska stridsplan har förändrats. Det är en hel del andra sådana där av folk i allmänhet kända favörer åt de fascistiska makterna som ha upphört.

Den nye justitieministern har gjort en resolut vändning i tryckfrihetspolitiken. Nu kan vilken svensk tidning som helst skriva t. ex. Göbbels med små bokstäver utan att riskera att bli indragen. Det är åtskilligt annat som har inträffat på detta område, och inom parentes kan jag inte underlåta att erinra mig, hurusom jag i denna kammare för några år sedan frågade dåvarande justitieministern och utrikesministern, om de verkligen trodde att krigsutbrott så där i allmänhet åstadkoms av att någon liten landsortsredaktör skrev något som någon statsman inte tyckte om. Då ansåg man att så var fallet, och det medförde de inskränkningar i tryckfriheten som alla känna till. Det är således ytterligt tacknämligt att dels vissa förbättringar rent lagstiftningsmässigt ha skett och dels framför allt att den nye justitieministerns praxis är något mera verklighetsbetonad i förhållandet mellan tryckfrihet och utrikespolitik än vad som tidigare har varit fallet.

Regeringen har ju dessutom på sista tiden protesterat mot de övergrepp mot våra grannfolk som upprört alla och varom också från denna talarstol några ord ha nämnts i dag. Jag vill här inskjuta en liten parentes. Man har från vissa håll klandrat regeringen för att den har protesterat mot de norska studenternas deportation i en diplomatisk not i Berlin och sedermera upprepat protesten men icke vidtagit några praktiska åtgärder exempelvis av handelspolitisk karaktär för att ge eftertryck åt den svenska regeringens mening. Åtskilliga tidningar, till och med rätt betydelsefulla sådana som representera en väsentlig opinion i landet, ha förmenat att det skulle ha varit bättre, om regeringen hade underlåtit att genom att avgiva denna diplomatiska not göra en *démarche* i Berlin. Det hade enligt deras mening varit bättre att underlåta detta än att protestera och sedan inte vidtaga några åtgärder. Jag tror inte att kritikerna gent emot regeringen i detta fall ha rätt. Jag tror att det är ett stort framsteg i den svenska regeringens utrikespolitik, att dessa *démarcher* äro gjorda. Vi måste ju ändå tänka att det i och för sig väl får betraktas såsom

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ett jättesteg, när den nuvarande excellensen och ministern för utrikes ärendena från vad han tidigare har sysslat med övergår till att skicka protester till Berlin. Det är ändå inte ett så litet steg framåt, som man kanske skulle vilja anse. Men viktigast är att den svenska regeringens protester, trots att de inte åtföljts av handelspolitiska eller andra åtgärder gent emot Tyskland, ha skapat en betydligt ökad respekt för svensk neutralitetspolitik i utlandet och särskilt i de allierade demokratiska staterna i förhållande till vad som tidigare var fallet. Därför förmenar jag att de ha alldeles orätt som påstå, att den svenska protesten i fråga om de norska studenterna har varit olycklig. Därmed har jag inte yttrat mig om huruvida regeringen bort göra det ena eller det andra i fråga om praktiska repressalier gentemot den tyska regeringen, men jag har velat bestämt tillbakavisa, att det skulle ha varit onyttigt att dessa protester avgivits.

Detta är alltså några antydningar om vad man på det utrikespolitiska området företagit sig, som måste ha medverkat till att man i dag kan säga, att rikets förhållande till främmande makter är gott. Jag skulle därur vilja dra den intressanta lärdomen — och jag hoppas att det inte anses förmätet att jag rekommenderar regeringen att göra detsamma — att just de åtgärder på utrikespolitikens område, såsom återtagandet av en rad eftergifter för de fascistiska makterna, som de oppositionella grupperna och krafterna, icke minst det kommunistiska partiet, anbefallt regeringen att vidtaga, åstadkommit att förhållandet till främmande makter återigen blivit gott. Då bör man väl även kunna dra den lilla lärdomen, att man inte så där föraktfullt skall avvisa oppositionens röster vid kommande tillfällen. Det kan ju tänkas att regeringen, fastän det är en samlingsregering eller kanske till och med tack vare att det är en samlingsregering, icke är alldeles ofelbar vid bedömandet av de politiska förhållandena, och kanske vi hädanefter inte behöva se regeringens representanter så förnärmade som de ibland brukat vara, när någon oppositionell stämning gör sig gällande här i kammaren. En opposition mot samlingsregeringen bör väl numera inte betraktas såsom blasfemi, och jag tror att regeringen hädanefter, med de erfarenheter vi ha gjort, kanske blir villig att något mera lyssna till de oppositionella röster som göra sig gällande.

Med de reservationer, som vi tidigare vid behandlingen av dessa frågor gjort, ansluta vi oss allt fortfarande till neutralitetslinjen, och vi hoppas att regeringen, när den nu ändå har upptäckt, att den i krigets första skede och sedan ganska långt om länge hållit på fel häst, rättar sin orientering och inriktar sin politik med hänsyn till de nya tider som stunda.

Regeringen har förstärkt den diplomatiska representationen i Sydamerika. Det är ju i och för sig bra, så mycket mer som jag sett i pressen, att åtminstone vissa tidningar äro mycket nöjda med personvalet, men det finns även andra och närmare håll, som man kan intressera sig för. Man spanar förgäves efter något initiativ från regeringen för att exempelvis stärka möjligheterna för det svenska näringslivet att göra sig gällande på den sovjetryska marknaden. Initiativ för att skapa bästa möjliga förbindelser med Sovjetunionen, med vår stora östra granne, initiativ av både diplomatisk och handelspolitisk karaktär, tror jag icke skulle på något sätt misspryda den svenska regeringens utrikespolitik av i dag. Jag tror också att regeringen ännu har en viss belastning från den gångna tidens utrikespolitik, som regeringen borde kunna göra sig fri från. I pressen efterlyser man ofta och ganska enstämmigt en redovisning från herr utrikesministerns sida exempelvis av hans finska politik. Jag vet inte om herr utrikesministern har för avsikt att redovisa något av vad han politiskt kunde ha företagit sig vid sin

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

omskrivna helsingforsresa i maj 1941, men det anses kanske inte så viktigt. Viktigt är dock att man icke låter eventuella tidigare försyndelser utgöra en belastning för den framtida politiken, utan att denna ställes realistiskt, så att största möjliga fördelar kunna uppnås för Sveriges land och folk.

1944 kan bli ett år av omvälvande händelser i svensk politik. Den svenska arbetarklassen har detta klart för sig, och den bereder sig att föra en självständig politik i stället för den osjälvständiga klass-samarbetspolitik, som hittills knäsatts inom den svenska arbetarrörelsen. De svenska bönderna föra redan en mycket självständig och klasspolitiskt betonad politik. Jag återknyter till vad jag tidigare i mitt anförande sagt, att dessa svenska bönder och svenska arbetare kunna komma att ge sin prägel åt 1944 års svenska politik, så att ändå, trots den sorgesamma upptakten vid årets remissdebatt, år 1944 kommer att bli ett betydelsefullt framstegsår i Sveriges politiska utveckling framåt till frihet och välbånd.

Herr statsrådet **Rosander**: Herr talman! Herr andre vice talmannen har i sitt anförande här varit inne på frågan om byggnadsberedningens arbete och därvid även omnämnt det s. k. teaterbygget i Malmö. I anledning av vad han anförat skall jag be att få lämna ett par kompletterande och klarläggande upplysningar.

Som bekant nådde byggnadsverksamhetens omfattning under år 1939 upp till en mycket hög nivå. Under åren 1940 och 1941 skedde emellertid en beklaglig omsvängning, och sysselsättningsgraden inom denna verksamhetsgren sjönk mycket kraftigt. Stor arbetslöshet kom därför att råda på detta område. Under denna tid igångsattes det s. k. teaterbygget i Malmö under arbetsmarknadskommissionens medverkan, och avsikten var att motverka arbetslösheten. Något tillstånd till detta byggnadsföretag har därför icke givits av byggnadsberedningen under den tid då bestämmelserna om företrädesrätt till arbetskraft gällde och ej heller sedan den nuvarande tillståndslagstiftningen trätt i kraft. Såsom ett underlag för bedömande av byggnadsberedningens arbete kan därför det anförda exemplet knappast tjäna.

Herr **Engberg**: Herr talman! Jag kan icke hjälpa att jag hade en enerveckande känsla av att jag bedrog staten på nöjesskatt, när jag fick bevittna, hurusom herr Linderot dubbade sig till riddare för demokratin. Jag nödgas nämligen säga rent ut, att det är ett glädjande, om också långt steg han har tagit ifrån den ståndpunkt, som deklarerades av en av hans förnämsta ideologiska husbönder på sin tid, nämligen att när ett parti regerar, skola de andra sitta i häkte. Jag kan ju endast lyckönska honom — och jag förmodar att jag vågar i denna lyckönskan inbegripa även hans grupp i medkammaren; här är han ju ensam — därest den nya och sunda och riktiga syn på demokratin, som han i dag gav uttryck åt, verkligen nu har anammats, och jag hoppas att utvecklingen på denna lyckosamma väg skall fortsätta.

Jag begärde emellertid, herr talman, ordet närmast för att anknyta till en för Norrland aktuell och viktig angelägenhet. För icke så länge sedan kom på bordet landshövding Lindebergs utredning om de norrländska problemen. På sin tid hade riksdagen i anledning av i båda kamrarna väckta motioner hemställt om en dylik utredning. Den kom till stånd i sin första akt i gestalt av en problemklarläggning, en kartläggning om man så vill, och utredningsmannen har i det stycket såvitt man kan döma utfört ett mycket gagneligt och gott arbete. Spörsmålet är emellertid hur det i fortsättningen skall förfaras. Som bekant har man tänkt sig att efter denna första problemklarläggning skulle följa en stor utredning — låt mig kalla den en mastodontutredning — där olika

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

norrländska problem, katalogiserade i denna första utredning, skulle kastas samman för granskning i en enda kommitté.

Jag måste, herr talman, säga, att jag beklagar, om fortsättningen skall gestalta sig på detta sätt. Ty en stor och väldig kommitté, som i sin helhet skall behandla alla dessa invecklade, stora och vittutseende problem, kommer med säkerhet att få arbeta ofantligt länge, och fråga efter fråga kommer därför att få något av ålderns patina över sig, innan den är färdig att i sällskap med alla de andra presenteras och företagas till avgörande. Jag vill därför på det enträgnaste hemställa närmast till herr jordbruksministern, som har att handlägga frågan om denna fortsatta utredning, att avstå från tanken på en dylik mastodontutredning och i stället följa den förnuftiga vägen att utvälja vissa konkreta och för Norrland synnerligen aktuella frågor och låta utreda dem var för sig. Resultatet kan på det sättet försiktigt komma under behandling av statsmakterna. Vi norrlänningar vilja icke ha våra livsfrågor begravnade i en jättekommitté. Vi behöva snabb och behjärtad handling.

Jag tror alltså icke på dylika stora utredningar, och eftersom jag ser att herr ecklesiastikministern är närvarande, ligger det nära till hands att med en idéassociation föra över intresset till den stora utredning, som ligger under hans direkta handläggning. Jag såg att utredningen efter fyra års arbete kostat statsverket nära en halv miljon kronor — det var noga räknat den 31 december över 467 000 kronor. Jag har fortfarande samma uppfattning, som jag gav uttryck åt vid remissdebatten år 1941, nämligen att man icke genom en dylik stor utredning, där alla skolfrågor kastas om varandra, kommer till något riktigt och lyckosamt resultat.

Jag vill erinra om att under dessa fyra år praktiskt taget allt arbete på stora och betydelsefulla områden av vår folkundervisning kommit att stå stilla. Anledningen till att jag har tagit till orda i denna fråga än en gång är emellertid det egendomliga sätt, varpå utredningsarbetet kommuniceras till allmänheten. Man får då och då veta något om vad som äger rum, men var får man veta det? Man får veta det i herr ecklesiastikministerns egen partipress och i form av referat från vissa av högerns partimöten. Detta inger mig en undran, om det är meningen, att denna utredning i fortsättningen skall betraktas såsom en högerpartiets familjeangelägenhet. Är det ändå icke meningen att den skall vara även i det oformliga skick, i vilket den lagts upp, en utredning som angår hela den svenska allmänheten? Högerpartiet representerar ändock en ganska liten del av den svenska allmänheten. Nu råkar det ju icke finnas en enda representant för riksdagens största parti i utredningskommittén, utan den är sammansatt uteslutande av andra partiers representanter. Det vore då kanske så mycket klokare att låta kommunikationen med allmänheten, därest den skall äga rum, få något av större oivild och opartiskhet över sig, ty i annat fall befästes redan från början ett intryck, som enligt mitt förmenande är olyckligt, nämligen att detta är en utredning endast för ett av de partier, som delta i samlingsregeringen, och att de andra icke ha med denna utredning att skaffa. Jag har visserligen märkt, att det har skapats en ersättning — kanske vi i dessa tider, herr talman, skola säga surrogat — för den lekmanamedverkan, som annars har ansetts nödvändig, när den svenska skolfrågan lägges upp. Herr ecklesiastikministern har tillkallat vissa personer, som få del av trycket från den pågående utredningen och som i dess marginaler göra sina observationer. Jag måste för min del säga, att detta surrogat rimligtvis ändå icke kan godtagas såsom ens en skymt av naturlig ersättning för en direkt lekmanamedverkan vid uppläggningsen av dessa stora och betydelsefulla frågor.

Av vad som skymtat i pressen är det uppenbart, att utredningen koncentreras till spörsmål, som jag betraktar som spörsmål i utkanten av den svenska

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skolfrågan — dessa evinnerliga anknätningsfrågor, dessa frågor om mellan-skolor och realskolor. Jag skulle därför, herr talman, vilja säga ett par ord om det problem, som jag för ögonblicket betraktar som det väsentligaste av alla våra skolproblem, nämligen problemet att åt den svenska folkskolan, som är den enda skolan för nio tiondelar av Sveriges folk, ge en sådan förstärkning, att den verkligen blir en allmän medborgarskola, som gör heder åt sitt namn. Om man år 1842 ansåg en skolplikt av sex år motsvara anspråken från det dåvarande samhället, kan man enligt min bestämda uppfattning med skäl säga, att vi i dag behöva en nioårig skolplikt för att tillgodose anspråken från det nuvarande samhället med den ändrade struktur det fått. Skapa en nioårig svensk folkskola, och alla dessa anknätningsproblem bortfalla. Därmed få vi en fast och solid bottenskola för det svenska folket, och på denna bör tillträde till gymnasierna byggas. Nu ha vi en vildskog av realskoleformer och mellan-skoleformer, där man snart hittar varken in eller ut. Den bästa och klokaste vägen enligt min tanke är att söka åstadkomma en sådan stark uppbyggnad och utbyggnad av den svenska folkskolan, att den i realiteten kommer att innesluta även vad vi nu kalla mellanskolan och realskolan. Det är klart att här öppna sig många problem. Vi ha språkföljden och vi ha differentieringen med avseende på de praktiska anlagen. Vi ha frågan om de s. k. efterblivna undervisningen. Vi ha spörsmålet om lärarkompetensen o. s. v. Men det är lika klart, att vi icke komma till en tillfredsställande lösning av folkskolefrågan i detta land med mindre vi taga steget fullt ut och göra oss av med mellanformerna och få en folkskola som verkligen förtjänar sitt namn. Hur är opinionsläget i dag, herr talman? Gå ut i landet och tala med de yngre bönderna och med arbetarna! Det är en annan syn och en annan stämning hos den yngre generationen särskilt inom bondeklassen i dag än vad det varit tidigare. Nu har det gått upp för tusen och åter tusen av dessa människor att folkskolan är deras viktigaste skola, att den är deras skarpaste och effektivaste vapen i kampen för tillvaron. Därför mötas icke längre kraven på en förbättrad folkskola med den misstro, varmed de möttes för endast ett par decennier sedan. Folhögskolor och lantmannaskolor klaga med skäl över att så många elementära ting, som borde ha gjorts undan i folkskolan, nu belasta och förrycka undervisningen i dessa läroanstalter. Därest det finnes en verkligt stark folkskola som underlag skulle mycket av allt detta som utgör en belastning kunna undvikas. Jag tillåter mig därför hemställa, att man tar under allvarligt övervägande att, i stället för att ytterligare utöka och tillkrängla mellanskolesystemet genom att exempelvis skapa en form av ännu svagare realskola, taga steget fullt ut till den nioåriga svenska folkskolan såsom en allmän medborgarskola och såsom ett solitt och bärande underlag för undervisningen i våra fortbildningsanstalter, det må vara bildningsanstalter eller utbildningsanstalter.

Det säger sig självt, att det ligger en fara i att gå till väga på det sätt som här skett. När denna stora utredning kommer på bordet, skola ju olika samhällsgrupper och olika partier taga ställning till dess resultat. Det betyder, att olika läger då presentera sina krav på skolväsendets gestaltning. Det betyder framför allt, att lekmannaintresset då anmäler sig. Det sammanfaller sannerligen icke med skolmästarintresset. Kan det då ha varit klokt att från början ha uteslutit lekmannasynpunkterna på problemet och gjort denna utredning till en fackmannautredning? Kan det vara klokt att sedan utredningsarbetet kanske fortsatt ytterligare något år och kostnaderna börjat närma sig miljonen kronor lägga fram denna fråga i ett sådant skick, att man får taga upp den från början igen och i nya utredningars skepelse under parlamentarisk ledning börja striden på avgörande fronter?

Eftersom vi nu fått en ny skolintresserad representant för bondeförbundet i

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

denna kammare, professor Wahlund, finns det anledning att erinra om att han i senast utkomna Social årsbok på ett enligt min mening lysande sätt klarlagt landsbygdens skolproblem och skolbehov samt fäst uppmärksamheten på den fruktansvärda orättvisa, som för närvarande drabbar alla dem som icke råka bo i läroverksstäder eller som överhuvud taget ha sitt hem så långt borta, att de måste ha inackordering i skolstaden. Kom i håg, herr talman, att lågt räknat är inackorderingsavgiften för närvarande i en svensk läroverksstad 1 200 kronor om året! Är det någon här i kammaren som ett ögonblick föreställer sig, att en småbonde, en arbetare eller överhuvud taget vanligt folk ha råd att i inackorderingsavgifter betala 1 200 kronor om året ens för *ett* barn, än mindre om det skulle vara för flera? Därmed är i själva verket fingret satt på den ömma och den springande punkten, nämligen frågan om hur man skall möjliggöra för dem som ha verkliga studieanlag att få komma till läroverksstäderna och bedriva sina studier utan sådana kostnader, som för närvarande göra det omöjligt för det stora och övervägande flertalet av det svenska folket att tänka på fortsatt bildning och utbildning för sina barn. Detta är — och däri ger jag professor Wahlund fullständigt rätt — frågans kärnpunkt i vad det gäller lösningen av landsbygdens skolproblem. Vi få med andra ord lov att sörja för att det i största och generösaste omfattning skapas inackorderings- och skolhem i läroverksstäderna för begåvade landsbygdsbarn, vilka själva icke ha möjlighet att bestrida inackorderingskostnaderna. Går man till väga på det sättet, har man enligt min tanke löst frågan om landsbygdsbarnens fortsatta skolgång efter folkskolan på ett förnuftigt sätt.

Jag måste därför beklaga, att denna utredning efter fyra år försatt oss i den situationen, att samtidigt som skoldebatten ute i landet blir livligare och livligare och allt vidare kretsar delta däri, börjar man ana och förstå, att de utredningsresultat, som vi ha att förvänta, komma att väsentligen gälla anknytningsfrågor, läroverksfrågor o. s. v., men icke det stora och avgörande problemet om en verklig, för lång tid framåt bestående förstärkning av den svenska folkskolan.

Jag vet mycket väl — jag har personligen talat med ekklesiastikministern om dessa ting — att herr Bagge har ett personligt intresse för att komma till rätta med många av dessa problem. Därför beklagar jag så mycket livligare, att uppläggningsen har blivit sådan, att när resultatet ligger på bordet, skall det rivas upp igen. Debatten får då tagas upp från början igen, och vi stå och stampa ungefär där vi stodo, när 1940 års utredningskommitté tillsattes.

Efter denna utveckling, som var naturlig, eftersom jag talat om den mastodontkommitté, som ställts i utsikt för norrlandsfrågornas vidkommande, kanske även jag får säga ett par ord om den säregna situation, som uppstått i Väster-norrlands län på arbetsmarknaden. Min vän herr Näsström har redan framhål-lit hurudant läget är, och jag skall icke upprepa hans synpunkter, utan endast komplettera dem i ett stycke.

Det är enligt min tanke alldeles orimligt, att de offentliga organen — länsarbetsnämnd, länsstyrelse o. s. v. — icke få varsel från de stora industrierna om när dessa tänka stänga, utan dessa organ helt plötsligt ställas inför stängningsåtgärden och således icke få tid och rådrum att vidtaga nödiga förberedande åtgärder. Jag skulle önska att de departementschefer, som närmast ha med dessa industrier att skaffa, erinrade vederbörande om deras naturliga plikt och skyldighet att i tid varsko myndigheterna om den tidpunkt, det datum, när de ämna stänga. Det synes mig nämligen icke vara förenligt med normal social ansvarskänsla och med en god ordning på detta område att vederbörande resonera på det sättet: »Nu stänga vi, därför att det passar oss; de arbetslösa få de offentliga organen omedelbart ta hand om.» I stället måste

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

det inskräpas, och inskräpas med all kraft, att här föreligger en naturlig social förpliktelse att sörja för att arbetslöshetsorganen, arbetsmarknadsorganen och överhuvud taget myndigheterna, så fort vederbörande industriledning kan beräkna vid vilken tidpunkt inställelse av driften kommer att ske, få meddelande därom, så att de i god tid kunna vidtagna sina åtgärder.

I detta sammanhang ber jag att få framlägga även en annan synpunkt. Erfarenheterna från Västernorrlands län beträffande denna arbetslöshet — det finns kanske för närvarande något över 5 000 arbetslösa där — ha givit vid handen, att man bör söka få en koncentration till stånd inom regeringen beträffande arbetslöshetspolitikens handläggning på det sättet, att någon av regeringens ledamöter — jag tänker närmast på socialministern — får i sin hand att vara arbetslöshetsminister i nuvarande situation för att därigenom undvika att frågor av denna art skola behöva handläggas av olika departement. Vägväsendet t. ex. sorterar under kommunikationsdepartementet, alla dessa skogsarbeten, varmed de arbetslösa kunna sysselsättas, särskilt under barmarkssäsongen, ligga under jordbruksdepartementet o. s. v. Det säger sig självt, att det vore en ofantlig vinning och att det innebure en möjlighet till att handla snabbt och bestämt, om hela arbetslöshetspolitiken samlades på en hand inom regeringen. Funnes det möjlighet för regeringen att provisoriskt vidta en sådan anordning, skulle detta hälsas med den allra största tillfredsställelse av oss uppe i Norrland.

När jag tog till orda var det emellertid, herr talman, även för att säga en annan sak, en sak som det länge legat mig om hjärtat att få säga och som det blivit dubbelt nödvändigt att säga efter de händelser, som inträffat i vårt danska broderland.

När Kaj Munk mördades, när denne lysande representant för det bästa i dansk kultur och danskt kyrkoliv röjdes undan, var det som om det isades i våra hjärtan, och vi tyckte att det var som om marken revs upp framför våra fötter. Det var icke bara det meningslösa och grymma i det som skedde, som upprörde oss, utan vi kände att det var ett hugg, som syftade djupt ned till själva vår kulturs rötter. Därför skulle jag vilja säga några ord om det jag närmast skulle vilja beteckna såsom idélivets hygien eller idéumgängets hygien, eftersom det, herr talman, i annat sammanhang blivit aktuellt. När jag nedskrivit mina ord, vilket jag annars icke brukar göra, är det för att jag icke skall behöva löpa någon risk vare sig att hans excellens herr utrikesministern blir bekymrad eller att herr talmannen skulle behöva ens fingra på sin klubba. Jag skall uttrycka mig på följande sätt.

Det har kanske ofta förbisetts, att det finns en idélivets hygien. Någon större praktik kan den icke hänvisa till. Dess teori har icke utarbetats. Den har ingen litteratur att åberopa. Och dock har den mer och mer blivit en bjudande nödvändighet. I våra dagar har den helt enkelt blivit ett brännande spörsmål, som det icke går att komma förbi. Det anses självklart, att en hel rad av kroppsligt nedsmittade måste isoleras, läggas i karantän och förhindras att sprida sjukdomen vidare. Hela vår epidemivård fotas på denna princip. Allt sådant finner man vara i sin ordning. Det är endast yttringar av normal aktsamhet. Men även idéer kunna understundom vara smittobärare. Det vore ju både dumt och verklighetsfrämmande att bestrida detta. Idélivet hos en nation kan ha drabbats av en för omgivningen ytterst farlig sjukdom, t. ex. ett slags andlig rabies. Det kan ha förpestats, fördärvats och förstörts. Det kan ha fränts sönder och blivit en moralisk och rättslig nihilism, för vilken det icke finns några hämningar. Det kan representera en kulturell självförintelse, förknippad med en fullständigt oberäknelig tvångsföreställning om egen kallelse att vara alla andras herre, att slå ned, pina, plåga, förslava och terrorisera hela världen.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det kan vara en hejdlös våldsdyrkan i förening med suveränt förakt för människovärde, sanning och de allra elementäraste moralbud. Det kan stå där som ett dödligt hot mot mänsklighetens omistligaste arvedelar. Handen på hjärtat! — är det manne för mycket begärt att ett idéliv, hemfallet åt en så fruktansvärd sjukdom, lägges i andlig karantän och att umgänget med detsamma avbrytes? Det borde vara en akt av vanlig självbevaringsdrift att så förfara. En nations idéliv är det bärande i det vi kalla dess kultur. Förpestade och sjukliga idéer i härskande ställning hos ett stort folk betyder en förpestad och sjuk kultur. Det betyder ett vårdfall, som angår den mellanfolkliga ansvarskänslan. Det är orätt både mot den sjuke och mot de ännu friska att försumma isoleringsplikten. Mänskligheten har både rätt och skyldighet att skydda sig mot sjukdomar, som hota ödelägga dess bestånd som kulturskapare. Sjukdom är en olycka i allmänhet. Själssjukdom är det i synnerhet. Men när själsjukdomen tar gestalt av ett förstörelseraseri mot kulturen själv och till på köpet får oinskränkt makt över ett stort folk med enorma tekniska resurser — då är det fråga om en oöverskådlig katastrof. Ett kulturellt utbyte blir orimligt och meningslöst, där alla gemensamma utgångspunkter saknas. Kulturella förbindelser förutsätta ju framför allt att man å ömse sidor är beredd att respektera kulturlivets grundläggande spelregler. Man vill icke spela kort med den som vägrar att godkänna spelets regler. Sammalunda vill man icke utbyta tankar med någon som resolut förnekar alla tankelagar. Kulturutbyte mellan tvenne nationer måste till huvudbetingelse ha samförstånd om kulturlivets allra primäraste och väsentligaste regler. Redan därför är det påkallat att välja det internationella umgänget med både kritik och omsikt.

Men alldeles särskilt kräves en dylik varsamhet i valet av umgänge, när det gäller en idévärld, som infekterats och förgiftats av en sällsynt farlig och nedbrytande farsot, som riktar sitt förstörelseverk mot själva rotsystemet i den mänskliga kulturen. Här blir talet om kulturella förbindelser nära nog ett hän. En vetenskaplig och konstnärlig kultur, som nyordnats efter rassynpunkter och principiellt och faktiskt ur vetenskapens, musikens, den bildande konstens och litteraturens rike utesluter och förjagar varje skapare och utövare, som icke tillhör en föreskriven ras, kan aldrig tas på allvar bland tänkande människor. Här måste dörren obevekligt stängas. Här finnes icke rum för umgänge. Här har sjukdomen lett till en förvändhet, som gör isoleringen självklar. Idén om det egna folket som herrefolket med oinskränkt förfoganderätt över alla andra är en besatthet, som framtvingar enahanda isoleringsåtgärder. Här avklippas förbindelserna av sig självt. Det finns ingenting att förbinda. Det finns bara en fruktansvärd risk för överfall. Den sjuke måste tillfriskna innan han kan påräkna kontakt med en frisk yttervärld. Idélivets hygien tarvar också, att sjukdomsfröna från smittohärden noga observeras. Man frestas ibland till misstanken, att bristande ideell hygien i vårt eget folks fostran betingat den mottaglighet för smitta, som tyvärr förmärktes här och var under tiden 1933—1942. Kanske kan det för framtiden lända till ledning och lärdom.

Jag har, herr talman, velat framhålla denna synpunkt på ett aktuellt och mycket diskuterat ämne. Vad som inträffat i vårt södra broderland har givit mig en särskild anledning att säga detta just i dag vid den svenska riksdagens remissdebatt.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord med anledning av herr Engbergs, jag höll på att säga, sedvanliga diatrib i fråga om skolutredningen. Detta initiativ tycks inte lämna honom någon ro: nästan vid varje remissdebatt sjunger han den gamla visan, och jag får väl lov att stämma in i duetten så gott jag kan. Det är emellertid inte bara på

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

denna grund jag tar till orda, utan också för att få lämna några upplysningar om skolutredningen och dess arbete.

När herr Engberg talar om virrvarret på skolväsendets och skolfrågornas område, tror jag knappast man kan ge skolutredningen eller mig ansvaret för det, utan orsakerna därtill ligga nog på annat håll, innan skolutredningen tillsatts. När herr Engberg här framhåller befolkningsutvecklingens konsekvenser för skolväsendet på landsbygden, är ju denna utveckling inte heller någonting så nyligen påkommet, utan den saken borde redan innan 1940 års skolutredning tillsattes ha kunnat uppmärksammas och föranleda åtgärder.

Herr Engberg säger vidare, att skolutredningen inte kommer till något resultat och att praktiskt taget allting har kommit att stå stilla på skolans område under de senaste åren. Ett sådant uttalande beror nog på att herr Engberg numera måhända ägnar större intresse åt andra ting och kanske inte följer med vad som händer och sker inom skolväsendet. Redan de framlagda propositionerna under de senaste fyra åren ge ju vid handen, att åtskilligt har skett inom vårt skolväsen också under den tid utredningens arbete pågått, och dessutom har utredningen framlagt flera förslag, som inte ha varit så alldeles obetydliga. Jag skall bara nämna ett par exempel härpå, som jag just nu kommer ihåg, nämligen frågan om hjälpklasserna, vars lösning är av stor vikt för skolväsendets vidare reformering, och en sådan sak som ordnandet av hälsovården i våra skolor. Det har alltid förvånat mig i hög grad när jag blev ecklesiastikminister, att man tidigare har velat låta hälsovården i skolorna förbli i det skick, som hitintills varit fallet. Av våra folkskolebarn är det i själva verket inte mindre än 300 000, som ej stå under någon som helst kontroll eller undersökning av läkare och som alltså icke komma i åtnjutande av någon form av hälsovård. Inte ens vid läroverken, där man ju har skolläkare, fungerar organisationen på ett tillfredställande sätt. Skolutredningen har nu åtminstone haft den förtjänsten, att den framlagt ett förslag om tillsättande av en skolöverläkare för att låta honom ordna organisationen av hälsovården i skolorna, och riksdagen biföll häromåret mitt förslag i detta ämne. Skolöverläkaren har nu utarbetat ett förslag till ordnande av hälsovården i alla våra skolor, som jag kommer att framlägga för årets riksdag. Jag hoppas därför att denna fråga nu blir ordnad. Den är i själva verket av inte ringa betydelse.

Vad så beträffar skolutredningens arbete, ha alla grundläggande undersökningar blivit avslutade för rätt länge sedan och åtskilliga betänkanterna ha förts fram till ett sådant skick, att de kunna väntas bli framlagda ganska snart. Betänkandet i den av herr Engberg omtalade anknytningsfrågan föreligger i korrektur och utkommer troligen i mars. Detsamma gäller betänkandet om landsbygdens skolfrågor, som jag för övrigt, i likhet med herr Engberg, är betydligt mera intresserad av än av anknytningsfrågan. Där framläggas förslag i just sådana frågor, som herr Engberg så riktigt har betecknat såsom tillhörande de allra viktigaste för hela vårt skolväsen. Där behandlas frågan om skolhem, om stipendier för begåvade lärjungar, om anknytning till nya former för undervisning — genom brevsolor, radio o. s. v. — samt överhuvud taget möjligheterna för landsbygdens barn att komma över i de högre skolorna.

Det förefaller mig alltså som om skolutredningen åtminstone på den punkten hade gjort någon liten nytta, och det kan ju hända att vi få bättre betyg av herr Engberg när dessa förslag blivit framlagda. Han utfärdar ett synnerligen gentilt betyg för professor Wahlunds publikationer om behovet av reformer med hänsyn till landsbygdsungdomens utbildningsmöjligheter. Jag vill bara tillägga, att om professor Wahlund satt sig i förbindelse med mig

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hade han inte behövt utföra ett mödosamt dubbelarbete, ty dessa undersökningar voro redan gjorda inom skolutredningen, liksom hela frågan om landsbygdens skolproblem redovisats redan i direktiven för skolutredningen.

Betänkandet om folkskolan hoppas jag skall kunna publiceras fram på våren, och detsamma gäller betänkandet om realskolan. Utredningen om skolans inre arbete är också på god väg. Däremot är betänkandet om gymnasiet annu ej klart. Mycket arbete är visserligen gjort även på denna väsentliga punkt, men vi ha där ej kommit tillräckligt långt. Om de praktiska linjerna och praktiska mellanskolorna föreligger en promemoria, som snart torde bli slutbehandlad av skolutredningen in pleno. Så vitt jag nu kan erinra mig, torde det sedan inte återstå så mycket utom förstås den geografiska fördelningen av olika läroanstalter.

Det är naturligtvis en stor mängd olika ämnen som behandlas i dessa skilda betänkanden. Visst har utredningen varit dyr; det bli ju alla sådana kommittéer. Men jag vill framhålla att denna skolutredning i själva verket består av flera olika kommittéer, och om vi satt i gång mindre utredningar, såsom herr Engberg vill, hade samma kostnader i alla fall uppkommit undan för undan, och jag tror att arbetet dragit längre ut på tiden. För min del tror jag det har varit nyttigt att göra allt detta arbete i ett sammanhang och att för en gångs skull betrakta hela vårt skolväsen ur enhetliga synpunkter. Folkskolans och läroverkens representanter ha här fått arbeta samman och se på vår svenska skola så som den skall betraktas, nämligen såsom en enhetlig skola med olika former endast för olika slag av utbildning, och det har varit mycket nyttigt. Det är denna tanke som legat till grund för skolutredningen.

Jag tror därför att utredningens arbete skall leda till resultat som komma att tillfredsställa även herr Engberg, ehuru jag erkänner att det är ganska svårt att göra honom till lags i dessa stycken. Jag har som min mening offentligen framhållit, att man borde sträva efter en åttaårig folkskola. Jag sade mig därvid, att detta naturligtvis måste sättas som en riktpunkt och att det ej kunde genomföras omedelbart. Men herr Engberg övertrumfar mig nu: han skall ha nioårig folkskola! Jag tror det blir svårt att genomföra detta program, och i varje fall kommer det att dröja ganska länge, innan vi kunna gå in för en så lång obligatorisk skoltid som nio år.

Däremot är jag ense med herr Engberg därutinnan, att en bland de viktigaste uppgifterna är att förstärka vår folkskola och att de ändlösa diskussionerna i anknytningsfrågor, som jag är lika utled på som någonsin herr Engberg, bli av mindre och mindre betydelse allt eftersom folkskolan växer i höjden. Anknytningsfrågorna kvarstå egentligen endast såsom relikter av de gamla skolstriderna, som man aldrig tycks kunna vila sig från, och det är ju möjligt att de komma till synes även när skolutredningens förslag skola behandlas, ty sådana gamla sterila stridigheter ha en märkvärdig livskraft.

Den just nu angelägnaste uppgiften då det gäller att förbättra folkskolan är enligt min mening att få till stånd en sådan differentiering av undervisningen, att folkskolan naturligt växer upp så att säga i jämbredd med realskolan. Men en sådan procedur tar tid, herr Engberg; man kan inte lägga om allt från det ena året till det andra. Tills vidare skola vi söka ge folkskolan sådana former som man kan tänka sig ligga i den rätta utvecklingslinjen. Det duger inte att släppa allt detta arbete och bara säga: »Nu skola vi ha nioårig folkskola, och därför behöva vi inte bekymra oss om allt det andra.» Något sådant tror jag just skulle leda till virrvarr inom vårt skolväsen och vara till föga gagn. I stället måste man bygga upp skolformerna tålmodigt och så gott man kan, men den uppgiften tarvar från början en enhetlig grundritning, och det är en sådan vi eftersträva inom skolutredningen.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr Engberg brukar också tala om att utredningens organisation och arbetssätt äro i olika avseenden olämpliga. Jag har vid upprepade tillfällen här i riksdagen försökt klarlägga, hur jag ser på dessa spörsmål, och jag skall inte taga upp någon längre debatt om dem i dag. Jag för min del tror det är riktigt att först låta fackmännen uppdraga och utreda de olika linjer, som kunna komma i fråga, och att sedan med lekmännens och kanske framför allt parlamentarikernas hjälp söka få fram vad som är genomförbart. Det är så vi ha arbetat.

Nu har herr Engberg klagat över att vad som sker i skolutredningen inte tillräckligt mycket skulle komma ut till diskussion bland lekmännen och folk i allmänhet. Men samtidigt säger han, att skolfrågorna aldrig ha varit föremål för så mycken debatt som under de år skolutredningen arbetat. Orsaks-sammanhanget kan ju tänkas vara det, att skolfrågorna ha kommit under debatt just på grund av skolutredningens verksamhet och dess sätt att arbeta. Denna debatt har i varje fall varit mycket fruktbringande för utredningens arbete.

Det är likaså en motsägelse när herr Engberg klagat över att jag och andra ledamöter i utredningen då och då lägga fram bitar av skolutredningens arbete på möten och vid andra tillfällen, ty detta ha vi gjort just för att få till stånd en debatt in frågorna. Jag har inte heller gjort det bara på högermöten, som herr Engberg sade — det försöket att misstänkliggöra tycker jag för övrigt låg litet under hans vanliga nivå. Jag och andra ledamöter av skolutredningen ha talat om dessa ting framför allt inför skolans män och många andra grupper av intresserade. Någon gång har jag också talat på ett högermöte; det kan ju inte gärna förbjudas mig eller anses orimligt att jag inför mina meningsfränder talar om vad som ligger mig närmast om hjärtat, i all synnerhet om det inte på något sätt hemlighålles för andra.

Nu säger herr Engberg, att det väsentligen är högertidningarna som ha sysslat med dessa saker. Ja, i så fall får jag säga att jag är mycket glad över att mitt partis tidningar äro så vakna och så intresserade för dessa spörsmål. Referat av mina och övriga ledamöters uttalanden ha ju lämnats genom T.F., och därför har man på olika håll haft samma möjligheter att följa med och diskutera vad som sagts. Den kritiken kan jag således inte godtaga.

Vad så beträffar lekmännens direkta medarbetarskap i utredningen, så granskas de av skolutredningen uppdragna riktlinjerna och utredningarna av en lekmananämnd. Herr Engberg anser kanske att nämnden inte är lämpligt sammansatt; det vet jag ingenting om. Jag har emellertid gjort mitt allra bästa för att få en så allsidig representation som möjligt. Yttrandena vid nämndens sammanträden stenograferas och komma att publiceras jämte kommitténs betänkanden. Envar får alltså tillfälle att ta del av detta. Först efter nämndens granskning har kommittén tagit slutlig ståndpunkt till de olika frågorna.

Till sist vill jag säga att det inte är min avsikt, om jag skulle vara eklestiasitikminister när utredningen är färdig, att oförmedlat lägga fram dess förslag i riksdagen. Som jag har sagt vid flera tidigare tillfällen, bl. a. med anledning av herr Engbergs erinringar, är det min avsikt att så snart förslagen blivit remissbehandlade tillsätta en parlamentarisk beredning inom eklestiasitikdepartementet för att söka få fram ett förslag, som kan bli acceptabelt för riksdagen.

Jag beklagar att jag ännu en gång behövt upprepa dessa saker, men då det tycks vara nödvändigt har jag ansett mig böra göra det. Jag delar inte herr Engbergs pessimistiska syn på utredningen och dess arbete, utan har tvärtom ganska goda förhoppningar om dess arbetsresultat.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Ordet lämnades för kort genmäle till herr **Engberg**, som anförde: Herr talman! För det första är det oriktigt att jag skulle ha fört denna fråga på tal vid alla remissdebatter sedan år 1941. Detta är andra gången det sker; första gången var år 1941. Jag anser att det kan vara rimligt att föra denna utredning på tal, när den nu har fortgått till år 1944 och kostat nära en halv miljon kronor.

För det andra vill jag påpeka, att det ingalunda var för att »övertrumfa» herr statsrådet som jag förordade den nioåriga folkskolan, utan helt enkelt därför att man först genom en nioårig folkskola slipper mellanskola och realskola. Herr statsrådet vet lika bra som jag att en åttaårig folkskola enligt anknytningsmatematiken, om jag så får uttrycka mig, betyder att man tvingas laborera med en ytterst tunn mellanskola och realskola. Det är för att slippa ifrån detta som jag anser att man bör välja sin linje en gång för alla.

Herr **Ohlin**: Herr talman! I sin andra not till tyska riksregeringen rörande deportationen av de norska studenterna uttalade den svenska regeringen, att om deportationen fortsatte, skulle förbindelserna mellan Sverige och Tyskland undergå en ytterligare försämring. Nu har tyvärr en omfattande andra deportation ägt rum. Inte mindre än omkring 700 studenter anses sammanlagt ha överflyttats till Tyskland. Kommer detta att få konsekvenser för de svensk-tyska förbindelserna? Svenska folket väntar upplysning härom från regeringen eller — kanske man snarare skulle säga — bekräftelse på att det får konsekvenser. Något måste ju uttrycket i den andra svenska noten till Tyskland betyda. Åtskilligt tyder på att den första svenska noten och framför allt svenska folkets häftiga och spontana reaktion mot våldsdåden i Norge gjorde ett rätt starkt intryck i Berlin. Om detta intryck fått bestå och inte försvagats genom den olyckliga, tydligen inspirerade förklaringen i Social-Demokraten, är det inte uteslutet att tyska regeringen underlåtit att gå vidare med sin aktion. Tyvärr försvagades intrycket av den svenska reaktionen i onödan genom denna förklaring i Social-Demokraten. Man kan inte underlåta att fråga sig, om inspirationen till detta uttalande verkligen kom från utrikesdepartementet. Det förefaller svårt att tro. Den saken tillhör emellertid det förflutna. Vad som nu är aktuellt är innebörden av den svenska reaktion, som förutsäges i den svenska regeringens andra not. Så länge det finns den minsta utsikt att en fortsatt svensk reaktion — självklart inom ramen för den svenska utrikespolitikens huvudlinje — skall kunna lända våra förtryckta grannfolk till hjälp, kan Sveriges regering och folk inte skjuta dessa spörsmål ifrån sig. Det gäller för oss att uppvisa segheten och hållfastheten i den vilja att stödja våra grannfolk, som både Sveriges regering och svenska folket vid flera tillfällen demonstrerat genom praktiska handlingar. Jag har med glädje just erfarit, att Sveriges förenade studentkårer i dag ånyo betygat, att den akademiska opinionens reaktion icke förlorat i styrka och målmedvetenhet. Jag begär inte av regeringen någon specifikation av vad regeringen eventuellt tänker göra på det kulturella, kommunikationstekniska eller ekonomiska planet, utan endast ett uttalande, att det bakom dess andra not låg en uppfattning, att konsekvenser i fråga om de svensk-tyska förbindelserna under nu föreliggande förutsättningar inte gärna kunna utebli. — I det sammanhanget skulle jag, då jag ser, att herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet är närvarande, vilja fråga honom, om det inte är möjligt för myndigheterna att ännu mera än som skett underlätta för norska och danska studenter att få bostad och studiemöjligheter i städer, där det finns universitet och högskolor. Jag är glad över att mycket redan gjorts härvidlag från universitets- och högskolemyndigheters sida och i övrigt av

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

statliga och sociala myndigheter, men jag hoppas på statsrådets fortsatta intresse för att på detta område ingenting underlåtes som lämpligen kan åstadkommas.

Jag övergår nu till att säga några ord rörande efterkrigsplaneringen, som väl vid denna riksdag får anses vara av stor aktualitet. När finansministern för snart ett år sedan anordnade en rad konferenser härom och planerade olika utredningar, ansågos dessa spörsmål vara av utomordentligt brådskande natur. Sedan gick man under höst- och vintermånaderna och väntade på att den av riksdagen anbefallda sammanhållande planeringskommittén skulle tillsättas. En sådan kommitté får mycket omfattande arbetsuppgifter. Emellertid har någon dylik kommitté ännu icke blivit tillsatt. Måhända invänder man att de olika specialutredningar, som finansministern lät igångsätta, ännu icke äro färdiga. Härtill vill jag svara, att det ingalunda är nödvändigt eller ens lämpligt att vänta tills *alla* dessa specialutredningar äro färdiga, ty en sådan centralkommitté kan ta upp frågorna till behandling successivt, och den behöver för övrigt tid på sig att planera sitt eget arbete och börja tänka igenom problemet. Man får — jag kan inte underlåta att säga det — det intrycket, att finansministern är en smula obenägen att lämna ifrån sig denna planerande och samordnande uppgift på ett viktigt område, trots att riksdagen i våras begärde det. Jag vill erinra om att finansministern ju är ledare för två olika efterkrigsplaneringsutredningar, och han kommer förmodligen att behålla den ena. Då borde han utan större självövertvinnelse kunna avstå från att för sig allena reservera ledningen av den andra.

I detta arbete rörande efterkrigsplaneringen, sådant som finansministern i våras lade upp det, fanns det en allvarlig lucka, en lucka som trots åtskillig offentlig diskussion aldrig blev tilltäppt och ännu i dag inte är det. Det gäller en så central fråga som lönepolitiken inom det svenska näringslivet. Jag har många gånger undrat över varpå det beror, att finansministern icke gjort något åt utredningen av denna centrala fråga. Förklaringen är förmodligen att söka däri, att finansministern menar, att den av riksbanksfullmäktige tillsätta s. k. valutakommittén skulle ta hand om inte bara alla andra spörsmål, som direkt och indirekt rörde valutafrågorna, utan även lönepolitiken. Jag måste konstatera, att detta är en ganska egendomlig inställning, ty lönepolitiken har dock så många aspekter, att den knappast kan betraktas som ett huvudsakligen valutatekniskt spörsmål. De sakkunniga — fyra personer inom riksbanken och en utifrån — kunna knappast anses representera den expertis i fråga om lönepolitiska spörsmål som här varit önskvärd. Det visade sig också, att valutakommitténs uttalande av naturliga skäl blev så obestämt att det knappast kan tjäna till någon nämnvärd ledning vid ställningstagandet till de lönepolitiska spörsmålen. Om finansministern haft några förväntningar på denna punkt, ha de alltså blivit svikna. Det visar sig emellertid, att hans egen uppfattning sådan han framfört den senast i ett radioanförande, överensstämmer med den uppfattning, som det snarast förefaller att riksbanksutredningen i någon mån siktar till, nämligen att vi skulle binda den svenska lönepolitiken vid att lönereduktioner under inga omständigheter finge förekomma. Vi skulle omedelbart lägga fast den svenska ekonomiska politiken på en enda punkt, nämligen i fråga om lönepolitiken. Jag måste säga, att så litet som vi veta om hur det kommer att se ut i världen efter kriget och så oviss som den handels- och valutapolitiska utvecklingen, för att icke tala om den politiska, är, vore det utomordentligt oförsiktigt att på detta stadium lägga fast den svenska lönepolitiken.

Jag vill för övrigt betona, att det är en smula inkonsekvent av finansministern, att han nu i dag hävdar denna uppfattning, medan han under hela

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Kriget i sina direktiv till priskontrollnämnden förfäktat en uppfattning, som mycket avviker därifrån. Det är nämligen så, att när priskontrollnämnden godkänner kalkyler från affärlivet, har den ingalunda rättighet att vid behandling av avskrivningsfrågor låta företagen räkna med att maskiner o. dyl. efter kriget komma att vara väsentligt dyrare än före kriget. Staten uppehåller alltså här fortfarande fiktionen, att prisnivån skall återvända ända till 1939 års nivå. Men nu finna vi, att finansministern är benägen att intaga en lika extrem ståndpunkt, ehuru åt andra hållet, och acceptera en prisnivå, som uppstår, om man icke genomför några nominella lönereduktioner alls. För min del tror jag att en ståndpunkt någonstans där emellan skulle vara en praktisk medelväg.

Finansministerns inställning till denna fråga har också allvarliga konsekvenser med hänsyn till sparandet. Den saken skall jag senare be att få återkomma till.

Jag har tillåtit mig att säga några ord i denna fråga, ehuru finansministern i budgeten egendomligt nog icke går in på den, utan endast berört den i sitt radioanförande. I budgetinledningen talar han i stället om en rad finanstekniska frågor, t. ex. om »betalningsmedelsförsörjningen» och andra invecklade spörsmål — åtminstone anser jag dem vara invecklade. Då jag läste detta, erinrade jag mig en historia om en svensk professor, som efter avslutande av sin doktorsavhandling yttrade: »Det är nog bara två som förstår den: Gud och jag själv.» När han tänkt närmare efter, tillade han: »Ja, det kanske bara är Gud som förstår den.» Måhända finansministern får säga om budgetens finanstekniska utredning: »Det är nog bara Hammarskjöld och jag själv som förstår den.» — Jag hoppas det inte behövs något tillägg!

Emellertid vill jag framhålla, att det ämne finansministern där behandlar är en sekundär fråga. Det viktigaste är inte de mera tekniska transaktionerna, utan det är, hur stort det offentliga budgetunderskottet är, hur stor den statliga upplåningen är och hur den förhåller sig till den enskilda investeringen och det samlade sparandet i landet. Med andra ord, det viktiga är den samhällsekonomiska balansen. Jag måste beklaga, att finansministern, som tidigare presterat en intressant utredning av detta centrala spörsmål, i år förbigår detsamma. Detta är så mycket mera överraskande som konjunkturinstitutet under mellantiden för första gången lagt fram ett material, som tillåter en att i någon mån kunna bedöma storleksordningen av de kvantiteter som ingå i den samhällsekonomiska balansen. Jag vill endast säga, att det förefaller mig som om finansministerns oro för att de likvida medel, som finnas i Sverige, plötsligt skulle realiseras genom inköp av varor i stor omfattning, är överdriven. När man läser finansministerns förklaring, får man det intrycket, att han menar att det förr i tiden inte fanns några nämnvärda likvida reserver. Jag skulle vilja säga, att under senare år har det aldrig funnits mindre än 8—9 miljarder i likvida reserver, som mycket väl skulle kunnat till icke ringa del mobiliseras för plötsliga inköp av varor i stor omfattning. Vilken form dessa likvida reserver ha — det som finansministern talar så mycket om — är i själva verket mindre viktigt. Äro pengarna sparade för att vederbörande i en viss situation skall kunna köpa varor för dem, är det nästan likgiltigt, om de äro placerade i statsobligationer, i bank eller i sedlar. I vilket fall som helst kan han när tillfället är inne mobilisera konstanter och köpa. Avser han däremot att vänta tills en bättre varuförsörjning inställer sig, är det all right även om han skulle ha pengarna i form av sedlar, ty då väntar han att köpa tills varorna blivit bättre och billigare. Skulle återigen varubrist hota på nytt, äro alla likvida sparmedel farliga. Då är icke mycket vunnet med om man med stora svårigheter skulle kunnat binda

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

några hundra miljoner av en likvid reserv på ett tiotal miljarder. Det är sparas framtida bedömande av förutsättningarna för att använda dessa sparmedel, icke deras tekniska form, som är huvudsaken. Uppehåller man — det vill jag säga till finansministern — hos svenska folket föreställningen att det blir bättre och billigare varor efter kriget, inte bara en smula billigare utan väsentligt billigare, då är risken för att det på ett för tidigt stadium mobiliserar sina likvida reserver mycket mindre!

Jag skall bespara kammaren en diskussion beträffande den andra aspekten på det som finansministern talar så mycket om, nämligen »betalningsmedelsförsörjningen». Jag skall bara beröra en sak. Finansministern är mycket rädd för att betalningsmedelsförsörjningen ändras genom att bankväsendet, särskilt riksbanken, deltar i finansieringen. Så vitt jag känner till är det en ganska allmän uppfattning i nationalekonomiska kretsar, att dessa operationer påverka köpen av varor endast i och genom sin verkan på räntenivån. Räntenivån kan ju i sin tur påverka byggnadsverksamheten o. dyl. Det är därför iögonenfallande att finansministern i detta sammanhang helt och hållet förbigår frågan om räntenivån. Därigenom blir hela resonemanget verklighetsfrämmande. Långt viktigare än upplåningens former är en politik som begränsar statens utgifter och uppehåller det enskilda sparandet. Jag tror, att det skulle ha varit fördelaktigare, om finansministern inriktat sin energi på denna centrala fråga.

Tyvärr får man av en del splittrade uttalanden det intrycket, att finansministerns allmänna inställning till sparandet snarast är en smula avog. Han tycks gärna se ett mindre sparande i landet, blott det kan förhindras att enskilda förmögenheter av beskattningsbar storlek uppkomma. Jag hänvisar i detta sammanhang till det s. k. engångsskatteprojektet för några år sedan. Jag finner det ganska svärbegripligt, att det projektet släpptes fram till offentlig diskussion vid dåvarande tidpunkt, då det skapade betydande oro bland obligationsinnehavare och potentiella köpare av obligationer. När finansministern nu med beklagande konstaterar, att det har varit så svårt att få svenska folket att köpa statsobligationer, bör han kanske inte helt glömma den reaktion som framkallades av en på sakens dåvarande utredningsstadium ganska överflödigt diskussion om engångsskatteprojektet, som gott kunde ha t. v. vilat i lådorna eller i varje fall diskuterats endast av experterna, tills det förelegat i ett annat skick. Nu gör finansministern i budgetförslaget antydningar om att felet med den nuvarande penningpolitiken är, att den förstärker tendensen till ojämnhet i förmögenhetsfördelningen. Detta måste innebära, att det enligt finansministerns åsikt vore naturligt att hårdare beskatta de inkomster som gå till bildning av nämnvärda förmögenheter. Jag vill härtill svara, att det faktiskt sedan en tid pågår en utveckling i rakt motsatt riktning, som alltså gör förmögenhetsfördelningen mindre ojämn än den varit förut. Jag vill emellertid framför allt understryka en annan sak: i ett näringsliv av den svenska typen, som inte är ett kommunistiskt näringsliv, behöves det även enskilda förmögenheter. Låt oss inte i den ekonomiska politiken sätta oss mellan två stolar och genomföra en ekonomisk politik som kanske kunde vara nog så motive-rad i ett samhälle av annat slag, men som icke överensstämmer med förutsättningarna i ett samhälle, där man arbetar på det enskilda näringslivets grund. En av dessa förutsättningar är nämligen, att man har en enskild kapitalbildning av olika slag inte bara hos småspararna, hur önskvärd denna än är, utan även en kapitalbildning, som kan leda till uppkomsten av rätt väsentliga förmögenheter vilka kunna uppträda såsom riskbärande bl. a. inom affärs-livet. Jag tror alltså, att det ligger i ett sådant samhälles natur, att det icke kan genomföra en lika långt gående ekonomisk likriktning som det kommunist-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tiska samhället. Den omständigheten kan finansministern och andra beklaga eller inte beklaga, men så länge samhället har en sådan karaktär, vore det oklokt att inte respektera denna förutsättning.

En tredje aspekt på denna viktiga fråga om sparandets uppehållande gäller, som jag antydde för en stund sedan, *penningvärdet*. Ända sedan år 1931 har den svenska penningpolitiken varit baserad på en huvudprincip, nämligen att det gäller att »bevara kronans köpkraft i konsumenternas händer». Sedan denna huvudprincip godkändes, ha emellertid levnadskostnaderna stigit med mellan 50 och 60 procent. I alla fall förefaller det nu, som om finansministern inte ansåge det viktigt att mer än en mindre sänkning av levnadskostnaderna skulle komma till stånd. Jag fick för en tid sedan ett brev från en gammal man från södra Sverige. Han sade ungefär så här: »Jag har varit jordbrukare och sparat en hel del pengar huvudsakligen före år 1914 och har sedan levat på mitt sparkapital. Jag hade före det första världskriget en årsinkomst, som räknades i hundratal kronor, men lyckades genom sparsamhet lägga av hundra kronor då och då. Med ränta och ränta på ränta har det blivit ett litet kapital. Men varje hundrakrona jag sparade i början av detta århundrade representerade mycket arbete och mycken svett och försakelse! Hur mycket får jag nu för dessa hundra kronor, när jag köper för dem i dag?» — Ja, vad skall man svara denne man, när han frågar om inte detta är orättvist. Jag kan inte svara annat än att *det är orättvist* och att man i den ekonomiska politiken visserligen inte bara kan ta hänsyn till honom och hans gelikar men att man i alla fall är skyldig att ta *någon* hänsyn till hans och andra sparares intressen.

Professor Lindahl har räknat ut, att om vi behålla den prisnivå finansministern önskar, skulle man beröva förkrigstidens i olika slag av fordringar placerade sparande på 24 miljarder, en fjärdedel av dess realvärde, motsvarande 6 miljarder i förkrigspengar och 8 miljarder i efterkrigspengar. Att vilja utan någon som helst moralisk grund överflytta en så väldig summa med hänvisning till andra hänsyn förefaller mig vara en ensidig ståndpunkt. Men, säger man, om en annan politik skall föras, som i någon mån mera beaktar spararnas intresse, blir det fara för sysselsättningen, risk för arbetslöshet. Enligt min mening har det icke lyckats någon att visa, att en någorlunda snabb anpassning av kostnadsnivån av den typ jag indirekt här förordat skulle medföra väsentliga risker för ökad arbetslöshet. Jag avvaktar alltjämt att man lyckas göra detta sannolikt. Ej heller skulle detta behöva försvåra reallönens återställande till förkrigsnivå. Jag hänvisar även till att konjunkturinstitutets chef inför Nationalekonomiska föreningen i Stockholm gjort ett uttalande av liknande innebörd. Jag uppberar, att den reella inkomsten för tjänstemän, arbetare och jordbrukare kan bli lika hög, vilket av dessa alternativ i fråga om penningvärdet man än söker förverkliga. Det är endast fråga om en överflyttning mellan de passiva spararna, som ha penningbelopp att fordra, och ägarna av aktivt kapital.

I detta sammanhang skall jag be att få ge en kort replik till herr andre vice talmannen. Han sade till herr Elon Andersson, att denne i sitt anförande varit alltför blygsam när det gällde att ställa upp målet för efterkrigspolitiken. Herr Elon Andersson gjorde sig till talesman för en viss försiktighet i fråga om förväntningarna att hundra procentigt avskaffa arbetslösheten samtidigt som han instämde i att målet givetvis är att så mycket som möjligt reducera arbetslösheten. Enligt herr Åkerbergs mening bör man icke iakttaga en sådan försiktighet. Beredskapen bör enligt honom ta sikte på en verklig »stamping out» av arbetslösheten, och detta, säger han, bör kunna ske utan några sådana intrång i det enskilda näringslivet som Elon Andersson fruk-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tade. Jag hörde med stor tillfredsställelse, att herr andre vice talmannen anser det kunna ske med liberala metoder. Jag har givetvis för min del icke något emot att sätta målet så högt som till ett fullständigt avskaffande av arbetslösheten. Skalden säger ju, att man skall sikta mot skyn, så träffar man skogsbrynet. Jag menar emellertid, att det kanske är klokt att från början räkna med att man kommer att träffa skogsbrynet och inte skyn, så att det inte blir för stor besvikelse på ett senare stadium. Under det förra kriget förklarade den engelske premiärministern Lloyd George, att England skulle bli ett land lämpat för hjältar att leva i. När det sedan inte blev så alldeles idealiskt, uppkom en våldsamt psykologisk reaktion. Jag tror att det är klokt om vi icke göra ett misstag av samma art utan försöka hålla oss på jorden även vid diskussionen av den ekonomiska politiken. Ett starkare betonde av att verkligheten sällan motiverar en rosenröd optimism är den enda skillnaden mellan herr Åkerbergs och herr Elon Anderssons ståndpunkter i denna debatt. Jag ansluter mig helt till herr Elon Anderssons ståndpunkt. Men vi äro båda lika intresserade som herr andre vice talmannen av att arbetslösheten hålles nere.

Jag skall be att få säga ytterligare ett par ord till finansministern rörande skattetrycket, som han ju belyser på olika ställen i budgetförslaget. Enligt min mening framträder där en viss benägenhet att underskatta skattetryckets stegring under kriget, bl. a. därför att finansministern konsekvent förbiser att samma realinkomst numera utgår med en högre penningssumma. Även med *oförändrade* skattesatser får den som före kriget hade en inkomst av 5 000 kronor och som nu har t. ex. 6 500 betala en större procentuell andel av sin inkomst i skatt. Den saken förbigår finansministern. Han talar om en annan sak, nämligen att man *höjt skattesatserna*, så att det på t. ex. 5 000 kronor kommer en större skatt nu än före kriget. Jag skall tillåta mig att nämna ett exempel. En person bosatt i Stockholm med hustru och två barn, vilken före kriget hade en inkomst av 5 000 kronor, betalade före kriget i skatt — både kommunal- och kronoskatt — 313 kronor. Nu betalar han — med en inkomst av 6 500 kronor — 669 kronor. Det betyder, att han nu har kvar 90 procent i stället för 94 procent av sin inkomst. Den som hade 50 000 kronor före kriget, betalade då en skatt av 10 100 kronor. Nu betalar han på en inkomst av 65 000 kronor — jag räknar med 30 procent förhöjning av inkomst- och levnadskostnader på grundval av finansministerns allmänna inställning till efterkrigsproblemen — ett belopp av 25 100 kronor i skatt. Han fick alltså före kriget behålla 80 procent av inkomsten, medan han nu får behålla 61 procent. Vill man få fram det faktiska skattetrycket, måste man ställa frågan så: hur många procent av inkomsten får skattebetalaren behålla med oförändrad realinkomst? Jag tar då inte hänsyn till fördyringen genom den tillfälliga varuknappheten under kriget vid realinkomstens beräkning.

Enligt min mening är det alldeles riktigt, att stora skatter ha pålagts nu under kriget, men under fredliga förhållanden vore det icke rimligt att bibehålla denna krigstidens beskattning. Man får dock av finansministerns uttalanden den uppfattningen, att det snarast skulle finnas mera att taga av de inkomster, som gå till förmögenhetsbildning. Jag skall tillåta mig att nämna ett exempel på det nuvarande läget. Jag medger, att det är ett extremt exempel, men det är i alla fall belysande nog för situationen.

En mycket välsituerad man i Stockholm ärvde för någon tid sedan en rätt betydande förmögenhet. Han hade redan förut en stor förmögenhet och stora inkomster. På grund av arvet ökades hans inkomster med — låt oss för enkelhetens skull säga — i runt tal 100 000 kronor. Men hur mycket ökades hans

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skatter? Jo, dessa ökades med 109 000 kronor. Han förlorar alltså 9 000 kronor första året på grund av arvet. Nu är det visserligen sant, att han det första året icke har avdrag för kommunalskatt, så att det blir något gynnsammare för honom längre fram. Då får han betala 104 000 kronor mer i skatt, och han förlorar varje år blott 4 000 kronor på grund av arvet. På annan ort, som har högre kommunalskatt än Stockholm, skulle det givetvis blivit ännu oförmånligare för honom.

Jag skulle vilja fråga finansministern: hur mycket mer i inkomstskatt tänker finansministern taga för att förhindra att denne man sparar för mycket av sin »inkomstökning», d. v. s. av de 4 000 kronor, som han får ge till staten? Med visst intresse motser jag den dag, då det i statsbudgeten kommer några sådana verkligt belysande exempel på det nuvarande skattetrycket.

Men jag vill, herr talman, här icke blott kritisera. Jag vill gärna ge finansministern en eloge för att denna budget liksom många föregående utmärkes av en strävan att belysa läget på olika sätt, sådant nu finansministern ser det. Jag nämner som exempel de utomordentligt värdefulla tabellbilagor, som finnas fogade till statsverkspropositionen och som verkligen ge en mycket klar översikt över de svenska statsfinanserna. De äro mycket välkomna. Att sedan finansministerns kommentarer, sedda genom mina glasögon, äro en smula ensidiga, bör inte minska vår tacksamhet över att han lägger fram ett så värdefullt siffermaterial.

Mindre komplimenterande måste jag vara i fråga om finansministerns nyhet att vilja ändra benämningarna på vissa grundläggande begrepp. Jag vet icke, om det är hans gamla ställning som docent i nordiska språk som gör honom intresserad av namnändringar. Driftbudgeten skall nu heta riksstat, önskar finansministern, och riksstaten skall kallas statsbudget. »Stat» förekommer här i två olika betydelser. Enligt min mening är det ganska förvillande att riksstaten och kapitalbudgeten skola vara de båda delar, som tillsammans utgöra statsbudgeten. Dessutom överensstämmer det icke med terminologien i grundlagen, och då behöva vi ändra den också. Det sista är kanske en mindre viktig synpunkt. Såvitt jag förstår är det mera praktiskt att som nu driftbudgeten å ena sidan och kapitalbudgeten å den andra tillsammans utgöra statsbudgeten, som i sin tur enligt gammal terminologi kallas riksstaten.

Därtill kommer en annan synpunkt. Man bör väl knappast här ändra benämningar och indelning alltför mycket utan vägande skäl, ty det försvårar ju jämförelser för dem som framdeles vilja gå igenom litteratur, som hänför sig även till tiden före en sådan ändring. På den punkten tror jag, att finansministern med fördel skulle kunnat vara en smula mera konservativ. Jag hoppas, att saken icke skall betraktas som avgjord med finansministerns förslag, utan att även riksdagen skall säga ett ord i en angelägenhet som denna.

Till sist, herr talman, vill jag erinra om att flera föregående talare ha berört angelägenheten av att krisrestriktionerna så snart som möjligt avskaffas på både det ekonomiska och det andliga området. Herr Elon Andersson yttrade härvidlag några väl valda ord, som jag skulle vilja ansluta mig till och gärna ytterligare understryka.

Jag har fått höra, att hans excellens herr statsministern nyligen i andra kammaren har förklarat, att regeringen är angelägen att, så snart som tillfälle bjudes, de normala förhållandena återställas beträffande de medborgerliga rättigheterna — enligt T. T:s referat alla medborgerliga rättigheter. Jag är mycket glad över detta uttalande, ty det måste ju även gälla de medborgerliga rättigheterna på bl. a. tryckfrihetens område. Jag förväntar därför ett gynnsamt mottagande i riksdagen av det initiativ till grundlagsändringar,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som snart kommer att tagas från folkpartihåll och som syftar till att snarast möjligt återställa tryckfriheten. Vår avsikt är att söka få grundlagsändringar av denna innebörd antagna såsom vilande redan i år, så att det blir möjligt att under riksdagsperioden 1945—1948 fatta definitiva beslut. Om man nämligen inte genomför sådana grundlagsändringar i år, kan den definitiva ändringen inte genomföras förrän tidigast år 1949. Och sker ändringen först år 1949, kan väl inte kravet anses uppfyllt, att en återställelse skall ske, så snart ett lämpligt tillfälle erbjuder sig. Även statsministern måste väl anse, att tiden mycket väl kan bli lämplig före 1949. Och har man den uppfattningen, bör man redan nu hjälpa till att ordna så, att det verkligen går att återställa de medborgerliga rättigheterna på detta område, när den lämpligaste tidpunkten är inne.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr **Günther**: Herr talman! Herr Ohlin bragte på tal aktionen mot de norska studenterna och efterlyste regeringens ståndpunkt efter vad som nu senast har passerat.

Jag instämmer med herr Ohlin däri, att det är med djupt beklagande, som vi här i Sverige ha måst konstatera, att aktionen har fortsatt så till vida som nu ytterligare några hundra studenter ha förts till Tyskland. Att så har skett är också en besvikelse för oss. Vi trodde oss på ganska goda grunder kunna förvänta, att man skulle låta bero vid den första sändningen på mellan 200 och 300 studenter, så mycket mer som denna hade föregåtts, efter vad som på trovärdigt håll berättats, av individuell prövning av de olika fallen och man då kunde förvänta, att de studenter, som kunde ha befunnits ur tysk synpunkt oskyldiga, icke heller skulle bli utsatta för fortsatta åtgärder. Så har emellertid nu skett med denna ytterligare deportation. Det må vara, att också nu förekommit individuell prövning — så berättas från Oslo — och det må vara att även med denna ytterligare deportering av studenter aktionen icke fått den omfattning som man först befarade, då den riktades mot Oslos hela studentkår och universitet. Resultatet är dock att en avsevärd del av Oslos studenter har deporterats till Tyskland och att universitetet tydligen befinner sig i ett sådant tillstånd, att det måste vara svårt för det att snart återupptaga sin verksamhet i en tillfredsställande utsträckning.

Våldshandlingar begångna i Norge ha alltid framkallat en stark reaktion i Sverige. I detta fall har intrycket blivit alldeles särskilt starkt på grund av karaktären av den aktion som det här är fråga om. Det kan ju nämligen icke här åberopas några vägande militära skäl för Tyskland vare sig som krigförande makt eller som ockupationsmakt i Norge. Både i Norge och i Sverige gör hela aktionen intryck av att vilja åstadkomma varaktig skada på Norges kulturella liv och därmed på en del av Nordens kultur.

Svenska regeringen har som bekant icke underlåtit att för den tyska framhålla, att dessa åtgärder måste inverka även på de svensk-tyska förbindelserna. Det ligger i sakens natur, att det därvid först är fråga om de kulturella och vetenskapliga förbindelserna, och jag vill här begagna tillfället att uttryckligen säga, att denna sak icke av oss diskuterats med tyskarna i annat sammanhang än den demarche som är offentligt bekant här i landet, och allra minst i sammanhang med förhandlingar i helt andra ämnen. Men förhållandet har nu blivit det, att man icke kan förvänta, att representanter för tysk vetenskap och kultur för närvarande äro välkomna här i landet på samma sätt som förut. Jag säger detta med livligt beklagande, därför att vi ha varit vana att sätta värde på just de vetenskapliga och kulturella förbindelserna med Tyskland och betraktat dem som en fördel för oss.

Nu kan dock var och en iaktta, att våra högskolor, säkerligen också skolor

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

och andra kulturella institutioner och organisationer, icke anse sig vilja upprätthålla de vetenskapliga förbindelserna med Tyskland, i varje fall icke i samma omfattning som hittills. Det är också givet, att så länge förföljelsen av norska studenter och aktionen mot universitetet i Oslo pågår, kan man icke på tyskt håll räkna med en fortsättning av den generösa inställningen från svensk sida i fråga om inresetillstånd åt representanter för tysk vetenskap. När jag säger detta, vill jag tillägga en förhoppning att detta otillfredsställande och onaturliga tillstånd icke skall få någon längre varaktighet.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Det är kanske lika gott att jag redan före middagspausen säger, vad jag har att yttra — jag hoppas att jag inte skall behöva överskrida tiden.

Jag har hört det första anförandet av herr Johansson i Fredrikslund, jag har hört herr Elon Anderssons uttalanden i alla de punkter, som gällde finanserna och den ekonomiska politiken, jag har hört herr Linderot och nu sist herr Ohlin. Jag har ett mycket starkt intryck av att alla dessa tal äro en inledning till årets valrörelse.

Strax innan jag gick in till debatten yttrade en av mina kolleger, att det inte var sannolikt att det skulle bli någon livligare debatt. Men såvitt jag förstår har man från olika håll dragit upp riktlinjerna för sin kritik av den ekonomiska politik, som har förts under kriget och den som eventuellt kommer att föras efter kriget, närmast såsom invändningar mot det som man uppfattar såsom den socialdemokratiska linjen. I det avseendet skall jag icke länge uppehålla mig vid vad herr Linderot sade, därför att jag tyvärr hörde endast en del av hans yttrande. Den uppfattning han gav uttryck åt i fråga om den utveckling, som ägt rum under krigsåren för de breda lagren av den svenska befolkningen, tror jag för övrigt inte är riktig. Herr Linderot gick tydligen ut ifrån att de mindre inkomsttagarna skulle ha fått bära en större del av bördan än de som ligga högre upp på inkomstskalan. Som uttryck härför räknade han med att reallönen för våra lönearbetare skulle ha sjunkit med åtminstone 20 %. Vi veta, att utredningarna rörande våra lantarbetare visa, att de fått praktiskt taget full kompensation och att skogsarbetarna säkerligen fått mer än full kompensation, och om man tar det genomsnitt, som socialstyrelsen räknar med i sin senaste redogörelse, kommer man till en sänkning av reallönen från 100 till 91 à 92, d. v. s. ungefär 9 % nedskärning. Redan det innebär en mycket otrevlig sänkning av levnadsstandarden, det skall ingen förneka, men vi få komma ihåg, att hela svenska folkets försörjning blivit i så hög grad försämrade, att detta icke är någonting, som behöver överraska. Det intressanta är att samtidigt med denna kritik från herr Linderots sida inriktar sig kritiken från andra håll väsentligen på att visa, att bördorna ha förskjutits för starkt i riktning mot dem man brukar kalla de bättre ställda.

Herr Johansson i Fredrikslund kom genast in på frågan om skattetrycket, och han dristade sig där att fälla ett omdöme i en strid mellan en av våra främsta nationalekonomer, nämligen professor Lindahl, och en hittills okänd expert, en finne vid namn Kovero, som industriförbundet har anmodat att göra en kritisk granskning av den Lindahlska utredningen angående skattetrycket för olika inkomstklasser år 1943. Jag har tagit del av bägge utredningarna, och min uppfattning om dem kommer att bekräftas av var och en som med oförvillat sinne vill läsa båda. Vad själva sakinnehållet beträffar måste ju utgångspunkterna i många hänseenden vara ovissa på grund av att materialet är oklart. Vi ha tyvärr här i landet fortfarande ingen tillräckligt tillförlitlig statistik över nationalinkomsten och ännu mindre någon tillförlitlig statistik över denna inkomsts fördelning mellan olika inkomstklasser. När man dessutom

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skall försöka slå ut konsumtionsskatterna på olika slag av skattebetalare, är det uppenbart, såsom utredningsmännen, professor Lindahl och hans medhjälpare, amanuensen Lemne, ha understrukit, att hela utredningen rör sig med ovissa element. Men alla dessa ovissa element äro lika för envar som försöker att behandla detta material, och den skillnad som råder mellan den av professor Lindahl gjorda utredningen och denna s. k. vederläggning av professor Kovero är den skillnad som råder mellan en vetenskaplig utredning och ett politiskt inlägg, ja, jag skulle nästan kunna säga en politisk pamflett. Jag skall i all korthet belysa detta med ett par citat från professor Koveros utredning, vilka visa, att det i denna föres rent politiska resonemang med värderingar, som ingenting ha att göra med en saklig utredning.

Huruvida man gillar eller ogillar beskattningen av en viss höjd å tobak och sprit o. s. v., därom kan man ha delade meningar. Men om det tryk som vilar på dem som betala dessa skatter behöver det icke råda några delade meningar. Detta har dock icke hindrat professor Kovero att i polemik mot professor Lindahl anföra: »Härtill kommer, att i förevarande fall de varor, som konsumeras, äro direkt fördärliga, varför — ur social synpunkt — ingen skatt kan anses vara bättre motiverad än dessa skatter (och väl intet skattetryck mera rättvist).» Vad ha sådana satser i en saklig, vetenskaplig utredning att göra? Jag säger detta, därför att var och en som känner den utredningsman, som finansdepartementet har anlitat, nämligen professor Lindahl, vet, att om det är någon av våra nationalekonomer som är fri från politiska synpunkter och från allt som kan kallas partipolitik, så är det professor Lindahl. Jag hoppas, att en fortsatt undersökning eller utredning från annat håll skall komma att visa, att det har varit ett verkligt misstag ifrån industriförbundets sida att försöka i denna sakliga debatt kasta in ett inlägg av det slag som det här är fråga om.

Under diskussionen om spritskatterna har man ständigt framfört, lägg märke till icke från nykterhetsvänligt håll utan från deras sida, som anse, att nykterhetsvännerna drivit spritbeskattningen för långt, att denna inte drabbar spritkonsumenten, ty han låter i stor utsträckning annan konsumtion vika för att kunna tillfredsställa sitt behov av sprit, och därför går skattetrycket faktiskt ut över spritkonsumentens familj i stället. Denna kända och vedertagna argumentering bemöter den finske sakkunnige på följande sätt: »Med anledning av ovanstående anföranden bör först och främst anmärkas, att desamma tydligen innehålla betydande överdrifter. Uppoffrandet av nödvändig konsumtion för rusdryckskonsumtion o. d. förekommer egentligen endast i patologiska fall.» Den som har denna föreställning om konsumtion och skattetryck tror jag icke man bör anlita för att utföra en vetenskaplig utredning.

Det som herr Johansson i Fredrikslund i detta fall vill komma fram till är att beskattningen har förskjutits åt ett visst håll, nämligen åt de större inkomsttagarna, på ett sätt som är skadligt för vårt näringsliv, och han är därmed inne på en tankegång, som ytterligare har utvecklats — och utvecklats mycket klarare — av herr Ohlin och som innebär, att vi i vårt näringsliv inte kunna nöja oss med att ha många små sparare. När herr Ohlin säger, att det förefaller av min framställning i statsverkspropositionen eller av mina uttalanden överhuvud taget, som om jag skulle vara avogt stämd mot sparandet, så måste jag säga, att jag inte förstår, varifrån detta är hämtat. Det är sant, att jag har mycket liten känsla för den form av sparande, som uppkommer hos större inkomsttagare, när de konsumerat vad de önska och sedan bilda kapital av överskottet. Men här utvecklar professor Ohlin tydligen samma tankegång som herr Johansson i Fredrikslund, nämligen att det i vårt samhälle inte räcker med en mycket allmän sparsamhet hos små inkomsta-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

gare, ty det kan ändå inte därigenom uppkomma ett sådant kapital, som samhället behöver. Vi ha behov av även de mycket stora inkomsttagarna och de mycket stora förmögenhetsägarna, för att de skola kunna på egen hand använda sitt kapital för nyttiga ändamål. Och jag förmodar, att det var i det sammanhanget som herr Ohlin ville framkalla kammarens medlidande med den store svenske arvtagare, för vilken skatten ökades med 109 000 kronor, när hans inkomst ökades med 100 000 kronor per år.

Vi ha något, som jag inte vet att herr Ohlin hittills har vänt sig emot, nämligen en årlig förmögenhetsskatt, och det är tydligt att det arv, som denne relativt förmögne man fick mottaga, ledde till en sådan ökning av hans förmögenhetsskatt, att resultatet blev det nämnda. Jag skulle för min del tro, att en sådan förmögenhetsskatt komma vi inte att kunna undvara. Det kommer alltid att finnas fall, där inkomsten är liten i proportion till förmögenheten och där följaktligen så abnorma förhållanden inträda. Det tjänar väl inte mycket till att på detta stadium föra fram dessa abnorma fall. Det visade sig, att när vi för några år sedan genomförde den skattespärr, som ledde till att statsskatten inte får ta mer än 80 % av den totala inkomsten, var det endast en handfull fall som därav berördes. Man har i den allmänna diskussionen om införandet av en sådan spärr talat om massor av fall, då skatten skulle stiga till mer än 100 % av inkomsten, men i praktiken har det visat sig, att skattespärren varit betydelselös. Det är klart, att vår beskattning är hård i den meningen, att den är väsentligt högre än vad vi tidigare varit vana vid, men tidsförhållandena äro sådana, att detta blivit nödvändigt.

Herr Johansson i Fredrikslund ville på den punkten motbevisa professor Lindahls utredning, där det i inledningen erinras om att den svenska beskattningen före detta krig var lägre än beskattningen i de stora länder, med vilka vi bruka jämföra oss, men att vår beskattning under kriget har stigit till en sådan nivå, att den är väl jämförlig med eller till och med högre än den som förekom på vissa andra håll före kriget; på dessa andra håll har dock skatten nu stigit så mycket, att vi fortfarande torde befinna oss i ett gynnsamt läge. Nu anser sig herr Johansson i Fredrikslund kunna motbevisa detta genom att tala om att han har låtit någon undersöka vissa förhållanden inom den engelska beskattningen. Jag kan ta fram en officiell engelsk utredning rörande förhållandena år 1942, vilken visar utvecklingen av hela den samlade engelska statliga beskattningen. Summan av den taxerade inkomsten utgör 7 800 miljoner pund, och den samlade skatten uppgår till 2 956 miljoner pund. Det vill säga att av denna samlade enskilda inkomst tar engelska staten 38 %. Därvid är icke, såvitt jag förstår, den kommunala skatten medräknad. Låt oss se på motsvarande siffror för Sverige. Om vi vilja hålla oss till den sannolika svenska inkomsten, alltså den som uppskattas efter hela produktionsresultatet och inte med ledning av de taxerade siffrorna, och således räkna med en samlad nationalinkomst på 14 miljarder, skulle det totala svenska skattetrycket gå upp till inte fullt 20 %. Men även om man håller sig till den taxerade inkomsten och beräknar skattetrycket på denna inkomst, kommer man inte upp till mer än knappt 30 % — motsvarande siffra i England var ju nära 40 %.

Herr Johanssons exempel gällde bara kapitalinkomst, och såvitt jag förstår, har han räknat med en miljonär som har alla sina pengar placerade så, att han får 3 % avkastning. Jag skulle vilja se den miljonär som blott får 3 % på sina pengar! Men det må vara hänt. Vad man emellertid måste komma ihåg när man jämför svenska och engelska förhållanden, är att det är ett historiskt givet faktum, att den engelska inkomstfördelningen är av ett helt annat slag än den svenska. En inkomst som ligger mellan t. ex. 30 000 och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

34 000 kronor, som herr Johansson i Fredrikslund nämnde, motsvarar inte samma sociala skikt i de båda länderna, och i England ha vissa av dessa grupper alltid varit mycket lindrigare beskattade, i det att den progressiva skalan har stigit kraftigast, när man kommit över dessa inkomster. Men det viktigaste är, att man inte kan jämföra den engelska beskattningen av kapitalinkomst med svensk förmögenhetsbeskattning utan att ta hänsyn till att den engelska förmögenhetsbeskattningen förekommer inte i form av en årlig skatt, utan i form av en mycket hög arvsskatt. Och tar man hänsyn till de belopp, som en engelsk arvsskattebetalare skulle vara skyldig att lägga undan varje år, för att hans förmögenhet, när den överföres till arvingarna, skulle vara ograverad, kommer man till så höga siffror, att man i de engelska utredningarna ansett sig böra avstå från att räkna ut beloppen och helt enkelt konstaterar, att den engelska förmögenhetsskatten är mycket hög men inte utgår årligen utan varje gång förmögenheten ärves. Vi gagna inte oss själva, om vi söka göra sannolikt att ett land som Sverige, som inte är i krig, skulle ha varit tvunget att pressa medborgarna till skatter som äro högre än de som betalas i ett krigförande land som England.

Jag skall emellertid inte uppehålla mig längre därvid, utan går i stället in på den andra punkt som herr Johansson i Fredrikslund tryckte mycket starkt på. Det gällde frågan om hur den penningpolitik, som han menade kanske med en viss sannolikhet kommer att föras efter kriget, kommer att inverka på vårt sparande.

Det är klart att jag inte, såsom herr Ohlin anmärkt, vågat uttala mig i statsverkspropositionen om den penningpolitiken, eftersom sannolikt meningarna på den punkten fortfarande äro delade och jag inte skulle anse det riktigt att försöka föra fram min personliga mening i en sådan fråga, när ändå praktiskt taget hela regeringen måste vara ansvarig för vad som står i denna statsverksproposition. Men herr Johansson i Fredrikslund syftade på ett radioanförande, som jag hållit och där jag uppenbarligen kunnat lägga fram mina personliga meningar. Enligt min mening är faktiskt den sannolikt bästa vägen att gå den, att man försöker att vid slutet av detta krig undvika en deflation av det slag, som vi upplevde någon tid efter slutet av förra världskriget. Det starkaste argumentet för en sådan politik, som skulle leda till att inkomsterna i penningar, lönerna, bibehölles oförändrade, är uppenbarligen att därigenom skulle i viss mån undvikas de rubbningar, som varje prisfall måste medföra.

Mot detta föres nu av herr Ohlin fram spararnas intresse. Jag kan mycket väl tänka mig, hur det kommer att heta under nästa halvår, nämligen att den politik, som antagligen representeras av det socialdemokratiska partiet — vi veta ju att landsorganisationen gått in för en politik, som inte medger några sänkta penninglöner — utgör ett exempel på hur avogt det socialdemokratiska partiet är emot spararna, huru man överhuvud taget inte vill ta hänsyn till deras berättigade intressen. Om herr Ohlin hade vågat gå så långt som till att kräva återgång till 1939 års priser, eller om han åtminstone vågat gå så långt som professor Åkerman, vilken vill gå ned till låt mig säga 10 procent över 1939 års priser, så kanske spararna kunde ha känt sig mycket tilltalade av hans linje. Men nu är skillnaden bara den, att man på den ena sidan säger: »Låt oss få en så stor sänkning av priserna som svarar mot det förbättrade försörjningsläget, men låt oss inte pressa fram en ytterligare sänkning, som skulle vara beroende på att vi få lägre inkomster i pengar.» Hur långt en sådan sänkning, som bara beror på en förbättring av försörjningsmöjligheterna, kan gå, vet man inte. Man har rent gissningsvis beräknat den till 30 procent över 1939 års priser, men därom vet man intet — professor Ohlin kanske vågar gå ned till 20 procent över 1939 års prisnivå. Jag tror faktiskt inte att det

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kommer att lyckas att på den grundvalen bygga upp en valplattform gentemot den socialdemokratiska politiken till förmån för spararna i landet, framför allt inte om man samtidigt kombinerar den med herr Ohlins praeterea censeo, nämligen att räntorna böra sänkas — för att stimulera byggnadsverksamheten. Båda linjerna kunna inte gärna samtidigt företrädas.

Emellertid har herr J. B. Johansson en annan sträng på sin båge, nämligen talet om en ogynnsam inverkan på de nuvarande spararna eller i alla händelser på dem, som ha sparat något tidigare. Ja, i den mån man tänker på de nuvarande spararna eller dem, som i fortsättningen skola teckna statslån, äro ju utsikterna även enligt programmet med oförändrade penninginkomster men sjunkande levnadskostnader på grund av den förbättrade försörjningen ganska ljusa. Jag skulle tro att herr Ohlin tar ganska fel, då han tror, att utfallet av statens upplåning och den relativt ringa utsträckning, i vilken enskilda ha tecknat statslån, skulle kunna hänga samman med spöket »engångsskatten», som herr Ohlin nu drog fram. De sparare, som inte i den utsträckning, som man hade önskat, ha bidragit till att teckna statslån, utgöra just den mängd av småsparare, som överhuvud taget aldrig skulle komma att drabbas av en sådan engångsbeskattning, under det att de, som faktiskt skulle ha kommit att träffas av en sådan engångsbeskattning, mycket ivrigt varit med om att teckna statslånen.

Herr Johansson i Fredrikslund säger, att de, som ha tecknat en hel del lån under kriget, ha gjort det vid ett annat penningvärde, och att de sålunda skulle förlora en del; de hade tecknat så och så många tusen eller hundra kronor i penningar, som voro värda mer än de äro nu, och då skulle de inte få tillbaka pengar av samma värde. Men låt oss då komma ihåg, att vår prisnivå praktiskt taget varit oförändrad sedan våren 1942. Alla som ha tecknat statslån under åren 1942 och 1943, och de, som komma att teckna statslån år 1944, vilket säkerligen kommer att behövas, liksom kanske också år 1945, alla dessa, som på det sättet bidragit eller komma att bidraga till att täcka statens utgifter, ställas inför den utsikten att det blir en sänkning av levnadskostnaderna, när kriget är slut, som gör, att de få tillbaka dessa lån i ett bättre penningvärde än det, som rådde vid teckningstillfället. Och gå vi tillbaka ända till våren 1941, då levnadskostnadsindex stod i 140, skulle vi kunna säga, att om den förbättring av penningvärdet inträder, som är den minsta som alla nu räkna med på grund av ett förbättrat försörjningsläge, så komma även de, som tecknat statslån år 1941 att få tillbaka sina pengar i samma penningvärde som det till vilket de tecknat lånet, och det är först beträffande dem, som tecknade statslån år 1940, som man kan anse att de gå förlustiga någonting.

Ingen förnekar att det i fråga om en sådan ekonomisk process, som den vi nu ha genomlevat, är en utomordentligt besvärlig historia att avgöra, vilka intressen som skola vara de tyngst vägande. Jag anförde i mitt radiotal exemplet att en man eller kvinna, som äger 100 000 kronor, har detta belopp placerat i fyraprocentiga statsobligationer. Ägaren har alltså därpå 4 000 kronor i inkomst. Det är klart, att den, som på detta sätt har en fix inkomst, gärna ser, att priserna sjunka hur mycket som helst. Nu har man, med en viss rätt, sagt, att det inte är dem man tänker på, men efter de yttranden jag hört i dag, förstår jag att det inte minst är de stora inkomsttagarna man tänker på. Men hur går det med dem, som ha en liten sparpennning på kanske 10 000, 5 000, 2 000 eller 1 000 kronor? Jo, deras pengar komma att sjunka i värde. Men för att en person, som har 1 000 eller 10 000 kronor på bank, överhuvud taget skall kunna leva i vårt nuvarande samhälle, måste han även ha en annan inkomst, och det måste väl vara en arbetsinkomst. Till och med en person, som har 10 000 kronor på banken och antagligen inte får mer än 300 kronor, möjligen 400 kronor

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

i ränta därpå, måste då fråga sig: »Har jag större fördel av att dessa 300 eller 400 kronor äga en något större köpkraft än av att jag får behålla min nuvarande penninglön?» Det lär inte bli möjligt för någon att övertyga den stora massan av svenska löntagare om att en nu påbörjad process med sänkning av penninglönerna kommer, låt mig säga, inom den övergångstid, som vi nu räkna med, att leda till samma realinkomst som om man bevarar de nuvarande penninglönerna.

Såvitt jag förstår är det just det som är det starkaste argumentet gentemot en sådan sänkning av penninglönerna. Lägg märke till att den sänkning av priserna som är en följd av att vi få förbättrade försörjningsförhållanden, vilket väsentligen betyder, att vägarna över haven öppnas, att vi få in råvaror och förbrukningsartiklar billigare och att vi alltså kunna producera billigare, är någonting som inte ligger i vår egen hand att bestämma. Men börja vi sänka alla människors inkomst i penningar och sänka arbetslönerna för att komma till en viss lägre prisnivå, ja, då är det att börja en process, som visserligen till en början ligger i vår egen hand, men där risken är mycket, mycket stor för att vi snart förlora greppet över prisernas utveckling. Det är på samma sätt därmed som när man börjar en process åt andra hållet; om man säger, att man skall gå till en viss punkt uppåt, är det mycket stor risk för att man inte skall kunna stanna vid den punkten. Vad som har förmått valutakommittén att enhälligt uttala sina sympatier för en linje med oförändrade penninginkomster, är hänsynen till att näringslivet inte skall utsättas för större rubbningar än som överhuvud taget är nödvändigt.

Herr Ohlin säger, att det går lika bra att sänka index med 20 enheter som med 10 enheter utan att åstadkomma rubbningar. Jag tror att det återstår för honom att göra detta sannolikt för menige man. Herr Ohlin antydde, att valutakommitténs betänkande inte ger klart besked om vad man syftar till, men om den läsarten är nog, tror jag, herr Ohlin tämligen ensam. Alla, som hittills ha lästs detta betänkande, äro ense om att utredningen måst räkna med olika alternativ. Däri ger jag herr Ohlin rätt: det kan inträda förhållanden, som göra, att utvecklingen blir en annan än den som är förutsedd. Men ingen kan missta sig på att valutakommittén uppenbarligen säger, att ur penningpolitisk synpunkt är detta den mest önskvärda utvecklingen. Herr Ohlin har naturligtvis rätt i att det inte finns några möjligheter att säga till folk, att så kommer det att ske, men folk har en bestämd rätt att från statsmakternas sida kräva ett svar på frågan: vilken linje önska ni följa?

Jag skulle bara önska, att de som här framträda med kritik av den linje som innebär oförändrade penninginkomster och en så stor prissänkning, som kan inträda till följd av ett förbättrat försörjningsläge, klart utvecklade sin linje. Det är ju mycket möjligt, fast jag inte hoppas det, att herr Ohlin i detta fall företräder det folkparti han tillhör och att det partiet alltså kommer att gå på den linjen, att arbetslönerna skola sänkas för spararnas skull. Det föreföll som om herr Johansson i Fredrikslund hade sympatier åt samma håll. Men jag tror att om man på allvar vill överväga vad som från det svenska näringslivets synpunkt är det mest önskvärda, kommer man till ett annat resultat.

Herr Elon Andersson gick också in på skattefrågan och talade om att folk bär de nuvarande skatterna därför att det är en onormal tid och därför att man ser att man måste göra det inte minst ur försvarets synpunkt, men man är inte böjd för att bära dem när kriget är slut; då vill man ha en skattesänkning. Ja, jag kan bara erinra om att en mycket betydande del av den kostnad, som vi bära för den omedelbara försvarsberedskapen, icke täckes av skatter, utan av lån. Skatterna täcka däremot den våldsamma höjningen av de s. k. permanenta utgifterna för vår försvarsberedskap enligt den antagna fem-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

årsplanen. Det betyder att 800 miljoner kronor om året skola utgå till försvaret i stället för, som man år 1936 tävlade om, 115, 150 eller 175 miljoner. Vi ha alltså en ökning på kanske 600 miljoner — inte gentemot åren 1938 och 1939, då hade ökningen redan börjat — men räknat från åren närmast före kriget. Denna summa måste ju tagas med i de ökade utgifterna, och jag får verkligen fråga dem som tala för en sänkning av skatterna, hur de beräkna att de skola kunna finansiera dessa ökade statsutgifter samtidigt som man genomdriver en som jag förmodar ganska väsentlig sänkning av skatterna.

För min egen räkning kan jag bara säga, att jag önskar inte att skatterna skola vara högre än nödvändigt. Jag kan använda samma uttryck som herr Elon Andersson och någon mer använde, när de talade om prisregleringarnas avveckling: »De böra icke bibehållas en dag längre än nödvändigt.» Jag säger: skatterna böra icke vara en krona högre än som är nödvändigt. Men låt oss sedan börja resonera om vad som är nödvändigt. Om jag känner herr Elon Anderssons och herr Ohlins intresse för sociala utgifter rätt, är jag ganska övertygad om att i valet mellan att taga bort några av de sociala utgifterna, som vi under kriget skaffat oss, för att åstadkomma en skattesänkning och att låta skatterna stå kvar, komma de att säga, att en avvägning mellan skattebetalningen och de sociala utgifterna leder till det resultatet, att skatterna få stå kvar som de äro. Detta hindrar ju inte, att om vi kunna genomföra en s. k. full sysselsättning — vilket ju inte innebär, att varje människa skall ha arbete varje timme av sitt liv, utan en sysselsättningsgrad, någorlunda svarande mot den som vi haft nu under krigskonjunkturen och detta under det att vi producera ting som äro av betydelse för vår fredliga tillvaro, då skulle mycket bli förändrat, som vi nu inte med visshet kunna uttala oss om. Jag kan mycket väl tänka mig, att det då skulle kunna bli utrymme både för de nuvarande sociala utgifterna och för dem som ytterligare behövas. Ty fastän det kan vara lämpligt att tala om skattesänkningar, när det är valår, skola vi inte dölja för oss, att det finns en gemensam önskan inom som det tycks alla partier att genomföra sociala reformer till förmån för familjerna och att kostnaden för dessa reformer icke kommer att understiga de kostnader som vi haft för andra stora sociala ändamål. Trots detta kan det tänkas, om vår produktionsförmåga kan hållas uppe på sådant sätt, att en jämkning av skatterna nedåt blir möjlig. Men, såsom jag sade för två år sedan, det tjänar ingenting till att nu börja tvista om vilka skatter som då skola sänkas, ty det är mycket sannolikt, att man icke skulle bli av samma mening. Om jag får fatta herr Ohlins uttalande som en plaidoyer för de mycket stora förmögenheternas och de mycket stora inkomsternas nödvändighet för vårt näringsliv, så förmodar jag att vi icke kunna bli eniga på den punkten.

Jag är inte säker på att herr Elon Andersson, när han talade om det fria näringslivet, tänkte sig att det skulle i någon större utsträckning vara dirigerat av enskilda stora inkomsttagare. Jag har under så många år hört talas om vår beskattning, som gör det omöjligt att överhuvud taget spara någonting, att det egenligen förvånar mig att höra, att några större förmögenheter nu skulle kunna skapas genom sparande. Jag har ett intryck av att den nya företagsamhet, som kräver stora kapital, kommer och har kommit i främsta rummet från redan existerande företag, och om man vill se på hur vår skattelagstiftning utvecklats sig, är det väl ingen som kan säga annat än att hänsynen till företagen, deras inkomster och deras konsolidering, har varit sådan, att vi, som herr Johansson i Fredrikslund uttryckte det, med fullt förtroende kunna gå emot en fredskris. Jag får säga, att det var inte riktigt klart, hur herr Johanssons i Fredrikslund klagomål över den våldsamma beskattningen och dess skada på näringslivet kunde förenas med hans uttryckliga erkännande av att före-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tagen under dessa år ha lyckats konsolidera sig på sådant sätt, att det sannoligen icke kommer att vara kapital, som kommer att saknas i vårt samhälle, när krisen kommer. Jag tror att vi kunna vara överens om att kunna vi uppbringa den nödiga företagsamheten, så komma icke några band att läggas på efterkrigstidens näringsliv genom brist på kapital.

Huruvida denna företagsamhet sedan skall ha den ena eller andra formen, skall jag inte taga upp någon längre diskussion med herr Elon Andersson om. Han talade om näringslivet, och han talade om det fria näringslivet. Ja, näringslivet, det är alla människor som deltaga i produktivt arbete; skada det vill säkerligen ingen göra. Ingen vill skada det fria näringslivet heller, i den mån det förekommer. Men jag skall använda samma uttryck som herr Elon Andersson, när han talade om prisregleringarna och kommissionerna. Han ville ha dem avskaffade så fort som möjligt, och det föreföll som om herr Johansson i Fredrikslund också uttalade den uppfattningen. Då skulle jag vilja ställa den frågan: hur hastigt skola vi avskaffa livsmedelskommissionen, jordbruksregleringarna och allt vad därtill hör? Jag säger det bara därför, att var och en vet, att så fort vi komma in på de konkreta spörsmålen, blir det kinkigare: det gäller inte att stryka alla regleringar, utan det blir fråga om att taga bort dem som man inte längre vill ha och som icke fylla sitt ändamål. Herr Elon Andersson sade, att ett organ alltid är ett medel och icke ett ändamål. Jag vill säga detsamma om varje form av näringslivets organisation. Det fria näringslivet i betydelsen av enskilda företagare, som med hjälp av eget kapital producera för marknaden, är ett organ för att fylla samhällets behov. Så länge detta organ fyller sin uppgift, vilja vi ha det kvar, men i samma ögonblick som det icke fyller sin uppgift på det sätt som vi önska, i samma ögonblick ha vi både rätt och skyldighet att ingripa för att genomföra en förändring.

Överläggningen blev nu för en stund avbruten för att begärt tillfälle skulle beredas herr statsrådet *Ewerlöf* att avlämna kungl. propositioner.

Herr statsrådet *Ewerlöf* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 23, med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 6 mars 1942 (nr 63) angående rätt för Konungen att åsätta särskild tullavgift;

nr 24, angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord; och

nr 25, angående fortsatt disposition av två äldre reservationsanslag.

De kungl. propositionerna föredrogos var för sig och blevo därvid bordlagda.

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1—3.

Herr **Ohlin** erhöi ordet för kort genmäle och yttrade: Herr finansministern uttalade, att jag försökte »väcka kammarens medlidande» med den där rike personen, som betalade 104 procent av sitt inkomststillskott i skatt. Det är emellertid inte fråga om medlidande. Saken gäller om det är rimligt som permanent skattepolitik att taga ut 104 procent av inkomstökningen i skatt. På den frågan lämnar finansministern intet svar.

Sedan gjorde sig finansministern skyldig till en förväxling av den genomsnittliga totala beskattningen och beskattningen vid »marginalen», när han talade om 80-procentsgränsen. Det kan vara riktigt att mycket få personer ligga över 80-procentsgränsen, och ändå kan ett rätt stort antal personer ligga nära 100-procents beskattning av den del av inkomsterna som ligger överst vid marginalen. Det förbisåg finansministern.

*Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

När finansministern sade, att jag gjorde min kritik mot 104-procentsbeskattningen till en plaidoyer för de stora förmögenhetsinnehavarna, måste jag med anknytning till herr Wigforss' egen anmärkning om valrörelsen säga, att han själv ger intrycket att valrörelsen redan börjat. Herr Wigforss tog nog själv ett ögonblick miste på en valplattform och första kammaren.

Då tiden nu var långt framskriden och många talare funnos anmälda, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att den fortsatta överläggningen angående ifrågavarande kungl. propositioner skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 23, av herr *Sjödahl*, om utredning angående ändring av kommunallagarnas bestämmelser om kvalificerad majoritet m. m.;

nr 24, av herr *Anderberg*, om befrielse för fanjunkaren J. A. Lilienberg från viss återbetalningsskyldighet;

nr 25, av herr *Bondeson* m. fl., om anslag till Riksförbundet för sockersjuka för utvidgning av dess sommarkoloniverksamhet för sockersjuka barn m. m.;

nr 26, av herr *Anderberg* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om ändrade grunder för bidrag till driften av centralanstalten för radioterapi i Lund;

nr 27, av herr *Lindén* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts förslag beträffande bidrag till avlöning åt lärare i slöjd vid folkskolor, mindre folkskolor eller särskilda slöjdskolor;

nr 28, av herr *Elofsson, Gustaf*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till avsättning till lotterimedelsfonden;

nr 29, av herr *Akerberg*, angående viss ändring i förordningen om allmän omsättningskatt;

nr 30, av herr *Wahlmark*, om gratifikation åt vaktmästaren C. G. Kjellbergs änka;

nr 31, av herr *Karlsson, Gustaf*, m. fl., om beredande av ökade möjligheter för kommun att inlösa mark för bostadsbebyggelse eller industriändamål;

nr 32, av herr *Mattsson* m. fl., om anslag till Göteborgs och Bohus läns husållningsällskap för verkställande av en utredning rörande bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän;

nr 33, av herr *Lindén* m. fl., om ökat anslag till samfundet för hembygdsvård; och

nr 34, av herr *Elofsson, Gustaf*, om införande av kanalavgift för Falsterbo-kanalen.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 13, till Konungen angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

Justerades ett protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5,27 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Måndagen den 17 januari eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1—3.

*Statverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Herr **Anderson, Axel Ivar**: Herr talman! Finansminister Wigforss tycktes betrakta remissdebatten som en inledning till årets valrörelse, att döma av ett uttryck som han fällde här under eftermiddagens debatt. Jag förmodar att hans eget inlägg i denna debatt var avsett att tjäna som bidrag till denna valrörelse; i varje fall kommer nog hans yttrande att gå igen i olika sammanhang under de närmaste månaderna.

Det är emellertid inte för att polemisera mot detta anförande som jag har begärt ordet, utan för att rikta blicken litet längre framåt. Jag tror att det är angeläget att vi göra detta och inte bara syssla med de frågor, som stå i omedelbart sammanhang med årets budget.

Skulle man döma av den offentliga debatten, är i själva verket intresset för framtiden och för planeringen efter freden mycket stort och livligt hos vårt folk. Det går knappast en dag då man inte i tidningarna möter ordet *fredsberedskap* i ett eller annat sammanhang. Det är uppenbart, att det i detta uttryck inlägges mycket vitt skilda meningar. I årets trontal har också fredsberedskapen förts på tal i ordalag, som äro ägnade att väcka stark genklang hos vårt folk. Det heter däri, att »vi må spänna våra krafter, icke blott för eget väl, men också för att vara redo till insatser vid uppbyggandet av den förödda världen». Och vidare: Vår fred »förpliktar oss att efter yttersta förmåga bringa hjälp och lindring samt verka för försoning och humanitet».

Sällan har ett trontal givit ett så fulltonigt uttryck för vad det stora flertalet av vårt lands befolkning känner som fallet varit denna gång. Jag är övertygad om att vad som där har sagts står i den allra bästa samklang med de tankar och känslor, som besjåla vårt folk. Jag vill också erinra om att när regeringen vid höstens riksdag framlade propositionen om ett anslag på 100 miljoner till återuppbyggnadsarbetet, så mötte detta förslag en sällsynt enhällig anslutning från hela vårt folk. Det finns således en mycket stark stämning för att Sverige skall göra och bör göra sin insats just efter de linjer, som i trontalet antytts.

När man därefter går till årets statsverksproposition måste jag emellertid säga mig, att där möter man inte mycket som för tanken till denna form av fredsberedskap — jag tänker då närmast på inriktningen av hela den ekonomiska politiken med sikte på att skapa förutsättningar för en sådan aktiv fredspolitik, som trontalet måste ha syftat på, en politik som vill spänna våra krafter för eget väl, men också, som det heter, för att vara redo till insatser vid uppbyggandet av den förödda världen. Den första uppgiften för en sådan politik måste vara att tillvarataga alla möjligheter att stärka vår ekonomiska ställning att skapa reserver i den mån detta är möjligt — att överhuvud taget ställa in vår ekonomiska politik i ett större sammanhang och inte endast efter dagens behov. Det är visserligen sant att vi så länge kriget varar först måste tänka på försvarsberedskapen i ordets egentliga bemärkelse. Vi få inte efter-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sätta något, som erfordras för att stärka möjligheterna att bevara rikets trygghet och vår fulla politiska handlingsfrihet. Men till denna uppgift hör också att noga hushålla med våra materiella tillgångar och att sköta vår ekonomi så, att vi ha möjligheter att hålla ut, även om kriget blir långvarigare än vad många nu synas tro. Jag har ett starkt intryck av att det inom vida kretsar av vårt folk för närvarande råder en mycket utpräglad optimism — man räknar med ett snabbt avslutande av kriget, och man underskattar de faror och risker av olika slag, som vårt land måste komma att möta under krigets sista skede och under övergången från krigstid till fredstid. Det kan inte ofta nog upprepas, att vi inte få minska vaksamheten eller låta beredskapen slappna.

Det gäller också för oss allttjämt att noga hushålla med våra resurser. Det är kanske skäl i att just nu särskilt understryka detta. Utsikterna till en återöppnad lejdtrafik ha alldeles uppenbart på många håll i landet väckt förhoppningar om att vi nu skola kunna lätta på ransoneringen i olika hänseenden och unna oss ett och annat, som varit oss förvägrat under de senaste åren. Från olika håll resas krav på att man nu skall släppa ut av förråden, lätta på trycket och öka på tillgången av det ena eller det andra. Jag tror det är anledning att bestämt varna mot sådana förhoppningar och sådana krav. Det finns säkerligen inte någon anledning för närvarande för oss att lätta på ransoneringen eller öka förmånerna. Det är tvärtom anledning att nu mana till sträng sparsamhet med våra tillgångar och även med de importkvantiteter, som vi kunna räkna med att få in genom den återupptagna lejdtrafiken.

Det är visserligen sant, att vårt försörjningsläge nu är bättre än för ett år sedan. Detta gäller framför allt livsmedelsförsörjningen. Men det är uppenbart att beträffande industriförsörjningen är läget ingalunda gynnsamt, utan tvärtom sådant att vi nu sannolikt ha starkare anledning än för ett år sedan att noga hushålla med tillgångarna och anbefalla den strängaste sparsamhet. Det gäller för statsmakterna och för alla dem, som ha ansvaret för den nuvarande folkhushållningspolitiken, att hårt och bestämt hålla igen på dessa punkter. Det är framför allt av vikt att bygga upp reserver för de kommande behoven. Vi måste räkna med möjligheten av en mer eller mindre fullständig avspärrning under krigets slutskede, och då gäller det att vi ha något att falla tillbaka på. Det kan mycket väl hända att den första efterkrigstiden också blir en avspärrningstid för oss, då vi helt och hållet få lita på de tillgångar och de resurser vi ha här hemma på grund av vår egen produktion eller de lager vi kunnat samla. Därför måste vårt folk säkerligen ännu under någon tid framåt finna sig i en fortsatt knapphetshushållning. Jag hade väntat att finna något uttryck för denna uppfattning i årets statsverksproposition och en maning ungefär i den anda, som jag här tillåtit mig framställa. Men jag har inte funnit någon sådan.

En annan form av nödvändig fredsberedskap är värden om statsfinanserna och penningvärdet. Det påpekas med rätta i årets finansplan att den pris- och lönestoppspolitik, som inaugurerades 1942, haft en obestridlig framgång — en framgång som kanske varit mera av psykologisk än reell art men där resultatet i varje fall varit sådant att vi ha anledning till tillfredsställelse. Men det framhålles också med rätta, att läget allttjämt är mycket labilt. Alltför föreligger risk för att överskottsköpkraften skall utlösa en inflationsartad prisstegring. Finansministern konstaterar den risk, som bristen på balans mellan tillgänglig köpkraft och tillgången på varor för gällande priser innebär. Men han har egentligen inga motåtgärder att föreslå. Han talar om nödvändigheten av återhållsamhet i fråga om det allmännas utgiftspolitik och om neutralisering av köpkraftsöverskottet genom ett på längre sikt bundet sparande. Men han har inga konkreta förslag för att realisera detta förslag. Han gör visserligen

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

några antydningar om nya former för utgifternas finansiering lånevägen; jag förmodar att han syftar på att statens upplåning i fortsättningen skall placeras på den fria marknaden utanför affärsbankerna. Men det är också allt. Han konstaterade i ett annat sammanhang, att det gångna året har utmärkts av en fortsatt monetär expansion och att de hittills vidtagna finansieringsåtgärderna ha varit otillräckliga för att förhindra den. Men några vidare åtgärder ställer han inte i utsikt.

Statsutgifterna äro naturligtvis det väsentliga kapitlet. Här konstaterar finansministern att lånefinansieringen inte kunnat fylla sin uppgift att i tillräcklig grad neutralisera den enskilda köpkraft, som skapas genom de fortsatta stora statsutgifterna för militära och civila ändamål. Men den enda slutsats, som han drar härav, är att man bör ägna ökad uppmärksamhet åt frågan om de lämpligaste formerna för statens upplåning. Det synes mig dock vara en annan slutsats, som skulle ligga närmast till hands och som i första hand borde understrykas, nämligen att det gäller att så långt möjligt begränsa statens utgifter. Här föreligger i år en oroande utveckling. Det föreslås en ökning av de civila utgifterna med ungefär 120 miljoner kronor. Det är visserligen sant att det till övervägande del är fråga om automatiska utgiftsstegringar, och det har ju blivit en vana sedan ett par tiotal år tillbaka att man resignerar inför utgiftsstegringar av detta slag. Det har ansetts att det är en sak, som ingen finansminister med bästa vilja i världen kan göra någonting åt, utan det är bara att konstatera att utgifterna växa på grund av tidigare fattade beslut. Jag tror dock inte att man utan vidare kan godkänna en sådan resignation och finna ursäkter för den. Och även om man nu skulle ännu en gång vilja ge finansministern tillgift för att han på denna punkt inte lyckats stoppa utgifterna, finns det dock en hel del andra nya utgifter på det civila området, som man inte kunnat förmärka någon starkare ansträngning från finansministerns sida att söka stoppa.

Vidare har man att lägga märke till en antydning om att vi ha att vänta en allmän beredskapsstat, som ju kan innehålla litet av varje. Det är kanske en Pandora-ask, som vi här få, och när vi lyfta på locket finna vi kanske att de utgifter, som föreslås, äro av den storleksordningen att underskottet i budgeten inte blir 668 miljoner utan stiger till nära det dubbla — det kan med andra ord bli lika stort som underskottet under det gångna året.

Det är tydligt att det bakom denna antydning om den kommande allmänna beredskapsstaten kan dölja sig mycket stora anslagsäskanden för att möta befarad arbetslöshet och eventuellt nya eller ökade utgifter för sociala ändamål. Riksdagen får naturligtvis sakligt och fördomsfritt pröva alla dessa anslagsäskanden. Men man måste därvid också tänka på att varje väsentlig ökning av utgifterna i mycket hög grad kommer att försvaga den nödvändiga ekonomiska beredskapen, nu mer än någonsin nödvändig med tanke på den ovissa framtiden. Vi få således pröva dessa utgifter inte bara med hänsyn till deras behövlighet och önskvärdhet i dagens läge, utan också med tanke på framtiden.

Man talar under den allmänna debatten om efterkrigstiden så mycket om planerna på nya betydande kapitalinvesteringar för att möta en befarad efterkrigskris och för att skapa full sysselsättning. Närmast synes man ha i tanke de stora statliga byggnadsföretagen. Jag skulle här vilja framhålla, att det synes mig vara viktigare att man nu söker finna uppgifter för lämpliga korttidsinvesteringar och att det särskilt inom jordbruket finns åtskilliga uppgifter för sådana. Överhuvud taget gäller det nu att söka sådana investeringsändamål, som äro ägnade att stärka vårt lands produktionskraft i olika hänseenden. Detta är viktigare och säkerligen mera lönande än en alltmer utvidgad

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

subventionspolitik, som tar på våra tillgångar och försämrar statsfinanserna utan att ge någon verklig lättnad i bekymren för folkförsörjningen och arbetskraftens sysselsättning.

Vad jag här velat efterlysa är således en mera långsiktig finanspolitik. Årets statsverksproposition synes mig vara ett utslag av en politik på kort sikt. Den bygger alltför mycket på förhoppningarna om att allt skall ordna sig och att vi med god tur skola kunna klara oss även i fortsättningen. Den bygger mera på dessa förhoppningar än på ett realistiskt bedömande av vårt läge och våra faktiska möjligheter på längre sikt. Jag vill ännu en gång citera trontoalet. Det säges däri att »vårt folkhushåll synes ha krafter att möta även de påfrestningar av olika slag, som en övergång från krigs- till fredshushållning kan väntas medföra». Jag vill gärna tro att så är förhållandet och att denna förhoppning kommer att infrias. Men skall den göra det, förutsätter detta att vi noga hushålla med tillgångarna och vårda de resurser, som så väl komma att behövas under den kritiska övergångstiden.

På den punkten ger den nuvarande finanspolitiken anledning till allvarlig oro, och denna oro minskas inte av den relativa lätthet, varmed årets budgetförslag har kunnat uppgöras. Den ovissa framtiden och dess problem kräva ett långt större mått av allvarligt beaktande och ingående prövning än vad statsverkspropositionen i år har ägnat åt denna sida av vår beredskap.

Herr Ekströmer: Herr talman! Jag skall be att få vidröra en något periferisk men därför inte, åtminstone inte för jordbruket, oviktig fråga. I nionde huvudtiteln under rubriken Lanthushållning i allmänhet, bidrag till hushållningssällskapen, har uppförts ett anslag på 3 489 000 kronor, varav under det löpande budgetåret 2 600 000, till hushållningssällskapens allmänna verksamhet. Lantbruksstyrelsen hade för detta sistnämnda ändamål begärt 2 800 000 kronor, under förmålan att styrelsen ansett detta belopp oundgängligen nödvändigt.

Då jag för min del under många år sysslat med arbetet inom mitt eget läns hushållningssällskap och därför väl känner till de betingelser, under vilka ett hushållningssällskap arbetar och vad det verkligen kan utträta, måste jag säga att jag finner denna herr statsrådets nedprutning högst olycklig, och så mycket mer olycklig som tidsläget bort mana till en viss frikostighet i fråga om detta anslag. Jag vill då först påpeka det ökade medelsbehov, som betingas av ökade kostnader på grund av dyrtiden, ökade löner, hyror, resekostnader etc., vilka kostnader förvisso i och för sig kunde motivera högre anslag, därest sällskapens verksamhet skulle kunna fullföljas i samma utsträckning som tillförne. Jag vill också erinra om att så sent som budgetåret 1939/1940 utgick motsvarande anslag med 2 900 000, varför en beklaglig inskränkning måst göras i hushållningssällskapens verksamhet. Som utvecklingen för jordbruket nu tycks gestalta sig, och det är dit jag vill komma, är det sannerligen ej en minskning av sällskapens verksamhet, som påkallas, utan tvärtom borde vi vara angelägna om att denna verksamhet väsentligt kunde utökas.

Förvisso får jordbruket sina efterkrigsproblem, det har redan förut i dag påpekats. Vi veta inte huru de icke-jordbrukande grupperna ställa sig till vår näring, och framtiden inger en viss oro. Visserligen har man från olika mer eller mindre auktoritativa håll förklarat, att ett bärkraftigt jordbruk bör upprätthållas, men man tillägger att det skall vara ett rationaliserat jordbruk — mot andra jordbruk tycks man hysa mycken misstro. Men en rationalisering i egentlig mening av våra jordbruk, med sammanslagning av brukningsdelar, modern maskinell utrustning, förenklade transportanordningar, tidsstudier o. s. v., lär endast kunna åstadkommas inom storjordbruk och kanske endast

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

i de bördiga slättbygderna. Beträffande andra jordbruk lär någonting sådant inte kunna genomföras, i varje fall inte ännu på långliga tider. Man får därför hoppas att hänsyn skall tagas till förhållandena sådana de äro och ej blott till alltför teoretiska spekulationer.

Jag kommer från en skogsbygd med övervägande bondejordbruk, där sålunda en rationalisering i ordets egentliga mening är otänkbar. Vi ha intet annat att göra än att i möjligaste mån följa med vår tid och se till att med de resurser, som stå oss till buds, modernisera våra jordbruk i den förhoppningen att jordbruksprodukternas priser fastställas på ett sådant sätt, att vi kunna bibehålla standarden även om icke en fullständig rationalisering kan vinnas. Mycket är att göra härutinnan, därom råder inte något tvivel, och givetvis böra lantbrukarna i första hand själva se om sina hus och söka följa med sin tid. Men trots skolor och propaganda i facktidningarna, i radio och annorledes är det minsann inte lätt för den enskilde jordbrukaren, även om han borde göra det, att ständigt hålla sig à jour med de framsteg som göras.

Här behövs förvisso en ledning. Och de enda organ som därvid kunna komma i fråga, äro just våra hushållningssällskap, som sedan långliga tider mer eller mindre intensivt arbetat på jordbrukets höjande. För de mindre jordbrukarna stå just nu många frågor på dagordningen: ett förbättrat avelsarbete, en mera allmänt genomförd mjölkkontroll, anskaffning av maskinell utrustning, modernare byggnader, A.I.V.-silos, täckdikning, avdikningsföretag, hemmens modernisering och massor av andra åtgärder, som äro nödvändiga att genomföra om ett jordbruk skall kunna kallas modernt. Och då de mindre jordbrukarna äro många, finns det verkligen ett ofantligt arbetsområde för hushållningssällskapen, om ett allmänligt gott resultat skall kunna vinnas. Men om man nu kommer att kräva, att jordbrukarna för att få sin bärgning måste driva sina jordbruk efter de modernaste principer, synes det mig vara alldeles på tok att man samtidigt tvingar de institutioner, som just skola driva fram denna modernisering, att inskränka sin verksamhet! Det borde, tycks det, vara riktigtare att man tvärtom gäve hushållningssällskapen möjlighet att utöka sin gagnarika verksamhet.

Ser man denna fråga i ett större sammanhang, påminner jag blott om de skrämmande siffror, som komma till synes i fråga om landsbygdens avfolkning. Ett höjande av jordbrukets — inte bara storbrukets — räntabilitet är ett verkligt samhällsintresse. Och jag tror att våra hushållningssällskap just nu och för framtiden ha en uppgift som aldrig tillföre ena att bidra till en gynnsammare utveckling av landsbygdens livsbetingelser.

Herr talman! Jag beklagar därför på det livligaste att jordbruksministern, eller kanske jag skall säga regeringen, haft en så olycklig inställning till denna viktiga fråga. Jag hoppas att riksdagen skall se mera realistiskt på densamma och finna utvägar att ge våra hushållningssällskap tillräckligt med medel för att verkligen göra de insatser, som äro behövlige för jordbrukets räntabilitet och jordbruksbefolkningens förkovran och trivsel.

Herr Björck: Herr talman! Förra årets riksdag begärde i skrivelse till Kungl. Maj:t en allsidig utredning om »den svenska nykterhetslagstiftningens framtida utformning». Denna utredning har ännu ej kommit till stånd. Måhända avvaktar finansministern den s. k. snabbutredningen om det försämrade nykterhetstillståndet, som på hemställan av Sveriges nykterhetsvänners landsförbund och riksdagens båda nykterhetsgrupper vid en uppvaktning för finansministern i februari förlidet år igångsattes våren 1943. Denna utredning skulle bl. a. föreslå åtgärder för att snarast söka komma till rätta med rådande miss-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

förhållanden. Man hoppades att utredningen skulle hinna slutföras så, att förslag om åtgärder skulle kunna föreläggas 1943 års riksdag. Så blev som känt ej fallet. I årets riksdagsberättelse meddelas emellertid, att kommitterade hålla på att slutföra sitt arbete, så att resultatet av detsamma kan väntas i början av året.

Den alltjämt fortgående försämringen av nykterhetstillståndet i vårt land och då särskilt den oroväckande ökningen av ungdomsfylleriet gör, att snara åtgärder äro av nöden för att i någon mån komma till rätta med rådande missförhållanden. På grund härav emotses med intresse såväl vad den förlidet år tillsatta utredningen kan komma att föreslå som igångsättandet av den utredning på längre sikt som fjolårets riksdag begärde.

Förutom de båda ovannämnda utredningarna väntar riksdagen alltjämt på något resultat från den s. k. ungdomsvårdskommittén, som tillsattes år 1939 efter en skrivelse från riksdagen samma år. Denna kommittés arbete förklarades vilande tills vidare i december 1939, men återupptogs 1941 efter en interpellation i första kammaren samma år. Vad som särskilt aktualiserar det arbete denna kommitté sysslar med är den alltmer tilltagande ungdomsbrottsligheten jämte den lika beklagansvärda ökningen av fylleriet bland ungdom under 25 år. Rapporterna från nykterhetsnämnderna i olika delar av landet tala här ett tydligt språk. Så har t. ex. länsnykterhetsnämnden i ett norrlandslän låtit undersöka nykterhetstillståndet vid dansbanorna i länet. Vid 104 danstillställningar befunnos sammanlagt 1 800 personer vara berusade, en beklämmande siffra, då man betänker att dansbanorna besökas huvudsakligast av ungdom.

Den starkt ökade alkoholkonsumtionen å restaurangerna, särskilt i Stockholm, är ju också en anledning till att man väntar ett statligt ingripande för att komma till rätta med missbruket av alkohol, särskilt vad gäller ungdomen. Ty även den som själv ej är absolutist måste bli betänksam, när man finner, att konsumtionen av rusdrycker, viner inberäknade, vid Stockholms 183 restauranger senaste året ökat med cirka 3 miljoner liter, jämfört med år 1938, vilket innebär en ökning med 30 procent. Ungefär samma ökning har konstaterats i stort sett för landet i övrigt. De senaste årens kraftiga höjning av priserna på grund av de väsentligt ökade skatterna synes ej alls inverka på konsumtionen.

De siffror, som jag här anfört, ge vid handen, att åtgärder snarast måste vidtagas för att i någon mån motverka alkoholbrukets skadeverkningar. Statsmakterna måste på allvar ta itu med detta problem. Riksdagen bör ej vara alltför sparsam, då det gäller att bevilja medel för nykterhetsfrämjande verksamhet, ty staten tar ju in väldiga summor skattevägen på rusdryckshanteringen.

Jag tillåter mig i detta sammanhang påpeka det rätt blygsamma anslag som i år föreslås till landets nykterhetsnämnder. Dessa ha en mycket viktig uppgift att fylla, och under nu rådande förhållanden har deras arbetsbörda väsentligt ökat. Jag finner av statsverkspropositionen, att socialstyrelsen begärt ett avsevärt högre anslag till nykterhetsnämnderna än vad som statsrådet föreslår. Departementschefen synes ej ovillig att tillstyrka detta, men han anser sig böra invänta vad nykterhetsutredningen kommer att föreslå. Jag hoppas, att anslaget i fråga höjes med den begärda summan, så att ej nämnderna på grund av brist på medel se sig ur stånd att fullgöra sina åligganden.

Sedan statsverkspropositionen framlagts, har det från olika håll uttalats tillfredsställelse över att finansministern ej föreslagit nya eller höjda skatter. Många ha emellertid väntat, att en skatt som vid flera tillfällen varit nämnd i riksdagen i år skulle ha framlagts av finansministern, så mycket mer som man observerat, att den varit föremål för utredning. Det är skatt på kolorerade och illustrerade veckotidningar jag här avser. Finansministern har ju tidigare föreslagit en dylik skatt. Bevillningsutskottet ville emellertid ha en annan lös-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ning än den föreslagna, varför frågan då föll. Sedermera har bevillningsutskottet vid tvenne tillfällen uttalat sig för att skatten borde komma till stånd, men ansett att regeringen bör föreslå, hur den bör utformas. Många, såväl inom som utom riksdagen, vänta att denna skattefråga skall lösas, så mycket mera som skatt utgår på alla slag av böcker, även på biblar och uppbyggelseböcker. Säkerligen skulle många hälsa med tillfredsställelse, om t. ex. skatten på vissa slag av livsmedel, barnkläder o. dyl. toges bort och skatt i stället lades på dessa tidskrifter. Flertalet av dem ägas ju av stora och solida bolag, som mycket väl borde kunna erlagga en rimlig skatt. Jag tillåter mig därför sända denna fråga till finansministern för benäget övervägande.

Herr Gillström: Herr talman! Till vad som redan sagts i denna debatt om försörjningsläget i den landsända, jag representerar, kanske det tillåtes mig att lägga ytterligare några ord.

Den arbetsmarknadskris, som just nu hemsöker Västernorrlands län, är ingen oväntad eller till sin natur svårförstådd företeelse. Den är snarare en självklar konsekvens av den avspärning av vårt lands normala handelsvägar, som kriget skapat under de senaste tre, fyra åren. Anmärkningsvärdare än krisen själv är väl, att den inte kommit tidigare med samma hårdhänta kraft som nu. Arbetsmarknadskrisen har dock gjort sig gällande inom de exportbetonade trävarudistrikten under hela kriget. Den har tagit sig uttryck i försämrade utkomstmöjligheter för de anställda arbetarna genom driftsinskränkningar eller tätt förekommande driftsinställelser, och den har gjort stora delar av trävarudistriktens arbetare till ambulerande beredskapskärer, oftast illa lönade beredskapskärer, på de mest artschilda grenar av arbetsmarknaden. Om man medger, att det inte varit mycket mer att göra åt saken från statsmakternas sida än vad som gjorts, så innebär emellertid inte detta medgivande, att man accepterar tillståndet såsom idealiskt, inte heller som ofrånkomligt.

Jag ber, herr talman, att till läget för dagen få anknyta en kort återblick på den tid som gått för att få en bakgrund till förhållandena nu och till kommunernas läge. Vi ha i Västernorrlands län, framför allt i dess starkt industrialiserade kommuner utanför Sundsvall och i Ådalen, en mycket långvarig och dyrköpt erfarenhet utav de rubbningar, som gång efter annan drabba vårt näringsliv. De industriella kriserna dels några år efter det första världskriget och dels något år in på 1930-talet trängde djupt och slog svåra sår i samhället. Efter 1930-talets kris hade läkningen ännu inte hunnit ske, innan nu på nytt en kris med djupgående verkningar satt in. På sina håll ha statsmakterna och de berörda kommunerna, under hela det senaste decenniet strängt taget utan något som helst uppehåll, nödgats bedriva en nödlindrande och arbetsmarknadsreglerande verksamhet. Varje liten skiftning i konjunkturerna, varje missgrepp från deras sida, som leda industriens öden, varje nyck hos kapitalägarna, ha givit ogynnsamma utslag på försörjningsläget i dessa distrikt och försatt stora grupper av arbetare i svårigheter. Ett konstant överskott på arbetskraft, vilket med tiden kommit att till betydande del bestå av icke fullt arbetsför arbetskraft, åldringar eller av annat skäl partiellt arbetsföra, har samtidigt uppstått. Men vad som övergått industriens arbetare har också drabbat de kommunala samfälligheterna. Sedan 1930-talets kris ha flertalet industrikommuner i dessa områden haft en belastning för sociala utgifter, som — ehuru hjälpen åt de behövande endast blivit nödortfugig — inte stått i något rimligt förhållande till samma kommuners ekonomiska bärkraft. En följd härav har blivit, att skattetrycket hållit sig på en sådan nivå, att uppkomsten av ny företagsamhet därav hämmats. När det gått så långt att t. o. m. nya statliga inrättningar, vilka sakligt sett kunnat förläggas till någon av dessa kommuner,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skrämts bort av detta skattetryck, då förstår man, att enskild verksamhet inte heller gärna frivilligt etablerar sig där. De höga skatterna och det onormalt betungande socialvårdsbehovet ha på detta sätt konserverats och förhindrat en naturlig återhämtning.

I direkt samband med denna företeelse står befolkningsutvecklingen i de hårdast drabbade trävarudistrikten. Utflyttningen, som under det senaste tiotalet år varit stor, har väsentligen omfattat ungdomen och i övrigt de mest arbetsföra åldrarna, medan den äldre, delvis uttjänta arbetskraften, som blivit överflödig vid de rationaliserade eller nedlagda sågverken och fabrikerne, finns kvar och nu som en onormalt stor del av befolkningen faller samhället till last. Tyvärr finns det ingen statistik, som riktigt belyser denna utveckling, men fattigvårdsstatistiken talar i stället sitt tydliga språk. Är det — för att bara nämna ett enda exempel — inte anmärkningsvärt, att en ekonomiskt svag kommun med omkring 14 000 invånare år efter år har en fattigvårdsbudget, som, uttryckt i absoluta tal, ligger högre än motsvarande budget i de flesta av landets medelstora städer? Här har lagts och lagges allttjämt på ett mindretal medborgare en börda, som rätteligen borde bäras av landet i sin helhet.

Man vill kanske mot detta invända, att vi ju ha en skatteutjämning, som väsentligen griper in just i fråga om de sociala utgifterna. Dess effektivitet är emellertid bristfällig och dess tillämpning dessutom ofta en smula nyckfull. Jag känner ett fall, där en välbehörlig skattesänkning i en hårt pressad kommun inte endast eliminerades av ett sänkt skattelindringsbidrag utan dessutom medförde, att invånarna fingo högre nettoskatt efter utdebiteringens sänkning än före. Det enda som skedde var att kommunen fick mindre inkomster på oförändrat skatteunderlag trots att skattebetalarna fingo högre nettoskatt. Orimligheten korrigerades visserligen efter vederbörlig framställning i särskild ordning, men det förhållandet, att en strikt tillämpning av nu gällande bestämmelser på området kunde komma denna besynnerliga verkan åstad, visar, tycker man, att det är på tiden, att nya bestämmelser träda i stället. Det förslag till reformering på området, som nyligen framlagts av sakkunniga, synes emellertid — trots många förtjänster — inte uppfylla all rättfärdighet. Det syftar väsentligen till ett kompensering av en kommuns svaga skatteunderlag, men i de kommuner, från vilka jag hämtat mina exempel, beror misären inte uteslutande — inte ens väsentligen — på svagt skatteunderlag. Den beror, som jag nys framhållit, i första hand på en exceptionell belastning i fråga om sociala utgifter, föranledd av tidigare kriser och konserverad av en ogünstig utveckling. En skatteutjämning, genom vilken statens stöd utmätes med hänsyn till skatteunderlaget i dess relation till de ofrånkomliga kommunala utgifterna och inte endast i dess relation till befolkningstalet, skulle måhända bäst motsvara billighetens krav. Det förefaller oklart, om kommunalskatteberedningens propäer trygga en sådan tillämpning. Jag har, herr talman, under alla förhållanden velat begagna detta tillfälle till att erinra om att man ute i landets skattetyngda kommuner med största intresse avvaktar ett skyndsamt förslag till riksdagen om en effektivisering av den kommunala skatteutjämningen. Inte minst med hänsyn till läget i de nu aktuella arbetslöshetskommunerna och till dessas för många att rida ut de återkommande kriserna är lösandet av detta problem av yttersta vikt.

I det aktuella läget spelar också den statliga bidragsprocenten till för arbetslöshetens bekämpande erforderliga arbetsföretag en mycket stor roll. Det skall villigt medges, att statsmakterna i detta avseende visat stor förståelse för de mest utsatta kommunerna. Genom tillkomsten av det nya bidragssystem, som begränsar kommunernas totala arbetslöshetskostnader till kr. 1:50 per skattekrona, har också en viss maximering skett i den kommunala be-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

lastningen under det år, då arbetslöshet råder. Men denna maximering blir ändock förfelad, om det som villkor för statsbidraget föreskrives, att den lokala kostnaden skall slås ut på en följd av framtida år. Därigenom åläggas kommunerna sådana efterverkningar av arbetslösheten, som förhindra det ekonomiska tillfrisknandet i kommunerna. Det kan visserligen som skäl för billigheten av en sådan eftersläpning av utgifter på kommunernas konto sägas, att kommunerna ändock få värdefulla nyttigheter genom dessa arbeten, nyttigheter som i fråga om t. ex. vattenledningsföretag dessutom äro av sådan karaktär att de ge inkomster i form av vattenavgifter och alltså böra kunna finansiera sig själva till någon del. Detta är till en viss grad riktigt, men det finns en gräns även här. Förekomsten av en sådan gräns framgår kanske bäst därav att arbetsmarknadscommissionen i något fall nödgats avvisa varje stöd åt kommunala vattenledningsföretag såsom beredskapsarbeten, därför att dessa företag överhuvud taget inte varit ekonomiskt försvarbara, inte ens om staten är mer än vanligt frikostig med statsbidrag. För egen del tror jag, att denna avvisande hållning varit väl motiverad; kommunerna skola inte under några förhållanden förledas att ge sig in på affärer, som för all framtid växa dem över huvudet. Men det finns också fall, där kommunala vattenledningsföretag, som ansetts ekonomiskt försvarbara, inte kunna igångsättas på grund av att de statliga bidragsbestämmelserna alltför hårt belastat kommunerna i framtiden. I något av dessa fall är det kommunerna, som sagt ifrån att de inte anse sig kunna acceptera villkoren. Där står man alltså med sina storartade planer utan möjlighet att förverkliga dem och utan möjlighet att inom rimlig tid skapa fram andra arbetsobjekt, när arbetslösheten nu satt in. En ökad generositet gentemot de kom; muner, som gång på gång utsättas för svåra arbetslöshetskriser, förefaller därför både rimlig och rättfärdig.

Men de anförda exemplen röja också en annan omständighet, som har samband med vår efterkrigsplanering. De visa, att denna inte enbart bör avse ett hopsamlande av en mängd kostnadskrävande arbetsobjekt utan också en i tid verkställd realprövning av de inventerade arbetsobjektens ändamålsenlighet ur ekonomiska och andra synpunkter. Om inte en sådan realprövning sker, så måste man tyvärr räkna med att stora delar av beredskapsplanen komma att visa sig oanvändbara, när efterkrigstidens svårigheter anmäla sig. Och då kan det — såsom nu i fråga om de lokalt begränsade svårigheterna av denna art — vara för sent att planera någonting annat.

Inom de kommuner, som på det sätt jag nu försökt ange, hemsökts av upprepade arbetslöshetskriser och som på grund härav fått en kvardröjande försämrad ekonomisk standard, ha några av storindustriens förnämsta företag sin verksamhet. De ha rationaliserats beträffande produktionsprocessen, men de ha också rationaliserats i fråga om förvaltning och administration genom en långtgående koncernering. Det bestämmande inflytandet har därigenom blivit på något sätt personligt och för bygdens egna behov främmande. Man märker t. ex. inte alltför mycket av samhällelig eller social medkänsla med den bygd, där exploateringen sker, varmed jag inte velat säga något ont om de lokalt ansvariga och säkert mycket dugande och driftiga företagsledningarna. På den saken skall jag emellertid inte närmare ingå här. Jag skall bara tillåta mig att understryka det förhållandet, att denna storindustri — som dock åtminstone tidvis haft goda konjunkturer — endast i mycket obetydlig omfattning lämnat någon del av sin vinst till kommunerna i form av skatter. Stora företag, som i viss omfattning arbeta med kristidsbetonad, av staten prisgaranterad tillverkning — jag syftar på tillverkning av sprit och foderecellulosa — redovisa år efter år sådana ekonomiska resul-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

stat, som icke ge kommunerna några som helst, eller i varje fall mycket obetydliga, skatteobjekt, samtidigt som kreditgivande banker och i vissa fall på andra håll beskattade koncerner, till vilka företagen äro anslutna, äro goda skatteobjekt på sina håll och dessutom ge sina aktieägare en god avkastning. Här stöter man samman med problemet om att skapa en sådan ordning, som möjliggör vinstens beskattande där den förvärfvas, vilket nu trots alla lagstiftningssträvanden i denna riktning icke synes ske. Jag känner mig inte i stånd att gå in på detta problem på annat sätt än genom att peka på det faktum, att den storbank, som har sitt speciella hemvist och förmodligen också sina mest betydande affärer i Sundsvallsdistriktet, under en mycket lång följd av år kunnat utdela 15 procent till aktieägarna och därutöver kunnat avsätta betydande vinstmedel i fonder. Denna utdelning ägde alltså också rum under alla de år, då Sundsvallsdistriktet — på 1930-talet — var ett enda stort fattighus. Det kan väl inte förvåna någon, att företeelser av denna skriande art av den enkle medborgaren betraktas som svärbegripliga, lindrigt uttryckt, och att kravet på en annan ekonomisk ordning får ett starkt stöd av dessa företeelser. I dagens läge har jag för egen del endast velat understryka angelägenheten av att sådana åtgärder vidtas att den större eller mindre vinst, som trävaruhanteringen ger, också beskattas, där den förvärfvas.

Till sist några ord om det aktuella arbetslöshetsläget. Jag har tidigare antytt, att den kris, som nu övergår vissa trävaruproducerande distrikt, ingalunda kommer alldeles överraskande. Att nu både kommunerna och vederbörande statliga organ stå tämligen handfallna inför svårigheterna beror kanske mest på att bristen på material försvårar igångsättandet av de arbetsföretag av skilda slag, som kommunerna och statsorganen gemensamt planerat. Man nödgas ändock fråga sig, om det inte varit möjligt, att vid dessa planeringar räkna med denna brist eller knapphet. Varför ha inte de statliga organ, som ägt kännedom därom, låtit kommunerna förstå, att de måste planera beredskapsarbeten av annan, icke materialkrävande art? Och varför ha icke de statliga organ, som ha uppsikten över den väldiga arbetsreserv, som vägväsendet utgör, framför allt i Norrland, inte så engagerats i beredskapsplaneringen på arbetsmarknaden, att denna reserv kunnat tas i bruk, när situationen påkallade det? Jag inlägger ingen anklagelse i dessa frågor, men jag kan icke underlåta att beträffande vägväsendet konstatera, att detta — trots den nyss genomförda organisationen — bort kunna vara någonting att falla tillbaka på när krisen kom. Och jag tillåter mig dessutom att uttala en förhoppning, att denna betydande arbetsreserv utan dröjsmål ställes redo att möta den långt allvarligare arbetslöshetskris, som dessvärre måste väntas, när kriget tar slut.

Beträffande den territoriella organisationen av arbetsmarknadsregleringen har jag slutligen ett önskemål att uttala. De länsarbetsnämnder, som sedan maj 1940 varit verksamma, ha väsentligen haft till uppgift att öva tillsyn över arbetsförmedlingen och dessutom att handha en rad mycket tidsödande och kostnadskrävande uppgifter i samband med en krigsplanering, bl. a. upp rättandet av en mängd register av olika slag, som inte alltid haft något som helst med arbetsmarknaden att göra. Däremot ha länsarbetsnämnderna inte ägt befogenheter i fråga om de rena hjälpåtgärderna i form av beredskapsarbeten eller annan nödhjälp, inte heller ha nämnderna haft någon omedelbar kontakt med det material, som ingivits av kommunerna och andra institutioner i den stora inventeringen av lämpliga arbetsobjekt vid en arbetslöshetskris. Uppgiften att yttra sig om lämpligheten och angelägenheten av kommunala beredskapsarbeten eller av kontantunderstöd har ävilat länsstyrel-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

serna, vilka därvid givetvis haft att samråda med länsarbetsnämnderna i förekommande fall. Denna dualism kan emellertid inte sägas ha varit till någon större nytta, och jag vet, att den på sistone kommit att elimineras av utvecklingen själv. Man skulle ändock önska, att den definitivt avskaffas och att dessutom de offentliga arbetsmarknadsorganen i länen ges ett bättre grepp redan på ett förberedande stadium över den alltfört pågående kartläggningen av lämpliga arbetsuppgifter för en allmän efterkrigskris.

Herr talman! Med vad jag anfört har jag i första hand velat i någon mån fästa uppmärksamheten vid de speciella förhållanden, under vilka de av täta och djupgående ekonomiska kriser hemsökte kommunerna i trävarudistriktet nu ha att möta en ny kris. Jag hoppas, att av det anförda skall framgå, att den ekonomiska motståndskraften icke är sådan att den tål vilka påfrestningar som helst. Verkliga krafttag från statsmakternas sida — både för att råda bot mot det aktuella onda och för att återställa en sund jämvikt i dessa kommuner — äro därför av nöden.

Herr Nordenson: Herr talman! Då det gäller att granska den föreliggande budgeten, är det särskilt ett förhållande, som gör läget svårbedömligt, nämligen att alla siffrorna ännu icke ligga på bordet. Vi få veta, att mot en beräknad inkomst av 3 106 miljoner svarar en driftbudget på 2 750 miljoner, vilket innebär ett inkomstöverskott på 356 miljoner. Tar man så med i beräkningen försvarets beredskapsstat på 1 025 miljoner, uppkommer ett underskott på 670 miljoner i runt tal. Men till detta komma samtliga de utgifter, som äro avsedda att uppföras på den allmänna beredskapsstaten, och härom ha inga närmare uppgifter lämnats i propositionen. Det enda som sägs är att budgetläget kan anses vara i stort sett detsamma som vid fastställandet av innevarande års budget. Om detta skall tolkas så, att bristen blir lika stor som under löpande budgetår, lämnas osagt.

Det måste emellertid framstå som mycket otillfredsställande, att man vid riksdagens främsta diskussion om vårt finansiella läge icke har möjlighet att siffermässigt överblicka hela situationen. Det måste därför anses i hög grad önskvärt, att den allmänna beredskapsstaten liksom beredskapsstaten för försvaret framläggas samtidigt med riksstaten.

Det är tre grupper av utgifter, som finansministern uppskjutit till beredskapsstaten. En av dessa omfattar medel till allmänna arbeten, som böra tillgripas, om en omfattande arbetslöshet skulle börja sätta in. Med hänsyn till det inventeringsarbete, som här pågår, synes det rimligt och förklarligt att förslag på detta speciella område först senare kunna framläggas. Beträffande övriga utgiftsposter, avsedda att upptagas på beredskapsstaten, förefaller det däremot som om tillräckliga skäl knappast finnas för ett uppskov med deras framläggande.

De poster, som det här är fråga om, äro anslagen till flyktingshjälp, för internationellt uppbyggnadsarbete, för arbetskraftens omflyttning, för detaljplanering av anläggningsarbeten och slutligen sådana anläggningsarbeten, som böra komma till stånd om marknadsläget lättar. Beträffande samtliga dessa ändamål gäller att deras beräkning måste bli tämligen approximativ, men de torde säkerligen kunna uppskattas lika bra nu som om två, tre månader. Beräkningen gäller ju i alla fall förhållanden, som ligga ganska långt fram i tiden, nämligen 1944/45. Den egentliga anledningen till att de föras på beredskapsstaten är att de icke avse normala utgifter, som falla under det vanliga balanseringskravet. Det kan i och för sig starkt ifrågasättas, om denna överföring av exceptionella anslag till beredskapsstaten är riktigt lycklig. Jag skall inte uppta den frågan nu, men jag vill framhålla, att om denna uppdel-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
ning sker, är det angeläget, att förslagen framläggas i omedelbart sammanhang med hela riksstaten och preciseras så långt ske kan. Att någon enstaka post — såsom i år anslaget till arbetslöshetens bekämpande — först senare kan framläggas, borde ej få hindra, att de övriga posterna omedelbart komme på riksdagens bord.

Ett sammanförande av alla extra ordinarie äskanden till en stat, som framlägges först långt fram under riksdagen, innebär ur många synpunkter ett mycket otillfredsställande förhållande. Det skulle lätt kunna medföra en frestelse för regeringen att allt mer använda uppskovstaktiken och kanske också att i denna stat även medtaga poster, som icke kunna anses oundgängligen nödvändiga utan som i själva verket skulle kunna anstå. Det skulle helt enkelt inte bli möjligt att vid statsverkspropositionens framläggande ens approximativt bilda sig en uppfattning om vart det kommande budgetåret pekar hän. Granskningen av de slutligen framlagda äskandena måste ju också bli mera summarisk, när de framkomma mycket sent under riksdagen, vilket är otillfredsställande inte minst ur den synpunkten, att dessa anslag ofta få en ganska knapp motivering och stå till regeringens förfogande med mycket fri dispositionsrätt.

Riksdagen bör sålunda kräva, att beredskapsstaten framläggas samtidigt med riksstaten och att endast de poster, som omöjligt kunna preciseras, uppskjutas till en senare tidpunkt. Om möjligt bör även i dessa fall en antydan ges vid riksstatens framläggande om storleksordningen av det belopp, som kan väntas bli påfordrat.

Även om det sålunda icke finnes bestämda hållpunkter för bedömning av det totala anslagsbehovet, torde man få räkna med att budgetbristen kommer att slutligen gå upp till ett belopp av ungefär samma storleksordning som bristen för löpande budgetår, d. v. s. att den kommer att ligga någonstans mellan 1 100 och 1 300 miljoner kr. Därmed kommer åter en dryg miljard att läggas till vår statsskuld, och man torde kunna beräkna, att den vid kommande budgetårs slut går upp till cirka 12 miljarder. Men härtill kommer, att efterkrigstiden kan väntas kräva så omfattande statliga ingripanden, att de inte rymmas inom den ordinarie inkomstramen. Således kunna vi inte ens gissningsvis bedöma den tidpunkt, då budgeten åter kan balanseras. Ett så mörkt framtidsperspektiv tvingar ju fram frågan, vad som kan göras för att ytterligare skära ned utgiftsstaten. Har verkligen allt gjorts, som göras kan, för att hålla våra utgifter inom oundgängliga gränser? Jag skall inte närmare ingå på den frågan, men jag kan inte underlåta att framhålla, att man inte kan känna sig helt övertygad om att så skett. Man får tvärtom, herr talman, en känsla av att regeringen alltför mycket har överlåtit åt riksdagen att fullfölja den svåra uppgiften.

Herr finansministern har tidigare under dagens debatt upptagit till diskussion frågan om skattetrycket på olika inkomstagare, särskilt med anledning av den utredning, som är bifogad inkomstberäkningen, och en utredning på samma område, som nyligen framlagts från annat håll. Den finske professorn Kovero har nämligen på uppdrag av Sveriges industriförbund gjort en granskning av professor Lindahls promemoria och underkastat denna kritik. Finansministern ställde dessa utredningar mot varandra, och medan han förklarade, att professor Lindahls utredning var att betrakta som strängt vetenskaplig, karakteriserade han den av industriförbundet föranledda utredningen som en pamflett, och han betecknade det som ett beklagligt misstag av industriförbundet att framlägga densamma.

Jag känner mig därför föranlåten att här deklarerera, att industriförbundet ansett, att denna fråga är av så stor betydelse, att det var angeläget att få

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den belyst från olika håll, men att industriförbundet icke tagit ställning till den. Den måste naturligtvis stå för professor Koveros egen räkning. I motsats mot finansministern är jag icke beredd att gå i borgen för någondera av dessa utredningar, men jag vill bestämt framhålla, att invändningar av mycket allvarlig art verkligen kunna göras mot den av professor Lindahl gjorda utredningen.

På detta område är det utomordentligt svårt att få fram ett säkert material för sakens bedömande. Detta har också framhållits av utredningsmännen i bägge dessa utredningar. Utgångsmaterialet består av de statistiska uppgifter som framkomma vid inkomstberäkningarna, men då det gäller att närmare uppdelat skatterna på de olika inkomstgrupperna och ställa dem i relation till nationalinkomsten, blir man hänvisad till en rad delvis mycket lösa antaganden. I första rummet gäller detta nationalinkomstens storlek, som i den Lindahlska utredningen uppskattas enbart på grundval av den taxerade inkomsten. Någon beräkning på andra grunder har icke gjorts för de senare åren. Sådan har ju tidigare verkställts på grundval av produktionsstatistiskt material, men dylikt saknas för senare år.

Beträffande inkomstens liksom de olika skatternas fördelning på inkomstklasser framhålles i professor Lindahls utredning, att endast ett mycket begränsat material finns att tillgå, och det understrykes gång på gång, att de erhållna siffrorna äro att anse såsom osäkra inom viss *marginal*, som det heter, men hur stor denna osäkerhetsmarginal är anges icke.

Det framhålles sålunda, att på grund av inkomststatistikens bristfällighet har det ej varit möjligt att vid fördelningen av inkomsterna utgå från nationalinkomstens fördelning på olika inkomstklasser. Den enda möjligheten har varit att fortfarande utgå från den taxerade inkomsten, och då denna avviker mycket väsentligt från nationalinkomsten, införes härmed en icke oväsentlig osäkerhet. Vidare ha beräkningarna måst grunda sig på vissa antaganden rörande de olika skatternas fördelning på de olika inkomstklasserna. Detta är svårt redan för de direkta skatterna, men det är ännu mer vanskligt, när det gäller fördelningen av de indirekta skatterna. I brist på ingående konsumtionsundersökningar måste fördelningen till stor del grundas på allmänna uppskattningar och antaganden, och dessa måste i vissa fall bli av rent subjektiv natur. I den Lindahlska utredningen anges också, att fördelningen av skatterna på kaffe, läskedrycker och nöjen gjorts genom mera subjektiva uppskattningar.

Härtill kommer, att taxeringsmaterialet ej tillåter någon uppskattning av antalet inkomsttagare med inkomster lägre än 600 kr., och det gör fördelningen av de indirekta skatterna ytterligare osäker.

För att få en bild av förhållandena 1943 har det inte varit möjligt att disponera siffermaterial för just detta år. Man har då måst ta inkomstsiffrorna för 1941 och göra skatteberäkningar på dem på basis av 1943 års bestämmelser. När nu en ständig förskjutning sker mellan de olika inkomstklasserna från det ena året till det andra, finns även här en källa till osäkerhet.

Man hade väntat, att när utredningsmännen påpekat all denna osäkerhet, skulle det råda en viss försiktighet i slutledningarna, men så är inte fallet. I själva verket ligger saken så, att det man i nuvarande ögonblick kan strängt vetenskapligt säga beträffande det förebragta materialet är att man knappast kan draga några bestämda slutsatser alls.

Herr finansministern kände sig särskilt upprörd av vissa uttalanden, som professor Kovero hade gjort i sin utredning rörande skatten på sprit och tobak, och han citerade ett uttalande av den finske professorn, att uppoffrandet av nödvändig konsumtion för rusdryckskonsumtion egentligen endast förekommer i patologiska fall. Detta fann finansministern vara en så märkvärdig passus,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att han tyckte, att det gav anledning att utdöma hela utredningen. Jag skall då be att få närmare belysa det sammanhang, i vilket detta uttalande har framkommit.

Professor Kovero har tagit upp vissa yttranden i en tidigare utredning angående skattetrycket, vilken framkom redan 1936 och som till författare har just professor Lindahl. Denne gör gällande att konsumtionen av rusdrycker och tobak är icke så litet oelastisk och faller ett ganska märkligt yttrande, att skatterna på sprit och tobak blott till en ringa del bäras av dessa samma varor. »Sagda skatter bäras i stället av en mera nödvändig konsumtion i det en del av denna konsumtion upppoffras för erhållande av medel till betalning av desamma. Vidare framhålles, att det tvång, som speciella konsumtionsskatter — — lägga på de enskilda individernas konsumtionsval »från deras egen subjektiva synpunkt» i regel utgör en skärpning av skattebördan. Sagda tvång kan hos den enskilde föranleda 'olustkänslor' t. o. m. i sådan grad, att denne skulle kunna föredraga att erlagga skatten som direkt skatt. Tvånget att till följd av den prisförhöjning, som förorsakas av en skatt, inskränka konsumtionen eller att övergå till sämre kvaliteter förklaras för individen framstå som en extra börda utöver själva skattebelastningen.» Detta är således professor Koveros referat av den tidigare Lindahlska utredningen.

Gentemot detta säger professor Kovero: »Med anledning av ovanstående anföranden bör först och främst anmärkas, att desamma tydligen innehålla betydande överdrifter. Uppoffrandet av nödvändig konsumtion för rusdryckskonsumtionen o. d. förekommer egentligen endast i patologiska fall; i allmänhet kan den senare arten av konsumtion icke anses vara oelastisk. Vidare bör påpekas, att bevisföringen är förfelad så till vida, att den innebär en förväxling av objektivt skattetryck med det subjektivt kända trycket. Den subjektiva sidan av saken har nämligen ingen betydelse, då det är fråga om skattetrycket ur objektiv synpunkt. (Skattetrycket = storleken av erlagda skatter).»

Det förefaller mig, att om man ser dessa uttalanden i deras sammanhang, har professor Kovero haft starka skäl för sin ståndpunkt.

Som jag nyss nämnde, har professor Lindahl i sin utredning, trots den av honom själv medgivna osäkerheten, dragit en hel del slutsatser. Han jämför skattefördelningen, sådan den framkommit i hans undersökning, med skattefördelningen efter en proportionell grund och finner då, att enligt hans mening är avvikelserna måttliga, men därvid använder han en beräkningsmetod, mot vilken man kan göra allvarliga anmärkningar ur rent statistisk synpunkt. Jag skall inte ingå på detta, det skulle föra för långt, men jag skall däremot ta fram ett uttalande, som han faller. Han säger: »Den faktiska beskattningens eventuella avvikelser från en strikt skattefördelning efter förmåga måste därför antagas bli avsevärt mindre än de som ovan påvisats föreligga i relation till en proportionell beskattning.» Detta må vara rätt eller orätt, men det är ganska märkligt att i en utredning, som gör anspråk på att vara vetenskaplig, finna ett sådant slutomdöme, utan att det på något ställe talas om vad som menas med »en strikt skattefördelning efter förmåga». Varför så inte skett är ganska lätt att inse, eftersom det antagligen är alldeles omöjligt att lämna en definition av detta begrepp, som ytterst måste grunda sig på en subjektiv uppfattning. Hela yttrandet synes mig vara minst sagt olämpligt.

Men professor Lindahl gör en del ännu märkligare uttalanden. Det sker, när det gäller de lindringar, som komma skattedragarna till del genom vissa statsinkomsters användning. Som exempel på utgifter, som särskilt gagna de små inkomsttagarna, nämnas de subventioner, som i form av livsmedelsrabatter kommit mindre bemedlade familjer till del och som möjligen skulle kunna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

anses vara en lindring i konsumtionsbeskattningen. Någon hänsyn härtill har vid utredningen icke tagits, under motivering »att det syntts vara av vikt att hålla isär de offer, som de enskilda förorsakas genom beskattningen och de förmåner, som tillkomma dem genom skattemedlens användning». Detta resonemang är mycket egendomligt. Om staten tar ut hög skatt och samtidigt lämnar vissa förmåner till vissa begränsade grupper, är det svårt att förstå, att detta inte skulle kunna räknas som en lindring i skattetrycket. Tankegången är så mycket mer överraskande som man finner, att professor Lindahl i en tidigare promemoria om skattetrycket framhållit det nära sambandet mellan verkningarna för den enskilde av å ena sidan uttagandet av en skatt, å andra sidan medlens användning. På ett annat ställe har han i en tidigare promemoria vid diskussionen om omsättningsskatten framhållit nödvändigheten av subventioner för att lämpa skattebördan efter bärkraften. Han har sålunda tidigare intagit en helt annan ståndpunkt.

Alldeles särskilt märklig är dock hans uppfattning, att ränteutgifterna, som blivit en följd av att kostnaderna för försvarsberedskapen i så stor omfattning finansieras lånevägen i stället för med nya skatter, äro en förmån för de bättre situerade. Man frågar sig vad meningen är med detta. Avses det, att staten skulle ha kunnat låta bli att betala ränta på sina lån, hade detta ju blivit liktydigt med en tvångsindragning och icke något lån. Lika litet är det väl möjligt att tänka sig, att här skulle kunna ske en differentiering av räntebetalningen, så att man skulle betala räntor till de små spararna men icke till de stora. Hur skulle det gå, när exempelvis försäkringsbolag placera sina pengar i statspapper?

Man kan fråga sig, om meningen är, att staten helt enkelt skulle låta bli att gå lånevägen och utta allting genom skatt på de bättre situerade i stället. Men det är ju fullkomligt uteslutet. Lånebehovet har uppgått till omkring en miljard per år. Det belopp, man skulle få in, om man genom direkt beskattning droge in alla inkomster i samhället över 20 000 kr. om året, skulle endast utgöra ca 60 miljoner kr. Det skulle återstå 940 miljoner att täcka. Att ställa lånevägen och skattevägen som alternativ mot varandra är omöjligt. Skattevägen skulle gå vida ut över de breda lagren. Det enda som här utsagts har i själva verket inte någon annan innebörd än att uteblivandet av ännu hårdare skatter på de bättre situerade enligt professor Lindahl bör betraktas som en lindring från statens sida i fråga om den redan pålagda skatten. Resonemanget hör till de mera bisarra man kan tänka sig.

Om finansministern anser, att det finns tillräckliga grunder att utdöma professor Koveros utredning ur vetenskaplig synpunkt, så hävdar jag med bestämdhet, att det finns starka skäl att just ur vetenskaplig synpunkt utdöma professor Lindahls.

Jag skall emellertid, herr talman, inte längre uppehålla mig vid den saken, men jag vill understryka, att de anmärkningar, som här från olika håll framkommit mot den Lindahlska utredningen, äro av så allvarligt slag, att den icke i sitt nuvarande skick kan läggas till grund för en bedömning av det rådande skattetrycket. Befinnes det önskvärt, att en sådan bedömning äger rum, måste problemet underkastas en förnyad granskning, och denna måste baseras på fastare grundval.

Jag vill slutligen, herr talman, beröra en viss speciell fråga i anslutning till ett av förra årets riksdag fattat beslut. Som bekant beslöt riksdagen att hos Kungl. Maj:t hemställa om en snabb och allsidig utredning av den svenska rundradion, dess behov och framtida verksamhet. Vid tillsättandet av den kommitté, som fick sig denna uppgift anförtrodd, begränsade emellertid kommunikationsministern ramen för denna utredning genom att stipulera, att öka-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

de kostnader för förbättrade anordningar skulle hålla sig inom ramen för vad ökade licensinkomster kunde inbringa. Statens andel i licenserna skulle sålunda ej få inskränkas. Detta innebär emellertid en mycket snäv begränsning, och den kan icke anses stå i överensstämmelse med riksdagens uttalade önskan. Riksdagen begärde en allsidig och auktoritativ utredning inom ramen för tillgängliga licensmedel för att komma till klarhet om hur radion skulle kunna i olika avseenden verka som kulturfaktor för hela det svenska folket. Bl. a. framhölls att landsortens och landsbygdens önskemål och behov i kulturellt avseende äro, i den mån de kunna tillgodoses med radions medverkan, ännu långt ifrån uppfyllda. Vidare underströks möjligheten av att tillfredsställa lyssnarnas berättigade önskemål, eftersom de ekonomiska förutsättningarna kunna anses föreligga i form av inflytande licensmedel. Under sådana omständigheter måste kommunikationsministerns snäva begränsning framstå som mycket överraskande.

Jag är alldeles medveten om att en omläggning av verksamheten, varigenom staten avstår från licensmedel, av statsfinansiella skäl kan böra ske successivt, men det är en sak för sig. Utredningen måste uppläggas efter mycket friare linjer än dem kommunikationsministern utstakat.

Nu är det min förhoppning, att kommittén trots detta skall finna tillfälle att utreda alla de olika önskemål, som kunna framkomma, därigenom att det under alla förhållanden gäller att vid den ekonomiska avvägningen ställa samtliga krav mot varandra, och att därigenom utredningen får den omfattande karaktär, som riksdagen avsett. Men jag har, herr talman, inte kunnat undgå att påtala denna kommunikationsministerns åtgärd såsom enligt min mening stående i strid med riksdagens klart uttalade önskemål.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Sedan finansministern uttalat sig i frågor, som ha dominerat dagens debatt, har jag inte mycket att anföra.

Jag vill emellertid använda tillfället att inregistrera den allmänna anslutningen till den utrikespolitiska kurs, som regeringen hållt och som den ämnar fortsätta. Omvårdnaden av de svenska intressena utåt under kriget har ju ansetts vara det, som motiverat den samling, vilken har funnit uttryck i den nuvarande regeringen. Och den samlingen håller. Det har emellertid under dagens debatt både i denna kammare och i andra kammaren förekommit vissa funderingar om samlingsregeringens framtida öden. Jag tror inte, att det tjänar mycket till att uppta en diskussion på den punkten. Det är väl inte alldeles säkert, att samlingsregeringen har sett sina bästa dagar. Det kan ju tänkas, att den får se bättre. Emellertid ha under denna debatt onekligen framkommit ting, som tyda på motsättningar, vilka kunna bli skiljande. När dessa frågor befinna sig under diskussion, bör det kanske här sägas ut, att en samling framdeles givetvis inte kan tänkas på basis av något försök att vrida utvecklingen tillbaka. Att låta det sociala reformarbetet stagnera eller att tränga tillbaka det samhällseliga inflytandet över den ekonomiska politiken och över näringslivet tror jag inte kan bli något samlingsprogram. Men det är ju å andra sidan inte alldeles säkert att frågan till sist kommer att ställas på det viset, och det är väl klokast att avvakta det läge, som kan uppkomma efter kriget eller efter ett vapenstillstånd, innan man i riksdagen börjar att närmare diskutera den framtida regeringsbildningen.

Jag vill också ta tillfället i akt, med anledning av herr Ohlins yttrande, att även i denna kammare understryka, att regeringen är beredd att medverka till en upprepning av allt sådant, som hör kristiden och inte en mera normal tid

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

till, men i fråga om det lämpliga tillvägagångssättet har regeringen ännu inte tagit någon ställning.

Jag har emellertid avvaktat detta tillfälle att ta till orda för att lämna ett särskilt bidrag till dagens diskussion. Det borde egentligen ha kommit i början av debatten, men detta kunde inte ske samtidigt i båda kamrarna. Detta bidrag är att betrakta som en komplettering till de meddelanden om regeringens arbete och avsikter, som äro lämnade genom frontalet och statsverkspropositionen.

Att jag nu tar upp det är närmast föranlett därav, att herr Herlitz till mig har riktat en interpellation, huruvida jag är beredd att lämna kammaren upplysningar om de propositioner, som äro att vänta under riksdagen. Av interpellationen framgår, att man önskar redan nu inleda en ordning, för vilken konstitutionsutskottet uttalade sig i fjol i sitt yttrande rörande riksdagens arbetsformer. För min del vill jag gärna medverka härtill. Sättet för den framtida rapporteringen får väl bli föremål för närmare prövning under den nu pågående utredningen om arbetsformerna. Jag har nöjt mig med att söka finna den bästa utvägen för denna gång, vilket ju inte hindrar, att det experiment, som sålunda göres, kanske kan bli vägledande även för framtiden.

Jag har valt en kombination av muntlig och skriftlig rapport. När interpellanten har önskat en redogörelse för de väntade propositionerna, har han alldeles säkert inte avsett, att han som svar skulle få ett referat av de propositioner, som regeringen kan komma att framlägga för riksdagen. Ett sådant referat är omöjligt redan därför att flertalet av propositionerna ännu inte äro färdigställda och även därför att en del av dem ännu bara äro planerade och man inte med säkerhet kan säga, huruvida de överhuvud taget komma att föreläggas riksdagen. Men även om det trots detta hade varit möjligt att åstadkomma ett referat, tror jag ändå, att man hade måst avstå från att delge kammaren ett sådant. Jag förmodar, att det skulle ha tagit åtskilliga timmar bara att lämna det referatet, och skulle det sedan ha tjänat som diskussionsunderlägg, misstänker jag, att den svenska riksdagen hade fått uppleva en verkligt sensationell interpellationsdebatt. Den enda upplysning som i detta sammanhang kan lämnas om de tillämnade propositionerna är den som framgår av rubrikerna i de förteckningar, som ha uppgjorts inom departementen. Men ett uppläsande inför kammaren av hundratals sådana rubriker skulle säkerligen inte vara ändamålsenligt och helt säkert inte på något sätt njutbart. Jag har därför valt den utvägen, att dessa förteckningar inom de närmaste dagarna överlämnas till kamrarnas talmän, som jag antar på lämpligt sätt kunna ställa dem till utskottens förfogande och väl också till förfogande för sådana enskilda riksdagsmän, som önska ta del av förteckningarna.

Jag vill emellertid ytterligare göra den reservationen, att såväl rubrikerna i förteckningarna som tidpunkterna för propositionernas avlämnande måste betraktas såsom preliminära. Jag gör det därför att det kan tänkas, att om det blir kutym, att sådana förteckningar skola föreläggas riksdagen vid dess början, den enskilde ledamoten går till dessa förteckningar för att se, om regeringens intresserar sig för ett ämne, som han eventuellt tänker motionera i. Det kan naturligtvis leda till att han skyndar sig att motionera, men det kan ju också leda till att han avvaktar regeringens förslag, och om då ett sådant inte skulle komma, kan han ju ha anledning att känna sig lurad. Därför vill jag att man skall observera de reservationer, som i detta avseende göras, men jag hoppas att trots reservationerna de framlagda förteckningarna skola kunna ge den översikt, som konstitutionsutskottet har ansett vara ägnad att underlätta riksdagsarbetets organisation.

Det kan emellertid vara riktigt att ge kammaren en sammanfattning, som

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ger en ungefärlig bild av omfånget av och tidpunkterna för avlämnandet av regeringens förslag. De inom departementen upprättade förteckningarna uppta sammanlagt 274 propositioner. Av dessa ha ett 40-tal betecknats såsom blott eventuella och ett 50-tal avse förslag till förlängning av sådana lagar och förordningar, som ha stiftats med hänsyn till av kriget föranledda förhållanden. Av propositionerna anses 248 kunna avlämnas före den ordinarie propositionstidens utgång, därav 45 under januari, 36 intill den 15 februari, 26 under senare hälften av februari, 57 omkring den 1 mars och återstående 84 propositioner senast den 10 mars. Jag har följt förteckningarna och därigenom ha sifferuppgifterna blivit mycket precisa, men det kan hända att det i stället för 45 blir 40 eller 46 propositioner o. s. v.

Det viktigaste i denna upplysning är ju emellertid att den ger vid handen, att man har att motse ett någorlunda jämnt tillflöde av propositioner och att det stora flertalet av propositionerna kan avlämnas före den ordinarie propositionstidens utgång. Det är 26 propositioner, som beräknas inte kunna avlämnas förrän efter denna tid. Det är kanske rimligt att jag närmare redogör för vilka dessa propositioner äro. De åtta propositioner, som komma under första hälften av april, har jag emellertid uteslutit. Fem väntas komma omkring den 1 maj och nio omkring den 15 maj. De propositioner, som alltså anses kunna avlämnas först efter den 15 april, avse prisrabatterning å vissa livsmedel, prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, förmalningsersättning, fortsatt befrielse för riksbanken från guldinlösen, allmän beredskapsstat, beredskapsstat för försvarsväsendet, slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1943/44, inkomstberäkning för budgetåret 1944/45, kristillägg, avskrivning å nya kapitalinvesteringar, ersättning för debitering av värnskatt, tullfrihet för korn och malt, värnskatt för budgetåret 1944/45 och skattespärr. Beträffande fyra propositioner har jag nu överhuvud taget inte kunnat ange någon tidpunkt för avlämnandet. De gälla riksdagens arbetsformer, hemortsförsvaret, ny brandlag och anslag för uppförande av en anläggning för tillverkning av rör för vatten- och gasledningar.

Av de angivna tidpunkterna för propositionernas avlämnande torde framgå, även med de reservationer, som nu ha gjorts för vissa förskjutningar, att regeringens framställningar inte torde komma att föranleda någon försening av arbetet vid årets riksdag. Detta är dock beroende på två förutsättningar. Den ena är att icke oförutsedda händelser påkalla mera omfattande framställningar till riksdagen, och den andra är att utredningen om riksdagens arbetsformer och överarbetningen av förslaget rörande hemortsförsvaret kunna slutföras i god tid. Skulle så inte kunna ske, och vill man att förslag i dessa hänseenden skola framläggas vid årets riksdag, i varje fall vid vårriksdagen — frågan om en höstriksdag är ju ännu inte aktuell — uppstår risk för en försening av riksdagsarbetet, men man har naturligtvis i dessa fall möjlighet att överväga, om det är alldeles nödvändigt att utan hänsyn till förseningen framlägga förslag i dessa ärenden vid denna riksdag.

Herr Herlitz: Herr talman! Till hans excellens herr statsministern ber jag att få framföra mitt värdsamma tack för att han har haft vänligheten att besvara min fråga. Jag är mycket tacksam för att han velat villfara min begäran att framlägga en plan över de under riksdagen väntade propositionerna. Efter min övertygelse är en sådan plan en utomordentligt viktig kardinalpunkt, när det gäller frågan om en förbättring av riksdagens arbetsformer. För min del knyter jag de största förhoppningar till den praxis som jag hoppas i dag blivit inledd.

Det svar, som hans excellens har givit mig, är i så måtto ofullständigt, att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

de bebådade listorna över propositionerna ännu inte föreligga, utan först om några dagar komma att överlämnas till kamrarnas talmän. Jag vill med anledning av denna upplysning uttala den fasta förvissningen, att dessa listor inte bara, såsom det i statsministerns svar antydde, komma att tillhandahållas intresserade riksdagsledamöter, utan att de, såsom naturligt är, genom att befordras till trycket bli bekanta för riksdagens ledamöter i allmänhet och kunna tjäna dem till ledning.

Då svaret i så måtto ännu är ofullständigt, saknar man ju möjlighet att nu ingå på en diskussion rörande riksdagsarbetets planläggning. Vi veta något om propositionernas antal, men vi veta ingenting om deras innehåll eller med andra ord när de viktigare och de mindre viktiga propositionerna äro att vänta. Jag vill emellertid understryka det glädjande faktum, att statsministern tror sig kunna ställa i utsikt, att det stora flertalet propositioner skola vara avlämnade redan den 10 mars. Detta är givetvis av utomordentlig betydelse för riksdagsarbetet. Jag skall emellertid tillåta mig framhålla, att detta naturligtvis inte är oss alldeles tillräckligt. Vi måste vara anspråksfulla från riksdagens sida. Det är ju inte bra om det skulle förhålla sig så — varom jag ingenting vet — att de propositioner, som komma under februari och i början av mars, avhandla jämförelsevis oviktiga saker och det stora flertalet viktiga propositioner kommer, såsom vid flera föregående tillfällen har hänt, på en gång just vid propositionstidens utgång. Det är ju önskvärt att propositionerna dugga såvitt möjligt jämnt. Vi ha alla erfarenhet av de olägenheter, som kunna uppkomma, då vi på en gång få ta ståndpunkt till en stor mängd propositioner, inte minst med allt det motionsskrivande, som då på en gång på olika fronter blir nödvändigt.

Detta om detta. Debatten är ju emellertid också en diskussion anknuten till Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets tillstånd och behov, och jag skall tillåta mig att yttra några ord även i det ämnet. Vad jag egentligen vill ha sagt är först och främst att jag har en stark känsla av olust inför det förhållandet att principerna för riksstatens eller, såsom vi nu kanske skola säga, statsbudgetens uppställning bli ändrade för varje år. Bortsett från den stora reform, som vidtogs 1937, förekomma varje år större eller mindre modifikationer, med avseende på principerna för anslagens och utgifternas redovisning o. s. v. Detta är, mina herrar, såsom också har understrukits av statskontoret i ett remissyttrande, en mycket allvarlig olägenhet. Det är inte bara det, att man försvårar en jämförelse mellan olika år. Vi böra se den sanningen i ögonen, att förändringarna också på ett mycket kännbart sätt minska allas våra möjligheter att överhuvud taget begripa de i och för sig mycket svåröverskådliga sammanhangen i statsregleringen. Även för den, som har sysslat med dessa ting rätt mycket, är det en utomordentlig svårighet att under nuvarande förhållanden överhuvud taget förstå deras innebörd. Det skulle vara intressant att få ställa en samvetsfråga inte bara till herrar riksdagsmän utan också till statsrådets ledamöter och tjänstemännen i Kungl. Maj:ts kansli: om inte också de känna en viss oro och desorientering inför dessa växlande former.

Bland de nyheter, som ha bebådats i år, är också den nya terminologien. Vi skola nu få en s. k. statsbudget, som i sig innesluter dels riksstat och dels investeringsplan. Jag kan på den punkten bara ansluta mig till de erinringar som professor Ohlin har framställt.

Det är emellertid en annan sak som jag skulle vilja särskilt framhålla. Kännetecknande för riksstatens utveckling under senare tid har ju hitintills varit en ständigt fortgående strävan att i riksstaten få en alltmera samlad och fullständig överblick över statens utgifter, därigenom att såvitt möjligt allting där upptages och överskådas i ett sammanhang. Dagens läge utmärkes

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

av att vi resolut äro på väg från denna strävan till samling och överskådlighet. Det är på tre linjer detta sker.

Till en början sker det genom investeringsplanens utbrytande från riksstaten. Det är mera en formell skillnad, då investeringsplanen i alla fall framlägges samtidigt med riksstaten. En reell nyhet av en viss betydelse förekommer emellertid även i sammanhang med den nya investeringsplanen. Man har nämligen övergivit den gamla goda regeln att hålla reservationsanslag tillgängliga allenast under tre år. Det är nu meningen att så snart ett sådant anslag inom tre år börjat användas, skall det under obegränsad tid stå till Kungl. Majts förfogande. De bemyndiganden att för vissa ändamål upptaga lån, som där äro givna, kvarstå sålunda för oöverskådlig framtid.

Till minskad överskådlighet bidrar också systemet med tilläggsstater. Visst förstär jag att tilläggsstater behövas under nuvarande tider för ändamål som aktualiseras först under det löpande budgetåret, men jag tror att man har anledning att mycket starkt understryka nödvändigheten av att det tillses att på tilläggsstat verkligen inte upptagas andra anslag än för sådana ändamål, som behöva tillgodoses under det löpande året och om vilka man inte heller har kunnat få kännedom vid uppgörandet av den ordinarie riksstaten. En genomgång av propositionen angående tilläggsstaten ger på åtskilliga punkter anledning till tvivelsmål. Det finns åtskilliga anslagsbehov med avseende på vilka det inte alls har angivits några övertygande skäl, varför de just skulle fyllas i år. En annan företeelse av ganska stort intresse är att det finns en rad av anslag — särskilt pekar jag på kommittéanslagen — som man i den löpande riksstaten helt enkelt har tagit till för lågt. Sedan kommer man och anmäler, att de inte alls räcka, och ber om ytterligare medel på tilläggsstaten. Sådant inger farhågor för att det kan bli vanligt, att man beräknar anslagen ganska lågt i riksstaten i förlitande på möjligheten att efteråt komma och begära medel på tilläggsstat.

Den tredje väg, på vilken riksstaten förlorar sin gamla betydelse, är genom beredskapsstaternas och särskilt då den allmänna beredskapsstatens allt mera växande betydelse. Jag var med i konstitutionsutskottet på den tid, då grundlagsändringarna om denna sak genomfördes, och jag har det bestämda intrycket, att den allmänna beredskapsstaten fått en användning som man väl knappast tänkte sig på den tiden. Meningen var ju, såsom det står i regeringsformen, att beredskapsstaten endast skulle upptaga anslag, som kunna erfordras vid »ekonomisk kris och annat nödläge»; dessutom var väl meningen, att de skulle bara gälla sådana saker, där den allra största ovisshet rådde om medelsbehovet, varför det inte skulle vara någon mening i att omedelbart bereda medel för deras tillgodoseende. Läser man nu årets statsverksproposition, får man ett bestämt intryck av att ramen för beredskapsstaterna har vidgats långt härutöver. Det säges på något ställe någonting om att det är naturligt att på beredskapsstaterna upptaga alla sådana anslag för vilka inte vanliga balanseringskrav anses böra gälla. Där får man intrycket, att porten öppnas på ganska vid gavel mot en ordning, som vi hade förr i världen med en ordinarie riksstat och vid sidan därav en s. k. extra statsreglering för de mera tillfälliga behoven. Denna ordning ha vi kommit ifrån, och man har allmänt ansett det lyckligt att så skett. Jag vill inte påstå att vi ha kommit tillbaka till den nu, men jag vill framhålla att de antydningar, som nu givas om beredskapsstaternas användningsområde, ge anledning till att här iakttä den största försiktighet.

Man kan kanske fråga om det är någon anledning att nu peka på dessa förhållanden. Någon skulle kunna fråga: »Är det inte bara en formell fråga, hur man vill sköta dessa saker och hur man vill lägga fram dem?» Nej, det är inte bara en formell sak, ty först och främst förloras ju överblicken genom

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att de statsfinansiella frågorna komma till oss flytande i en jämn ström året runt. Men det allvarligaste är ju, att vi skjuta ett stort antal utgifter till dessa statformer vid sidan av riksstaten: tilläggsstater och beredskapsstater. Detta är framför allt betänkligt ur den synpunkten, att det kännetecknande för dessa stater är att man där anser sig ha frihet att besluta om utgifterna utan att på samma gång ägna någon som helst tanke åt frågan med vilka medel utgifterna skola bestridas. Det kan inte hjälpas, att det i längden blir äventyrligt för ett sunt statsregleringsarbete, om skapandet av den finansiella grunden blir en fråga i efterhand. Den ökade användningen av sådana statformer är — det vill jag ha sagt — en allvarlig fråga.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag skall tillåta mig att knyta några reflexioner till vissa yttranden som ha ägt rum under denna debatt.

Det har bland annat sagts, att den krisunge, som man för närvarande mest utpräglad kan konstatera i Västernorrland men som även har gjort sig gällande på ett par andra håll i vårt land, är ett symptom på vad som kan vänta oss, när fredsslutet kommer, och följaktligen också någonting som varnar oss med tanke på den kommande planeringen i syfte att motverka arbetslösheten. Vad det senare beträffar, är detta naturligtvis riktigt, men däremot måste jag erkänna, att jag betraktar den krisunge, som vi nu uppleva framför allt i Västernorrland, närmast såsom en frukt av kriget och inte av de omställningsarbeten, som kunna bli nödvändiga i sinom tid när vi skola övergå från krigsproduktion till fredsproduktion. Hela denna kris synes nämligen vara betingad därav, att exporten av sågade trävaror och pappersmassa har blivit väsentligen mindre än vad man hade anledning att räkna med, inte minst på grund av de handelsavtal, som vi ha haft med främmande länder. Dessa länder ha inte tagit ut de kvoter, som voro förutsatta, och därför ha lagren av trävaror och pappersmassa blivit fyllda, och fabrikerna ha inte ansett sig kunna fortsätta med sina tillverkningar. Jag gör detta påpekande bara därför att jag tror, att sammanhanget mellan krisen och det nuvarande läget är det som jag här har försökt antyda.

Innan jag kommer in på spørsmålet om vad som nu kan göras och har åtgjorts för att möta den lilla arbetslöshetsvågen däruppe, skulle jag vilja göra en annan allmän reflexion. Ett par talare och bland dem herr Elon Andersson ha alldeles särskilt fäst uppmärksamheten på den s. k. flykten från landsbygden. Det kan ju vara av ett visst intresse att påpeka, att herr Elon Andersson själv för två år sedan tillhörde landsbygden men i dag städerna, eftersom Bollnäs och Björkhamre gamla kommuner ha blivit förvandlade till stad. Det pågår en sådan utveckling. Hela denna indelning i landsbygd och städer, som vi ständigt ha att dragas med, är i själva verket missvisande. Vår landsbygd är full av tätbebyggda samhällen, som när de nå en viss standard eller en viss befolkningsstorlek nästan automatiskt begära att få bli stadssamhällen och i regel även bli det. Om jag till exempel tar Lidingö, så är väl denna stad alljämt ganska full av landsbygd, ehuru hela ön har blivit en stad. Jag kan nämna ett inkorporeringsärende, som väl i sinom tid torde bli moget för beslut. Om Motala landsförsamling och en annan församling därintill införlivas med Motala, blir Motala stad det till yttinnehållet fjärde samhället i landet med ett invånarantal av något mer än 20 000. Genom sådana åtgärder blir landets befolkningsstruktur icke förändrad, men det inträder dock en förändring i den statistiska indelningen av befolkningen på städer och landsbygd. Jag gör dessa reflexioner utan att vilja underkänna den oro, som har utmärkt vissa inlägg här i debatten, för den utveckling som pågår. Jag gör det därför att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

jag tror, att man ändå har anledning att ta även denna oro med en liten nypa salt.

Herr Elon Andersson förklarade bland annat, att det sociala reformarbetet under den gångna tiden i ganska ringa grad har kommit landsbygden till godo. Jag försökte genast göra mig en föreställning om vilka sociala reformer som kunna anses ha gynnat städerna mera än landsbygden, och jag skulle gärna vilja att herr Elon Andersson, om inte precis vid denna remissdebatt, som är rätt långt framskriden, så vid något annat tillfälle närmare preciserade vilka reformer som ha haft denna innebörd. Om jag nämner vår pensionsförsäkring, så är det en allmän föreställning, som jag delar, att denna försäkring i sitt nuvarande skick hjälper landsbygdens pensionärer bättre än städernas och de stadsliknande samhällenas pensionärer. Det gäller naturligtvis inte varenda pensionär men ett mycket stort antal av dem. Om vi se på vår sjukförsäkring, så är det nog sant att städernas befolkning i högre grad är sjukförsäkrad än landsbygdens, men det beror inte på sjukförsäkringens natur utan på folket på landsbygden. Om de vilja gå in i sjukkassorna, bli de tillförsäkrade precis samma förmåner som de i städerna sjukförsäkrade personerna. Arbetslöshetsförsäkring tillhör naturligtvis de områden, där man möjligen kan tala om större förmåner för stadsbefolkningen, eftersom denna försäkring ju inte omfattar bondeklassen utan endast lönearbetarna. Men alla lönearbetare på landsbygden ha ju precis samma glädje av arbetslöshetsförsäkring som lönearbetarna i städerna, och detsamma gäller olycksfallsförsäkring.

Om jag skulle övergå till de sociala bostadsfrågorna, så kan det kanske med ett visst fog sägas, att det där har skett en viss favorisering av städerna, vilket naturligtvis i hög grad beror därpå, att städerna ha en helt annan bostadsbyggnadsstruktur än landsbygden. Jag vill emellertid påpeka, att i närvarande stund av de barnrikefamiljer, som åtnjuta hyresrabatter, ungefär hälften befinna sig på landsbygden. De ha byggt sina egna hem, och dessa egna hembyggnader äro av staven mera gynnade än de stora hyreskomplexen i städerna, där det bor barnrikefamiljer. Hela systemet är förmånligare för dem som bygga egna hem än för dem som hyra in sig i städernas barnrikehus. Jag såg just en uppgift i dag i tidningarna, som jag skulle tro är riktig, att det på de sista tio åren på landsbygden utförts 125 000 bostadsförbättringar. Därtill saknas varje motsvarighet i städerna. Dessa 125 000 bostadsförbättringar ha väsentligen utgått i form av kontantbidrag till dem som så behövt utan någon återbetalningsskyldighet. Mellan 70 och 80 miljoner kronor ha under dessa år på detta sätt utgått till landsbygden. Att det beträffande mödrahjälp och moderskapspenning skulle göras någon skillnad mellan landsbygdens kvinnor och städernas kvinnor har jag icke hört talas om. Om jag tar hänsyn till fakta, skulle jag tro att i knappast några delar av landet mödrahjälp utgått till så stora belopp som på den norrbottniska, västerbottniska eller västernorrländska landsbygden. En änka på landsbygden, som har oförsörjda barn, får precis samma förmåner som en änka med barn i städerna.

Vad beträffar den allmänna arbetslöshetspolitiken, vågar jag även säga, att det absolut icke göres någon skillnad mellan städerna och landsbygden. Landsbygdens kommuner få lika stora statsbidrag som städerna, om de anordna kommunala beredskapsarbeten. Detta är ju en skattefråga. Det gör att många landsbygdskommuner, som äro skattetyngda, få högre bidrag än städerna i regel kunna bli berättigade till. De få även möjligheter att sysselsätta människorna i samma proportion.

Den enda punkt där jag kan tänka mig, att det kan föreligga eller där det kanske de facto föreligger någon verklig skillnad är i fråga om de arbetstidslagar som vi ha stiftat. Dessa arbetstidslagar kunna ju icke jordbrukarna, som

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

äro sina egna företagare, få någon förmån av. De äro ställda utanför tillämpningen av dessa lagar. Detta är den punkt där man måhända kan tala om att landsbygdens människor äro missgynnade, men det beror ju icke på någon avsiktighet från statsmakternas eller lagstiftarnas sida, utan det beror helt enkelt på att man icke kan stifta arbetstidslagar för självständiga företagare. Sedan är det möjligt, att det i övrigt i ekonomiskt avseende kan finnas någon skillnad, men det är icke statsmakterna och deras socialpolitik, som bestämma lönerna, utan dessa bestämmas genom de fria organisationernas överenskommelser i vanliga avtal.

Jag har velat göra denna lilla genomgång, ty jag tycker att det är litet onödigt att understryka en skillnad, som i själva verket endast är en fiktion. På någon punkt är kanske städernas befolkning, som jag framhållit, mera gynnad än landsbygdens, men på andra punkter är landsbygdens befolkning obestriddligen mera gynnad än städernas i det sociala reformarbete, som utförts i vårt land. Jag har velat göra dessa små erinringar som jag tror grunda sig på fakta.

Jag skall nu övergå till att säga några ord om situationen i Västernorrland. Jag har inga aktuellare siffror än dem som röra det senaste årsskiftet. Då fanns det i Västernorrland 3 045 anmälda arbetslösa. Det är mycket sannolikt att det faktiska antalet arbetslösa är större, men de som anmält sig utgjorde 3 045. Av dessa anmälda arbetslösa voro 1 557 i vad man brukar kalla sin bästa ålder, nämligen mellan 26 och 50 år. Endast 128 stycken voro under 25 år, medan 1 360 voro över 50 år. En ganska stor del av de arbetslösa där uppe befinner sig således i en ålder, då man i varje fall icke undantagslöst kan bereda dem arbete i hemorten, utan där man måste försöka bereda vederbörande arbete utanför hemorten. Denna arbetslöshet är, torde man kunna säga, väsentligen en frukt av vad som hänt under slutet av november månad och i december månad. Sedan har den ju ökat något även i januari. Det vill med andra ord säga, att den arbetslöshetskrisunge vi haft däruppe nu är omkring två månader gammal. Jag skall återkomma till denna tidsbestämning av ett särskilt skäl, förut berört av herr Engberg här i kammaren.

De åtgärder, som enligt den rapport jag erhållit från arbetsmarknadskommissionen nu äro beslutade, omfatta 17 större eller mindre vägföretag och 21 större eller mindre vatten- och avloppsledningar i olika delar inom de särskilt krisbetonade bygderna. Jag kan icke här räkna upp alla dessa företag. Det kunde kanske ha sitt intresse, att det blir publicerat, men det skulle bli litet för tråkigt, om jag skulle uppräknat dem här i kammaren. Dessutom finns det 8 icke ännu beslutade men projekterade vägföretag, som arbetsmarknadskommissionen tydligen räknar med skola komma att sättas i gång med det snaraste. Vid arbeten äro för närvarande sammanlagt omkring 1 800 man sysselsatta. Vid de arbeten, som äro projekterade, beräknar man kunna sysselsätta ytterligare 650 man. Sammanlagt skulle alltså omkring 2 500 man kunna sysselsättas med beredskapsarbete. För den händelse, som jag hoppas, beslutet även i de projekterade fallen komma att fattas med stor snabbhet, skulle alltså, även om arbetslösheten uppgår till över 5 000 man, som det sägs från norrlandshåll, ungefär hälften av de arbetslösa relativt snabbt kunna vara i arbete. Vid sidan av dessa projekterade eller redan beslutade arbeten har det träffats en överenskommelse om att bränslekommissionen skall köpa ungefär en miljon kubikmeter ved utanför det förut uppgjorda programmet. Denna ved kommer visserligen icke att i väsentlig mån avverkas inom Västernorrland, vilket jag beklagar, men det kan man icke göra något åt. Den kommer att avverkas inom Kopparbergs och Gävleborgs län, och icke fullt en tredjedel skulle komma att avverkas i Västernorrlands län. Avsikten med dessa extra inköp är att bereda

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

de arbetslösa från Västernorrlands län arbete. Det är klart att om det finns arbetslösa i de orter, där dessa vedavverkningar sätts i gång, kan man inte vägra dem tillträde till arbetena. Det beräknas emellertid att cirka 2 800 man skola komma att beredas arbete där. Om som jag hoppas även dessa uppgörelser kunna ske med snabbhet skulle man, visserligen icke från i dag till i morgon, i det väsentliga kunna reda upp den arbetslöshetssituation, som uppkommit genom driftinställelserna och driftminskningarna uppe i Västernorrlands län.

Jag sade tidigare, att jag skulle återkomma till tidsbestämningen två månader. Landshövdingen i Västernorrlands län har påpekat, att det är en orimlig ordning att företagarna icke i god tid underrätta vederbörande myndigheter om att de tänka nedlägga driften och i så fall för hur lång tid detta skall ske, om det kan beräknas. Eljest kommer inställelsen av driften som en fullständig överraskning för de statliga myndigheterna och således även för arbetsmarknadskommissionen. Hade det funnits en plikt för företagarna att t. ex. två månader i förväg meddela vederbörande länsarbetsnämnder och länsstyrelser, vilka i sin tur finge underrätta Kungl. Maj:t och arbetsmarknadskommissionen, skulle man, med hänsyn till vad som nu faktiskt är beslutat, kunnat färdigställa beredskapsarbeten eller vidtaga andra åtgärder för en omflyttning till andra sysselsättningar för de arbetslösa ungefär till den tid, då arbetslösheten började att inträda. Det är ganska viktigt att slå fast detta, ty jag utgår från att man icke kan underlåta att på denna punkt vidtaga åtgärder för att i framtiden få en bättre ordning.

Detta är, herr talman, vad jag velat meddela kammaren i anledning av den debatt som förekommit om västernorrlandsförhållandena. Man hade nog i december anledning att se rätt pessimistiskt på hur utvecklingen skulle kunna fortlöpa. Jag vågar ju icke här garantera, att allt vad jag talat om kommer att gå friktionsfritt i lås, men det förefaller mig som om denna rapport i varje fall ger anledning till att dämpa pessimismen och till att man kan se relativt lugnt på det läge, som man inom kort hoppas kunna skapa uppe i Väster-norrland.

Ordet överlämnades härefter för kort genmäle till herr **Andersson, Elon**, som yttrade: Herr talman! Herr statsrådet och chefen för socialdepartementet efterlyste de speciella orsaker, som föranlett mig att fälla yttrandet om att landsbygdens befolkning måhända i fråga om socialvården var sämre ställd än städernas befolkning. Jag ber att få erinra om att mitt yttrande föll sig så, att jag icke ville påstå, att den senaste tidens sociala utveckling gått landsbygden förbi, men där dess hävor fallit ojämnt, hade det varit till landsbygdens nackdel. Det föreföll mig, som om herr statsrådet själv i viss mån var på det klara därmed, då han underströk, att det åtminstone vad arbetstidslagen beträffar icke varit möjligt att i samma utsträckning tillgodose landsbygdens som städernas behov. Jag tror att det på flera områden kan konstateras, att den svenska landsbygdens sociala möjligheter allttjämt äro mindre än städernas, även om man icke kan göra de svenska statsmakterna ansvariga för att denna brist allttjämt kvarstår. Det är obestridligt att städerna ha det bättre ordnat i fråga om hälso- och sjukvård, i fråga om barnbördsvård och i fråga om en hel del av de sociala fördelar, vilka för människorna framstå såsom särdeles viktiga beståndsdelar i det nuvarande medborgerliga livet.

Jag tror att den svenska landsbygden är den första att erkänna det utomordentliga intresse, som från statsmakternas sida visats i fråga om bostadsförbättringar och åtgärder till rationalisering av arbetsförhållandena på landsbygden. Men när man rör sig med så imponerande siffror som herr statsrådet, är

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

man även skyldig att ta hänsyn till att behovet av dylika åtgärder varit och är så utomordentligt stort på den svenska landsbygden, att man begär en orättvisa, om man endast ställer de nakna siffrorna mot varandra utan att samtidigt ta hänsyn till den olika behovsgrad, som där förelegat och allttjämt föreligger.

Herr Andersson, Alfred: Herr talman! Det har i denna debatt onekligen sagts många vackra ord, värda att läggas på minnet, och det har från skilda håll uttalats en mycket långt gående välvilja och förståelse för de grupper, som ha det sämst ställt här i landet. Det är främst småbrukarna som här i dag kommit i åtanke. Jag glädde mig över detta, och jag antecknade med tacksamhet denna välvilja, som sålunda kommit till synes. Jag vill hoppas och tro, att denna välvilja inte skall bli av alltför kort varaktighet.

När jag läste nionde huvudtiteln, var det inte utan att jag tyckte, att litet högre belopp här och var hade varit berättigade. Till min förvåning fick jag i stället se, att det i vissa fall prutats på de belopp, som främst skulle komma de mindre jordbrukarna till del. Jag förstår mycket väl, hur svårt det är att öka anslagen under detta tidsläge. Men det var särskilt en post som jag hade önskat litet högre, nämligen anslaget till förstärkning av de ofullständiga jordbruken. Det visar sig år efter år, att efterfrågan på bidrag från detta anslag är dubbelt så stor som det belopp som beviljas, men kanhända skola förhållandena härvidlag i en snar framtid kunna förbättras.

Jag har särskilt fäst mig vid ett par yttranden här i dag. Herr Gränebo, dagens förste talare, tryckte särskilt på problemet »flykten från landsbygden». Herr Andersson i Ovanmyra var inne på samma linje. Jag förstår så väl dessa bekymmer. De ha oroat även mig många gånger, men jag satt och väntade, att man från det håll, där man med sådan värme talar om detta problem, också skulle peka på en eller annan åtgärd, som i varje fall i någon mån skulle kunna stoppa upp denna flykt från landsbygden. Så blev dock inte fallet, inte i annan mån än att herr Gränebo särskilt tryckte på prispolitiken i fråga om jordbrukets produkter. Priserna på dessa produkter måste, säger han, hållas uppe vid en sådan nivå, att de locka jordbrukarna och landsbygdens folk överhuvud taget att stanna kvar på landsbygden. Att de priser som sätts på jordbrukets produkter äro A och O, förstå vi jordbrukare. Jag tycker likväl, att man i ärlighetens namn också i dag borde ha sagt, att de större och bäriga jordbruken icke ha någon anledning att klaga över den prispolitik som förts. Det göra de inte heller. Tvärtom erkänna de öppet att den är bra. De äro tacksamma för den, även om detta erkännande inte kommer fram här i kamraren — det vore kanske inte lämpligt att göra ett sådant uttalande här i dag med tanke på vad som skall hända i höst.

Jag satt emellertid, som sagt, och väntade på förslag till åtgärder, som skulle tjäna till att förhindra flykten från landsbygden, men jag väntade också på att man skulle tala något om orsakerna till denna flykt. Det gjorde man inte, och när det inte är gjort, tillåter jag mig att nämna något om dessa orsaker, så långt jag känner dem.

Lantbrukarna själva äro i mycket stor utsträckning skuld till denna flykt. De ha medverkat till att jaga bort familj efter familj från landsbygden. Nu är det mycket möjligt, att det förekommer mest i min hemort, i många kommuner torde det vara så, att en större jordbrukare med 60, 70, 100 eller flera tunnland jord slukar upp praktiskt taget alla mindre jordbruk, som ligga i hans närhet, även de bäriga. Jag hade väntat att herr Gränebo och även herr Andersson i Ovanmyra eventuellt i dag skulle ha sagt: »Låt oss snarast möjligt få ett förbud mot sammanslagning av bäriga jordbruk till större enheter!»

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Därom nämndes emellertid ingenting. Jag har tidigare här i kammaren efterlyst en sådan åtgärd. Jag kommer att göra detta ännu en gång, och då förväntar jag att herr Gränebo och herr Andersson i Ovanmyra skola ge mig ett kraftigt stöd i denna fråga. Jag vill härmed inte påstå att enbart denna åtgärd skulle råda bot på missförhållandet. Men det skulle vara ett led i strävan att förhindra flykten från landsbygden, ty i och med varje brukningsdel, som slukas upp på detta sätt, berövar man en familj dess försörjningsmöjlighet och dess bostad. Den har inte annat att göra än att flytta från landsbygden och i stället söka sig in till städer och större samhällen.

Det är säkerligen en hel rad av åtgärder, som man skulle kunna önska en dag som i dag, men det tjänar inte mycket till. Jag har begärt ordet närmast för att få peka på dessa förhållanden. Jag tycker vi äro skyldiga tala om sanningen sådan den verkliga är. På det sättet skola vi nog lättare komma till förståelse.

Herr Johansson, Henry: Herr talman! När jag begärde ordet, hade herr Jones Erik Andersson nyss hållit sitt remissdebatttal. Det var min mening att i några avsnitt bemöta vad herr Andersson i Ovanmyra tillät sig säga, men jag fann av mina anteckningar, att hans tal innehöll mera av hotelser än av vederhäftighet, varför jag icke har någon lust att ingå på ett bemötande. Det mesta av vad som sades i hans anförande bemöter sig självt.

Under det år jag tillhört denna kammare har talet om jordbrukets betryckta läge, dess utöwares dåliga utkomstmöjligheter och framför allt det trista i att behöva framleva sitt liv på den tråkiga landsbygden ideligen återkommit i diskussionen. Detta tal har så ofta upprepats, att det väl inte torde vara många, om ens någon, som ens i sin egen tysta kammare vågar ifrågasätta om det verkligen förhåller sig så. Man kan väl under sådana förhållanden knappast ifrågasätta att i denna kammare få öra för en motsatt mening.

Ingen kan eller skall bestrida att jordbruket har en mycket stor betydelse för vår folkförsörjning, särskilt i dessa avspärningstider. Allra minst vill jag förmena jordbrukets utövare att ha en god bärning av sitt arbete. Genom det förhållandet, att vi litet var ha våra rötter på närmare eller fjärmare håll i den svenska jorden, ha vi kanske allt fortfarande anförvanter, vilka ha sin utkomst av jordens brukande, och det vore rätt orimligt, om jag skulle förmena dessa att ha en god utkomst av sitt jordbruk. Jag vill således gärna deklarerera att jag inte är någon jordbrukets fiende nummer ett, även om jag inte är benägen att instämna i alla dessa olika klagovisor om hur illa det är ställt för dem, som offra sig för att bruka den svenska jorden.

Man har ofta talat om att staden drar och lockar till sig landsbygdens ungdom. Varför gör nu staden det, och vems är skulden? Ja, den är människornas egen. Man kan knappast lasta samhället för det. Vi dragas till staden, därför att vi tro att det är bättre där, men hur många ha inte blivit skändligen bedragna på den saken? Kungsgatans fladdrande ljus locka, och ungdomen sugts dit utan att förstå vad den kastar sig in i. Jag menar inte att Kungsgatan dränker alla, som komma i dess närhet, och drar dem ner i en sådan bottenlös dy, som film och författare älska att illustrera. Det hör ju till överdrifterna. Alltid skall det vara dy och förfall, oärlighet och otrohet som demonstreras — mera sällan ljus och dygd, trohet och ärlighet. Detta sagt som en parentes. För de fladdrande ljusen kan man knappast lasta samhället. Så långt är jag icke benägen att sträcka mig, ty i mycket ha vi oss själva att skylla. Hur många av jordbrukets egna utövare medverka inte till att ungdomen flyr från landsbygden. Jag förstår föräldrarnas strävan att skänka sina barn ett bättre

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

utgångsläge i livet, större mått av kunskap, och jag förstår deras strävan att göra dem mera skickade att taga duster med livets besvärigheter.

Jag tror att landsbygdens folk i lika stor utsträckning som andra samhällsgrupper skickar sina ungdomar till lärdomskolorna för att avlägga en högre examen än man har möjlighet till hemma på orten. Detta är en lika naturlig som vacker strävan. Men dessa människor böra inte på samma gång anklaga samhället för att ungdomen drages från jorden. Jag har ofta roat mig med att dagarna efter en examen studera spalterna i tidningar från sådana provinsstäder, där man har realskola och högre läroverk, och jag har funnit att en betydande procent av examinanderna ha sina adresser på den egentliga landsbygden. I och för sig är det bra, ja nödvändigt att landsbygdens ungdom rekryterar de högre lärdomsanstalterna. Från landsbygd och jordbruksbygd ha kommit och komma så många begåvningar, att vi naturligtvis inte ha råd att avstå från dessa friska tillskott till de lärda banorna. Men inte nog härmed. Jordbrukets egna företag och föreningar ha dragit många dugliga män från direkt produktionsarbete och gjort dem till tjänstemän och befattningshavare. Jag har ingen kritik att anföra häremot. Tvärtom anser jag att alla, som genom att få studera eller eljest genom begåvning intaga platser i vetenskap, handel och administration, säkerligen ha uppgifter att fylla där och givetvis utföra dem bättre än andra, som varit deras medtävlare. Ingen makt är stor nog att ändra på dessa förhållanden. Jag vet inte, hur lönsamt det jordbruk skulle vara, som kunde avhålla föräldrarna från att skicka sina barn till högre lärdomsanstalter och i stället behålla dem hemma. Den mänskliga naturen torde tvärtom vara sådan, att ju större inkomsterna bli, desto större bli inte bara möjligheterna att låta ungdomen studera, utan också föräldrarnas önskan att bereda barnen bättre utkomst och en högre standard än de själva lyckats uppnå. I och för sig är denna önskan så vacker och naturlig. Och det måste bli ett samhälleligt intresse att alla föräldrar, inte bara landsbygdens och städernas utan också brukssamhällellenas, skola få en sådan ekonomisk standard, att de kunde låta sina barn studera.

Naturligtvis draga städerna och industrisamhällena den större procenten från jordbruket. Men ungdomen flyr inte bara från den egentliga landsbygden, utan även småstäderna och småsamhällena få släppa till massor av ungdom till storstäderna. Detta beror säkert inte på att man vantrivs i och för sig, men man hoppas få det bättre på den nya orten, i den nya anställningen. Denna strävan efter att få det bättre och ekonomiskt lugnare kan och bör icke bromsas upp. Den är drivfjädern till framgång och nyskaparanda. Även om det i vissa fall skulle vara av betydelse för exempelvis textilindustrin här i landet, lär det väl knappast vara någon möjlighet att få gehör för statlig hjälp åt denna industri bara för att den skall kunna behålla alla sina arbetare, d. v. s. att ungdomen i textildistriktet skall stanna kvar där i stället för att resa till andra platser i landet för att söka sig en bättre utkomst. Förmå inte våra industrier organisera och rationalisera så, att de kunna betala sina arbetare tillräckligt, stanna dessa inte kvar, utan fly till andra arbetsfält.

För att så återknyta till spørsmålet om trivseln och välståndet bland dem som flyttat bort från, respektive stannat kvar på landsbygden, är det utan vidare klart att också i städer och industrisamhällena finnes vantrivsel och anledning därtill. Vilken skriande fattigdom kan man inte möta både i våra små och stora städer? Vilka skaror av arbetare dväljas ej i städerna och industrisamhällena under en nöd och fattigdom, som är lika skriande som någonsin den på landsbygden? Under en treårig verksamhet som kristidsnämndsordförande i min hemstad har jag kommit i beröring med så mycket fattigdom, att fråga är, om man bland ett lika stort klientel på landsbygden kan få fram

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

procentuellt lika mycken nöd. Jag minns från ett möte med husmödrar hösten 1942, då vi hade det som sämst med maten här i landet, hur i den efterföljande debatten ordet begärdes av en arbetarhustru, som berättade att hon var torpardotter från norra Bohuslän och att det var många munnar att mätta i hennes barndomshem. »Nu är jag hustru till en säsongarbetare här i Göteborg och har tre barn. Hemma voro vi tre gånger så många barn, och jag kan inte minnas att vi någonsin saknade bröd, men det är vad som ofta inträffar i mitt eget hem i dessa tider. På grund av för små inkomster ha vi ingen möjlighet att anskaffa icke ransonerade livsmedel, och det inträffar i slutet av varje ransoneringsperiod att vi äro utan bröd. Det voro vi aldrig i min barndoms torparhem, inte ens under förra världskriget. Och vi bo i ett litet rum och kök, där vi redan ha för trångt när vi äro fem personer. Jag ängslas därför och blir alltmer nervös inför den tanken», fortsatte denna talarinna, »att vi skulle bli ännu flera i vår familj. Vi ha alls inga bekvämligheter i vår lägenhet.» Jag har mött liknande verklighet här i Stockholm. Det finns alltså bekymmer och nöd i tyvärr alltför stor utsträckning även bland städernas invånare. Och vilket arbete och slit medför inte kampen för livsuppehållet i städerna? Hur många arbetarhustrur få inte ta arbete med tvätt och städhjälp eller bli tidningsbud för att få debet och kredit att gå ihop? Å andra sidan arbetar man naturligtvis och sliter ont även på landsbygden, men som regel klarar man sig ekonomiskt inte sämre där än i städerna. De, som stannat kvar såsom egna företagare i jordbruket, ha det nu ekonomiskt sett näppeligen mera otryggt än de som hamnat i annat arbete eller i industrien.

Jag har, herr talman, med anledning av de många debatter i dessa frågor, som ägt rum, sedan jag blev ledamot av denna kammare, känt behov av att få deklarerat denna min mening. Jag kan inte frigöra mig från känslan att man alltför ensidigt uppmärksammat jordbruket och dess utöfvare och totalt glömt bort att det finns många grupper av medborgare i vårt samhälle, som ha det lika fattigt och äro lika nödställda som landsbygdens folk.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Bland det nu pågående krigets ofantligt många nedrivande och skadliga följder framträda inte minst verkningarna av dess långvarighet. Det har liksom fått ett drag av permanens över sig, och denna permanens börjar också komma till uttryck i en hel del av de speciella krisåtgärder och andra anstalter, som statsmakterna vidtagit. Det har likaså kommit ett drag av permanens över både näringslivets och de enskilda människornas sätt att inrätta sig. Få torde emellertid anse det vara förenat med någon större känsla av trivsel att behöva inrätta sig på detta sätt, även om de enskilda människorna i varje fall numera kanske ha mindre besvär och känning av kristidsförhållandena än näringslivets företagare. För de senare har läget inte blivit lättare, utan i vissa avseenden ser det ut att bli allt besvärligare att hålla driften i gång.

Tyvärr har detta krig också satt sina spår i många miljoner människors sinnen, och man måste befara svåra och långvariga följder på det moraliska och etiska området, som komma att förbittra och fördystra mänsklighetens hela tillvaro under efterkrigstiden. På senare tid tycker jag mig ha förmärkt — och det är närmast för att belysa det som jag har begärt ordet — att alltför många människor hemfalla åt frestelsen att bedöma de ogärningar, som begås och ha begåtts från ena sidan, på ett annat sätt än ogärningar som begås av motparten. Man ser inte de båda sidornas ogärningar genom samma glasögon. Detta kan slutligen leda till att man fördömer ogärningar och imperialistiska dåd mot hela nationer, som begås av ena parten, men bagatelliserar och förlåter eller till och med förhårligar liknande gärningar, när de begås av den andra

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

parten. Om Belsebub är den förnämste hjälparen, när ett ont skall utdrivas, är det ju inte säkert att allt sedan blir gott och väl. I stället kan det alltför lätt gå på samma sätt som i bibelns berättelse, att när den onde anden blivit utdriven, kommo sju onda andar i stället, som voro värre än den förste. I så fall har man ju inte uppnått vad man trodde sig vinna.

Vad jag nu har sagt borde kanske besinnas både med tanke på Sveriges och våra grannländers belägenhet, särskilt kanske det som ligger öster om oss. Jag menar då inte detsamma som den kommunistiske talaren här i kammaren antagligen gör, ty han sade i dag att vår östra granne är Ryssland; han anser att det är bra, om det bleve så. Men jag menar med vår östra granne Finland. Jag tror som sagt inte att mycket är vunnet med att den onde anden drives ut, om man strax skall få andra i stället. Så vitt jag förstår, måste man ha blicken öppen för de faror, som ligga i ett sådant förlopp som kan inträda på ett senare stadium.

I dag har flera gånger talats om att vårt lands hittills lyckliga öde förpliktat oss till att söka hjälpa andra, nationer såväl som individer. Jag skulle vilja påstå att den både för oss själva här i Sverige och för våra broderfolk just nu angelägnaste uppgiften kan sägas vara att på håll, där de bästa utsikterna till framgång synas föreligga, söka göra allt man kan för att hjälpa Finland till ett för det och även för oss så gynnsamt slut på dess krig som möjligt är. Under nuvarande förhållanden måste vi ju många gånger tala i en smula förtäckta ordalag, men jag vet att många med mig i sina hjärtan bära på frågan: bemödar sig vår regering och utrikesledning verkligen härom med det allvar och den vilja, som måste fordras i denna sak? Måhända misstar man sig därvidlag. Men tillämpar regeringen bara principen »wait and see», måste jag säga att man nog inte är inne på rätt bog. Avvaktande och försiktighet kunna understundom föra både oss och andra in i en situation, som det inte alls är försiktigt att försätta sig i. Jag förstår att man inte kan få något direkt svar på detta, framför allt inte nu, då regeringsbanken är, eller åtminstone har varit tom — jag ser just ett statsråd komma in i kammaren. Men det kan knappast vara ett fel att här öppet säga vad regeringen bör veta: att denna sak av många människor betraktas som den för oss mest trängande angelägenheten och att just vi, som bo här i Sverige, måste särskilt känna tyngden av detta ansvar.

Beträffande förhållandena inom vårt land skall jag först be att få helt kort beröra en sak som sammanhänger med vad jag hittills sagt. Det är enligt min mening riktigt att inte göra ransonerna större än att vi kunna bibehålla och utöka lagerhållningen av en hel del livsmedel till den tid, som alldeles säkert och antagligen ganska snart kommer, då vi kunna och bära använda dessa lagertillgångar även för andra än oss själva.

Jag har lagt märke till att det nästan mest debatterade ämnet i dag, bortsett från behandlingen av budgeten, har varit landsbygdsproblemen och särskilt frågan om landsbygdens avfolkning. Jag tror det är för tidigt att ta upp den frågan till realbehandling i dag, ty jag skulle kunna hålla ett ganska högt vad om att just denna sak kommer upp till behandling, kanske på flera olika vägar, vid årets riksdag. Då blir det rätta tillfället att mera utförligt gå in på detaljerna. Det kan dock naturligtvis vara tacknämligt att man här har fått en provkarta på de argument, som anföras i saken. På så sätt hinner man närmare överväga hållbarheten av dessa argument, till dess de verkliga resonemangen komma att vara behövliga. Jag skall därför inte alls gå in på den frågan i dag.

Beträffande vad som sagts av den föregående ärade talaren, herr Henry Johansson, och även av herr Alfred Andersson i Bussjö om att jordbrukarna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ha det synnerligen väl ställt, vill jag säga att sådana jordbrukare finnas, men eftersom prisförhållandena på jordbrukets område äro reglerade efter beräkningar med utgångspunkt i hela det svenska jordbrukets volym och totala omkostnader, böra ju Sveriges över 400 000 jordbrukare, med hänsyn till den stora variationen från de bästa och ned till de sämsta jordbrukarna, rent teoretiskt fördela sig över och under medeltalet: de, som äro ovanför medeltalet, skulle ha det bra, och av dem, som komma under, skulle många inte ens få det att gå ihop. Så är det nog också i viss utsträckning i praktiken. Det finns säkert tiotusentals jordbrukare som inte ha så lätt att få debet och kredit att gå ihop, särskilt när svårigheterna ha kombinerats med besvärligheter i fråga om arbetskraft på grund av inkallelser och dylikt.

Frågan om inkallelsernas praktiska ordnande var strax efter krigets början föremål för en debatt i denna kammare. Försvarsministern uttalade då sin avsikt att så mycket som möjligt tillämpa 6-veckorsperioder. Sådana inkallelser förekommo också ganska länge och i rätt stor utsträckning. Under senaste året och kanske allra mest i höst har jag emellertid märkt, att man i mycket stor omfattning övergått till inkallelser med så långa perioder som tre månader. Jag vill säga att detta måste vara mycket mera ofördelaktigt för de inkallade såväl som för deras principaler. Att vara borta tre månader på en gång är mycket svårare än att ligga ute under två 6-veckorsperioder med ett tillräckligt långt mellanrum. Det finns många sätt att förklara den saken, men det kanske inte behövs, utan jag bara konstaterar att så är fallet. Jag skulle därför anse det önskvärt, om man kunde återgå till ett system med inkallelser om högst sex veckor. Sedan kunde man tänka sig att i någon mån följa andre vice talmannens råd tidigare i dag — jag tror att detta kunde låta sig göra i många fall, ehuru kanske inte generellt och inte över hela linjen.

Så skulle jag vilja uttala ett önskemål i fråga om krisanordningarna på jordbrukets område. Det är synd att herr Henry Johansson gått ut, eftersom han väl har med den saken att skaffa. Jag skulle önska att man inte gör samma fel i fråga om potatisen som förra året, utan hellre ger tilläggslicenser för försäljning av potatisen till brännvinsbränning än att, som skedde i fråga om 1942 års skörd, behöva förlora miljontals kronor på potatislagring. Jag vet ju att sådana licenser i viss utsträckning ha lämnats, men jag anser att man inte borde komma för sent i gång med sådana åtgärder.

Beträffande äggregleringen har man väl numera förlorat hoppet, och det lönar sig därför kanske inte att tala om den saken. Den har blivit fel skött från början, och svenska folket tycks ha bestämt sig för att ordna denna angelägenhet på egen hand. Det är bara synd att det skall behöva vara på det sättet, ty det var ej nödvändigt.

Jag skulle till sist vilja yttra några ord med anledning av vad finansministern sade särskilt i slutet av sitt anförande i dag. Han gjorde en jämförelse mellan förmögenhetsskatten i England och i Sverige, men han kunde ju inte visa att vår direkta förmögenhetsbeskattning är lägre än den i England, eftersom man inte har någon förmögenhetsskatt alls i England. Där är det hela lagt på arvs- och gåvoscatt, som ju också finns i vårt land och som är av ganska betydande storleksordning. Jag vågar göra det påståendet, att det inte går att utpeka något land i världen, där den egentliga förmögenhetsbeskattningen sammanlagt är så hög som i Sverige. Jag har verkligen bett några personer, som äro roade av att syssla med sådana saker, att försöka ta rätt på något sådant land, och de ha gjort efterforskningar under flera år utan resultat. Sedan kan man ju diskutera frågan om den vanliga inkomstbeskattningen ur annan synpunkt, men jag tror att just förmögenhetsbeskattningens speciella höjd här i Sverige är ett faromoment som ej får underskattas.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Frågan om höga skatters återhållande verkan överhuvud taget på utvidgningen av gamla och tillkomsten av nya företag kan knappast besvaras på det sätt som finansministern gjorde här i dag. Om man skall ta det enkelt och utgå från erfarenheten bland människor, som verka i näringslivet, tror jag man kan säga att en inte alltför hög beskattning gynnar utvecklingen. Sedan skapar denna i sig själv ett ökat skatteunderlag, och då blir det som följd härav ökade möjligheter. På det viset får man en gynnsam form av växelverkan, en önskvärd *circulus vitiosus*, som inte kan skapas på något annat sätt. Försöker man leda utvecklingen annorlunda, kan man i stället få en nedåtgående rörelse, och då låser sig till slut hela mekanismen.

Allra sist sade finansministern: om ett företag inte visar sig kunna utgöra det led i det allmännas hushållning för folkets försörjning, som man vill att det skall vara, då skall man genast ta hand om det på lämpligt sätt. Det framgick inte, om han menade, att staten skall överta företaget eller om det skall bli någon annan form av kontroll. Med anledning av detta vill jag säga, att det inte är så svårt att störa näringslivet och störa det på ett sådant sätt, att det får svårigheter att fylla sina funktioner i det allmännas tjänst, antingen störa det i dess helhet genom olika åtgärder eller störa ett visst företag eller en viss bransch genom statsingripande. Man har ganska många exempel just under denna tid på hur fumliga händer onödigtvis måste sägas ha försvärat för företagen att reda upp situationer som de skulle kunna ha klarat bättre utan sådana ingripanden, och skall det system, som nu praktiseras på många sätt, bli framtidens musik, då tror jag, att man kanske lätt nog kommer att finna anledningar till att motivera ett förverkligande av den socialistiska staten.

Herr talman! Jag har hört på dagens anföranden här i kammaren med något enstaka undantag, men jag har inte hört någon som har yrkat, att propositionerna nr 1 och nr 2 skulle remitteras till vederbörande utskott. Nu ber jag emellertid att få ställa detta yrkande.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Det var herr Engbergs uttalande om skolutredningen och kanske i ännu högre grad det svar, som statsrådet och chefen för ekklesiastikdepartementet gav därpå, som föranledde mig att begära ordet.

Jag är tämligen säker på att herr statsrådet, om han vore närvarande, skulle vitsorda, att jag från början var ganska positivt inställd till hans uppslag med skolutredningen, något som inte minst berodde på hans friska uttalande till statsrådsprotokollet, att den avsåg att skapa en svensk skola för fostran av dugliga och initiativkraftiga medborgare och icke några mångkunniga lärda i smått. Jag får emellertid säga, att min optimism har under de gångna åren ganska mycket dämpats jämsides med skolutredningens rätt okända arbete för att i dag alldeles mista livet på grund av det uttalande herr statsrådet gjorde gentemot herr Engbergs uppslag.

Herr Engberg föreslog eller tänkte på en för alla svenska barn gemensam enhetsskola, en nioårig folkskola. På detta svarade herr statsrådet — och det var det, som för mig blev avgörande i fråga om de eventuella förhoppningar jag fortfarande kunde ha kvar rörande skolutredningen — att det var ganska optimistiskt redan att tro, att man inom överskådlig tid skulle kunna få till stånd en åttaårig obligatorisk folkskola här i landet. Detta uttalande göres vid ett tillfälle, då även i de av kriget hårt prövade länderna runt om i Europa — kulturstaterna, som de kallades i gamla tider — alla hålla på att förbereda, såvida de inte redan ha genomfört den, en nioklassig grundskola för

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
sin ungdom, i den övertygelsen att landets ungdom för sina intressens tillgödeseende verkligen kräver skolans vård och uppfostran under åtminstone nio år. Nu i dag få vi reda på att Sverige, skonat av kriget, befinner sig i den ställningen, att man knappast ens skulle våga hoppas på en skola ett år kortare, än den man förbereder eller har genomfört i dessa andra länder. Den svenska regeringspolitiken förklarar sig i dag inte ha råd med en sådan skolorganisation, som övriga folk förklara sig inte ha råd att vara utan! Jag får säga, att något mera nedslående i dagens skoldiskussion hade jag inte kunnat tänka mig.

Vad är anledningen till att vi ha kommit att hamna på en sådan ståndpunkt? Jo, det är en direkt följd av skolutredningens sammansättning och dess mörklägningspolitik i fråga om sina diskussioner och sina förslag.

Herr statsrådet ansåg, att herr Engberg gjort sig skyldig till en motsägelser, då han talade om dels att skolutredningen inte på något sätt hade främjat skoldiskussionen och dels att denna diskussion i vårt land aldrig hade varit så livlig som nu. Men för var och en som något så när följt med skoldiskussionen föreligger ju inte alls någon motsägelser mellan dessa två yttranden. Det är minsann inte skolutredningen som har givit anledning till den varma och på sina håll rent av glödande skoldiskussion som nu pågår runt om i landet. Det är landets största politiska ungdomsförbund, som har äran av att ha satt i gång denna diskussion ordentligt, så att det har uppstått en allmän folkdiskussion i vårt land, därtill eggad, visst inte av skolutredningen och de okända resultat den har kommit till under sitt arbete, utan av den tillintetgörande kritik av Sveriges skolväsende, som finns i den uppseendeväckande boken Kontakt med Amerika.

Denna diskussion runt om i landet, som har förts med sådant intresse, både i pressen och i de folkliga organisationerna, har kommit till principiellt alldeles samma resultat som herr Engberg har kommit till och framlagt i dagens diskussion: en gemensam skola, en enhetsskola för Sveriges barn och ungdom. I den under de senaste åren förda diskussionen har det visserligen inte direkt talats om den nioklassiga folkskolan. Man har på de flesta håll utgått från de benämningar som skolorna nu ha — folkskolan och mellanskolan — formulerat saken på det sättet, att man på den gamla sexåriga folkskolan vill ha en fyraårig praktisk realskola av den praktiska mellanskolans karaktär, den bästa skolform som vi ha här i landet och vår enda tillfredsställande skolform, vad resultaten beträffar. Men denna terminologi står inte alls, när man ser efter vad som ligger under den, i någon motsättning till förslaget om den nioklassiga folkskolan som hela den svenska ungdomens gemensamma skolform, därför att man inte förutsatte någon skillnad eller, som herr Engberg uttryckte det, man förutsatte inte alls några stängsel och anknytningssvårigheter emellan de första sex åren och de därpå följande åren.

Denna ungdomsskola skulle således för landets ungdom vara en direkt fortsättning på de första sex skolåren. Jag får säga, att herr Engbergs förslag är en förbättring, då det innebär en högst väsentlig förenkling av skolorganisationen genom att låta det hela rubriceras som en nioklassig folkskola. Naturligtvis är jag inte så värst glad åt att på det sättet den för närvarande bästa skolformen, nämligen den praktiska mellanskolan, skall förkortas med ett år, men det var redan förutsett i diskussionen, där man hela tiden haft alternativet: treklassig eller fyreklassig, d. v. s. treårig obligatorisk skola med ett fjärde frivilligt skolår för de kommuner, som kunde och ville anordna ett sådant. Det är ju ingenting som hindrar, om vi få en nioklassig folkskola, att kommunerna kunna lägga på det tionde frivilliga skolåret, varigenom skoltiden blir lika lång som den under diskussionen förutsatta och följaktligen ock-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

så resultaten av denna skola bli precis lika bra som om den kallades folkskola och mellanskola.

Jag anser således, att de synpunkter och de förslag, som herr Engberg har kommit till, ha visat sig vara omfattade av en synnerligen stark opinion, inte minst bland Sveriges vakna ungdom i arbetarklassen. Den stora fördel, som följer med den nya tanken på att göra en nioklassig folkskola, är naturligtvis den, att man därigenom allra säkrast kommer att röja ordentligt upp i snårskogen, för att använda herr Engbergs uttryck, av hela denna mängd av bättre och sämre, mest sämre, mellanskoleformer, som vi ha att dras med och som genom sin tillvaro i hög grad hindra skolväsendets sunda utveckling, framför allt när det gäller skapandet av en enhetsskola för Sveriges barn och ungdom. Detta krav på enhetsskola borde väl i vår tid, den svenska linjens och den svenska livsformens tid, vara en hjärteangelägenhet för hela folket, när vi nu under utvecklingen hittills av hela vårt skolväsen ha fått bevittna olägenheterna av att det svenska folkets barn och ungdom från tidig ålder tvingas in i särskilda från varandra isolerade fållor, vilket väl inte från något håll har ansetts vara till fördel för den nationella andan här i landet. Herr statsrådets avvisande ton i detta fall förefaller ganska egendomlig, när man påminner sig, att på åtskilliga diskussionsmöten, anordnade av intresserade kretsar, även framträdande högermän av stor lärdom och med stort inflytande, åtminstone bland de yngre partivännerna, helt ha anslutit sig till denna tanke just på grund av önskvärdheten av en praktisk enhetsskola, åtminstone upp till sextonårsåldern. När sålunda till och med en stark strömning åtminstone inom den yngre högern på sina håll gör sig gällande för en sådan utveckling, är det beklämmande att från regeringsbanken få höra, att vi i detta fattiga land inte kunna tänka på denna utveckling.

Det är tydligen fortfarande gymnasiet, som får bli riktpunkten för skolfunderingarna hos departementschefen och hos skolutredningen. Hela skolan kommer uppenbarligen fortfarande att betraktas som en förberedelse till gymnasiet med bibehållet läxplugg, bibehållet betygsväsen och bibehållet examensväsen. Alla dessa saker ha ju inte det ringaste värde för den naturliga medborgerliga utvecklingen i ett demokratiskt samhälle. Det är för galet att man skall ta sådan hänsyn till de ungefär 12 000 elever som befolka gymnasierna, att man fortfarande skall nödgas bibehålla den press över vår skolas hela utveckling, som sidoblickarna dit skapa.

Det förhåller sig på det sättet — och där kan jag också hänvisa till representanter för den konservativa högsta bildningen här i Sverige; närmast tänker jag på professor Cassels vidräkning med vårt undervisningsväsen — att hela uppläggningsen av vårt skolväsen med riktning och syftning på gymnasierna har man på allt flera håll avlägsnat sig ifrån. Det naturliga är väl, att bekymren om gymnasiet helt och hållet läggas åt sidan, till dess vi ha fått grunden lagd, till dess vi i enhetlig form skapat den moderna arbetsskola, den praktiska skola som vi böra ha för landets hundratusentals barn.

Sedan blir det ett bekymmer för sig, hur gymnasiet skall läggas för att det på fyra år skall hinna ge en god och värdig förberedelse för de akademiska studierna. Men det är fullkomligt orimligt att för den sakens skull offra den allmänna medborgarskolans intressen i det ena eller andra hänseendet. Det är således säkerligen bäst att ta skolreformen i denna ordning, som är den naturliga.

Nu fingo vi av departementschefen också den upplysningen, att det kommer att bli en parlamentarisk skolkommitté efter den nu sittande skolutredningen. Vi skola således ha en ny typ av långvarig kommittéutredning, och under något årtionde eller mer skall det svenska skolväsendet ytterligare få försämrats.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

under det att vi hålla på med utredningsarbetet. Denna försämring har minsann inte varit omärklig under det halva decennium, som skolutredningens arbete har pågått. Och det är för övrigt ganska naturligt, att något annat inte kan ha blivit följden av skolmandarinernas långa diskussioner inom lyckta dörrar, väl avstängda från all kritik utifrån, ifrån dem som skolans organisation dock främst och djupast berör.

Herr Velander: Herr talman! Jag hade från början icke någon som helst avsikt att uppträda i denna debatt. Det förekom emellertid ett mycket uppmärksammat anförande ifrån västernorrlands-jämtlandsbanken, som uppkallade mig.

Herr Engberg lämnade ett visst bidrag till lösning av de s. k. norrlandsfrågorna, ett bidrag som jag för min del icke är benägen att utan vidare acceptera. Detta bidrag tog sikte på att ett av riksdagen med stor enhällighet taget initiativ icke skulle fullföljas utan helt avbrytas. Andra vägar eller tillvägagångssätt för dessa frågors lösning rekommenderades i stället. Det har i anslutning härtill synts mig vara ofrånkomligt att något erinra om vad som förekom beträffande hithörande spörsmål vid 1940 års riksdag.

På grund av väckta motioner och med bifall till jordbruksutskottets hemställan beslöt riksdagen då att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående det norrländska näringslivets förkovran samt framläggande av det förslag i ämnet, vartill utredningen kunde föranleda.

Motionärerna hade tagit sikte på tillsättandet av något slags kommission med uppgift att enligt i motionerna antydda riktlinjer förbereda eller stimulera till åtgärder av betydelse för det norrländska näringslivet. Utgångspunkten för motionärerna var den uppfattningen, att det existerade ett komplex av invecklade spörsmål, som på ett avgörande sätt berörde Norrland och dess befolkning och som därför också i diskussionen plögade sammanfattas i det enda ordet »norrlandsproblemet», att detta problem eller rättare sagt olika sidor av detsamma visserligen varit föremål för ingående utredningar och överväganden, att dessa utredningar och överväganden dock i stort sett ditintills icke avsatt några mer gripbara resultat samt att det därför framstode såsom en trängande angelägenhet att, så långt möjligt, söka befordra effektiva åtgärder till lättande av den norrländska befolkningens hårda villkor och därigenom åvägabringa en utjämning av dessa i förhållande till vad som kunde anses gälla för övriga landsdelar.

Den avsedda kommissionen förutsattes av motionärerna kunna bli ett centralt och ledande organ för utredning och samordning av olika uppslag i syfte att främja det norrländska näringslivet i vidsträckt mening, i främsta rummet jordbruket och skogsskötseln, näringslivets differentiering samt utbyggandet av småindustrin och hantverket.

Motionerna gjordes av utskottet till föremål för ett omfattande remissförfarande, varvid remissinstanserna som regel, i likhet med länsstyrelsen i Väster-norrlands län, tillstyrkte motionärernas förslag.

Såväl inom som utom riksdagen väckte också motionerna många förhoppningar till liv, och intresset för desamma var på skilda håll synnerligen stort. I debatten i denna kammare var det väl blott en enda talare, som ställde sig något tveksam inför den av utskottet förordade lösningen. Åtskilliga talare, däribland huvudmotionären, betonade dock, att den blivande utredningen icke finge försena arbetet på norrlandsfrågornas lösning, att den icke finge bli en anledning till uppskov med åtgärder, som eljest vore mogna för ett kanske omedelbart genomförande.

Vad har nu resultatet blivit? Det har, med mitt sätt att se, visat sig — och det måste på det allra livligaste beklagas — icke blott att dessa varningar

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

voro befogade, utan även att trots desamma de aktuella norrlandsfrågorna näp-
peligen kunna sägas hava förts nämnvärt närmare sin lösning. Och ändock be-
finna vi oss i tiden snart fyra år efter det riksdagen fattade sitt utrednings-
beslut.

Det blev visserligen en utredning, känd under namnet 1940 års norrlandsut-
redning, och resultatet därav föreligger i form av ett betänkande, som dock
närmast erinrar om en akademisk avhandling. Det är inte min mening att
frånkänna denna utredning dess betydelse eller värde ur olika synpunkter. Jag
vill blott ha konstaterat det faktum, att i avvaktan därpå de praktiska uppslag,
som vid tidigare utredningar framförts, helt undanskjutits och nya uppslag
under tiden icke diskuterats. Jag måste upprepa mitt beklagande härav. Det
måste också med goda skäl kunna göras gällande, att olika med Norrlands
näringsliv och förhållanden i övrigt sammanhängande spörsmål kunnat utredas
och klarläggas, samtidigt som den nu slutförda utredningen av huvudsakligen
statistisk och teknisk karaktär verkställdes — om nu denna sistnämnda över-
huvud taget varit ofrånkomlig.

Våra utredningar må kunna betecknas såsom mönster av grundlighet. Det
skall dock icke fördöljas, att denna grundlighet har, såsom det här visat sig,
sina uppenbara risker. Resultaten försenas och utredningsmännen kunna så gå
upp i detaljer och principer, att de förlora blicken för vad som är det väsent-
liga. När det gäller norrlandsfrågan måste snabbt genomförbara och praktiska
uppslag eftersträvas. Förhållandena äro sådana; det har riksdagen själv under-
strukit. Angelägenheten härav understrykes även av den omständigheten att
man, såsom förut berörts, exempelvis inom Västernorrlands län redan nu börjat
konfronteras med begreppet arbetslöshet och vad detta inrymmer samt att
även efterkrigsproblemen kommit oss allt närmare. Vilken roll kan exempelvis
den norrländska skogsproduktionsutredningens uppslag komma att spela i hän-
delse av en omfattande arbetslöshetskris, därest de fullföljas i ett sådant sam-
manhang? Dessa uppslag äro dock så omfattande och så betydelsefulla för lan-
dets skogstillgångar och för Norrland, att man måste förutsätta, att de varit
föremål för närmare överväganden just med tanke därpå, ehuru man icke för-
spör något därom.

Nu skall det äntligen enligt herr Engberg bli någonting av: En stor och
väldig kommitté, en — för att använda herr Engbergs ord — mastodontutred-
ning är i antågande. Fråga efter fråga kommer därvid att få något av ålderns
patina över sig, innan den är färdigberedd, säger herr Engberg, och ingenting,
platt ingenting av reellt värde för Norrland bringas till genomförande eller
lösning.

Det ligger nära till hands att i likhet med herr Engberg misströsta om möj-
ligheten att utvinna något positivt genom att fullfölja 1940 års riksdagsbeslut,
och dock kan jag för min del icke vara med om att sabotera det. Jag vågar
också hysa det förtroendet för statsrådet och chefen för jordbruksdepartemen-
tet, att han verkligen vill göra någonting i denna angelägenhet. Motsatsen
skulle i varje fall innebära att frågor av betydelse, ja, av vital betydelse för
Norrland och dess befolkning åtminstone icke skola handläggas av män med
rötter och intressen i vår sydligaste provins.

Jag kan icke tänka mig någonting annat än att »mastodontutredningen» —
ordet är fortfarande herr Engbergs — måste läggas på hyllan. Någon alltför
månghövdad skara behöver väl icke sammankopplas såsom underlag för den
här avsedda utredningen. Kommittén skall väl äga befogenheter att från myn-
digheter och andra införskaffa utredningar och yttranden till belysande av de
frågor och de problem, som den ger sig i kast med. Alla, som kunna lämna
bidrag till utredningen, behöva väl icke beredas plats i kommittén. Bortsett

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
från den blivande ordföranden, som måste representera en framträdande administrativ erfarenhet och träning, böra väl ifrågakomma huvudsakligen personer med ingående kännedom om olika grenar av norrländskt näringsliv, norrländskt kynne och norrländska förhållanden samt med sinne för realiteter. Den måste erhålla en sådan sammansättning och sådana direktiv, att positiva resultat icke låta vänta på sig. Jag tillåter mig att till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, ehuru han icke är här närvarande, rikta en enträgen vädjan att handla utan onödigt dröjsmål. Vi norrlänningar vänta med otålighet på Kungl. Maj:ts beslut.

Herr Engberg var i sitt anförande även inne på arbetslöshetsförhållandena i Västernorrlands län. I samband därmed gjorde han vissa uttalanden, som måste betecknas såsom ett skarpt klander mot ledningen av industriföretagen eller åtminstone vissa industriföretag, kanske närmast inom sundsvallsdistriktet. Detta klander föreföll mig närmast bottna i uppfattningen, att myndigheterna, de offentliga organen, och främst då väl herr Engberg själv, icke skulle i tid ha informerats om de skedda driftsnedläggelserna, så att motåtgärder kunnat förberedas.

Dessa uttalanden förvånade mig något, icke minst på grund av den skärpa, varmed de framfördes. Jag har nämligen haft den uppfattningen, att industriens män inom Västernorrlands län i skilda sammanhang varit synnerligen angelägna om att icke innehålla något som kunnat vara av intresse vid bedömandet av sysselsättningsmöjligheterna inom länet. Jag avser emellertid icke att här uppträda till försvar för någon, som herr Engberg måhända genom sina uttalanden velat angripa. Jag skall i stället tillåta mig att erinra om vissa förhållanden, som äro allmänt kända — och följaktligen måste anses vara kända också av herr Engberg — och som äro av den innebörd att en länsstyrelse respektive en länschef icke kan bliva alltför överraskad inför ett driftsstopp i länets centrum.

Avgörandet av norrlandsindustriens exportförhållanden ligger för närvarande helt och hållet i statens händer. Det är staten som genom handelskommissionen och utrikesdepartementets handelsbyrå avgör, när export får äga rum, till vilket land export får förekomma, vilka varor och vilka kvantiteter exporten får omfatta samt vilka priser exporten får betinga. Dessa villkor äro resultatet av förhandlingarna mellan delegationer från respektive länder, därvid hänsyn icke i första hand tages till exportens intressen, utan där största avseende fästes vid Sveriges behov av vissa varor, vägt mot köparlandets behov av varor, vilka vi här i landet kunna producera och exportera. Härvid har främst den största exportmarknadens önskemål beträffande malmen varit tungt vägande. Malmen har varit en A-vara, skogsprodukterna ha kommit i andra rummet. Norrlands skogsindustrier ha därför haft mycket ringa inflytande på sina exportförhållanden under senare tid. Avgörandet har legat och ligger helt hos statsmakterna beträffande såväl volym som land.

Vidare är att märka, att sådana varor som exempelvis cellulosa, vilken finnes i överflöd i vårt land och som man helst vill exportera, endast i obetydlig omfattning av statsmakterna lössläppts för export.

Vad beträffar skogsbruket torde samtliga skogsindustriföretag i Norrland driva detsamma i normal omfattning, i den mån tillgång till hästar, materiel och arbetskraft föreligger. Att vedavverkningarna reducerats lär man icke kunna lasta industriföretagen för; dessa ha ju att följa bränslekommissionens direktiv.

Inom herr Engbergs och jag må väl också kunna säga mitt län har, enligt vad dagspressen nyligen meddelat, ett företag beslutat att påskynda industribyggen, vilka av kostnadsskal väl kunnat undanskjutas till längre fram i ti-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den — industribyggen där investeringarna röra sig om cirka 8,5 miljoner kronor. Detta torde icke heller herr Engbeg ha svävat i okunnighet om, då upplysning därom väl lämnats vid de konferenser rörande arbetsmarknadsfrågor, som hållits inför honom såsom landshövding.

Industrien har ock, enligt vad jag personligen är på det klara med, icke heller dragit sig för att tillverka på lager, så att de norrländska industriföretagens magasin nu äro i stor utsträckning fyllda. Lagerbehållningen av cellulosa, vilken är vår dominerande exportartikel, beräknas om någon månad vara uppe i normal förkrignivå, vilket utgör ett tydligt bevis för att man icke genom att hålla tillbaka produktionen skapat arbetslöshet.

Det torde även vara allmänt bekant att förhållandevis mycket omfattande investeringar ägt rum inom Norrlands skogsindustrier under senare tid för att skapa ny företagsamhet och tillverkning, mer inriktad på hemmamarknaden och således mindre känslig för internationella förhållanden.

För övrigt vill jag i detta sammanhang återropa socialministerns uttalande här i kammaren för en stund sedan, att »krisungen» i Västernorrlands län kommit till världen på grund av att exporten av sågade trävaror och pappersmassa avbrutits, lagren ökat och produktionen därmed måst stoppa. Tidpunkten för »krisungens» tillblivelse hade kanske icke heller kunnat så noga förutses av industriföretagen, förrän man började ana, vad som skulle bli resultatet av de numera slutförda avtalsförhandlingarna med Tyskland.

Med dessa antydningar, herr talman, har jag velat, så att säga, ställa kyrkan mitt i byn. Jag har känt mig uppfordrad till att söka mildra intrycket av herr Engbergs åtminstone för mig något överraskande uttalanden.

En annan talare på västernorrlands-jämtlandsbanken har framfört vissa reflexioner angående industriföretagen i sundsvallsdistriktet och deras ekonomiska planeringar rörande ett bankföretags utdelningspolitik samt på vilka orter företagen borde kommunalt beskattas etc. Jag var nu inte i tillfälle att lyssna till detta anförande. Jag skulle dock vilja erinra om, att av industriföretagen i sundsvallsdistriktet, i vilka åtskilliga tiotal miljoner kronor äro investerade, alla utom ett under ett tiotal av år eller mer efter förra fredskrisen icke lämnat ett enda öres utdelning. Om vidare en bank lämnar 15 procents utdelning å utelöpande aktiers nominella belopp och denna utdelning betecknas såsom hög eller orimligt hög, beror detta omdöme huvudsakligen därpå, att vederbörande bedömare utgått från vad aktierna kostade för cirka 80 år sedan, då bankföretaget i fråga bildades, och inte från den kurs de nuvarande bärarna av aktiestocken betalt för densamma samt att penningvärdets fall icke beaktats. Det är för resten svårt att förstå, varför denna utdelning här klandras. Ur allmän synpunkt blir dock resultatet det, att aktieutdelningen blir dubbelbeskattad. Någon bristande konsolidering kan bankföretaget i fråga icke heller beskyllas för; det har inte vid något tillfälle påkallat statsmakternas stöd vare sig i den ena eller den andra formen.

Frågan, om var de stora företagen liksom för övrigt skattskyldiga av alla klasser rätteligen böra beskattas, få vi väl inom kanske relativt kort tid närmare diskutera i samband med den blivande kommunalskattereformen. Det finnes sålunda åtminstone för mig inte någon anledning att här ingå därpå.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Jag begärde ordet för att ge en kort replik till herr Ohlin.

För inte så länge sedan läste jag i den tidning, i vilken herr Ohlin är medarbetare, en programförklaring från herr Ohlin, som jag uppfattade såsom avgiven å hans partis vägnar. Enligt denna förklaring skulle manchesterlibe-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ralismen icke längre vara utmärkande för det svenska folkpartiet, utan i dess ställe hade trätt en ny socialliberalism, som djärvt tog sikte på höjandet av vårt folks levnadsstandard. Det var djärva signaler i den sociala dådkraftens tecken, som kommo fram i herr Ohlins förklaring, och den citerades med gillande i folkpartiets tidningar.

I dag var det emellertid inte mycket kvar av den där dådkraften vare sig i herr Ohlins egna uttalanden eller i herr Elon Anderssons anförande. Det föreföll mig vara en ödslig och dådlös manchesterliberalism av det gamla snittet. När jag i fråga om arbetslösheten använde uttrycket »stamping out», svarade herr Ohlin, att verkligheten sällan motsvarar den rosenröda optimismen.

Jag vill härtill svara, att vi under krisåren fått nöja oss med en tämligen stillastående politik men att det inte är säkert att det går att fortsätta i den takten efter krigets slut. Jag föreställer mig tvärtom, att efterkrigstidens människor, inte bara i krigförande länder utan även i vårt neutrala land, komma att kräva en politik, som inte endast uppställer ideal, utan även förverkligar dem. Om man inte själv tror på sina ideal, kommer man naturligtvis inte heller att förverkliga dem. I såväl herr Elon Anderssons anförande rörande de ekonomiska frågorna som — egendomligt nog — hos herr Ohlin tyckte jag mig höra genklangen av en pessimism, som står i alldeles avgjord motsättning till mitt partis synpunkter på dessa frågor. Jag bortser naturligtvis inte från att idealen kunna spricka, men om man på förhand betraktar dem som spruckna, kommer man naturligtvis ingen vart. Herr Ohlin använde det gamla talesättet, att man bör sikta mot skyn för att nå skogsbrynet. Han tillade något i den här stilen: man bör ha klart för sig, att man vill träffa skogsbrynet, eljest riskerar man att träffa skyn. Jag kan acceptera den där bilden såsom uttryck för folkpartiets syn på de sociala frågorna, speciellt frågan om arbetslösheten, om man med skyn menar ett effektivt bekämpande av arbetslösheten och med skogsbrynet menar detta lama eller helt obefintliga bekämpande, som tydligen är innebörden i folkpartiets program beträffande efterkrigsproblemen. Detta är en défaitism som jag inte vill vara med om, och jag tror detsamma gäller om det socialdemokratiska partiet.

Här har talats om valprogram. Om detta är ett frisinnat principprogram, ger det en ganska överraskande belysning av arten av de sociala löften, som folkpartiet på senare tid strött omkring sig till höger och vänster. Jag skulle nästan vara frestad att fråga herr Ohlin, om han kan ge en kort sammanfattning av vad som i fråga om uppfattningen av dessa ting skiljer t. ex. högern och folkpartiet åt. Det är under alla förhållanden anmärkningsvärt, att i denna debatt om de ekonomiska frågorna högerns och folkpartiets talare rört sig på identiskt samma plan.

Herr Ohlin: Herr talman! Jag skall börja med att replikera herr andre vice talmannen.

Jag måste erkänna, att jag är en smula förvånad över uppläggningsen av hans anförande. Han säger, att vad som i dag framförts i kammaren från folkpartihåll inte vittnar om någon större dådkraft, utan snarare om manchesterliberalism. Härtill vill jag genmäla, att vad som här debatterats endast är *en* sida av ett problem med många olika sidor. Därför att man talar om *en* sida av saken, är man väl inte skyldig att lägga fram sin syn på problemets *alla* sidor. Inte ens om man, såsom herr Linderot, talar i en och en halv timme, skulle det vara möjligt att uppfylla herr Åkerbergs anspråk. Ännu mindre är det möjligt, om man som jag talat blott en halv timme.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Skall man verkligen inte få kritisera herr Wigforss' skattepolitiska program utan att sedan få en replik, som är byggd på att vad man sagt är allt vad folkpartiet har att komma med? En sådan diskussionsmetod förefaller mig mer än nödvändigt försvåra ett konstaterande av var oenigheten verkligen ligger. Jag vill emellertid trösta herr Åkerberg med, att han inom en som jag hoppas relativt begränsad framtid — jag räknar med blott några veckor — skall på ett åtskilligt bättre sätt än genom något anförande få lära känna något av folkpartiets inställning till de sociala och ekonomiska problemen. Det kommer att bli så pass utförligt, att jag är övertygad om att det skall bli fullkomligt klart för honom, att våra i dag framförda synpunkter i fråga om finansministerns program inte innefatta 10 eller ens 5 procent av vår inställning till de stora sociala och ekonomiska efterkrigsproblemen.

När herr andre vice talmannen diskuterar den fulla sysselsättningens problem, vill han från sina utgångspunkter göra gällande, att herr Elon Andersson och jag visat en oerhörd pessimism och att det förefaller som om vi från början betraktade våra ideal såsom spruckna. Jag förstår inte riktigt vad det sista uttrycket skall innebära. Jag skulle emellertid för min del — och jag tror det kan godkännas även av herr Elon Andersson — vilja karakterisera det såsom verklighetssinne, om man räknar med att det inte är så lätt att hundraprocentigt avskaffa arbetslösheten i ett land som Sverige. Det må erinras om, att det svenska näringslivet är mycket beroende av förhållandena i utlandet, särskilt av våra exportmarknader. Vi måste räkna med, att läget ute i världen efter krigets slut kan bli ganska besvärligt och delvis kan komma att utmärkas av desorganisation. Hur man då skall kunna fullständigt förhindra uppkomsten av arbetslöshet inom den svenska exportindustrien, är en sak som jag gärna erkänner att jag inte förstår. Jag kan inte gärna hålla med herr Åkerberg, när han säger att detta är défaitism. Jag tror, att det måste anses vara att visa klokt verklighetssinne, om man ställer upp rimliga mål för sig, vilka äro möjliga att uppnå, i stället för att i något slags ungdomlig överentusiasm sätta målet så högt, att det är omöjligt att realisera. Därtill kommer, att man i senare fallet kan uppväcka förhoppningar, som senare grusas, och detta kan få skadliga psykologiska verkningar. Visserligen finns det, herr Åkerberg, ett sätt att helt och hållet avskaffa arbetslösheten. Det är det sätt som man använt under kriget i de auktoritära staterna. Man helt enkelt avskaffar friheten på arbetsmarknaden, man förbjuder en person att lämna det arbete han erhållit, man fastställer lönenivån på legal väg o. s. v. Om det är den vägen herr Åkerberg tänkt sig, kan jag förstå hans oerhörda optimism, men då vill jag för min del inte längre kalla det optimism.

Jag hörde med stor tillfredsställelse hans excellens utrikesministerns yttrande rörande deportationen av de norska studenterna. Jag vill tolka detta uttalande såsom ett vittnesbörd om att regeringen ingalunda betraktar denna sak såsom för sin del avslutad, och jag hoppas, att regeringen skall finna även andra medel än de hittills använda att göra den svenska ståndpunkten förstådd och beaktad i vårt södra grannland.

Jag skall nu be att få säga några ord till bemötande av vad finansministern yttrade i sitt anförande före middagspausen.

Herr Wigforss tycktes anse det tillräckligt med kapitalbildning av de många småspararna och förmögenhetsbildning av annat slag överflödigt. För min del vill jag deklarerat, att jag är lika angelägen som finansministern att det blir kapitalbildning bland småspararna. Jag kanske till och med är mera angelägen om det, eftersom jag i motsats till finansministern inte vill, att de små spararnas intressen skola uppoffras med en axelryckning, när man diskuterar frågan om penningvärdets försvar. Just denna fråga har stor betydelse

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

för de små sparare, som ha pengar på bankräkning, i obligationer eller i livförsäkringar. Jag tror att finansministern skulle kunna praktiskt visa sitt intresse för småspararnas besparingar vid penningpolitikens utformning.

Jag vill tillägga, att jag anser det vara en viktig och i vårt land hittills försummad uppgift att söka utfinna former, genom vilka även de små spararnas medel kunna i större utsträckning än för närvarande fylla en riskbärande funktion i vårt affärsliv. Härigenom skulle man skydda spararna mot en del av riskerna för inflation i den mån de exempelvis äga aktier av viss typ, och vidare skulle man på detta sätt så småningom bidra till en viss decentralisation av kapitalägandet inom de svenska företagen. Jag skulle kunna tänka mig, att man skapade en serie av holdingbolag, som ägde aktier i andra svenska företag, och att dessa holdingbolags aktier placerades ut bland småspararna. Den riskfördelning, som härigenom skulle uppnås, tror jag bleve tillräcklig även för en person som äger blott några hundra kronor.

Det finns alltså många sätt, på vilka man kan praktiskt visa sitt intresse för småspararna. Det vore även utomordentligt önskvärt, om man skattevägen kunde premiera småspararnas kapitalbildning. Jag vet, att detta tyvärr är mycket svårt.

Enligt min mening behöver man emellertid i ett samhälle av den svenska typen även större sparare. Finansministern anser det överflödigt och hänvisar till att vi ha aktiebolag, där expansionen kan försiggå med bolagets egna sparmedel. Såvitt jag förstår, förutsätter emellertid det svenska företagssystemet, att man har förmögenheter fördelade på ett antal enskilda händer och att dessa förmögenheter icke enbart bestå av mycket små belopp. Det är svårt att förstå, hur bolagssystemet skulle fungera, om varje företag hade tiotusentals aktieägare utan någon som helst koncentration av inflytandet kring styrelsen. Det är tänkbart att man i framtiden kan utfinna former i den vägen — konsumentkooperationens egen produktion är ju ett försök att gå fram på en alternativ linje — men här finnas många problem, vilka icke äro lösta i dag, och det är icke rådligt att gå utvecklingen i förväg. Det är vidare viktigt att bolag nybildas, och det kräver kapitalinsatser inte blott från småspararna. Om man inte nybildar bolag, kommer expansionen huvudsakligen att ske inom redan existerande företag, och det betraktar jag såsom osunt. Det har till stor del varit så under senare år, och finansministern tycktes vara nöjd därmed. Enligt min mening är det viktigt att motarbeta tendenserna till finansiell maktkoncentration inom det svenska affärslivet. Jag skulle t. ex. hälsa med glädje, om det vid revisionen av aktiebolagsbeskattningen kunde införas förbud mot att flerdubbel rösträtt är förenad med vissa aktier i holdingbolag. Detta system med flerdubbel rösträtt för ett antal bankerna närstående personer, som därigenom med en halv miljon kronor kontrollera ett holdingbolag med 20 miljoner i aktiekapital och indirekt kontrollera svenska företag med aktiekapital på ett hundratal miljoner, anser jag vara osunt. Men denna ståndpunkt är väl förenlig med den jag intager, när jag förmenar, att det i vårt näringsliv behövs enskilt initiativ, som inte bara förutsätter att vissa människor tänka och vilja någonting, utan också att de ha vissa finansiella resurser, med vilka de kunna »backa upp» sina initiativ.

För herr Wigforss blir nu allt detta ingenting annat än en plaidoyer för förmögenhetsinnehavarna. Så som jag ser det är det i stället en plaidoyer för det enskilda näringslivet av en i viss mån decentraliserad typ. Jag skulle vilja fråga, om man inte i något som helst läge kan påstå, att beskattningen pressats för högt i höjden utan att man skall få till svar, att det är en plaidoyer för förmögenhetsinnehavarna. När det har påvisats, att det vid gränserna förekommer skatter på ända till 104 procent av inkomstökningen, måste

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

man fråga, om inte detta rimligen bör kunna kritiseras utan att kritiken skall karakteriseras på det sätt som finansministern gjorde.

Vår går egentligen gränsen för skatterna när det gäller större inkomster? Blir det för hög skatt, när vi komma upp till 150 procent på inkomstökningen? Ha vi *då* nått den punkt, där man kan få diskutera saken som en begränsad fråga utan att få, jag vill uppriktigt säga, sådana rena klyschor till svar som detta, då man kallar en diskussion av denna sak för en plaidoyer för för-mögenhetsägarna?

Enligt min mening är det en naturlig riktlinje för den ekonomiska och sociala politiken i vårt land, som den sociala liberalismen redan under förra århundradet formulerade på följande sätt: »En så jämn inkomstfördelning, som är möjlig utan att skada de välståndsbildande krafterna.» Enligt min mening ha en del skatteåtgärder, som syfta till en utjämning av inkomstfördelningen, nu gått så långt, att de, hur tilltalande de än kanske kunna vara ur andra synpunkter, faktiskt skada de välståndsbildande krafterna och därför i längden icke äro till fördel för någon. Ty det enskilda initiativ, varpå vårt näringsliv dock tills vidare beror, förutsätter att den enskilde får behålla en del av de resultat som han producerar. Att man stimulerar honom till dessa insatser gör nytta för hela folket. Det kan alltså icke vara något samhällsintresse att försvaga dessa dynamiska krafter.

Därtill kommer en annan fråga. Är det alldeles säkert, att ett system med skatter på 90, 95 eller 100 procent på gränsinkomsterna i längden håller? Innebär det inte kanske en alltför stor påfrestning på människornas hederlighet, så att vi riskera att få tilltagande försök att undkomma beskattning? Riskerar man inte att en del människor säga som så: »Det är så orimligt, att staten vill taga det hela; om jag smyger undan litet grand, är det väl inte så farligt?» Jag vill inte alls försvara ett sådant resonemang, ty skattefusk kan inte under några omständigheter försvaras, men jag vill ändå fråga, om det är klokt att pressa skattesystemet på det sättet. Det finns bekanta exempel från Italien på skatter som överstigit 100 procent, men det har omvitnats, att de voro mycket ineffektiva och gävo förvånande små belopp till den italienska statskassan.

Jag tror för min del att det vore av värde, om finansministern ville intressera sig något mera än han hittills gjort för att förhindra skattesvek av olika slag. Jag har tillåtit mig att privat och offentligt vid flera tillfällen rekommendera honom en del utvägar, genom vilka man skulle kunna försvåra skattefusk, t. ex. genom att envar vid självdeklaration skulle få uppgiva sju eller åtta utgiftsposter, som äro lätta att angiva och att kontrollera. Jag vet från konkreta fall, att det skulle vara omöjligt för den eller den att deklarerat 10 000 kronor, när man kan påvisa att han på dessa sju eller åtta poster använder 12 000—15 000 kronor och att han har andra utgifter dessutom. Men finansministern tycks inte intressera sig så förfärligt mycket för det spörsmålet. Låt vara att han gjort en beaktansvärd ansträngning för att effektivisera taxeringsorganisationen, men det finns mycket mera att göra. Det borde vara en lätt sak att öka det beskattningsbara beloppet från 6 000 miljoner till 6 500 miljoner kronor, om det är som herr finansministern nyligen påstod, nämligen att 5 000 miljoner rinna bort i luften, och det bör vara möjligt även om det är som jag tror, d. v. s. att det är bortåt 2 000 miljoner som ej bli beskattade. Skulle man kunna beskatta dessa 500 miljoner skulle stat och kommun få in över 100 miljoner ytterligare till statskassan, och den siffran är inte alldeles oväsentlig. Den kan jämföras med en siffra, som jag skall nämna strax.

Enligt min mening är det av vikt, att man försöker ordna i ett samhälle så, att alla människor få lika stora chanser så långt det är möjligt. Detta förutsätter

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bland annat en radikal demokratisering av undervisningsväsendet, en fråga som berörts här tidigare i dag. Men skulle det vara så, att det finns människor med exceptionell förmåga t. ex. i affärlivet, tror jag det är klok politik att finna sig i att de få något högre inkomster och få möjlighet att ge sina barn i arv vissa belopp. Därigenom uppnår man fördelar för medborgarna i allmänhet. Detta är *en* sida av systemet med ett friare näringsliv. Om man vill hindra det, tror jag att man bör vara konsekvent och hellre gå över till kommunistiska organisationsformer. Vill man göra det, med allt vad det innebär, tror jag man kan frigöra sig från en del av de motiv, jag här nu berört, och tänka sig helt andra handlingslinjer. Men det som jag trott vara riskabelt är att man gör varken det ena eller det andra, och för min del föredrar jag avgjort att gå fram på det nuvarande samhällets grund. För övrigt skall man inte vara säker på att man ens med ett kommunistiskt system skulle kunna undvika ganska betydande inkomstolikheter. Såvitt jag har mig bekant, ha dessa olikheter under det senaste årtiondet i Ryssland varit i tillväxt, och i dag lär det vara så, att ingenjörer och fabriksföretagare icke sällan komma upp till inkomster, som äro fem—tio gånger så höga som arbetarnas. Därmed är man inte så förfärligt långt ifrån olikheterna i inkomster inom det svenska samhället.

Jag hade under 1930-talet före detta krig inte anledning till något ivrigare meningsutbyte med finansministern, vars allmänna finanspolitik under den perioden jag i stort sett stödde. Jag ansåg att man måste skapa de finansiella förutsättningarna för den sociala välfärdspolitiken och att det likaså var nödvändigt, att staten medverkade i konjunkturpolitiken till uppehållande av sysselsättningen. Men det följer inte av den ståndpunkten, att man behöver eller kan godkänna, att en politik, som tillkommit för krigets ändamål, skall fortsätta som permanent även under fredstid!

Jag kan vara överens med som jag tror de flesta i denna kammare och i varje fall säkert med finansministern därom att ett av de stora målen för den ekonomiska politiken är att höja de breda lagrens levnadsstandard. Men hur mycket är att vinna för det ändamålet genom att ytterligare pressa fram en inkomstutjämnning med skattepolitiska medel? Ja, låt oss se på några siffror utöver dem som herr Nordenson förut i dag anfört. De människor som ha en taxerad inkomst, överstigande 20 000 kronor, hade 1942 en sammanlagd inkomst av 593 miljoner; de betalade 263 miljoner i skatt och hade kvar 330 miljoner. Om vi taga dessa människor som representanter för de välsituerade och tänka oss en sådan skattepolitik, att vi låta dem som ha 20 000 kronor i inkomst betala en tredjedel därav i skatt och behålla 13 500 kronor — vilket f. n. sker — och om vi helt expropriera all inkomst, som överstiger 20 000 kronor, till staten, så att ingen människa får högre behållen inkomst än 13 500 kronor, hur mycket mer skulle svenska staten därigenom få in? En sådan politik skulle väl i alla fall tillfredsställa de flestas önskemål i fråga om inkomstutjämnning på skattevägen. Jo, man skulle enligt tillgängliga siffror kunna ta in ytterligare 124 miljoner kronor per år av skattebetalarna. Jämför nu den siffran med nationalinkomsten enligt herr Wigfors' siffror: ungefär 14 miljarder, som fördelas på det svenska folket! Hur mycket mer skulle det bli för de breda lagren, om staten toge in ytterligare 124 miljoner kronor? Det bleve inte så förfärligt mycket per huvud. Av detta torde det framgå, att mycket, mycket viktigare än en sådan utjämningspolitik — om den kunde genomföras — är att man sörjer för att produktiviteten i samhället hålles uppe, så att den totala nationalinkomsten fortsätter att växa och blir inte 14 utan 15 eller 16 miljarder. Hittills har den under en rätt lång period vuxit med ungefär 2 procent per år och innevånare. Detta har skett i ett social-liberalt sam-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hälle av den typ som jag menar att man skall försöka utveckla och icke kasta över bord. Kan den utvecklingen fortsätta, betyder det en inkomsthöjning med ungefär 300 miljoner kronor per år. Det betyder, att efter tio år har man 3 000 miljoner mer att varje år dela på folket i stället för de 124 miljoner, som staten skulle kunna få in genom att icke tillåta någon behållen inkomst på mer än 13 500 kronor. Sådana siffror måste väl övertyga även den mest klentrogne om, var själva centralpunkten ligger i problemet att höja de breda lagrens levnadsstandard. Den ligger i att möjliggöra en fortsatt produktivitetstegring i det svenska samhället. Jag menar — det vill jag gärna säga, och kanske får jag då absolution av herr Åkerberg och andra för en del av vad jag sagt tidigare — att denna inkomststegring på 300 miljoner kronor per år, som vi kunna hoppas på, om det blir drägliga förhållanden ute i världen och vi inte slå sönder vårt ekonomiska system och skada de välståndsbildande krafterna, bör man försöka tillföra de mindre bemedlade i landet. Jag menar inte att de välsituerade här i landet behöva få det så förfärligt mycket bättre, att den som har 50 000 kronor har ett verkligt behov av att få 60 000 o. s. v. Därför blir det efter kriget så småningom utrymme för en ganska radikal socialpolitik, som sörjer för att det ökade välståndet i landet till alldeles övervägande del kommer de mindre bemedlade till godo. Men jag tror inte att man gör de breda lagren någon verklig tjänst, om man sitter och stirrar på de 124 miljonerna så att man riktigt besättes av den tanken, att det är orimligt, att det finns någon som kommer över en sådan inkomstgräns, som man tycker ligga onödigt högt. Nej, jag tror att det enda, som är förenligt med de breda lagrens intresse och med allas, är att man riktar uppmärksamheten på huvudproblemet: att höja den samhälleliga produktiviteten. Om man har den utgångspunkten, blir man kanske en liten smula mera försiktig, då det gäller att pressa skatteskrubben upp till 90, 95, 100 eller 104 procent, än man blir, om man av känslomässiga skäl — och jag tror det är sådana som spela in här — inriktar sig för mycket på den rena inkomstutjämnningen.

Jag skall, herr talman, säga ytterligare ett par ord om finansministerns ståndpunkt i fråga om pris- och lönepolitiken. Herr Wigforss är tydligen inte alls benägen att tillmäta de sparares intresse någon vikt, som ha banksättningar, obligationer och försäkringar. Han säger också, att det inte heller är någon större skillnad mellan hans egen ståndpunkt rörande penningvärdet och den som jag förfäktat, eftersom han tänkte sig en prisnivå efter kriget på kanske 130, medan jag snarare talat för 120. Det är väl för litet att bråka om, säger han. Nu tror jag att finansministerns ståndpunkt snarare leder till en prisnivå på 135, men det må göra detsamma. Jag vill bara betona, att skillnaden mellan en prisnivå, som ligger 10 procent högre eller lägre, för innehavare av obligationer, banksättningar av olika slag och försäkringar betyder ungefär 3 miljarder kronor i reell köpkraft. 3 miljarder kronor för dessa människor, som till största delen äro små sparare, kan man knappast avfärda med en axelryckning.

Men, säger herr Wigforss, herr Ohlin har å andra sidan velat sänka räntan. Jag blev mycket förvånad, när jag hörde det argumentet. Om räntan nu under ett par år framåt ligger $\frac{1}{4}$ procent lägre, vilket jag förordat, gör det för spararna tre år framåt $\frac{3}{4}$ procent av deras förmögenhetsbelopp. För övrigt är det inte hela räntan som varierar, så att i verkligheten skulle det inte göra mer än omkring $\frac{1}{2}$ procent av deras förmögenhetsbelopp. Men en sänkning av penningvärdet med 10 procent under det som jag förordat gör 10 procent av deras förmögenhet. När herr Wigforss hänvisar till något sådant som den halva procenten, som skulle stå i strid med spararnas intresse, måste jag således hävda, att 10 procent är tjugu gånger mer.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Sedan säger finansministern, att det skulle vara mycket större risk för arbetslöshet, om man går till en viss prissänkning. Jag vill därvid påpeka, att finansministern inte lyckats med något resonemang visa, att det skulle vara större risk för arbetslöshet, om man någorlunda snabbt och inom en begränsad tidrymd genomförde en anpassning till den önskade prisnivån. En annan sak är, om det blir en långt utdragen deflationsprocess; en sådan verkar alltid hämmande på produktionen.

Herr finansministern säger, att han verkligen skulle önska, att jag eller någon annan ville klart draga upp de alternativa riktlinjerna. Jag kan då inte neka mig att göra den repliken, att finansministern hade ett tillfälle att få denna alternativa linje klart uppdragen genom att sörja för att riksbankens valutakommitté hade blivit så sammansatt, att dessa olika åsikter hade blivit representerade. Det hade finansministern mycket väl kunnat göra. Formellt var det visserligen inte han som tillsatte kommittén, men den sammansattes i samförstånd med honom på ett sådant sätt att han visste, att bara den ena ståndpunkten skulle bli representerad. Varför ha åtskilliga framstående nationalekonomer — professor Åkerman, docenten Lundberg, docenten Svennilson m. fl. — icke fått tillfälle att som ledamöter lägga fram sina åsikter, utan bara de fem personer, som hade just den åsikt, som herr Wigforss, egendomligt nog, sedan visade sig kunna acceptera? Det rätta sättet att få den alternativa linjen klart uppdragen hade varit att sörja för att dessa olika åsikter hade blivit representerade i det utredande organet. Då skulle det ha blivit lättare att diskutera i dag — för mig åtminstone; det hade kanske varit svårare för herr Wigforss

Finansministern säger sedan, att ingen kan övertyga honom eller det svenska folket, att det blir en lika hög realinkomst, om man går in för en viss större sänkning av prisnivån. Jag vill då påpeka, att det är just vad erfarenheten visar. Erfarenheten visar att de större höjningarna av reallönerna ha inträffat just under prisfallsperioder. Därutinnan kan jag hänvisa till vad chefen för konjunkturinstitutet, docenten Lundberg, sade i ett yttrande i Nationalekonomiska föreningen, där han just underströk, att det inte finns någonting som kan användas till bevis för att reallönernas stegring blir snabbare, om man följer den linje som herr Wigforss förordar. Men herr Wigforss påstår bara helt lugnt motsatsen, förmodligen ut ifrån den psykologiskt riktiga synpunkten, som jag läste om en gång, när jag för många år sedan studerade reklamteknik. Där stod som ett bidrag till reklamens psykologi, att bestämt framförda påståenden sätta sig fast i medvetandet även om de framföras utan argument.

Sedan säger finansministern, att valutakommitténs betänkande inte alls är obestämt eller mångtydigt, vilket jag tillätit mig påstå. Han säger till och med att jag är ensam om denna min läsart. Jag måste då säga några ord om detta betänkande.

Till en början kan jag nämna, att jag har deltagit i konferenser, när utlåtandet förelåg i korrektur, och jag kan meddela — det är väl ingen indiskretion — att det från snart sagt alla dem som voro där samtidigt med mig påpekades vissa uttryck, som föreföllo mycket svåra att förena, och de justeringar som sedan gjorts ha icke varit väsentliga. De sakkunniga säga t. ex., att den penningpolitiska målsättningen, om den skall ske i anslutning till 1931 års penningpolitiska program, leder till att man icke skall genomföra några lönesänkningar. Där ha de sakkunniga uppenbarligen helt tappat bort den primära sidan av 1931 års program, nämligen den som formulerades så, att det gäller att försvara kronans köpkraft i konsumenternas händer. De låta i stället den andra synpunkten helt och hållet dominera och säga, att om man

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kan befara arbetslöshet, skall man inte bry sig om hur det går med penningvärdet, inte sträva efter att återställa det, utan uteslutande beakta risken för arbetslöshet. Det är den dominerande synpunkten. Slutsatsen av denna principiella inställning måste såvitt jag förstår bli den, att när helst det föreligger risk för arbetslöshet, kan man tillgripa en dosis inflation: man höjer prisnivån med en 10 procent, då man menar en sådan injektion vara nyttig. Den verkar kanske i många lägen gynnsamt på sysselsättningen. Skall man inte taga någon hänsyn till att penningvärdet försämras, till att vissa sparares intressen uppoffras etc., finns det inte så mycket att invända, men de flesta människor äro nog inte beredda att acceptera den slutsatsen, att man bara skall se på sysselsättningen och betrakta penningvärdets skötsel som ett instrument, som får hanteras hur som helst för att stimulera den.

Sedan säga de sakkunniga, att det avgörande kriteriet är huruvida pris-sänkningen utlöser sådana depressiva tendenser inom näringslivet, som hota att leda till en mera allmän arbetslöshet. Här godkännes plötsligt en prissänkning, om den inte leder till mera allmän arbetslöshet. Jag vill för min del mycket bestämt hävda att man mycket väl kan tänka sig en på visst sätt genomförd lönereduktion som också leder till ett prisläge, som ligger mellan det nuvarande och förkrigsläget, utan att denna reduktion framkallar någon allmän arbetslöshet. Den är då förenlig med detta de sakkunnigas uttalande. Men sedan säga de sakkunniga följande: »I lönepolitiskt avseende bleve innebörden närmast, att förändringar i den, vid tidpunkten för vapenstilleståndet rådande nominallönenivån icke skulle eftersträvas av penningpolitiska skäl; *detta omdöme innefattar tydligen icke något ståndpunktstagande till frågan, huruvida en ändring av lönesättningen eller av löneavvägningen olika grupper emellan kan motiveras ur andra synpunkter än de här berörda.*» Där finns en tydlig Brasklapp. Vill man som jag lägga in hänsyn till spararna och egendomsinnehavet, då kan man säga att man står i fullständig överensstämmelse med de sakkunniga, ty de sakkunniga säga ju här uttryckligen, att dessa hänsyn kunna leda till en modifierad ståndpunkt.

Sedan säga de sakkunniga, att man mycket väl kan tänka sig, att det kan bli nödvändigt att föra en annan pris- och lönepolitik av hänsyn till Sveriges förbindelser med utlandet.

Herr talman, jag kan inte finna annat än att jag härigenom dokumenterat riktigheten av den läsaart, om vilken jag ingalunda är ensam, rörande detta valutabetänkande, och jag måste hävda, att det inte kan användas på sätt som finansministern gör.

Till sist vill jag säga att det finns ett uttalande av finansministern, som man kanske mera kunde ena sig om på olika håll, nämligen att om vi lyckas skapa full sysselsättning i näringslivet, så kunde han tänka sig att utrymme möjligen komme att finnas såväl för nya sociala utgifter som även för en jämkning nedåt av skatterna någon gång i framtiden. Det är just den ekonomiska linje, som jag tror är den lämpligaste. Det gäller emellertid inte bara att skapa full sysselsättning, det gäller också att se till att utvecklingen fortsätter, att produktiviteten och därmed nationalinkomsten stiger. Gör man det, så får man nämligen också ökade skatteinkomster både vid oförändrade och sänkta skattesatser, och då får man möjligheter till en utvidgad socialpolitik. Men enligt min mening bör man, om man vill ha denna dynamiska utveckling, respektera det enskilda näringslivets förutsättningar. Jag tror att på den vägen mera är att vinna än genom en politik, som gör den nuvarande höga skattebördan permanent, och detta såväl för de breda lagren som för de mera välsituerade. För min del vill jag alltså hävda, att den uppfattning i skattefrågorna, som jag här förordat, är väl förenlig med intresse för en snabb förbättring av

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
 de sociala förhållandena, ja, jag vill t. o. m. tro att den i längden leder till ett bättre resultat för de breda lagren än om man pressar skatteskraven på dem och på andra allt för hårt.

Herr Pauli: Herr talman! Jag tänker inte blanda mig i de senaste talarnas debatt angående huruvida folkpartiets ideal äro spruckna eller inte. Men det finns en annan punkt i herr Ohlins anförande, som jag kan anknyta till, nämligen vad han sade om en demokratisering av undervisningsväsendet, som kan ge alla medborgare samma chanser. Det är en fråga som på olika sätt har berörts av tidigare talare, herrar Engberg och Oscar Olsson.

Det talas mycket i våra dagar om att demokratisera undervisningsväsendet. Men jag har det intrycket, att man inte på alla håll gjort klart för sig vad man rätteligen bör mena därmed, vad det är man skall eftersträva för att realisera det demokratiska önskemålet att göra bildningens frukter och bildningens vägar tillgängliga för alla, som kunna begagna sig av dem. Ett exempel på vad jag betraktar som en riktig syn på dessa frågor föreligger i en motion till detta års riksdag, en socialdemokratisk motion i andra kammaren av herr Torsten Nilsson m. fl. Motionärerna påpeka, att man kan nå en del med skolorganisatoriska förändringar, och vi kunna ju här i Sverige verkligen säga oss, att vi inte ha förtröttats i att söka genom skolorganisatoriska reformer göra tillträdet till olika skolformer så lätt och smidigt som möjligt. Men ingen skolorganisatorisk förändring kan i alla fall hjälpa sådana familjer — vare sig de bo på landet eller i staden — som visserligen ha duktiga och studiebegåvade barn men som inte ha råd att kosta på dem fortsatt högre skolgång efter folkskolans slut. Det hjälper dem föga, om man har ordnat anknytningsfrågorna, om elever kunna komma över på det ena eller det andra sättet till läroverk eller andra dylika anstalter. Det som behövs här är pengar. Därför ha dessa motionärer föreslagit, liksom det föreslogs redan vid 1927 års riksdag, att man skall inrätta ett effektivt stipendiesystem för sådana begåvade och energiska ungdomar eller på annat sätt ordna med ekonomisk hjälp åt dem. För min del finner jag denna motion vara värd den största uppmärksamhet och det starkaste stöd. Jag är övertygad om att riksdagen kommer att bifalla den och laga att dessa önskemål vidarebefordras till skolutredningen. Jag hoppas bara att de skola hinna dit i tid för att bli tillräckligt beaktade, innan skolutredningen framlägger sina förslag i dessa frågor.

Min uppfattning av vad verklig och effektiv demokratisering av bildningsmöjligheterna bör innebära går i samma riktning som dessa motionärers tankegång. Jag tror inte, att man hjälper några svenska ungdomar till högre skolbildning genom att rasera vissa nuvarande skolformer som t. ex. realskolan, såsom herr Engberg vill göra. Jag tror, att det i stället sker bäst genom att för de ungdomar ur alla samhällsklasser, på landsbygden eller i stad, som ha den rätta begåvningen, göra det ekonomiskt möjligt att begagna undervisningen i dessa skolor. Programmet bör alltså vara att behålla våra svenska kulturinstitutioner men öppna dem för alla, som vilja och kunna dra nytta av dem.

Med detta tror jag att jag på förhand har klaggjort, hur jag ser på det förslag, som rätt överraskande kastades in här i remissdebatten av herr Engberg och som vann ett entusiastiskt, ehuru något förvånande, stöd av herr Oscar Olsson. Herr Oscar Olsson försäkrade att herr Engbergs förslag i själva verket var detsamma som hans eget skolprogram. Han fick dock medge, att det är en viss skillnad på att begära en nioårig folkskola, på vilken sedan gymnasiet skall byggas, och att — vilket han själv brukar göra — begära en sexårig folkskola med därpå byggd fyraårig praktisk realskola. Han försökte emellertid undan gömma denna skillnad så gott han kunde, och det må vara hans ensak.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr Engbergs idé skulle vara, att man utbytte den nuvarande realskolan eller mellanskolan, som kan innefatta fyra eller fem år, icke mot *lika många* folkskoleklasser, vilket redan det naturligtvis vore en mycket diskutabel sak, utan mot endast *tre* folkskoleklasser. Han vill alltså utbyta fyra eller fem realskoleår mot tre folkskoleår. Man skall komma ihåg, att undervisningssystemet och rekryteringen äro ytterst olika i dessa skolformer. Realskolan har, som vi veta, ett genom inträdesprövningar och betyg från folkskolan redan gallrat elevmaterial, medan folkskolan ju måste ta hand om alla, som komma dit, och inte kan gallra på samma sätt. Vi ha vidare ett ämnesläraresystem vid realskolan, vilket vi inte ha vid folkskolan, och dessutom är lärarutbildningen mycket olika.

Redan de rykten och förljudanden, som man hört om vad som skulle komma fram från den pågående skolutredningen, ha på sina håll väckt starka farhågor för vad det skulle medföra för realskolestudierna och för gymnasiet. Om man beskär realskolestudierna med några år, kan det inte undgås att man därigenom sänker gymnasiets nivå. Men om man helt tar bort realskolan, såsom herr Engberg tycks vilja föreslå, kan man knappast föreställa sig, hur situationen skulle bli i fråga om gymnasiet.

Nu säger herr Oscar Olsson: »Varför skall vi bry oss om gymnasiet, det är ju bara 12 000 personer som går i gymnasieklasserna!» Jag kan inte dela den uppfattningen. Både gymnasiet och universitetet lika väl som folkskolan och realskolan böra betraktas som hela vårt folks gemensamma egendom. Till dessa lärdomsanstalter eller skolor skola alla svenska medborgare kunna ha tillträde, om de ha den lämpliga begåvningen, och staten bör på lämpligt sätt ekonomiskt hjälpa dem att komma dit. Därmed menar jag givetvis inte, och det menar säkert inte heller de socialdemokratiska motionärerna, att man skulle försöka locka så många som möjligt till de teoretiska studievägarna. Vi ha fullt klart för oss här i riksdagen — det har sagts många gånger, icke minst från statsutskottets sida — att det är synnerligen viktigt att bygga praktiska bildningsvägar vid sidan av de teoretiska, så att man öppnar möjligheter även i den riktningen för att rätt man och rätt kvinna komma på rätt plats. Men vad som bör framhållas är, att man inte på något sätt får betrakta detta ur någon klassynpunkt. Idealet är att alla medborgare, ur vilken samhällsklass de än må komma, skola kunna betrakta dessa svenska bildningsanstalter såsom sina egna. Under sådana förhållanden måste det ju vara ett gemensamt svenskt intresse att se till, att vi inte sänka bildningsnivån inom våra högre skolor. En sänkning av gymnasiets bildningsnivå medför förr eller senare en sänkning av universitetens och högskolornas standard, vilket, som var och en förstår, vore en ytterst allvarlig sak. Vi behöva bara tänka på den skärpta konkurrens på alla områden, som kommer att uppstå efter kriget. Det gäller för oss att även i vetenskapligt hänseende kunna hävda oss i denna konkurrens. Att vi skulle möta framtiden med att medvetet skruva ned standarden, vare sig vid universiteten eller vid de skolor, som leda dit, kan inte anses vara något svenskt intresse. Vi böra också komma ihåg, att det vetenskapliga arbetet vid universiteten i sista hand är den grund, på vilken allt annat bildningsarbete, även folkskolans, måste bygga. Om man skadar dessa högre stadier i vårt bildningsväsen, gör man en björntjänst åt folkskolan själv.

Herr Engberg hade den föreställningen, att man genom att slopa hela realskolan och alla mellanskolor skulle förenkla problemet om anknytningen. Han tycks då inte ha tänkt på att man i stället skapar ett större och betydligt besvärligare anknytningsproblem, nämligen hur man skall kunna ordna anknytningen mellan folkskolan och gymnasiet. Alla veta att det i undantagsfall redan nu och rätt länge har varit möjligt för duktiga och begåvade ungdomar

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att på en relativt kort tid efter folkskolan genom några års studier ta sig fram till studentexamen. Jag har själv i ganska många år varit lärare vid en av de skolor, som ta emot just sådan mognare ungdom och föra den fram till studentexamen. Jag kan således intyga, att det går, men jag kan också intyga, att det fordrar ett oerhört arbete, en väldig anspänning av både lärare och lärjungar. Detta är inte något som man vill rekommendera såsom en generell anordning här i landet, allra minst med tanke på de ökade krav på skolhygien och hänsyn till ungdomens hälsa, som nu ha börjat göra sig gällande och om vilka herr statsrådet också har talat.

Med hänvisning till vad jag nu sagt, vill jag därför, herr talman, uttala den förhoppningen, att man vid en eventuellt förestående undervisningsreform går fram med saklig eftertanke och att man får förnuftigt och varsamt fram med den svenska kulturens underbyggnad i våra skolor, men att man också ägnar den största uppmärksamhet åt frågan, hur så många som möjligt av dem, som lämpa sig för arbete på hithörande kulturområden — vare sig de höra hemma på landsbygden eller i städerna — skola kunna få möjligheter att inom vårt högre skolväsen utbilda sina anlag och fallenheter. Många outnyttjade intellektuella tillgångar inom vår arbetar- och bondeklass skulle då kunna tillvaratagas, till nytta och arbetsglädje för dem själva, till gagn för vår fria kultur och för den svenska demokratin.

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! Jag ber om överseende för att jag tar upp en fråga, som statsministern nyss har berört. Jag tänkte fortsätta något med vad som i förmiddags berördes av herr andre vice talmannen, nämligen frågan om samlingsregeringens fortsatta bestånd och berättigande.

Det är ju onekligen en ganska intressant fråga, hur länge vi här i landet skola fortsätta med en dylik onormal parlamentarisk anordning. Statsministern delgav nyss kammaren sin uppfattning om den frågan. Han ansåg, att en debatt därom för närvarande är meningslös; vi borde avvakta situationen efter kriget och vapenstilleståndet.

Om jag för min del ändå skulle tillåta mig att yttra några ord i denna centrala punkt, vill jag för all del betona, att jag inte har inspirerats till detta av några ungdomsminnen från forna tiders remissdebatter. För en 30, 40 år sedan var det ju så att en remissdebatt inte anständigtvis kunde gå av stapeln utan att där voro några, som försökte »störta regeringen», eller i varje fall rubba den i dess säkerhet. Sådana aspirationer har jag inte. Men jag har i alla fall den meningen, att frågan om samlingsregeringens vara eller icke vara är en fråga, där man inte bara med största intresse har att lyssna till vad regeringen själv säger, utan som också — och till och med i övervägande grad — är en *riksdagens* angelägenhet, varom alltså de enskilda riksdagsmännen kunna och böra ha sin egen mening och ståndpunkt och ta sitt eget ansvar.

Herr Åkerberg förklarade i förmiddags som sin åsikt, att samlingsregeringen nog hade sett sina bästa dagar. Statsministern förväntade ännu bättre dagar för samlingsregeringen — det var kanske ett uttryck för en sådan optimism, som alltid är klädsam för en politisk ledare. Men frågan är ju inte bara, om regeringen trivs med situationen, utan även, om svenska folket i allmänhet tycker, att det är trivsamt med samlingsregeringen också i fortsättningen. I själva verket tycktes ju, när det kom till kritan, herr Åkerberg dela statsministerns uppfattning. Han förklarade inte bara att om samlingsregeringen nu avginge, så skulle det betyda ett »allas krig mot alla», utan han framhöll också såsom sin mening, att endast denna regering skulle vara det lämpliga organet för att genomföra våra kommande uppgifter. Dessa skulle alltså, enligt den

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ärade talarens ord, vara av en sådan natur, som krävde hela svenska folkets samlade insatser under en lång period efter kriget. Om jag alltså har förstått både herr Åkerberg och hans excellens herr statsministern rätt, har det varit deras mening att här rekommendera en fortsättning av samlingsregeringssystemet under en relativt lång och obestämd framtid. För min del har jag, herr talman, velat begagna tillfället att anmäla en avvikande mening i denna fråga.

Vi veta ju alla, hur den allmänna situationen ter sig vid ingången till år 1944, varunder vi här i landet liksom i hela världen vänta oss stora och omvälvande händelser. Vi förvänta oss krigets definitiva avgörande i Europa, med allt vad därav kommer att följa i fråga om stora förändringar och nya livsvillkor också för Sverige. Inrikespolitiskt vänta vi, såsom vi ju hört hela dagen, en allvarlig övergångskris på arbetsmarknaden. Och vi veta också, att det fram på hösten skall äga rum allmänna val, som väl troligen komma att resultera i nya villkor för det politiska arbetet här i landet. Kanske man också, åtminstone i allmänhet, i detta sammanhang har förväntat sig samlingsregeringens upplösning — bara det skulle ju bli någonting av en revolution i svenskt politiskt liv! Men att döma av vad vi nu ha hört, så skulle alltså inte detta vara meningen.

I själva verket är ju läget det, att all världens stater i och med krigs avslutningen komma att råka in i — man kan väl gott kalla det så — en helt ny historisk epok. Helt nya ekonomiska och politiska grundbetingelser komma att göra sig gällande, och detta kommer att gälla Sverige likaväl som andra stater. Även om vi icke i detta ögonblick kunna påstå, att vi stå på tröskeln till en ny tid, kunna vi dock säga, att vi stå i förstugan. Det intressanta i detta läge är, tycker jag, att vår samlingsregering, såvitt jag kan finna, nu knappast har någonting särskilt att säga svenska folket. Den talar visserligen helt allmänt och helt naturligt om fortsatt *beredskap* i olika hänseenden, främst på det militära området. Den kommer, såsom vi ha hört i dag, med en lång lista av propositioner i olika ämnen och det antyddes ju också, att senare skall framläggas en allmän beredskapsstat för utgifter för arbetsanskaffningen och för sociala ändamål. Men det förefaller ändock som om samlingsregeringen inte kunnat samla sig tillräckligt omkring den allmänna kurs, som skall sättas för vårt samhälles vidare färd. Man har inte, tyckes det, kunnat ena sig för att ge svenska folket några allmänna upplysningar om hur man tänker sig detta svenska samhälle på andra sidan av krigs avslutningens bränningar.

Detta kan ha olika skäl. Man kan ju tänka sig, att vår realistiska regering betraktar allt sådant tal om tiden efter kriget såsom mer eller mindre fantastiskt trams. Jag tror emellertid snarare att man har tänkt sig att vänta med de vackra framtidsmålningarna till valkampanjen i höst. Då komma väl sannolikt alla partier att träda fram inför valmännen och ställa önskvärda ting i utsikt. En liten föräning om detta ha vi för övrigt fått av replikskiftena mellan olika talare under dagens debatt.

Det vore i alla fall ganska anmärkningsvärt, ifall partierna, vart och ett för sig och i splittring, skulle kunna se framför sig flera positiva och stora uppgifter än deras förenade samlingsregering. Annars heter det ju, att enighet ger styrka, men i detta fall tycks samverkan ha en motsatt effekt.

I de krigförande länderna, där man ju onekligen har ännu allvarligare dagsbekymmer än vi, är man ändå inte lika tystlåten beträffande framtiden som vi här i Sverige. I dessa länder tveka inte statsmännen att i stora drag ge besked om hur de tänka sig samhällsorganisationen och politiken efter kriget. Jag vet inte vad deras ord därvidlag äro värda, men vi ha ju ingen rättighet att beteckna deras vittsyftande utfästelser som bara tomt prat för att stimulera krigsansträngningarna. Vad som är sagt och utlovat blir i alla fall ihågkommet,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

och det förbinder, om också inte annorledes så dock på det sättet att folken omsider bli på det klara med, vilka partier som mena allvar med sina program och vilka som använda dem till valfiske. Men, som sagt, här i landet är den politiska ledningen tydligen mest benägen att tuga om framtiden.

Jag vet inte, om detta betyder att man menar, att vårt svenska samhälle redan nu har nått en sådan grad av fulländning att vi inte kunna komma mycket längre. Jag vet inte, om man menar, att vårt folk inte behöver t. ex. en sådan där *Bill of rights*, som president Roosevelt nyligen proklamerat för det amerikanska folket och som skulle tillförsäkra alla rätt att ha ett lönande arbete och att förtjäna tillräckligt för att skaffa sig föda, kläder och rekreation, rätt för varje familj att ha ett ordentligt hem o. s. v. Den svenska regeringen är väl säkerligen lika benägen som den amerikanske presidenten att försöka tillförsäkra vårt folk dessa och liknande rättigheter och förmåner. Men det är egentligen inte detta, det gäller, utan frågan är, om man därvidlag är ense om metoderna och vägarna.

Jag har verkligen det intrycket, herr talman, att själva systemet med samlingsregering börjar bli allt mera uttjänt både ur landets synpunkt, med hänsyn till folkstämningen och för det sunda politiska livets vidare utveckling. Samlingsregeringens naturliga livslängd börjar bestämt att lida mot sitt slut, däri anser jag att herr Åkerberg har alldeles rätt, och något slags artificiell livsförlängning tror jag inte vore så särdeles lycklig.

Om jag, för att visa vad jag åsyftar, får lov att taga ett konkret och nära till hands liggande exempel, skulle jag vilja tillåta mig peka på beredskapsåtgärderna i fråga om den väntade arbetslösheten. I trontalet förutsattes en extra beredskapsstat för arbetslöshetens bekämpande. Och naturligtvis är vår regering fullkomligt på det klara med att det behövs extra medel för att möta denna arbetslöshet. Men därmed äro ju inte alla frågor i detta sammanhang bragta ur världen — arbetslöshetspolitiken är, såsom vi alla veta, inte bara en fråga om anslag, utan också om metoder och principer. Redan i den debatt, som ägt rum i dag, ha också återspeglats några av de olika synpunkter, som man härvidlag kan anlägga.

När det i den svenska politiken gällde beredskapen mot krigshotet, förelåg ju inga nämnvärda svårigheter för de olika partierna att finna gemensamma vägar. Det var bara en sak att göra: att så snabbt och effektivt som möjligt stärka försvaret. Och detta blev också gjort! När det sedan gällde neutralitetspolitikens utformande, har det väl också i stort sett rätt enighet därom, låt vara att vissa nyanser förelegat mellan de olika partigruppernas åskådningar. Men helt annorlunda blir utan tvivel läget, när vi komma fram till beredskapspolitiken för arbetslöshetens bekämpande och organiserandet av programmet »full sysselsättning». Man har anledning att utgå ifrån, att det vid den politikens utformande råder djupgående praktiska och principiella differenser mellan de olika partierna, mellan t. ex. högern och socialdemokratien — annat kan väl inte gärna vara att vänta! Hur skall man då kunna tänka sig en effektiv, helhjärtad och förutseende politik på detta område, ledd av samlingsregeringen?

Om t. ex. vi socialdemokrater skulle förmäna, såsom herr Näsström i början av debatten gjorde, att det borde inrättas ett särskilt departement för ordnandet av offentliga arbeten — om vi skulle anse, att ett betydelsefullt instrument i detta sammanhang skulle vara en utvidgad och förbättrad expropriationslagstiftning — eller om vi skulle ha den övertygelsen, att statsmakterna måste vara beredda att företa effektiva motåtgärder mot truster och ringar, som i egoistiskt intresse försöka missbruka sin monopolställning, t. ex. vid produktionen av nödvändiga byggnadsmaterial — om vi alltså på vårt håll skulle betrakta

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sådana åtgärder som erforderliga, men man från borgerligt håll skulle vägra att medverka i en sådan arbetslöshetspolitik, hur skall då resultatet av samlingsregeringens ansträngningar kunna bli annat än halvhjärtat?

Det är sålunda fara värt att vi på sådana områden som t. ex. det, som avser arbetslöshetens bekämpande, inte kunna förvänta oss alla erforderliga initiativ från samlingsregeringens sida. Det kanske är hädiskt av mig att säga så, herr talman, men jag tycker att det ligger i sakens natur. På detta område föreligga så avgörande differenser i partiernas åskådningar att en samverkan knappast kan vara den rätta och fruktbringande arbetsformen. Det finns utan tvivel också andra sådana områden.

Vi äro väl alla på det klara med att vissa politiska uppgifter lämpligen kunna förverkligas av en samlingsregering, men andra däremot icke. Jag har för min del svårt att tro — och det har jag här velat säga ifrån — att vårt land fortsättningsvis under någon längre tid kan vara så alldeles väl betjänt av en regeringskombination, vars handlingskraft enligt sakens natur måste i viss mån paralyseras av inbördes motsättningar, speciellt då i en så avgörande fråga som den om arbetslöshetens bekämpande, vilken i själva verket implicerar hela spörsmålet om näringslivets planering och inriktning efter kriget.

Samregerandet blir ju också allt mer besvärligt för de särskilda partierna, allteftersom tiden ställer dem inför nya frågor. Det förefaller mig som om vårt socialdemokratiska parti omsider måste komma i ett ganska egendomligt läge. Om det alltfort skall förtjäna att kallas »reformistiskt», så antar jag, att det bör göra skäl för detta namn just under den tid, som nu närmar sig, d. v. s. just under det politiska och sociala rekonstruktionsskedet efter kriget. Men med den nuvarande ordningen kan det ju i stället verkligen mycket lätt bli så, att det socialdemokratiska partiet väl i första hand får ta ansvaret för regeringspolitiken, men inte kan prägla den efter sitt sinne. Och även för de andra politiska partierna måste väl omsider den nuvarande bundenheten kännas beklämmande.

Nu kan man naturligtvis, såsom skedde i trontalet, säga, att vårt finansiella läge är ansträngt, och det kan ju hända, att man på sina håll av detta förhållande vill dra den slutsatsen, att hinder tills vidare föreligger för sociala reformer. Vi ha först haft en reformpaus för krigets skull, och efter den skulle vi således få en reformpaus på grund av den fattigdom, som kriget framkallat! Detta sätt att se saken är ju inte det, som man har velat lansera i de krigförande länderna, vilkas ekonomiska läge naturligtvis är ojämförligt mycket mer ansträngt än vårt. På dessa håll säger man inte i dag, att efter kriget allting skall återföras till den gamla ordningen på grund av att ekonomin är dålig. Där inriktar man sig tvärtom på mycket fundamentala reformer. Det skulle vi också kunna göra här i landet, herr talman, om vår politiska linje nu kunde dragas upp av en homogen, enhetlig och klar politisk vilja, i stället för av många stridiga viljor. Vår samlingsregering, som under krigstidens första skede var en stor tillgång och för vars enskilda medlemmar vi hysa den allra största aktning, blir enligt min övertygelse i det stundande övergångsskedet icke ett handlingskraftigt politiskt instrument för vår inrikespolitik. Det är fara värt, att den i stället, om den dröjer kvar för länge, blir en utvecklingshämmande faktor i svenskt politiskt liv.

Det återstår då det argumentet för samlingsregeringens fortsatta bestånd. att kriget ju ännu inte är slut och inte heller krigsriskerna för vårt land. Därmed skulle således alla andra synpunkter kunna avfärdas. Jag är för min del inte så övertygad om den saken. Vad som kanske var sant och riktigt i går behöver inte nödvändigtvis vara det i dag. Låt oss ett ögonblick antaga, mina herrar, att vi i denna stund i stället för en samlingsregering hade en annan

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kombination än den nuvarande, t. ex. en socialdemokratisk partiregering eller något sådant, och så skulle då plötsligt, fortsätta vi vårt antagande, det stora överfallet komma. Vad skulle då hända? Icke kunna vi väl åtminstone numera befara, att en sådan sakernas utveckling skulle i någon som helst mån försvaga våra omedelbara militära försvarsinsatser. Skulle inte krigsbefälet och soldaterna kämpa på precis samma sätt, med samma beslutsamhet och tapperhet, oavsett vilken regering som satt vid makten? Naturligtvis skulle de det! Ingenting vore väl förresten enklare än att förläna en sådan regering, som då befann sig vid taburetterna, en bredare politisk bas, ifall detta nu skulle vara erforderligt. Det kunde säkerligen ordnas på mycket kort tid.

Den inre situationen i landet är ju nu en helt annan än vid krigsutbrottet och under de första åren av kriget, både politiskt, militärt och folkpsykologiskt. Under de krigsår, som ha gått, har en inre förändring och konsolidering ägt rum i vårt land. Jag tror, att i allt som rör försvarsfrågan ha de partier, som burit och alltjämt bära upp samlingsregeringen, fått ett starkt ömsesidigt förtroende för varandra. I händelse av krig eller en utomordentlig, spänd utrikespolitisk situation skulle det utan tvivel genast komma till stånd ett inbördes lojalt samarbete över hela linjen, alldeles oavsett vilken eller vilka partigrupper som för tillfället stode närmast regeringsmakten. Det bleve i så fall inte fråga om de olika partiernas hängivenhet för den gemensamma saken. Den enda fråga, som skulle kunna bli aktuell, vore väl, vilken personlig sammansättning regeringen under sådana omständigheter borde ha för att kriget skulle kunna föras med största möjliga energi och skicklighet. Men den frågan skulle ju lika väl kunna aktualiseras, om den nuvarande samlingsregeringen sutte vid makten vid ett sådant tillfälle.

Man tycks så småningom ha kommit in i den tankegången här i landet, att det nuvarande regeringsarrangemanget är alldeles ofrånkomligt och på något sätt självklart ger sig såsom en följd av världskriget. Det kan ju i alla fall förtjäna erinras att Sverige genomlevde hela det förra världskriget utan en sådan anordning. Då ansågo vi oss kunna existera utan en samlingsregering, och vi menade, att faran för oss inte blev större för det. Något alldeles obestriddligt skäl för ett fortsatt samregerande utgöra alltså enligt min mening inte det utrikespolitiska läget och den krigsrisk, som Sverige eventuellt alltjämt kan ha att räkna med.

Herr talman! Jag undrar, om vi inte på det hela taget numera här i riksdagen äro på det klara med att en samlingsregering av den nuvarande typen inte i längden låter sig väl förenas vare sig med ett sunt partiliv eller med den parlamentariska demokratiens system. Den nuvarande regeringsbildningen har representerat ett nödfallsarrangemang under en mycket kritisk epok. Men det finns enligt mitt sätt att se icke några goda skäl för att förlänga denna anordning mer än vad som är absolut nödvändigt.

Detta är, herr talman, vad jag ville säga, inför dessa tyvärr tomma bänkar. Jag har intet annat yrkande än att man inom partierna måtte överväga situationen med hänsyn till vad den demokrati kräver, som vi alla vilja slå vakt om.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Herr Branting tycktes anse att det politiska läget nu är sådant, att hans parti ensamt kunde övertaga regeringsansvaret. Däröfver vill jag inte yttra mig. Men jag tycker nog, att den saken borde han närmast ha diskuterat med statsministern här i kammaren; då hade vi ju kunnat få höra mer om bägge herrarnas syn — eller kanske rättare olika syn — på den frågan.

Det var emellertid inte för den skull jag begärde ordet, herr talman, utan det var med anledning av statsrådets och chefens för socialdepartementet ytt-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

rande här i dag. Han tog upp en del yttranden, som gjorts under debatten och vari framhållits, att landsbygdsbefolkningens intressen och sociala behov inte blivit tillgodosedda på samma sätt och i samma utsträckning som stadsbefolkningens intressen, enkannerligen i fråga om välfärdsåtgärder, åtgärder för förbättrade bostadsförhållanden och dylikt. Vad bostäderna beträffar sökte statsrådet göra gällande, att om man inte har lika bekväma bostäder på landsbygden som i städerna, så måste väl detta bero på olika byggnadssätt. Han uppvisade dessutom, att staten offrat mer på bostadsförbättringar på landsbygden än vad staten givit ut i understöd eller subventioner för bostadsbyggande i städerna. Likaså antydde han att folkpensionerna i försörjningshänseende skulle vara bättre på landsbygden än i städerna.

Om nu allt detta är förhållandet, må det så vara! Men det är knappast mot dessa saker, som vi ha riktat våra anföranden här i dag, åtminstone inte jag för min del, utan vi ha velat fästa uppmärksamheten på vad som är det stora och grundläggande i problemet, nämligen att alltfört flytta människorna bort från landsbygden och lämna stugorna öde att ruttna ned och förfalla. Deras villkor äro otillfredsställande. Folket på landsbygden får inte där sin utkomst och sin trevnad. Det blir alltså här fråga om en debatt om de grundläggande ekonomiska linjerna. Man har, mena vi, inte skapat sådana betingelser för landsbygdens befolkning, att den kan stanna kvar. Och då måste problemet ställas så: är det ett intresse för staten att befolkningen stannar kvar på landsbygden? Eller må landsbygden i allt större utsträckning, allteftersom allt fler inte kunna stanna kvar där, utan bege sig därifrån, bli en ödemark?

Så bör man se problemet. Drar man alla kapitalbildande faktorer i allt större omfattning till städerna och till de stora befolkningscentra, så är det klart att det inte blir några utkomstmöjligheter kvar på landsbygden. Kan folket på landsbygden inte heller erhålla en ersättning för jordbrukets produkter, som är tillräcklig, så får inte folket där sin utkomst och kan i längden inte stanna kvar.

Det är detta problem staten måste taga upp. Man måste överväga om man inte kan förlägga industrier och andra företag till landsbygden och inte så uteslutande dra dem till städerna som hittills varit fallet, i akt och mening att få behålla folket kvar på landsbygden. Gör man detta, då tror jag också att de ekonomiska förhållandena komma att förbättras och att tillräckliga utkomstmöjligheter skola ges även åt landsbygdens folk.

Jag vill göra gällande att de två linjerna, den som statsrådet och chefen för socialdepartementet drog upp och den som vi här talat om, mötas i själva verket inte. De gå vid sidan av varandra. Den ena gäller social hjälp åt folk, som är i trängande behov därav, den andra gäller åtgärder för att förbättra det ekonomiska livet överhuvud. Den saken får man inte förbise när man diskuterar dessa problem.

Herr Branting: Herr talman! Ingen kan mer än jag beklaga, att statsministern inte råkade vara närvarande i kammaren under mitt anförande, och att för övrigt detta har kommit att hållas vid en tidpunkt, då kammaren är tom. Jag måste överhuvud taget ge uttryck åt den meningen, att remissdebatten mot slutet förlorat det mesta av sitt politiska intresse -- egentligen hade den knappast något sådant intresse från början heller. Och detta ser jag som en följd just av samlingsregeringens system. Så länge vi ha förhållandena ordnade på detta sätt är det knappast möjligt att här i riksdagen få tillstånd en verklig politisk debatt. Det är därför kanske inte heller så underligt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
att kammarens ledamöter så småningom gått hem, i stället för att hålla ut till slutet.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades ifrågavarande kungl. propositioner till statsutskottet, varjämte propositionerna nr 1 och 2 i nedan angivna delar remitterades till följande utskott, nämligen

propositionen nr 1:

i vad propositionen angick de procenttal, varmed bottensskatt enligt 18 § förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt skall för 1944 utgå, till bevillningsutskottet;

såvitt propositionen rörde pensionsväsendet (tolfte huvudtiteln, dock med undantag av anslagen under avdelningen C. Allmänna indragningsstaten) samt riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnader för riksdagens hus och riksdagens verk, till bankoutskottet; och

i vad propositionen avsåg jordbruksärenden, till jordbruksutskottet; samt

propositionen nr 2, i vad den angick jordbruksärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 19, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att medgiva visst undantag från gällande villkor för åtnjutande av rätt till varvsindustrirestitution.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 20, med förslag till lag angående ändring i lagen den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetarskydd.

Föredrogs och hänvisades till utrikesutskottet den av herr *Andersson, Verner*, väckta motionen, nr 12, om svenskt initiativ till uppbyggande av en världsorganisation för trygghandet av fred mellan folken m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 13 av herr *Fahlander*, om revision av kungörelsen angående statsbidrag till folktandvård;

nr 14, av herr *Berg, Robert*, och herr *Gillström*, om överflyttning till yrkesinspektionen av frågor rörande arbetarskyddet ombord å fartyg;

nr 15, av herr *Gillström* m. fl., om anslag till räntefria studielån ur allmänna studielånefonden; samt

nr 16, av herr *Sten* m. fl., om åtgärder för folkhögskolans fortsatta utveckling m. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda motioner:

nr 17, av herr *Petersson, Emil*, och herr *Berg, Robert*, om pension åt kriminalöverkonstapeln D. N. Skog; och

nr 18, av herr *Gillström* m. fl., om pensionering av vissa arbetare och befattningshavare, som genom vägväsendets förstatligande förlorat sin utkomst.

Föredrogs och hänvisades till ett tillfälligt utskott den av herr *Andersson, Verner*, väckta motionen, nr 19, om ekonomiskt stöd åt efterlevande efter svenska beredskapsmän, sjömän och fiskare, som förlorat livet på grund av rådande krigsförhållanden.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott nedannämnda motioner:

nr 20, av herr *Wiklund* m. fl., om utredning rörande ersättning till personer, som på grund av bestämmelser i epidemilagen underkastats inskränkning i sitt näringsfång;

nr 21, av herr *Siljeström*, om ändring av gällande bestämmelser rörande gäldandet av viss ersättning till ägodelningsnämndemän; samt

nr 22, av herr *Andersson, Gustav Emil*, m. fl., om tillfälligt förbud mot avstyckning, varigenom åker och äng skiljes från jordbruksfastighets skogsmark.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 35, av herr *Elmgren* m. fl., med förslag till ändrad lydelse av § 16 riksdagsordningen;

nr 36, av herr *Sundelin* m. fl., om statsbidrag till bestridande av kostnader för centralisering av undervisningen i folkskolans sjunde klass; och

nr 37, av fru *Sjöström-Bengtsson* m. fl., om utredning angående statsbidrag till bestridande av kostnader för sterilisering enligt lagen den 23 maj 1941.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 12.49 på natten.

In fidem
G. H. Berggren.

Tisdagen den 18 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 23, med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 6 mars 1942 (nr 63) angående rätt för Konungen att åsätta särskild tullavgift.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 24, angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord; och
nr 25, angående fortsatt disposition av två äldre reservationsanslag.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet herr *Sjödahls* motion, nr 23, om utredning angående ändring av kommunallagarnas bestämmelser om kvalificerad majoritet m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:
nr 24, av herr *Anderberg*, om befrielse för fanjunkaren J. A. Lilienberg från viss återbetalningsskyldighet;

nr 25, av herr *Bondeson* m. fl., om anslag till Riksförbundet för sockersjuka för utvidgning av dess sommarkoloniverksamhet för sockersjuka barn m. m.;

nr 26, av herr *Anderberg* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om ändrade grunder för bidrag till driften av centralanstalten för radioterapi i Lund;

nr 27, av herr *Lindén* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts förslag beträffande bidrag till avlöning åt lärare i slöjd vid folkskolor, mindre folkskolor eller särskilda slöjdsbarnskolor; samt

nr 28, av herr *Elofsson, Gustaf*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till avsättning till lotterimedelsfonden.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet herr *Akerbergs* motion, nr 29, angående viss ändring i förordningen om allmän omsättningsskatt.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet herr *Wahlmarks* motion, nr 30, om gratifikation åt vaktmästaren C. G. Kjellbergs änka.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskottet den av herr *Karlsson, Gustaf*, m. fl. väckta motionen, nr 31, om beredande av ökade möjligheter för kommun att inlösa mark för bostadsbebyggelse eller industriändamål.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

nr 32, av herr *Mattsson* m. fl., om anslag till Göteborgs och Bohus läns hus-hållningssällskap för verkställande av en utredning rörande bättre försörjningsmöjligheter vid jordbruket i Bohuslän; och

nr 33, av herr *Lindén* m. fl., om ökat anslag till samfundet för hembygds-vård.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herr *Elofsson, Gustaf*, väckta motionen, nr 34, om införande av kanalavgift för Falsterbokanalen.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet den av herr *Elmgren* m. fl. väckta motionen, nr 35, med förslag till ändrad lydelse av § 16 riksdags-ordningen.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 36, av herr *Sundelin* m. fl., om statsbidrag till bestridande av kostnader för centralisering av undervisningen i folkskolans sjunde klass; samt

nr 37, av fru *Sjöström-Bengtsson* m. fl., om utredning angående statsbidrag till bestridande av kostnader för sterilisering enligt lagen den 23 maj 1941.

Herr statsrådet *Möller* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 22, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 11 § förordningen den 5 juni 1942 (nr 325) om jordbrukets kreditkassor.

Den kungl. propositionen föredrogs och blev därvid bordlagd.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 38, av herr *Hage*, om beredande av ökad möjlighet för borgerlig kommun att bevilja anslag till hjälp och stöd åt nödlidande människor;

nr 39, av herr *Berg, Robert*, angående förbättrade löneförmåner för e. o. kontorsskrivaren C. H. Svensson;

nr 40, av herr *Näsström* m. fl., angående utredning av frågan om statens medverkan för anskaffande av byggnadsmaterialier för en ökad bostadsproduktion;

nr 41, av herrar *Dahlström* och *Lindström*, angående ändrad lönegradsplacering för visst maskinbefäl å statens järnvägars färjor;

nr 42, av herr *Helgesson* m. fl., angående utredning om utläggande av cykelbanor vid infartsvägarna till städerna m. m.;

nr 43, av herrar *Löfgren* och *Helgesson*, om anställande i statens tjänst av biträdespersonalen på häradsskrivarkontoren;

nr 44, av herr *Ström*, om ökat anslag till Nationalmuseet: Underhåll och öskande av samlingarna;

nr 45, av herr *Nilsson, Johan*, i Malmö m. fl., angående utredning av frågan om utbildningen av tandläkare, tandtekniker och tandsköterskor;

nr 46, av herr *Leander* m. fl., om ändrade grunder för tilldelande av understöd (årlig ersättning) åt vissa växelstationsföreståndare vid telegrafverket;

nr 47, av herr *Helgesson*, angående viss ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor;

nr 48, av herr *Hage*, om dyrtidstillägg å ersättningar enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete;

nr 49, av herr *Bergh, Ragnar*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till fraktlindring för kalk m. m.; samt

nr 50, av herr *Carlström*, angående en undersökning av frågan om myrutdikningens betydelse för minskande av vissa markers frostländighet.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11.08 förmiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.
